

TARSUS MÜZESİ

TAŞ ESERLERİ

Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler

TARSUS MÜZESİ
TAŞ ESERLERİ
Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

Prof. Dr. Ayşe AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Münteha DİNÇ

Yrd. Doç. Dr. Deniz KAPLAN

Yrd. Doç. Dr. Erkan ALKAÇ

Uzman Ulus TEPEBAŞ (M.A.)

Handegül CANLI (M.A.)

Gamze TULUMCU (M.A.)

Editör

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

TARSUS MÜZESİ TAŞ ESERLERİ
Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Ayşe AYDIN
Yrd. Doç. Dr. Münteha DİNÇ
Yrd. Doç. Dr. Deniz KAPLAN
Yrd. Doç. Dr. Erkan ALKAÇ
Uzman Ulus TEPEBAŞ (M.A.)
Handegül CANLI (M.A.)
Gamze TULUMCU (M.A.)

Editör

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

ISBN 978-605-9680-20-2
© 2016 Mersin Üniversitesi
Yayıncı Sertifika No: 14641

KAAM'ın izni olmadan hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of without the permit of KAAM.

Kapak Tasarımı

Uzm. Ulus TEPEBAŞ (M.A.)

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri

Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734 Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr; www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı ve Cilt

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar – İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

Yapım ve Dağıtım

Zero Prodüksiyon

Abdullan Sokak, No. 17 Taksim 3443 İstanbul
Tel: +90 (212) 244 75 21 (3 hat) Faks: +90 (212) 244 32 09
E.posta: info@zerobooksonline.com
www.egeyayinlari.com; www.zerobooksonline.com

İçindekiler

Önsöz (Editör Serra DURUGÖNÜL)	7
Tarsus Müzesi (Müze Müdürü Mehmet ÇAVUŞ)	13
Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası (Başkan H. Ruhi KOÇAK)	15
Tarsus Ticaret Borsası (Başkan Murat KAYA)	17
I. Tarsus Bölgesi'nin Roma Dönemi Sonuna Kadar Tarihi-Coğrafyası ve Yapıları (Erkan ALKAÇ)	19
II. Tarsus Bölgesi'nin Roma Dönemi'nden Erken Hıristiyanlık Dönemi Sonuna Kadar Tarihi-Coğrafyası ve Yapıları (Ayşe AYDIN)	35
III. Tarsus Bölgesi Antik Kaynakları, Gezginleri, Epigrafik ve Arkeolojik Araştırmaları (Gamze TULUMCU – Handegül CANLI)	41
IV. Tarsus Müzesi'ndeki Hellenistik - Roma Dönemi Tanrı ve Erkek Heykelleri (Ulus TEPEBAŞ)	57
V. Tarsus Müzesi'ndeki Hellenistik - Roma Dönemi Tanrıça ve Kadın Heykelleri (Münteha DİNÇ)	81
VI. Tarsus Müzesi'ndeki Hellenistik - Bizans Dönemi Kabartmaları ve Hayvanlar (Serra DURUGÖNÜL – Handegül CANLI)	107
VII. Tarsus Müzesi'ndeki Roma Dönemi Lahitleri (Deniz KAPLAN)	141
VIII. Tarsus Müzesi'ndeki Roma Dönemi Mimari Elemanları (Deniz KAPLAN)	151
IX. Tarsus Müzesi'ndeki Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi Mimari Elemanları (Ayşe AYDIN)	185
X. Tarsus Müzesi Taş Eserlerinin Genel Değerlendirmesi (Ulus TEPEBAŞ – Münteha DİNÇ – Serra DURUGÖNÜL – Handegül CANLI – Deniz KAPLAN – Ayşe AYDIN)	241

Önsöz

'Tarsus Müzesi Taş Eserleri, Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler' yayını, 'Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu' ve 'Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri' çalışmamızdan sonra, müze eserlerini kapsamlı olarak ele alan üçüncü kitabımızdır. Burada, Tarsus Müzesi'ne kayıtlı ve Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'nin sonuna kadar olan zaman dilimi içerisine giren toplam yüzaltmışbeş (165) eser ele alınmaktadır. Bu eserler kırkbir (41) heykel ve kabartmadan oluşan heykeltıraşlık eserini, yüzonyedi (117) adet mimari elemanı ve yedi (7) lahdi kapsamaktadır.

Bugün heykeltıraşlık eserleri Tarsus Arkeoloji Müzesi'nin salonlarında, mimari elemanlar da yine müze içinde, bahçesinde ve büyük bir kısmı ise Paulus Kuyusu ile Paulus Kilisesi'nde (Anıt Müze) sergilenmektedir.

Bazı eserlerin buluntu yerleri bilinmese de birçok eserin Tarsus ve çevresinden müzeye kazandırılması ile bağlantılı olarak, bu yayında 'Tarsus Bölgesi'nin Roma Dönemi Sonuna Kadar Tarihi-Coğrafyası ve Yapıları'nın, Mersin Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Erkan Alkaç tarafından, 'Tarsus Bölgesi'nin Roma Dönemi'nden Erken Hıristiyanlık Dönemi Sonuna Kadar Tarihi-Coğrafyası ve Yapıları'nın ise Muğla, Sıtkı Koçman Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ayşe Aydın tarafından ele alınması suretiyle, bölge hakkında genel bir bilgi verilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca 'Tarsus Bölgesi Antik Kaynakları, Gezginleri, Epigrafik ve Arkeolojik Araştırmaları' Mersin Üniversitesi'nden Gamze Tulumcu (M.A) ve Handegül Canlı (M.A) tarafından aktarılmaktadır.

Mersin Üniversitesi'nden Uzman Ulus Tepebaş (M.A) onbir (11) adet Tanrı / Erkek heykelini; Uşak Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Münteha Dinç oniki (12) adet Tanrıça / Kadın heykelini; Mersin Üniversitesi'nden Prof. Dr. Serra Durugönül ve Handegül Canlı (M.A) on sekiz (18) kabartma / hayvan kabartma ve heykelini; Mersin Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan yedi (7) adet lahdi ve ayrıca otuzbir (31) adet Roma Dönemi mimari elemanını; Prof. Dr. Ayşe Aydın seksenaltı (86) adet Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi mimari elemanını bu yayın kapsamında incelemektedir.

Müze eserlerinin yayını yapmak her zaman eleştiriye açık olmuştur çünkü eserlerin buluntu yerleri, dolayısıyla kontektleri belli değildir; bu da yorumlama ve özellikle tarihlendirme konularında dikkatli olunmasını gerektirmektedir. Ancak Tarsus Müzesi eserlerinin, özellikle mimari örneklerinin çoğu Tarsus ve çevresinden müzeye kazandırıldıklarından ve buluntu yerleri belli olduğundan, bölge hakkında önemli bilgiler kazanılmaktadır. Müzedeki eserler bölgenin bir aynası gibidir ve Tarsus Müzesi'nde bölge arkeolojisine ayna tutulmasını sağlayacak nitelikte eserler bulunmaktadır.

Bu çalışmadaki heykeller; Tanrılar, Erkekler, Tanrıçalar, Kadınlar olmak üzere tipolojik ve ikonografik olarak gruplandırılmaktadır. Bu sıralamada önce tam boy heykeller, sonra torsolar ve onları takip etmek suretiyle de başlar kendi içlerinde ve kronolojik olarak düzenlenmektedirler. Tanrılar grubunda Asklepios ve Eros heykelleri Tanrıçalar grubunda ise Aphrodite, Hygieia ve Nemesis heykelleri dikkati çekmektedir.

Yedi adedi tanrıları betimlemekte olup "Tanrılar" başlığı altında, dört adedi erkekleri betimlemekte olup "Erkekler" başlığı altında ele alınan onbir adet eserden bir adedi portre, geri kalan eserler ise heykel ve torsolardır.

Bu çalışmada değerlendirilen on iki adet kadın ve tanrıça heykelinden beş adedi tanrıçalara, yedi adedi ise kadın heykellerine ait baş ve gövde parçalarından oluşmaktadır. Çoğunluğu mermerden üretilen eserlerden ikisinde kireç taşı malzeme kullanılmıştır. Eserler genel olarak Geç Hellenistik Dönem ile Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Bu kitaptaki on sekiz kabartma / hayvan kabartma ve heykelleri; 'Mezar Stelleri', 'Adak Steli', 'Peygamber ve Aziz Kabartmaları' ve 'Hayvanlar' olarak gruplandırılmaktadır. Gruplar kendi içlerinde de belli bir ikonografik ve kronolojik düzenlemeye göre verilmektedir. On bir adet olan 'Mezar Stelleri'nde önce ziyafet / kline sahneleri, daha sonra çoklu figürler ve son olarak tek figürlü sahneler ele alınarak kendi içlerinde kronolojik olarak sıralanmaktadır. Adak steli, bir adettir ve çift betimli tanrıça kabartmasından oluşmaktadır. Peygamber kabartması da bir adettir ve Daniel'i tasvir etmektedir; yine bir adet ile Aziz Georgios temsil edilmektedir (Kat. Nr. 36.37). Bu iki eser, Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait olduklarından, bu yayının 'Tarsus Müzesi'ndeki Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi Mimari Elemanları' bölümünde tekrar ele alınmaktadır (Kat. Nr.161.162). Beş adet hayvan kabartması / heykeli irdelenmektedir. İki kartal, bir at ve bir aslandan oluşan kabartma / heykellerden, aslan olanı bir masa ayağıdır.

Burada incelenen eserler arasında lahitler de yer almaktadır. Bunların sayısı yedidir ve dördünün malzemesi mermerdir. İki adet gırtlı lahit de bulunmaktadır.

Otuzbir adet Roma Dönemi mimari elemanından sadece beş tanesinin malzemesi kireç taşıdır. Diğer parçaların tamamında malzeme olarak

mermer tercih edilmiştir. Bu durum, Tarsus'un zenginliği ile açıklanabilir. Tarsus Müzesi süslemeli ve süslemesiz mimari elemanları içerisinde çok sayıda kaide ve sütun tamburu örnekleri mevcuttur. Üst yapı elemanları, korinth başlıklarına nazaran daha az sayıdadır. Bunlar içerisinde yoğun olarak günümüze ulaşan ve müzede sergilenenler friz, konsollu korniş ve sima parçalarıdır. Bir adet de antefiks bulunmaktadır. Bu üst yapı elemanları genel olarak Hadrianus Dönemi ve sonrasına tarihlenmektedir.

Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi'ne ait ve geneli Tarsus ve çevresinden getirilen mimari eserlerin altmışbiri sütun ve paye başlığı, beşi pencere payesi ve başlığı, beşi sütun kaidesi, ikisi postamentli kaide, ikisi postament, altısı kiborion, altar ya da templon kuruluşunda kullanılmış sütun gövdesi ve paye, üçü levha, biri mezar taşı, biri de bir duvar nişinin yuvarlak kemerli üst bloğudur. Mezar taşı dışındaki eserlerin çoğunun Prokonnesos mermerinden ve mermerden oluşu bunların 5. ve 6. yüzyılda başkentten buraya getirildiklerini göstermektedir. Müzedeki kireçtaşından az sayıdaki eser yerel üretimin Tarsus ve yakın çevresinde Silifke Müzesi'ndeki eserlere kıyasla daha az olduğuna dikkat çekmektedir. Prokonnesos mermerinden eserlerin bir bölümü olasılıkla günümüze ulaşmayan Tarsus'daki 5. ve 6. yüzyıla ait kiliselerde kullanılmış olmalıdır. Müzedeki Daniel'in aslanlar arasında yer aldığı levha 5. ve 6. yüzyılın ikonografik açıdan önemli eserlerinden biridir. Üzerinde Aziz Georgios'a yer veren levha azizin adına yapılan bir kilisenin portalı üzerinde, kilise duvarlarında veya sur duvarlarında kullanılmıştır. Aziz Georgios'lu levha ve yazıtından anlaşıldığı kadarıyla Şövalye Philippe'ye ait mezar taşı Kilikia bölgesinin, özellikle de mezar taşı Tarsus ve yakın çevresinin 12.-14. yüzyıllarına ait önemli verilerdir.

Tüm kitapta bir sistem izlenerek bütünlük sağlanmaktadır: Her eser için ayrı fişler oluşturularak, bu çalışmaya ait numarası (Kat. Nr.), ayrıca müze envanter numarası (Env. Nr.) verilmektedir. Her birisi için tanım, karşılaştırma örneklerinden oluşan bilimsel değerlendirme, tarihlendirme önerisi ve yararlanılan literatür oluşturulmaktadır. Bilimsel değerlendirme kısmında her eser için karşılaştırma örneklerinin tümünü vermek bu çalışmanın sınırlarını aşacağından, belli başlı örneklerle kısıtlandırmaya giderek ikonografik ve stilistik açıklık sağlayacak oranda detaya inilmektedir; şüphesizdir ki bir makale çalışmasında bu örnekler çoğaltılabilecektir. Daha önce çalışılmış ve yayınlanmış birçok eser de çalışma kapsamına alınarak, hem bu yayınlardaki değerlendirmelere yer verilmesi hem de yeni yorumlar eklenmesi sağlanmaktadır.

Heykellerin sadece yükseklik ölçüleri verilmektedir ancak kabartmaların ve mimari parçaların en veya çapları da aktarıldığından, ibarenin değişmemesi için hep "Eserin Ölçüleri" ifadesi kullanılmaktadır.

Tüm yazarların ortak bir değerlendirmesi, 'Tarsus Müzesi Taş Eserlerinin Genel Değerlendirmesi' başlığı altında, kitabın son bölümünü oluşturarak,

müze eserlerine toplu bir bakış sağlanmaktadır. 'Tarsus Müzesi'ndeki Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi Mimari Elemanları' bölümünün sonunda ise ayrıca, bu bölüm ile ilgili kapsamlı bir değerlendirme yer almaktadır.

Her bölümün sonunda, ilgili bölümün bibliyografyası bulunmaktadır.

Fotoğraf çekimi, ölçü alınması gibi teknik işlemlerden sonra masa başında ve yurtiçi-yurtdışı kütüphanelerde devam eden çalışmalarımız 2016 yılında çalışmamızın yayınevine teslim edilmesi ile sonuçlanmıştır.

Müze eserlerinin değerlendirilmemesi sonucunda ülkemiz müzelerinde büyük bir eksiklik oluşmakta ve hem bilim insanları çalışma konularına karşılaştırma malzemesi bulma sıkıntısı çekmekte, hem de müze ziyaretçileri hiçbir bilgi alamadıkları için hızlıca müzeyi terk etmektedirler. Bilim ve turizm alanlarına katkı sunması öngörülen müzelerimiz bilimsel içerikli çalışmalara sahip olmamaları nedeniyle adeta bir eserler yığını, bir depo niteliğine bürünmektedirler. Bu yayın, Tarsus Müzesi müdürü sayın Mehmet Çavuş'un müzedeki çalışmalarımızda sağlamış olduğu kolaylıklar sayesinde kısa sürede malzemenin biraraya getirilmesi ile sonuçlanmıştır. Arkeolog Doğukan Bekir Alper de müze çalışmamız sırasında bizlere defalarca çok yardımcı olmuştur: Sistematik bilgisayar dökümantasyonu ve müze depo düzenlemesi sayesinde aradığımız eserlere kolaylıkla ulaşmamızı sağlamış ve müze çalışmalarımıza bizzat katılmıştır. Kendilerine içten teşekkürlerimizi sunarız.

Mersin Üniversitesi öğretim elemanlarının ve doktora öğrencilerinin özverili çalışmaları, Uşak Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Münteha Dinç'in bu çalışma için zaman ayırması, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ayşe Aydın'ın daha önceden kendi adına almış olduğu çalışma iznine rağmen, bu çalışmamızın eksik kalmaması adına emeğini buraya aktarması son derece değerli katkılardır. Katkıda bulunan, bu kitabın yazarı tüm meslektaşlarıma sonsuz teşekkürlerimle.

Fotoğrafların büyük bir kısmı tarafımda çekilmiştir. Ancak vitrin arkasında duran eserlerin fotoğraflarını bize veren fotoğrafçı ve mali müşavir sayın Mustafa Eser'in bu desteği bizler için paha biçilmez olmuştur. Kat. Nr. 24 ve Kat. Nr. 34 fotoğraflarını ise meslektaşımız Prof. Dr. Ergün Laflı, Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü mensubu sayın Peter Grunwald'ın çekimleri olarak bize kazandırmıştır. Uzman Ulus Tepebaş (M.A), kitabın Roma Dönemi'ne ait eserlerinin 'photoshop'u veya kapak tasarımı gibi teknik işlerinin yanısıra daha önce yayınlanmış literatürü toparlamada ve redaksiyonda çok önemli katkılar sunmuştur. Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi'ne ait eserlerin Arkeoloji Müzesi bahçesindeki fotoğraflarının çekimi, ölçülerinin alınması ve bunların 'photoshop'ları Arkeolog Erdiñ Akman tarafından yapılmıştır.

İyi bir baskı kalitesi ile yayınlanması adına her zamanki gibi titiz çalışmış olan yayıncı sayın Ahmet Boratav ve redaksiyonda çalışan Hülya Tokmak sayesinde uluslararası kalitede bir kitap ortaya çıkmıştır.

Her kalitenin mali bir portresi de bulunmaktadır. Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı sayın H. Ruhi Koçak, başkan yardımcısı sayın Fuat Togo ile Tarsus Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı sayın Murat Kaya daha ilk görüşmemizde içeriğe hiç müdahale etmeksizin bize destek olmayı kabul etmiş ve süreç içerisinde hep yanımızda olmuşlardır. Kendilerine minnettarız.

Müze eserlerinin yayın çalışmalarının artması dileğimiz ile.

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

Mersin 2016

Tarsus Müzesi

Tarsus Müzesi 1970 yılında tarihi Kubatpaşa Medresesi'nde hizmet vermeye başlamıştır. Zamanla gelişen Müze Müdürlüğü'müz, Kültür Bakanlığımızca yaptırılan, 75. Yıl Kültür Merkezi Kompleksi içerisinde, yeni müze için ayrılan bölüme 1999 yılında taşınmış ve 2000 yılında yeni binasında ziyarete açılmıştır. Müze, kent merkezinde olup, 2500 m2'lik bir alana sahiptir. Zengin koleksiyona sahip Müze her yıl ortalama 70.000 'e yakın ziyaretçi tarafından gezilmektedir. Müze kalkolitik çağdan Osmanlı Dönemine kadar kronolojik bir teşhire imkan sağlayacak kapasitededir.

Üç katlı olarak planlanan Tarsus Müze Müdürlüğü hizmet binasının üst katında idari bölüm ve bürolar, zemin katında etnografik eserlerin teşhiri ve Tarsus Evi köşesi düzenlenerek Çukurova Türkmen Kültürü canlandırılmıştır. Müze Müdürlüğü'nün arkeolojik eser seksiyonu, Kalkolitik, Eski Tunç, Hitit, Urartu, Roma, Bizans, İslami ve Osmanlı Dönemleri'ne ait eserleri ile Tarsus'un tarih öncesi ve tarihi dönem zenginliğine ışık tutmaktadır. Müzenin alt kat teşhir salonunda sergilenen arkeolojik eserler seksiyonunda; Gözlükule Höyüğü Kazısı, Cumhuriyet Alanı Kazısı, Donuktaş Tapınağı Kazısı, Makam-ı Danyal Camii Kazısı, St.Paul Kuyusu Kazısı ve Roma Anıt Mezar Kazısından çıkan eserler sergilenmektedir. Ayrıca Müzenin kronoloji seksiyonu ile taş eserlerin bulunduğu reyonlar, heykeller, mezar stelleri, Donuktaş kazısından çıkan mimari yapı parçaları ile M.Ö. 6 yüzyıldan son Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanan sikke koleksiyonu teşhir edilmektedir.

İlçemiz merkezi ve çevre köylerinden çeşitli yollarla Müze envanterine dahil edilen lahitler, mimari parçalar, mil taşları, sunaklar, kabartmalı ve yazıtlı steller, pişmiş toprak eserler Müdürlüğümüz ön girişi ve arka bahçesi ile Müzemize bağlı birimler olan St. Paul Anıt Müzesi ve St. Paul Kuyusu Örenyeri bahçelerinde sergilenmektedir. Antik dönemden günümüze kalan en önemli tanıklar, antik kent kalıntılarına ait yapılar olmasının yanı sıra Müzemizdeki eserlerdir.

Sorumluluk alanı içerisinde toplamda 530 adet dini, kültürel, askeri, idari, endüstriyel, sivil mimari ve sit alanı olan Tarsus Müzesi, antik ve modern kentin iç içe olmasının getirdiği zorluklarla birlikte yakın dönemlere kadar yoğunlukla görülen tahribatları önleyici görevi de yerine getirmektedir. Müze'nin alt yapı, yol çalışmaları, inşaat temel çalışmaları gibi faaliyetler sırasında açığa çıkan kalıntılarda gerçekleştirdiği sondaj ve kurtarma kazıları ile kültür varlıklarının korunmasına yönelik anında müdahalede bulunması sonucu kent ve bölge tarihine yeni kazanımlar sağlamaktadır.

Müze Müdürlüğümüz envanterinde yer alan taş eserlerle ilgili gerçekleştirilen bilimsel çalışma, Müzelerdeki bilimsel yayın zincirinin bir halkası olarak bilim dünyasına ve kültür varlığı bilincinin oluşmasına katkıda bulunacaktır. Hazırlanan Tarsus Müzesi Taş Eserleri kitabı, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi bünyesinde, Mersin Üniversitesi, Muğla Üniversitesi ve Uşak Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından hazırlanmıştır: Bu çalışma Prof. Dr. Serra Durugönül, Prof. Dr. Ayşe Aydın, Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan, Yrd. Doç. Dr. Münteha Dinç, Yrd. Doç. Dr. Erkan Alkaç, Uzman Ulus Tepebaş (M.A), Handegül Canlı (M.A) ve Gamze Tulumcu (M.A)'nın bilgileri ile oluşmuştur.

Mehmet ÇAVUŞ

Tarsus Arkeoloji Müzesi Müdürü

Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası

Tarsus, kuruluşundan beri adı ve yeri hemen hemen hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşan anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisidir.

Neolitik devirden günümüze kadar pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, her zaman için de stratejik önemini korumasını bilmiştir.

Tarsus şehri'nin stratejik önemine istinaden

- Neolitik Devri
- Kalkolitik Devri
- Tunç Devri
- Luviler
- Hititler
- Asurlular
- Kilikyalılar – Persler
- Makedonyalılar
- Selevkoslar
- Romalılar
- Araplar
- Selçuklular
- Ramazanoğulları
- Osmanlılar, belirli dönem aralıklıklarıyla hüküm sürmüşlerdir.

Yukarıda saydığımız bu medeniyetlere evsahipliğinin doğal bir sonucu olarak, pek çok tarihi eseri bünyesinde barındırmaktadır.

Bu eşsiz zenginliklerle ilgili olarak, gerek heykeltıraşlık ve gerekse mimari taş eserlerimizin her birinin tanımını, bilimsel değerlendirmesini, tarihlemesini yapmak; çok uzun, sabır, özveri ve uzmanlık gerektiren bir çalışma istemektedir.

Tarsus'umuz için, Ülkemiz için önem taşıyan böyle bir çalışmaya destek vermenin gururunu ve onurunu yaşamaktayız. Bu güzel eserin hazırlanmasında emeği geçen Sayın Prof. Dr. Serra Durugönül ve tüm ekip arkadaşlarına, Tarsus Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Mehmet Çavuş ile mesai arkadaşlarına da ayrı ayrı teşekkür eder, saygılar sunarım.

H. Ruhi KOÇAK

Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Tarsus Ticaret Borsası

Bir şehir ile insan arasındaki birbirini anlama çabaları, toprak parçası ile üzerinde yaşayan insan topluluğu arasındaki aidiyet duygusunu daima diri tutacak ve şehrin kimlik vurgusunu sağlayacak olan sanata ve sanatçımıza verilecek değerdir. Bugünü anlama ve anlamlandırma çabalarımızı besleyen en önemli kaynağımız geçmişimizdir.

Bir şehrin geçmişini, tarihini, yaşayan kültürlerini en iyi öğrenme yollarından biri de, o şehir ile bütünleşmiş, şehrin o zaman ve mekanını anlatan eserlerini hiçbir kurguya dayandırmadan bütün çıplaklığıyla görsel olarak günümüze kadar gelen veya kazılar neticesinde yeniden gün ışığı ile buluşturulan nadide eserleri ile tanımakla mümkündür.

TARSUS söz konusu olduğunda bahse konu olan şehri, anlamlandırma çabası ve bu çabanın beslediği şehir ile aramızdaki aidiyet duygusunun diri tutulmasına yönelik çabaların ifade ettiği sorumluluk çok daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hangi çağda olursa olsun, sanat eserinin biçim almasında; sanatçının yeteneği, kullandığı malzeme ve yöntem yanında toplumsal beğeni hep etkili olmuştur. Bu nedenle; yaşadığımız yer ve kendimize ait dönemsel sosyal, kültürel, tarihsel gelişmelerin ipuçlarını aradığımız ve izini sürdüğümüz eserlerden belki de insanlık tarihi ile yaştaş olan heykel sanatı ve mimari verilerdir.

Sanat eserleri hakkında günümüze dek sayısız şey söylenmiş, yazılmıştır. Bugün biliyoruz ki; sanat ne yalnızca bir yetenek veya ilham işidir, ne de teknik işi. Her şeyden önce bir düşünce işidir. Bu nedenledir ki; bir şehir keşfetme şanslarından biri olan heykelleri ve mimari eserleri, şehrin sokak aralarında, müzelerinde sergilenirken dönemi itibarı ile döneminin ünlü insanların hayatları üzerinde gezinmemizi sağladığı gibi o dönemin tarihine ilişkin bilgiler edinmemizi ve hatta sıradan insanlarında günlük yaşam tarzları hakkında bilgi edinmemize olanak yaratır.

Onbin yıllık tarihi geçmişe sahip olan ve bu tarih içerisinde bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Tarsus, bu özellikleri ve birikimlerinin; akademik olarak ele alınması ve kayıt altına alınarak geleceğimiz olan genç nesillerimize de bırakacağımız önemli bir çalışmanın birikimi olmalıdır.

Sosyal sorumluluk çalışmaları, Tarsus Ticaret Borsası'nın yürüttüğü faaliyetlerden biri değildir. Ancak faaliyetlerine yönelik işlerini yaparken izlediği yol olmuştur. Sosyal sorumluluk bilincimizle yürüttüğümüz sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri değerlendirerek topluma sağladığımız katma değer, işimizin doğasında yer almaktadır. Hizmet süreçlerimiz, çalışan ve müşteri memnuniyeti politikamız ve paydaşlarımızla gelişmeye ilerlemeye yönelik işbirliklerimiz, işimizi yaparken topluma sağladığımız katkılar arasındadır.

Tarsus Ticaret Borsası olarak Tarsus Müzesine kayıtlı ve Hellenistik Dönemden Bizans Döneminin sonuna kadar olan zaman dilimi içerisinde giren heykeltıraşlık ve mimari eserlerin incelendiği "Tarsus Müzesi Taş Eserleri" yayın çalışması için editör / bölüm yazarı Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL Hanımefendiye ve kitapta bölüm yazmış olan diğer bilim insanlarına teşekkür ediyor, bu çalışmanın bir eksikliğe ışık tutarak önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyor, emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Murat KAYA

Tarsus Ticaret Borsası
Yönetim Kurulu Başkanı

I. TARSUS BÖLGESİ'NİN ROMA DÖNEMİ SONUNA KADAR TARİHİ-COĞRAFYASI VE YAPILARI

Erkan ALKAÇ

Batıda Korakeison (= Alanya), doğuda Alexandria Kat Isson (= İskenderun) , kuzeyde Toros Dağları ve güneyde Akdeniz ile sınırlanan bölge, eskiçağ kaynaklarında Kilikia olarak isimlenmektedir. Tarsus, bu bölgenin ovalık kesiminde ve deniz kıyısından içeride yer almaktadır. Buna karşın Strabon'un bildirdiğine göre, Kydnos Nehri aracılığıyla bir liman kenti olma özelliğini de bünyesinde barındırmıştır¹. Gözlükule Höyüğü ve Cumhuriyet Meydanı kazıları, Tarsus Müzesi'nin kentin farklı noktalarında gerçekleştirdiği kurtarma kazıları ve sondajlar ile Eski Köylü garajındaki çalışmalar, antik kentin yayılımı ve sınırları hakkında genel bir çıkarım yapmamıza imkan sunmaktadır. Modern ve eski yerleşimin üst üste katmanlar oluşturduğu görülen kent, geniş bir düzlük alan üzerinde yayılmaktadır. Genel olarak eski Tarsus, doğuda Demirkapı semti, batıda Kleopatra kapısı, güneyde Adana-Mersin çevre yolu ve kuzeyinde Fatih - Eski Ömerli mahalleleri içerisinde sınırlandırılmaktadır². Bu düzlük alana dikkatli bakıldığında, antik yerleşimin birden çok höyükten (Gözlükule, Eski Adliye'nin çevresi, Tarsus Lisesi'nin bulunduğu yükselti, Zeytin Pazarı, Eski Ömerli, Fatih ve Reşadiye Mahalleri'nin arası gibi) oluştuğu gözden kaçmamaktadır. Kentin kuzeyinde bağcılık ve zeytincilik faaliyetleri için elverişli hinterland alanları başlamaktadır³.

Eskiçağ yazarları, Tarsus kentinin mitolojik kuruluşu ve lokalizasyonu hakkında anlatımlar sunmaktadır⁴. Tarsus hakkında birçok bilgi aktaran Strabon, kentin Io'yu bulmak üzere Triptolemos ile birlikte hareket eden Argoslular tarafından kurulduğunu belirtmektedir⁵. Bu yazarın Argoslular hakkında yaptığı aktarım, Dion Chrysostomos ve Byzantionlu Stephanos

1 Strabon, XIV, III, 1.

2 Adıbelli 2013, 29-40.

3 Tekocak – Adıbelli 2010, 53-73.

4 Aşkın 2013, 170.

5 Strabon, XIV, V, 12.

tarafından da devam ettirilmektedir⁶. Ammianus, Tarsus'un Iupiter ve Danae oğlu Perseus ya da Sandan isimli, Etiyopyalı (Aechiumlu), güçlü bir kral tarafından kurulduğunu söylemektedir⁷. Marcus Annaeus Lucanus ise Tarsus'u Perseus'un indiği kent olarak nitelemektedir⁸. Başka bir öyküde ise kentin kurucusu olarak Herakles anılmaktadır⁹. Strabon (M.Ö. 64/63 – M.S. 19), Geographika adlı kitabında Pamphylia Bölgesi'nden sonra Kilikia'ya ulaşıldığını ve Issos Körfezi dolaylarında, ovada Tarsus'un yükseldiğini anlatmaktadır. Yazar, bu bölgeyi Trakheia ve Pedias olarak ikiye ayırmakta ve sınır olarak Soloi ile Tarsus'u vermektedir. Kydnos Nehri'ni Tarsus'un lokalizasyonunda kullanmaktadır ve Ankhiale'den sonra Rhegma'ya yakın olan Kydnos'un döküldüğü yere geldiğini söylemektedir¹⁰. Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus (M.S. 322 – 400), Tarsus'un Kilikia'da Kydnos Nehri'nin şekillendirdiği yerde bulunduğunu yazmaktadır¹¹.

Tarsus, kaynaklarını Toros Dağları'ndan alan ve Akdeniz'e akıtan bir akarsuyun (Kydnos) kenarında, M.Ö. 7. binyılda tarıma dayalı bir topluluğun yaşayacağı köy ölçekli bir yerleşim olarak kurulmuştur. Yaklaşık 9 bin yıl önce oluşturulan bu yerleşim, zamanla gelişmiş ve kendi sınırlarını aşarak günümüz modern kent merkezini meydana getirmiştir¹². Modern kentin çekirdeğini, Tarsus'un güneyinde yer alan Gözlükule Höyüğü oluşturmaktadır. Höyük, merkezini en erken tarihinin Neolitik döneme kadar geriye uzandığını ortaya koymuştur. Buradaki halkın yaşam kültürü, tarım ve ticarete dayalıdır. M.Ö. 3. binyılın sonlarında, Anadolu'nun birçok noktasında belirlenen yıkım ve yangınlar gibi, höyükte de bir boşluğun olduğu belirlenmiştir. Kentin ismi, M.Ö. 2. binyılın ortalarında Hitit metinlerinde görülen TAR-SA kelimesiyle bağdaştırılarak Tarsa'nın bütün Çukurova'yı kaplayan Hurrilerin kurduğu Kizuvatna Krallığı'nın başkenti olduğu ortaya konulur. Mühürler, mühür baskıları ve mimari açıdan bu uygarlığın başkenti olan Boğazköy örneklerine benzeyen tapınak, Gözlükule'deki Hitit izlerini kanıtlar niteliktedir.

Kuzey Mezopotamya'da yaşayan Asur Krallığı, M.Ö. 9. yüzyılın ortalarına doğru Tarsus'un da içinde bulunduğu bölgeyi ele geçirir. Asur kral yıllıklarında, bu bölgeden Kue olarak bahsedilmektedir. Yıllıklarda M.Ö. 833 yılında Asur Kralı III. Salmanasar'ın (M.Ö. 859-825), Kue Kralı Kate'yi Tarzi'deki tahtından indirdiği aktarılmaktadır. Metinde söz edilen Tarzi'nin Tarsus kentinin Asur dilindeki karşılığı olduğu kabul edilmektedir. Bu işgalden sonra Tarsus'un içinde yer aldığı bölgede hüküm süren Kizuvatna Krallığı yıkılmış ve bölge, Asur güçlerine bağlı yerli krallar tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Asur Kralı Sanherib (M.Ö. 704-681) zamanında yazılan yıllıklarda Tarzi, Tarzu olarak geçmektedir. Krala karşı M.Ö. 696 yılında bir isyan gerçekleşmiş, bu ayaklanma kral tarafından bastırılmış ve sonrasında kralın Tarzu'yu, ortasından ırmağın geçtiği Babil'e benzetmek amacıyla Kydnos'un her iki yakasında yeniden kurduğu anlatılmaktadır. Kentin ismi, Kral Asarhaddon (M.Ö. 681-668)

6 Ramsay 2000, 83.

7 Ammianus CetG, XIV, 8, 3.

8 Lucian, CW, B III.

9 Zoroğlu 1995, 14.

10 Strabon, V, 10.

11 Ammianus CetG, XIV, 8, 3.

12 Özyar 2013, 164.

dönemindeki Asur metinlerinde yeniden görülmektedir. Gözlükule Höyüğü'ndeki kazı çalışmalarında bulunan Asur tabletlerinin en geç örneği, M.Ö. 636 yılına tarihlenmektedir. Kafkasya Bölgesi'nden gelen İskit istilasından sonra, Tarsus'daki Asur egemenliği, M.Ö. 612 yılına kadar sürmüştür. Asur'un yıkılışından sonra, bu bölgede Kue Krallığı'nın yeniden bağımsızlık kazanıp kazanmadığı net değildir. Babil yazılı kaynaklarında, bölge Hume olarak geçmektedir ancak Tarsus hakkında bir bilgi söz konusu değildir¹³.

Asur Krallığı'nın düşmesinden M.Ö. 401 yılına kadar geçen süreçte Tarsus hakkında bilgiler yeterli düzeyde olmasa da Eskiçağ kaynakları ve sikkelerden kentin M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllardaki durumu hakkında bilgiler edinmekteyiz¹⁴. Tarsus'un içinde yer aldığı bölge, M.Ö. 612 yılından M.Ö. 547 yılındaki Pers işgaline kadar Syennesis Krallığı tarafından yönetilmiştir. Bu durum, Pers işgali sonrasında da bir müddet devam etmiştir¹⁵. Syennesis, Luwi kökenli Suwanassis kelimesinden türemiştir, "köpeğin oğlu" anlamındadır ve askeri bir anlam (savaşçının oğlu) taşımaktadır¹⁶.

Syennesis hakkında ilk bilgileri Herodotos'un eserinden öğrenmekteyiz: Medler ve Lydialılar, aralarındaki savaşı sona erdirecek barış antlaşmasında Babilli Labynetos'la Kilikialı Syennesis'i aracı olarak seçerler. Bunlar, barış yeminlerini getirip götürmektense iki kralı bir araya getirecek bir düğün tertiplerler. Eserin beşinci bölümünde de Kilikia Kralı Syennesis'in kızlarından biriyle evlenen Pixodaros'un Karia ayaklanmasına katıldığından da bahseder¹⁷. Sicilyalı Diodoros, Tarsus'un Kral Syennesis yönetiminde, bölgenin en önemli kenti olduğunu Kyros'un Artaxerxes'e karşı yürüttüğü askeri harekâtı anlatırken anar ve Tarsus'u "Kilikia'nın en büyük kenti" olarak aktarır¹⁸. Syennesis ismi, Pers iç savaşında tekrar karşımıza çıkmaktadır. Kilikia Kralı Syennesis'in karısı Kraliçe Epyaksa, Kyros'un Lydia'daki Kaystros Ovası'na ulaştığı sırada kendisinin yanına gelmiştir. Kralın, Kilikia kraliçesi ile yakın bir ilişki kurduğu ileri sürülmüştür. Ancak Kraliçe kente döndükten sonra, Kilikia Kapıları aracılığıyla bölgeye girilmeye çalışılmıştır. Dağlardan inen Kyros ovada ilerlemeye başlamış, dört günde yirmi beş fersenk aşarak Tarsus'a ulaşmıştır. Tarsus halkı ve Syennesis, kenti boşaltarak dağlardaki bir kaleye sığınmıştır. Kyros, Kilikia Kralını huzuruna çağırılmış ama Syennesis daha önce kendisinden daha güçlü hiçbir kimsenin huzuruna çıkmadığını belirtmiştir. Karısının ikna etmesi ve rehinelerin kendisine gönderilmesi sonucunda görüşmeyi kabul etmiştir. Syennesis, Kyros'a önemli miktarda para yollamıştır. Buna karşılık Kyros da ona armağanlar yollayarak, ülkesinin artık yağmalanmayacağını ve ele geçirilen esirlerin nerede bulunurlarsa geri verileceği güvencesini vermiştir. Kyros ve ordusu, Tarsus'ta yirmi gün kalmışlardır¹⁹.

M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından M.Ö. 4. yüzyılın başlarına kadar tarihlenen sikkeler üzerindeki betimlemelerde Kilikia Kralı, Pers kıyafetli bir atlı olarak betimlenmiştir. M.Ö. 4. yüzyılın

13 Zoroğlu 1995,18-19.

14 Erzen 2007, 11.

15 Zoroğlu 1995, 19.

16 Casabone 2012, 223.

17 Herodotos I, 74;V, 118.

18 Diodorus of Sicily, Book XIV, 19, 6-20, 2.

19 Ksenophon, I, II, 11, 14, 18, 20-24, 25-27, II, 1.

başından itibaren Syennesisler'in tarihsel süreci hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır²⁰. Persler, M.Ö. 6. yüzyılın ortalarında bölgeyi ele geçirdikten sonra buranın idaresini Syennesis hanedanlığına bırakmış, M.Ö. 4. yüzyılda ise artık Pers kökenli satraplar atamaya başlamışlardır²¹.

Persler, M.Ö. 4. yüzyılın başlarından itibaren Kilikia Bölgesi'ni satraplık olarak düzenlemişlerdir. M.Ö. 386 yılından İskender'in Tarsus'u ele geçirdiği M.Ö. 333 yılına kadar geçen süreçte, kentte basılan sikkeler üzerinde Tribazos, Pharnabazos, Damates ve Mazaios gibi Pers satraplarının isimleri okunmaktadır²². Kilikia Bölgesi'nin en önemli kenti konumuna sahip Tarsus, satraplık merkezi olması nedeniyle M.Ö. 5. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren sikke basımı gerçekleştirmiştir. Sikkelerin lejantı Aramice'den oluşmaktadır. Sikkeler üzerinde Arami dilinde Tars ifadeleri, kentin ismidir. Bu sikkelerde, ön yüzde bir boğaya saldıran aslan ile arka yüzde buğday başağı görülmektedir. Yerel krallara ait sikkelerin ön yüzünde ata binmiş bir kral ve arka yüzde kılıç ve kalkanlı Pers askeri yer almaktadır. Daha geç örneklerde Pers askeri yerine Yunan hopliti tasvir edilmiştir. Bu karakter, ödemelerin askerlere yapılacağını göstermektedir. Pers satrapının ordusu, yerli askerlerden oluşmaktadır. Ancak Peloponnesos Savaşı'ndan sonra serbest kalan Yunanlı hoplitler paralı asker olarak satrapın ordusunda görev almaya başlamıştır. M.Ö. 386 yılında Pers Kralı II. Artakserkses tarafından Salamisli Evagoras'a karşı yürütülen savaşta görevlendirilen Sardes Satrapı Tiribazos (M.Ö. 386-380), Kilikia Bölgesi'ni üs olarak kullanmıştır. Tiribazos Döneminde basılan Tarsos sikkelerinde, Aramice satrap adı yer almaktadır. Bu satrapın sikkelerinde ön yüzde sağ elinde kartal ve sol elinde asa bulunan Zeus ayakta görülmektedir.

Tiribazos'un ölümünden sonra Kilikia Bölgesi'nde Pharnabazos (M.Ö. 379-374) ve Datames'in (M.Ö. 378-372) faaliyetleri görülmektedir. Her iki satrapın sikkelerinde ön yüzünde Syrakusa örneklerinde Kimon'un yaptığı Arethusa başından ilham aldığı cepheden tasvir edilmiş sorguçlu Attika miğferi giymiş sakallı bir erkek başı ve satrapın Aramice ismi yer almaktadır. Datames'in bir sikkesinde Zeus benzeri Baal, sol elinde buğday başağı ile üzüm salkımı ve sağ elinde tepesinde kartal olan bir asa tutmaktadır. Sahne, Tarsos'un suru ve burçlarını temsil ettiği düşünülen bordürle çevrelenmektedir. Sikkenin arka yüzünde satrap, arkılığı bulunmayan bir tahta ya da sandalyede oturmakta ve okunu kontrol etmektedir. Ayrıca satrapın ismi de Arami dilinde yazılmaktadır. M.Ö. 361/1'de Pers Kralı Artakserkses'e karşı ayaklanan Datames'in yerine Mazaios atanmıştır (M.Ö. 361-333). Bu satrapın döneminde darp edilen sikkelerinde, Tarsos Baal'ı oturmakta, bir elinde buğday başağı ile üzüm salkımı ve diğer elinde asa tutmaktadır. Arka yüzlerde ise geyiğe saldıran aslan, boğaya saldıran aslan ve altta iki sıra halinde sur duvarı ile Aramice satrapın ismi görülmektedir. Geyiğe saldıran aslan sahnesi, Kıbrıs'taki Kition sikkelerinde de betimlenmektedir. M.Ö. 333 yılında Mazaios'un bölgedeki görevi son bulmuş ve İskender tarafından Babylon satraplığına getirilmiştir²³. Tarsus'da Pers sikkeleri dışında, İskender sikkeleri de basılmıştır²⁴.

20 Erzen 1940, 99.

21 Ramsay 2000, 40.

22 Erzen 2007, 12.

23 Tekin 1992, 115-116, 117-118.

24 Morkholm 2000, s. 44

Tarsus'da Pers hakimiyetine dair en iyi kanıtları sikkeler oluşturmaktadır. Persler'in Kilikia'ya ulaşmasıyla birlikte, bölgedeki birçok kentte veya yerleşimde olduğu gibi, Tarsus'da da karanlık bir dönem tespit edilmiştir²⁵. M.Ö. 530-320 yılları arasını kapsayan bu karanlık evre "enigmatic lacuna" olarak değerlendirilmektedir. Bu tarihlerde Gözlükule Höyüğü'nde yerleşimin kesintiye uğradığı ve ancak Hellenistik Dönem'de tekrar başladığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen Tarsus'un savunmaya uygun bu kesiminde bulunan yerleşik halk tahliye edilmiştir. Bu döneme denk gelen tabakalarda buluntuların sayısı oldukça azdır. Tabakalarda az sayıdaki Attika seramiği dışında, bu bölgeden ithal hiçbir malzeme ele geçmemektedir. Benzer tespitler, Gözlükule dışında bölgenin diğer kentlerinde de kaydedilmiştir²⁶.

Kilikia Bölgesi'ndeki Pers egemenliği, İskender'in buraya ulaşmasıyla sona ermiştir. Arrianos, İskender'in Tarsus'a gelişi ve burada geçirdiği dönem hakkında bazı bilgiler aktarmaktadır. İskender Kilikia Kapısı'na (Gülek Boğazı'na) ulaşması ve geçmesinden sonra bazı atlı birlikleriyle hafif piyadelerinden en çevik olanlarını Tarsus'a yollamıştır. Bunu öğrenen Arsames, kente zarar vermeden hızlı bir şekilde ayrılmıştır. Sonrasında Tarsus'a ulaşan İskender, burada vücudu sıcak ve terli iken, kaynağı Toros Dağları'ndan doğan soğuk Kıydos Nehri'nde yüzünce hastalanmıştır. Doktoru Philippos tarafından hazırlanan ilaç sayesinde iyileşmiştir²⁷. Doğuya gerçekleştirdiği sefere devam edebilmek amacıyla Tarsus'tan ayrılan İskender, kenti yönetmesi için Harpaios'u yönetici olarak atamıştır²⁸.

M.Ö. 323 yılında İskender'in ölümünü izleyen yıllar ve ardından başlayan "Komutanlar Savaşı" sırasında Tarsus'ta ne tür olayların yaşandığına dair fazla bir bilgiye sahip değiliz. Büyük komutanın ele geçirdiği ülkelerin toprak paylaşımında bir kargaşanın yaşanmış olduğu tarihsel bir gerçektir. Bu kargaşada, bir çok bölge gibi Tarsus'un da içinde yer aldığı Kilikia'nın hakimiyeti, M.Ö. 301 yılında Antigonos'un Ipsos Savaşı'nda yenilmesiyle Kasandros'a geçmiştir. Antigonos'un oğlu Demetrios, Seleukosların yardımıyla M.Ö. 299 yılında Kilikia'yı Kasandros'un kardeşi Pleistharkos'tan geri almıştır. Ancak Demetrios ile Seleukoslar arasındaki bir anlaşmazlıktan dolayı M.Ö. 296'da Seleukos Kilikia'ya girmiştir. Yaklaşık on yıl sonra, M.Ö. 286'da, Demetrios tekrar Kilikia Bölgesi'ni geri alsa da, M.Ö. 283 yılında bölge Seleukos I. Nikatorun kontrolü altına girmiştir. Antigonos ile yapılan savaşa katılmayan ve Suriye toprakları Seleukoslar'a verilen Ptolemaios'lar, I. Suriye Savaşı'nda (M.Ö. 272) Kilikia'yı feth etmişlerdir. Bu süreç, II. Suriye Savaşına kadar sürmüştür. Seleukos Kralı II. Antiochos, M.Ö. 253 yılında Ptolemaios Philadelphos'u yenerek Kilika ve Pamphylia'ya sahip olmuştur. III. Suriye Savaşı'nda ise Kilikia Pedias ve Tracheia sınırı, Soloi kentine asker çıkarılarak çizilmiş ve Seleukosların Anadolu sahilleriyle olan irtibatı kesilmiştir. Bu durum, M.Ö. 3. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Toparlanan Seleukos Kralı III. Antiochos, kötü bir dönem geçiren Ptolemaioslar'dan kaybettikleri toprakları geri almıştır²⁹.

25 Gates 2005, 49-69.

26 Durukan 2007, 238-239.

27 Arrianos, IV-VII.

28 Bosch 1942, V, 103.

29 Durukan 1998, 88-90.

Seleukoslar, Romalılar'a karşı kaybettikleri Magnesia Savaşı sonrasında M.Ö. 188 yılında imzalanan Apamea Antlaşması ile Kilikia Bölgesi'nde Kalykados Nehri kıyısındaki Seleukeia şehrine kadar geri çekilmişlerdir³⁰. Bu tarihten sonra, Tarsus için yeni bir dönem başlamıştır. Ovalık Kilikia dışında, Anadolu'daki bütün topraklarını kaybeden Seleukoslar, Tarsus kentine özel önem vermişlerdir³¹. Tarsus isminin, Antiochos IV. Epiphanes tarafından Antiocheia kıyısındaki Kydnos olarak değiştirildiği, dönemin sikkelerindeki lejantlar ile anlaşılmaktadır³². Özgür bir kent olan Tarsus, kendi sikkesini basmaya yeniden başlar. Bu sikkeler üzerinde, kentin doğu karakterini ortaya koyan Tarsus tanrısının (Baal Tarz), eski geleneğe uygun olarak betimlendiği görülmektedir.

Kentin M.Ö. 3. – 1. yüzyıllara arasındaki durumu, öncelikli olarak Eskiçağ kaynakları sayesinde bilinmektedir. Gözlükule ve Cumhuriyet Alanı'nda tespit edilen Hellenistik katmanlardaki mimari unsurlar ve seramik, sikke ve terra-cotta gibi küçük buluntular da bu dönemdeki gelişimin kanıtları olarak yorumlanmaktadır³³. Bu dönemde kentin Gözlükule'nin kuzey ovalık kesime doğru yayıldığı tespit edilmiştir. Kentin dik açılı caddelere sahip olduğu ve bu planın Roma Dönemi'nde de uygulandığı belirtile de, bunun arkeolojik açıdan şimdiye kadar yeterince kanıtlanmadığı görülmektedir³⁴. Kentin Hellenistik Dönem'de Rhodos, Knidos ve Kıbrıs gibi merkezlerle ticari faaliyetler içinde olduğunu, Gözlükule ve Eski Köylü Garajı'nda yer alan mezar buluntuları ortaya koymaktadır. Bu merkezler arasında Rhodos'un ayrı bir konuma sahip olduğu anlaşılır³⁵. Gözlükule Höyüğü'nün Hellenistik ve Erken Roma Dönemi tabakalarında, ithal ve yerli üretim pişmiş toprak seramikler, Tarsus'ta etkin bir üretim kolu olduğu anlaşılan pişmiş toprak heykelcikler ve bunların alçı kalıpları bulunmuştur. Heykelcikler tanrı, tanrıça, mitolojik kahraman Herakles, aktörler ve komik figürlerden oluşmaktadır³⁶.

Antiochos Epiphanes'in M.Ö. 164 yılında ölmesiyle birlikte, Seleukosların doğuyu Hellenleştirme çabaları sona ermiş ve bu krallığın egemenliğinden ayrılan Tarsus bağımsız bir kent olmuştur. Kent halkı, Seleukosların "Kydnos kıyısındaki Antiokheia" olarak değiştirdikleri adı kaldırmışlar ve eski adı olan Tarzi ya da Tarsos'u kullanılmaya başlamışlardır. Bu izler, Antiokhos IX. Philopator Dönemi (M.Ö. 113-95) sikkelerinde de izlenmektedir. Tarsus'un, Alexander I. Bala ile Antiochos IX. Philapator'a kadar Seleukosların elinde olduğu bilinmekle beraber ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır³⁷. Hellenistik Dönem'de Tarsus, Stoa felsefe okulunun merkezi konumundadır³⁸.

Pontos Kralı Mithridates ile birlikte hareket eden ve Akdeniz'de Roma için büyük bir tehlike olan Kilikia Korsanları, M.Ö. 67 yılında Romalı General Pompeius tarafından büyük ölçüde

30 Arslan 2000, 112-112.

31 Özcan 2003, 6.

32 Ramsay 2000, 102-107.

33 Özcan 2003, 6.

34 Hellenkemper – Hild 1990, 434.

35 Grace 1950, 135-148; Alkaç – Durugönül – Gökçay 2013, 183, Fig. 9.

36 Zoroğlu 2004, 99.

37 Erzen 2007, 13.

38 Özcan 2003, 6.

ortadan kaldırılmıştır³⁹. Pompeius, senatonun kendisine vermiş olduğu yetkiye dayanarak M.Ö. 64 yılında Suriye'yi ve Ovalık Kilikia'yı Roma sınırlarına dahil etmiştir. Sonrasında Kilikia, Pamphilia ve Pisidia'yı içine alan 'Provincia Cilicia' oluşturulmuş ve bu eyaletin başkenti olarak da Tarsus ilan edilmiştir⁴⁰. Kilikia valiliği görevini üstlenen Cicero, askeri seferleri sırasında Tarsus'a uğrayan kişiler arasındadır ve olasılıkla M.Ö. 51 - 50'de Tarsus'ta bulunmuştur. Cicero, Atticus'a yazdığı mektuplarından zorlu bir ilerleyişin ardından Toros Kapıları'ndan Kilikia'nın önemli kentlerinden Tarsus'a 5 Ekim'de vardığını belirtmektedir⁴¹. M.Ö. 47 yılında Iulius Caesar, Tarsus'a gelmiş ve kentin ismi, onun şerefine Iuliopolis olarak değiştirilmiştir⁴². Brutus, Cassius ve arkadaşlarının M.Ö. 44 yılında Caesar'ı öldürülmesiyle Roma'da yeniden iç savaşlar başlamıştır. Durumun aleyhlerine dönmesinden dolayı doğuya kaçan Brutus ve Cassius, Anadolu'da Antonius ve Octavianus ile yapacakları savaş için hazırlıklara girişmişlerdir. Bu arada M.Ö. 43'te Antonius, Octavianus ve Lepidus aralarında anlaşarak II. Triumvirliği (Üçlü Yönetim) kurmuşlardır. Caesar'ın öldürülmesiyle başlayan süreçte, Kilikia'daki düzen bozulmuştur. Roma'dan kaçarak Suriye Eyaleti'ni ele geçiren suikastçi Gaius Cassius, Tarsus halkını ve Tarkondimotos'u kendisiyle ittifaka zorlamıştır. M.Ö. 42 yılında Caesar'ın ölümüne neden olan kişiler, ortadan kaldırılmıştır⁴³. M.Ö. 40 yılında, Brindisi Antlaşması ile Roma toprakları, Augustus ve Antonius arasında iki ayrılmış ve Antonius, Doğu Akdeniz'in kontrolünü almıştır⁴⁴. Antonius, bölgede gerçekleştirdiği yeni düzenlemeler çerçevesinde Ovalık Kilikia'nın doğu kesimini Suriye eyaletine dahil etmiştir. Dağlık ve Ovalık Kilikia arasında kalan bölümü de, başkenti Kastabala olan yerel krallardan Tarkondimotos'a vermiştir. Tarsus'a ise civitas libera statüsünü kazandırmış ve vergi ayrıcalığı tanımıştır⁴⁵. Ptolemaios Krallığı'nın son temsilcileri arasında yer alan Kleopatra, M.Ö. 41 yılında Antonius'la Tarsus'ta bir araya gelmiştir. Bu buluşmayı Plutarchos ayrıntılı olarak aktarır⁴⁶. M.Ö. 30 yılında Antonius, Actium Savaşı'nda Augustus'a karşı bozguna uğrar. Bu deniz savaşında etkin bir rol oynamasına rağmen Tarsus'un Kilikia'nın başkenti olarak görevini sürdürmesine izin verilmiştir. Kentteki işleri düzeltmek isteyen Augustus, Tarsus'lu hocası Sandon oğlu Athenadoros'u M.Ö. 15'te geniş yetkilerle Tarsus'a göndermiştir⁴⁷.

Kilikia Bölgesi'nin ana kentleri arasında bulunan Tarsus'un sosyal hayatı, kültürel yapısı, kentteki okullar ve yönetim şekli hakkında önemli ve geniş bilgileri eski çağ yazarlarının aktardığı görülmektedir⁴⁸. Strabon (M.Ö. 64/63 - M.S. 19), Tarsus halkının felsefenin yanında diğer öğrenim dallarını da önemseydiğini, kentin bu hususta Atina'yı ve Alexandria'yı ya da filozofların dersleri ve okullarıyla anılan başka herhangi bir yeri geçtiğini, yerli halkının

39 Arslan 2003, 91-112.

40 Hellenkemper – Hild 1990, 32.

41 Cicero LtoA I, V, 20.

42 Zoroğlu 1995, 24.

43 Kurt 2011, 436.

44 Akşit 1976, 31.

45 Sayar 2013, 25.

46 Plutarchos XXVI.

47 Özcan 2003, 7.

48 Aşkın 2013, 176.

öğrenmeye düşkün olduğunu ancak yerlilerin de Tarsus'ta kalmadığı ve eğitimlerini dışarıda tamamladığını, sonrasında dışarıda yaşamaktan hoşlandıklarını ve anavatana pek azının döndüğünün altını çizmektedir. Strabon, Tarsus'un her tür retorik okuluna sahip olduğunu ve birçok yetenekli kişinin kentten ayrılarak geri dönmemesine rağmen genellikle gelişen ve güçlenen halkıyla bölgenin ana kenti olma ününü koruduğunu aktarır⁴⁹. Başta Stoacılar olmak üzere Epikuroscular, Platoncular ve Kinikler, kentteki farklı felsefe akımlarını oluşturmaktadır. Diogenes'in öğrencisi Tarsuslu Antipater, Stoa okulunun kurucusu olarak kabul edilmektedir⁵⁰. Strabon, Stoa felsefesi öğretilerini savunan Antipatros, Arkhedemos ve Nestor ile iki Athenodoros'un doğuştan Tarsuslu olduklarını, Plutiades ve Diogenes'in kentten kente dolaşarak yetenekli bir şekilde okullar yönettiklerini, Diogenes'in trajik şiir de yazdığını ve kentin bilginlerinin Aleksandreialılarla birlikte Roma kentinde bulduklarını aktarmaktadır⁵¹. Suetonius, Roma İmparatoru Domitianus'un bir tarih yapıtında kendisi hakkında üstü örtülü sözler belirttiği için Tarsuslu Hermogenes'i öldürttüğünü hatta kitabı çoğaltanları da çarmıha gerdirdiğini belirtmektedir⁵². Flavius Philostratus, kente dışarıdan eğitim görmek için gelenlerin olduğunu ve Stoa filozofu Apollonius'un aktarımıyla Tarsusluların lükse önem verdiklerini, Atinalıların bilgeliğe bağlılıklarıyla karşılaştırıldığında Tarsusluların kaliteli ketene daha düşkün olduklarını aktarmaktadır. Bunun dışında bu yazar, Tarsus halkının Kydnos Nehri'nin her iki yakasında su kuşları gibi oturduklarını ve Apollonius'un mektubunda Tarsuslulara 'suyunuzda boğularak yok olun' ifadesi kullandığı da söylenmektedir⁵³. Dion Chrysostomos, ileri yaşta İmparator Augustus'un isteğiyle kentte vali olan ve burada reformlar yapan Stoa filozofu Athenodoros'un oluşturduğu düzen ve ağırbaşlı yönetimin sonradan bozulduğunu, Tarsus'un diğer kentlerden bir farkı kalmadığını söyler⁵⁴. Athenodoros'tan sonra Caesar'ın kız kardeşi Octavia'nın oğlu Marcellus'un öğretmeni olan akademisyen Nestor'un, kentin başına geçtiği ve onurlandırıldığı, Strabon tarafından aktarılmaktadır⁵⁵. Hellenistik yönetimlerin verdiği finansal kaynaklar sonucunda büyük kitapları ve müzeleri olan İskenderiye, Pergamon, Antiocheia, Sinope, Rhodos ve Roma gibi kentler arasında Tarsus'un da ismi zikredilmektedir⁵⁶.

Roma yurttaşı fakat Yahudi bir ailenin mensubu olan Paulus, Tarsus'un tarihsel kimliğinde önemli bir yer tutmaktadır. Paulus, M.S. 10 yılında burada dünyaya gelmiştir. Babası o dönem Kilikia Bölgesi'nde yaygın olan keçi kılından çadır ve askeri kıyafet yapımıyla uğraşmaktadır. Paulus, zamanla babasının mesleğini öğrenmiştir. Roma vatandaşı olan Paulus, Kudüs'te dini eğitim almıştır. Bu eğitimi sonucunda Yahudi olması sayesinde İbraniceyi ve bunun dışında, halkın bölgede genellikle kullandığı dil olan Yunanacayı ve Roma İmparatorluğu'nun resmi dili Latince'yi gayet iyi bilmektedir. İlk başlarda, Hıristiyanlık karşıtı görüşlere sahipti. Genel

49 Strabon, XIV, V, 13.

50 Zoroğlu 1995, 23.

51 Strabon XIV, V, 14-15.

52 Suetonius, Domitianus, 10.

53 Flavius Philostratus, I, 1.

54 Dion Chrysostomos, The Thirty-Third Discourse (318 dn. 1).

55 Strabon XIV, V, 14.

56 Arslan 2001, 20-21.

inanişaya göre Paulus, Hıristiyanları cezalandırmak için Şam'a doğru giderken Hz. İsa'nın görüntüsünün karşısına çıkmasıyla yaptıklarından pişmanlık duymuş ve tövbe ederek Hıristiyanlığı yaymaya başlamıştır. Kısa sürede tanınan Paulus, Hıristiyanlığı yaymak amacıyla çıktığı üç yolculukta Anadolu, Makedonya ve Yunanistan'ı dolaşmıştır. Ancak Kudüs'e döndüğünde Yahudi kökenli Hıristiyanlar tarafından dini bozduğu gerekçesiyle suçlanmış, kentte kargaşaya çıkmış, ardından tutuklanmış ve M.S. 56 yılında Romalılar tarafından İtalya'ya götürülmüştür. Paulus, İmparator Nero Döneminde (M.S. 54-68), Ostia yolunda başı kesilerek idam edilmiştir⁵⁷.

Tarsus, Vespasian tarafından M.S. 72 yılında yeniden düzenlenen Kilikia eyaletinin başkenti olmuştur. Bu yeni eyalet, legatus Augusti pro praetor tarafından yönetilmekteydi ve bu eyalette lejyon birliklerinin konuşlanmasına gerek yoktu⁵⁸. Roma imparatorlarının, kendi adlarına neokorosluk kültürüyle bağlantılı festival düzenleme yetkisi tanıdıkları kentler arasında Tarsus da yer almaktadır. İmparator Hadrianus, kentte ilk neokorosluk ünvanını kazandıran kişidir. Bu sığfata layık görülen kentler, Smyrna, Ephesos, Sardis, Herakleia'dır. Tarsus, bu hakla Hadrianeia Olympia festivali düzenlemiştir. Hadrianus'un neokorosluğunun tarihi hakkında iki genel kanı mevcuttur: Birinci düşünce, M.S. 12 Ekim 111 yılıdır. Bu tarihte İmparator Hadrianus, Suriye'den dönüşte Tarsus'a uğramış, bu ziyareti sırasında kente tapınak inşa hakkı ve neokorosluk ünvanı vermiştir. İkinci görüş ise M.S. 128 yılıdır. Tarsus'a verilen neokoroslukla ilgili ilk sikkelerde Hadrianus, p(ater) p(atria) ünvanını taşımaktadır. Bu tarihsel bilgilerden yola çıkarak İmparator'un M.S. 129 yılında Mısır dönüşünde Tarsus'a geldiği ve ilgili düzenlemelerin bu tarihte yapıldığı ileri sürülmektedir. Commodus (M.S. 180-192), kente ikinci kez festival düzenleme hakkı vermiştir. Söz konusu dönemlerde Tarsus, Kilikia Koinonu'nun merkezi olmuştur ve eyaletin neokoros ünvanı taşıyan tek kenti konumuna ulaşmıştır. Bu ayrıcalık Tarsus'u Asia eyaleti kentlerden Pergamon, Ephesos, Smyrna ve Sardis'le eşit düzeye getirmiştir. Septimus Severus, Pescenius Niger'e karşı Kilikia sınırında kazandığı savaştan sonra zaferi kutlamak için neokorosluktan bağımsız olarak Severia Festivali düzenleme imkanı sağlamıştır. Tarsus'ta belgelenen son imparatorluk kültürü ise Augusta Actia festivalidir. Bu festivalle birlikte kent, üçüncü kez neokorosluk ünvanı almıştır⁵⁹.

M.S. 260 Sasani Kralı I. Sapur, diğer Kilikia kentlerinin yanında Tarsus'u da işgal etmiştir. M.S. 3. yüzyılın başlarında Kilikia'nın başkenti Tarsus, bölgenin diğer büyük kenti Anazarbos'la metropolis olmak için mücadele etmiştir⁶⁰. Ammianus, Roma İmparatoru II. Constantinus'un Perslerle savaşmak için Fırat'ı geçtiğini ama Perslerin M.S. 361 yılında savaştan vazgeçtiklerini öğrenince ordusuyla aralarında bulunan Iulianus Apostata'nın üzerine yürümek üzere Antiocheia'dan yola çıktığını, fakat Tarsus'ta ateşlendiğini, sonucunda ise Mopsukyrenae'de öldüğünü belirtmektedir. Constantinus'un halefi Iulianus, 363'te Pers savaşlarında yaralanmış ve öldüğünde Tarsus'a gömülmek istediğini belirtmiştir ve kentin bir banliyösüne basit bir törenle gömülmüştür⁶¹.

57 Köroğlu 2015, 87-89.

58 Sayar 2013, 23.

59 Ertekin 2013, 16-17.

60 Hellenkemper - Hild 1990, 428.

61 Aşkın 2013, 174.

Tarsus'un Roma Dönemi kent dokusunun zengin ve gösterişli olduğu bilinmektedir. Günümüze ulaşan sütunlu cadde, Donuk Taş Tapınağı, hamam, köprü ve sur bağlantılı Kleopatra Kapısı gibi bazı yapılarla birlikte in-situ olmasa da mimari üst yapı elamanları ve sütun başlıkları, dönemin zenginliğini ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Roma kentinin sınırları ve yayılımı, bugünkü kent merkezi ile paralellik göstermektedir.

Tarsus Cumhuriyet Alanı yakınlarında bir inşaatın temelini açma işleminde, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan antik döneme ait bir cadde bulunmuştur. Bu caddenin çevresinde farklı dönemlere ait mimari kalıntılar kazılarla gün yüzüne çıkarılmıştır. Polygonal taşlara sahip cadde, dışbükey şekilde inşa edilmiştir. Caddenin taşlarında, bazalt kullanılmıştır. Caddenin stylobat tarafına doğru, kalker taşından yapılmış dikdörtgen planlı bir kanalizasyon sistemi bulunmaktadır. 2.20 metre aşağıda yer alan kanalizasyonun genişliği 2.0 metredir. Caddenin her iki tarafına yer alan konglomera taşından içbükey yağmurluklar eklenmiştir. Yol boyu devam eden yağmurluklar, aynı zamanda caddenin sınırını da oluşturmaktadır. Bunlar, yağmur ve atık suları bu kanalizasyona yönlendirmektedir. Cadde üzerinde belirli aralıklarla yer alan logar girişleri mevcuttur. Caddenin tek tarafında stylobat yer almaktadır. Burada in-situ olarak kireç taşından yapılmış üç adet Attik-Ionik sütun kaidesi saptanmıştır. Bu kaidelerinden yola çıkarak, kazı alanı sınırları içinde kalan stylobatta on dört adet kaidenin olması hesaplanmıştır. Stylobatta dikili olduğu düşünülen, kireç taşı ve granitten sütun tamburları ele geçmiştir. Ayrıca Korinth ve Kompozit sütun başlıkları da bulunmuştur. Sütun başlıkları ve kaideler, in-situ durumda olmadıkları için net bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Bu sütunlu stoanın ne zaman inşa edildiğine dair bir kesin bir öneride bulunmak zordur. Cadde ve sütunlu stoa arasındaki kod farkı dikkati çekmektedir. Bu fark, caddenin inşası esnasında sütunlu stoanın henüz planlanmadığını ortaya çıkarmaktadır. İki mimari öğenin inşası arasında dönem farkı bulunmaktadır. Ayrıca yolun karşı tarafında stoa olgusunun olmadığı tespit edilmiştir. Zoroğlu, caddenin Roma İmparatoru Augustus Dönemi'nde tamamlandığını ve sütunlu stoanın ise M.S. 2. yüzyılın ilk yarısında Tarsus'a gelen Hadrianus tarafından ziyareti anısına eklendiğini düşünmektedir⁶².

Stoanın karşı tarafında, avlusu zemin mozaikleriyle döşenmiş bir ev tespit edilmiştir. Mozaik, siyah, beyaz ve kahverengi tesseralara sahiptir. Evin kare şeklinde odası gün ışığına çıkarılmıştır. Bu odanın zemini kum taşındadır ve duvarları da sıva ile kaplanmıştır. Avlusunun ortasında, opus sectile tekniği ile döşenmiş havuzun varlığı kanıtlanmıştır. Havuzun dışında kalan avlunun bölümü, basit bant ve testere ağzı bezeklerle süslüdür. Bu alanda çok sayıda fresko parçaları ele geçmiştir. Fresko örneklerinin ve mozaik zeminin kalite ve desenleri, bu yapının M.S. 3. ve 4. yüzyıla tarihlenebileceğini göstermektedir⁶³.

Geç Klasik ve Hellenistik Döneme ait seramik parçaları ele geçmiştir⁶⁴. Hellenistik Döneme ait seramikler arasında "Batı Yamacı" ve "Megara Kaseleri" de saptanmıştır⁶⁵. Batı Yamacı

62 Zoroğlu 1996, 250, dipnot, 9; Zoroğlu 1995, 59.

63 Zoroğlu 1995, 59.

64 Zoroğlu 1997, 404.

65 Zoroğlu 1999, 465.

kaseler, genel olarak M.Ö. 3. ve 1. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir⁶⁶. Bu cadde kazısında, Doğu Sigilata A Grubu'na (DSA) ait çok sayıda seramik ele geçmiştir. Bunlar, farklı form gruplarından oluşmaktadır ve M.Ö. 2. yüzyılın ortaları - M.S. 2. yüzyılın başları arasında tarihlenmektedir. Gözlükule kazılarında da bu örneklerin paralelleri görülmektedir. DSA'ların üretimini gerçekleştiren kentler arasında Tarsus da önerilmektedir⁶⁷. Kazıda Afrika, Phokaia ve Kıbrıs Kırmızı Astarlı seramik grupları bulunmuştur. Bu formlar, genel olarak M.S. 4 yüzyılın ikinci yarısından – 7. yüzyıla kadar tarihlenmektedir⁶⁸.

2015 yılının son dönemlerinde Kleopatra Kapısı yakınlarında Tarsus Müze Müdürlüğü Başkanlığı'nda bir sondaj açılmıştır. Bu sondaj alanı, surun iç kısmında kalmaktadır. Burada, Cumhuriyet Alanı'nda bulunan caddenin mimari anlamda benzer özelliklerini taşıyan bir yol daha tespit edilmiştir. Bu iki antik cadde, kentin haritası üzerine yerleştirildiğinde Kırkaşık Bedesteni dolaylarında kesiştiği izlenmektedir⁶⁹.

Halk arasında "Donuk Taş" olarak anılan yapı, mimari boyutları, planı ve detayları açısından antik dünyanın en ilginç tapınakları arasında yer almaktadır. Korinth düzenindeki tapınak, 6,30 ile 6,90 m. arasında değişen opus caementicium temeller üzerinde yaklaşık 8 m. yükselmektedir. Jeofizik çalışmaları, kutsal alanın temenosa sahip olduğunu kanıtlamıştır. Kuzeyden rampalı girişi olan tapınağın sütun sayısı 10 x 21'dir. Erken dönem kazılarda, kült heykeline ait olabilecek devasa mermer bir parmak bulunmuştur. İmparator Hadrianus Dönemi Tarsus sikkelerinde, "Koinos Kilikias" ibaresi ile on sütunlu bir tapınak darp edilmiştir. Bu sikkelerden, Donuk Taş'ın Kilikia'da Hadrianus için inşa edilen ortak bir imparator kült tapınağı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarz, neokoria tapınağı kurabilmek için, şehirler arasında büyük bir rekabet vardı ve imparatorun kendisinden bizzat izin almak gerekiyordu. Tarsus, M.S. 132 yılında neokoria hakkını kazanmış, aynı yıl kentte Kilikia eyalet meclisi ve Hadrianeia Olympia şenlikleri kurulmuştur⁷⁰.

"Altından Geçme" olarak da bilinen hamamın bir bölümü günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yapı, Geç Antik Dönem'den itibaren tahrip edilmeye başlanmıştır. Buradaki kazılarda günümüzden Hellenistik Dönem'e kadar tarihlenen buluntular ele geçmiş, hypokaust sisteminin bir bölümü de açığa çıkartılmıştır. Donuk Taş tapınağında olduğu gibi, hamamın duvarları da opus caementicium tekniğiyle oluşturulmuş ve hamam, duvar tekniği açısından, Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirilmiştir⁷¹. Hamam yapısının batısında Tarsus Belediyesi tarafından yapılan alt yapı çalışmalarında kemerli ve geniş bir antik kanalizasyon sistemine rastlanmıştır. Bu sistem, olasılıkla hamam yapısına ait olmalıdır.

Kleopatra Kapısı, günümüze çok az bir bölümü ulaşan surun batı giriş kapısıdır. Bu giriş, 5.55 m. genişliğe ve 8.50 m. yüksekliğe sahiptir. Üst örtüsü tonozludur. Kapı üzerinde Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemleri'nden olan mimari öğeler vardır. Bu mimari parçalar ışığında,

66 Özcan 2003, 35-36.

67 Yıldız 2013, 532.

68 Adak-Adıbelli 2006, 16-17.

69 Bu bilgiyi veren Tarsus Müze Müdürü Sn. Mehmet ÇAVUŞ ve Doğukan ALPER'e teşekkür ederim.

70 Held – Kaplan – Burwitz 2015, 149-146.

71 Adıbelli 2013, 192-203.

kapının değişik dönmelerde onarıldığı anlaşılmıştır. Kapının, kemerli mimari tarzı ve kent dışına bakan yüzünde bir heykel nişinin yer alması nedenleriyle, en erken Roma imparatorluk döneminde, olasılıkla da M.S. 2. yüzyılda ilk evresinin yapıldığı düşünölmektedir⁷².

Eski Ömerli Mahallesi'nde yapılmak istenen semt pazarının temel hafriyatında Roma Dönemi'ne ait bir sarnıç bulunmuştur. Yapının duvarları, opus latericium teknikte örölmüştür. Üst örtü korunamamıştır ancak eldeki verilerden yapının tonozla sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sarnıcın güney duvarında su dağıtım sistemi olabilecek künkler ve bir havuz tespit edilmiştir. Bu havuzun önündeki alandaki gerçekleştirilen çalışmalarda, 8,5 x 5 m. ebatlarında mozaikli bir zemin bulunmuştur. Büyük oranda korunan mozaik, siyah, lacivert, turuncu, sarı, beyaz ve kahverengi tesseralardan oluşmaktadır. Örgü motifi ile çevrelenmiş pano içinde iki sahne yer almaktadır. Birinci sahnede, ayakta duran bir figür ve güneş saati üzerinde duran bir kuş betimlenmiştir. Toga giyen erkek figürü, sakallı olarak verilmiştir. Elbisesinin kıvrımları, koyu renk tessera ile vurgulanmıştır. Figür, sol eliyle elbisesini tutmakta ve sağ elindeki bir cisimle kuşa doğru gerilmektedir. Sahnenin üzerinde yer alan Yunanca yazıtta bir kuzgun kuşundan bahsetmektedir. Ayrıca kuşun çıkardığı "Kra Kra" sesinin de yazılı olduğu belirtilmektedir. İkinci sahnenin sol tarafında bir erkek figürü açık kapıdan bir mekana girmek istemektedir. Mekan içinde bulunan eli mızraklı diğer bir figür ise bu girişi engellemeye çalışmaktadır. Sahnenin sağ tarafında ise ziyafet sahnesi ele alınmaktadır. Bu sahnenin üst kısmındaki Grekçe yazıtta "bu kapıdan geçen olursa onun sonu olur" ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca mozaığı yapan ustanın da isminin yer alabileceğı vurgulanmaktadır. Bu mozaik zeminin, yazıt karakterinden dolayı M.S. 1-2. yüzyıllara ait olabileceğı düşünölmektedir⁷³.

Zeytin Pazarı'nın yaklaşık 100 m. güneyinde yer alan Barbaros Lisesi'nin bahçesinin altında kalker taşı kullanılarak inşa edilmiş bir yapı bulunmaktadır. Bu mekanın ana koridoru dikdörtgen planlıdır ve üst örtüsü tonozludur. Tonozda havalandırma ve aydınlatma için menfez delikleri görölmektedir. Yapı, sıva ile kaplanmıştır. Koridora açılan dikdörtgen odalar bulunmaktadır. Güney cepheden merdivenli bir girişle mekan içine ulaşılmaktadır. Bu girişin zemini, siyah, bordo, gri, beyaz ve pembe tesseralarla kaplıdır. Taban süslemesinde süsleme olarak eşkenar dörtgen, eşkenar üçgen baklava dilimi, üçgen, daire ve birbirine bağlanan zincir motifi kullanılmıştır. Duvarda açık kırmızı ve yeşil boyalarla yapılmış freskodaki süslemeler net bir şekilde seçilemese de, daire ve panolar yer almaktadır⁷⁴.

Strabon, Kydnos Nehri'nin kenti ikiye ayırarak ilerlediğini belirtmektedir. Bu bilgiyi teyit edebilecek nitelikte köprü, Makam Camisi'nin kanalizasyon çalışmaları sırasında bulunmuştur. Köprü, mimari açıdan basık bir tonozla sahiptir. Her iki tarafta köprünün büyük dikdörtgen taşlar üzerine oturduğu görölmektedir. Tonozun taşları, metal bağlantılarla da desteklenmiştir. Köprünün M.S. 1. yüzyıla ait olabileceğı belirtilmektedir⁷⁵. Köprü, Kydnos Nehri'nin yatağının değiştığı döneme kadar aktif olarak kullanılmış olmalıdır.

72 Zoroğlu 1995, 32-33.

73 Çavuş – Alper 2013, 183-200.

74 Tarsus Müzesi SİT fişi. Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri (Mersin İlinde Tescilli Yapılmış Sit/Anıtlar), 223, ed. Ü. Aydınöğlu.

75 Yıldız 2007, 148-149.

Antik Tarsus kentinin çevresinde, nekropolis alanları tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler genellikle kaya mezarlarından oluşmaktadır. Bazı noktalarda sadece bir mezar bulunmuştur. Genel olarak bu mezarlar, Tarsus kentinin antik dönemdeki yayılım alanını göstermekle birlikte, ait oldukları dönemin ölü gömme adetleri ile arkeoloji bilimine önemli bilgiler vermektedir. Yol ya da inşaat çalışmalarında rastlanılan mezarlarda, Tarsus Müzesi arkeologları kurtarma kazıları yapmışlardır⁷⁶.

Tarsus Şelalesi'nin sularının döküldüğü alanda bir nekropolis yer almaktadır. Buradaki kaya mezarları, dikdörtgen planlı mimari özellik göstermektedir. Ortalama üç veya dört metrekare genişliğe sahip mezarların basamaklı veya rampalı girişleri mevcuttur. Bu mezarlar, Kydnos Nehri'nin yatağının değiştirildiği I. Iustianus Döneminden (M.S. 527-565) önceye tarihlenmelidirler⁷⁷.

Eski Köylü Garajı alanında 1993 yılında bir binanın temel açma işlemi sırasında tonozlu bir mezar bulunmuştur. Mezar, surun dışında kalmaktadır. Burada Tarsus Müzesi kurtarma kazısı yapmıştır. Ayrıca Tarsus Müzesi ve Mersin Üniversitesi Arkeoloji bölümü bir jeofizik çalışması da gerçekleştirmiştir. Jeofizik uygulaması, alanın bir nekropolis olduğunu ortaya çıkarmıştır. Dikdörtgen plana sahip iki katlı mezarın iç yüksekliği 3.64 m. ve genişliği ise 3.20 x 4.50 m.dir. Mezarın girişi, güneye doğru bakmaktadır. Güney duvarının tonozla birleştiği noktada, girişin üstüne denk gelecek şekilde yerleştirilmiş bir mazgal deliği görülmektedir. Birinci katın iki yanında kline oluşumu söz konusudur. Bu iki kline, duvar sırasıyla sonlandırılmaktadır. Böylece mezarın ilk katının kuzeyinde kapalı mekan oluşmaktadır. Bu mekanda da bir kline görülmektedir. Mezarın ikinci katı, köşeli "U" şeklindedir. Mezarın çok sayıda klineye sahip olması aile mezarlığı olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır. Bu anıtsal mezar, Tarsus'ta yaşayan zengin bir aile tarafından yaptırılmış olmalıdır. Genel olarak mezarın iç yapısı, özenli işçilikle tasarlandığını göstermektedir. Mezarın batı ve kuzey duvarlarının birleştiği noktada, in situ durumda korunmuş yuvarlak formulu bir sunak yer almaktadır⁷⁸. Hediyeleri bakımından oldukça zengin bir özelliğe sahip olan mezar, Tarsus kentinin Hellenistik Dönem'in son evreleri ve Roma Dönemi'ndeki ölü gömme adetleri ile ilgili bilgiler vermesi açısından önemlidir. Mezardan pişmiş toprak torpido lahitler, taş ağırşak, cam, pişmiş toprak ve bronz kaplar olmak üzere toplam altmış adet arkeolojik eser ele geçmiştir. Bu arkeolojik malzemeler genel olarak M.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlenmektedir⁷⁹. Bu buluntular ile birlikte, M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen bir Rhodos amphorası, hydria, M.Ö. 1.-M.S. 1. yüzyıllara ait pişmiş toprak unguentarium ile kökeni bilinmeyen, yakın bir benzer örneği Atina Agorası'nda M.Ö. 1.-M.S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlenen bir de amphora da bulunmuştur.

76 Bu bilgiyi veren Tarsus Müze Müdürü Sn. Mehmet ÇAVUŞ ve Doğukan ALPER'e teşekkür ederim.

77 Zoroğlu 1995,66-68.

78 Alkaç – Durugönül – Gökçay 2013, 181-190.

79 Yurtseven 2006, 91-121.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Eskiçağ Kaynakları

- Ammianus Ammianus, Marcellinus, (çev. J. C. Rolfe), The Loeb Classical Library, 1935, London.
- Arrianos Arrianos, İskender'in Anabasisi, (çev. Hayrullah Örs), 1945, İstanbul.
- Cicero Cicero, Marcus Tullius Cicero, Letters to Atticus, I, (çev. E. O. Winstedt), The Loeb Classical Library, 1928, London.
- Dion Dion, Chrysostomos III, (çev. J. W. Cohoon) – H. L. Crosby, The Loeb Classical Library, 1951, London.
- Diodorus of Sicily Diodorus of Sicily VI, Books XIV-XV, (çev. C. H. Oldfather), The Loeb Classical Library, 1954, London.
- Herodotos Herodotos, Herodotos Tarihi, (çev. M. Ökmen) İş Bankası Yayınları, 2015, İstanbul.
- Flavius Flavius Philostratus, The Life of Apollonius of Tyana, I, (çev. F. C. Conybeare), The Loeb Classical Library, 1926, London.
- Ksenophon Ksenophon, Anabasis. Onbinlerin Dönüşü, (çev. T. Gökçöl), Sosyal Yayınlar, 1988, İstanbul.
- Lucan Lucan, The Civil War, Books I-X, (çev. J. D. Duff), The Loeb Classical Library, 1928, London
- Plutarkhos Plutarkhos Paralel Yaşamlar, (Bioi Paralleloi), Marcus Antonius, (çev. F. Akderin), Alfa Yayıncılık, 2006, İstanbul.
- Suetonius, Sueton, Cäsarenleben, (çev. A. Kröner), 1957, Stuttgart.
- Strabon Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika; XII, XIII, XIV), (çev: A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.

Modern Kaynaklar

- Adıbelli 2013 Adıbelli, H., "Tarsus'ta Arkeolojik Mirası Koru(ya)mamanın Yarattığı Sonuçlar ve 2001 Yılı Kanalizasyon Kazılarının Sürpriz Bulguları", (ed. M. Tekocak) K. Levent Zoroğlu'na Armağan, 29-40.
- Adak-Adıbelli 2006 Adak-Adıbelli, I., Tarsus Geç Roma Seramiği (Ankara Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Adak-Adıbelli 2013 Adıbelli, I., "Tarsus Roma Hamamı 2011 Yılı Çalışmaları", II. Tarsus Kent Sempozyumu, 15-17 Kasım Tarsus, 192-203, Tarsus.
- Alkaç – Durugönül – Gökçay 2013 Alkaç, E. – Durugönül, S. – Gökçay, B., "Tarsus "Köylü Garajı" Mezar Yapısı ve Jeofizik Çalışmaları", II. Tarsus Kent Sempozyumu, 15-17 Kasım Tarsus, 181-190, Tarsus.
- Akşit 1976 Akşit, O., Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M.S. 192), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Arslan 2000 Arslan, M., Galatlar: Antikçağ Anadolu'nun Savaşçı Kavmi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Arslan 2001 Arslan, M., Hellenistik Döneme Damgasını Vuran Yaratıcı Felsefe Sistemleri: Epikuroşçuluk ve Stoacılık – I, Arkeoloji ve Sanat 100, 2001, 19-28.

- Arslan 2003 Arslan, M., "M.Ö. 188 Yılından İ.Ö. 63 Yılına Kadar Lykia, Pamphylia ve Kilikia Trakheia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları", *Adalya VI*, 2003, 91-118.
- Aşkın 2013 Aşkın, E., "Antik Kaynaklarda Tarsus", II. Tarsus Kent Sempozyumu, 15-17 Kasım Tarsus, 169-180, Tarsus.
- Aydınoğlu 2007 Aydınoğlu, Ü., *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri: Mersin İlinde Tescilli Yapılmış Arkeolojik SİT/Anıtlar*, ed. Ü. Aydınoğlu, 2007, Mersin.
- Bosch 1942 Bosch, M. E., *Helenizm Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul.
- Casabone 2012 Casabone, O., "Kilikia, Bağımsızlıktan Makedon Fethine", *Son Tunç Çağı'ndan Helenistik Döneme Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*, Arkeo Atlas, 2012, 218-225.
- Çavuş – Alper 2013 Çavuş, M. – Alper, D., "Mersin İli, Tarsus İlçesi, Eski Ömerli Mahallesi, Zeytin Pazarı Roma Sarnıcı Kurtarma Kazısı", 22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 2013, 183-200.
- Durukan 1998 Durukan, M. "M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler", *Olba I*, 1998, 87-95.
- Durukan 2007 Durukan, M. "Seramikler Işığında Nagidos", (ed. S. Durugönül) *Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları NAGIDOS*, Adayla Supplement 6, 297-344, 2007, İstanbul.
- Ertekin 2013 Ertekin E., "Tarsus'ta İmparatorluk Kültü", II. Tarsus Kent Sempozyumu, 15-17 Kasım Tarsus, 13-21, Tarsus.
- Erzen 1940 Erzen, A., *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*, Leipzig.
- Erzen 2007 Erzen, A., *Tarsus Kılavuzu*, Aratos Kitaplığı 7, Tarsus.
- Gates 2005 Gates, C., "The Place of the Achaemenid Persian Period Inrchaaeological Research in Cilicia and Hatay (Turkey)", *Persika 6*, 2005, 49-69.
- Held – Kaplan – Burwitz 2015 Held, W. – Kaplan, D. – Burwitz, H., "Tarsus Donuk Taş Tapınağı 2012-2013 Yılları Yüzey Araştırması ve Sonuçları", (ed. Ü. Aydınoğlu) *Mersin Arkeoloji Kazıları ve Araştırmaları*, 149-165, Mersin.
- Hellenkemper – Hild 1990 Hellenkemper, H. – Hild, F., *Kilikien und Isaruen*, *Tabula Imperii Byzantini 5*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Köroğlu 2015 Köroğlu, G., "Tarsuslu Paulus", (ed. M. Özyıldırım) *İnanca Yolculuk Mersin*, 87-91.
- Kurt 2011 Kurt, M., "Ovalık Kilikya'da M.Ö. I. Yüzyıl Roma Yönetim Olgusu ve Tarkondimotos Krallığı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, 429-445.
- Morkholm 2000 Morkholm, O. *Erken Helenistik Çağ Sikkeleri*, Homer Kitapevi, 2000, İstanbul.
- Özcan 2003 Özcan, E. *Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazılarında Bulunmuş Olan 'Batı Yamacı Kapları'*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüdü Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2003.
- Özyar 2013 Özyar, A., "Tarsus Gözlükule Kazıları 2007-2011: Erken İslami (Abbasi) Dönemi Kalıntıları", II. Tarsus Kent Sempozyumu, 15-17 Kasım Tarsus, 164-168, Tarsus.

- Ramsay 2000 Ramsay, W. M., Tarsus. Aziz Pavlus'un Kenti, Ankara.
- Sayar 2013 Sayar, M., "Tarsus'un Eskiçağ Tarihi Boyunca Başkent Olmasında Coğrafi Konumunun Oynadığı Rol", II. Tarsus Kent Sempozyumu, 15-17 Kasım Tarsus, 22-28, Tarsus.
- Tekin 1992 Tekin, O., Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tekocak – Adıbelli Tekocak M. – Adıbelli, H., "Tarsus-Sağlıklı (Bayramlı) Köyü Sakızlıklı Mevkii Şarap ve Zeytinyağı İşlikleri", Antik Çağda Anadolu Şarap ve Zeytinyağı Üretimi, Mersin, 06-08 Kasım 2008, (ed. U. Aydınoglu – A. Kaan Şenol), 53-73.
- Yıldız 2007 Yıldız, A., "Tarsus Makam-ı Danyal Camii Kurtarma Kazısı", Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 5, 2007, 148-151.
- Yıldız 2012 Yıldız, V., "Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazılarında Bulunan Doğu Sigilataları A Grubu Seramikleri", Uluslar arası Genç Bilimciler Buluşması I, Anadolu Akdenizi Sempozyumu, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 521-539.
- Zoroğlu 1995 Zoroğlu, L., Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, Adana.
- Zoroğlu 1996 Zoroğlu, L., "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1995 Kazısı", XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 1996, 401-408.
- Zoroğlu 1999 Zoroğlu, L., "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1997", XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 1999, 463-473.
- Zoroğlu 2004 Zoroğlu, L., "Luwilerden Çukurovalılara Adı Değişmeden Kalan Kent Tarsus", Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin, 2004, 91-109.

II. TARSUS BÖLGESİ'NİN ROMA DÖNEMİ'NDEN ERKEN HİRİSTİYANLIK DÖNEMİ SONUNA KADAR TARİHİ-COĞRAFYASI VE YAPILARI

Ayşe AYDIN

Neolitik Dönem'den itibaren yerleşim gördüğü Gözlükule Höyüğü'ndeki kazılardan anlaşılan Tarsus kenti Kydnos (Tarsus) çayının iki yakasında M.Ö. 7. yüzyılda Asurlular tarafından kurulmuş, M.Ö. 612-547 yılları arasında Pers egemenliğinde kalmış, M.Ö. 386 yılında kurulan Kilikia Satraplığı içinde yer almış, M.Ö. 333 yılında Seleukosların eline geçmiştir. Hellenistik Dönem'de İskenderiye ve Atina ile yarışacak düzeyde sayılı üniversite kentlerinden biri haline gelen Tarsus, Roma Dönemi'nde de kültürel ve toplumsal açıdan ulaştığı düzeyi korumuştur. Cilicia eyaletinin Taşlık (Dağlık) Kilikia bölümü M.Ö. 78-74 yılları arasında ve Ovalık bölümü M.Ö. 64-63 yılları arasında Pompeius tarafından alınmış, eyaletin başkenti Tarsus, M.S. 3. yüzyıldan başlayarak metropolis unvanıyla anılmıştır¹.

İmparator II. Constantius (337-361) 361 yılında Pers savaşı dönüşünde hastalanarak Tarsus'a gelmiş ve kentin yakınlarında ölmüştür. Perslerle savaşmaya gelen ardılı Iulianus Apostata (361-363) Tarsus'ta, Aigaiai'daki Asklepios tapınağının tekrar kurulmasıyla ilgili tapınak rahibiyle bir görüşme yapmış, savaşta ölen Apostata kendi isteğiyle Tarsus'ta gömülmüştür. Tarsus 391 yılında I. Theodosius'un (379-395) pagan kültürünü yasaklayarak, Hıristiyanlığı devletin resmi dini olarak ilan etmesi ve 395 yılındaki ölümü öncesinde imparatorluğu iki oğlu arasında paylaşması sonucunda Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. II. Theodosius Dönemi'nde (408-450) 408 yılında yazılan Notitia Dignitatum'da Kilikia iki eyalete ayrılmış, bu düzene göre Diocese Oriens'in altındaki eyaletlerden ilki Kilikia A (I), ikincisi Kilikia B (II) olarak belirlenmiştir. Kilikia A'nın metropolisi Tarsus'a bağlı yedi kent vardır. Bunlar, Pompeiupolis (Viranşehir), Sebaste (Ayaş), Korykos (Kızıkalesi), Adana, Augusta (Adana'nın kuzeyinde Gübe yakınında), Mallos (Kızıлтаhta) ve Zephyrion (Mersin)'dur.

¹ Ünal 2006, 81 vd.; Erzen 1943, 24; Zoroğlu 1995, 13; Özyar – Danişman – Kuruçayırılı - Ünlü 2009, 47-60.

Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde bu düzen piskoposluk listelerinde de korunmuştur. Diğer Diocese'ler Constantinopolis (İstanbul) Patrikliği'ne bağlı iken Kilikia, Antiocheia (Antakya) Patrikliği'ne bağlı kalmış, Tarsus, Antakya Patrikliği'ne bağlı Kilikia I bölgesinin metropolitliği olmuştur².

Kent 637 yılındaki Arap akınları sonrasında Emevilerin (651-651), Abbasilerin (787-788), Tolunoğullularının (882) ve 965 yılında tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı sonrasında Selçukluların Anadolu'ya egemen olmaları ve 1097 yılında Haçlıların gelişiyle birlikte Kilikia'da ortaya çıkan yönetim boşluğu, Ermenilerin bu bölgede 11. yüzyıl sonundan 14. yüzyıl ikinci yarısına kadar ki zaman içinde küçük bir krallık kurmalarını sağlamıştır³. 1096 yılındaki I. Haçlı Seferi'yle birlikte Tarsus da diğer önemli Doğu Kilikia şehirleri Adana, Misis ile birlikte Ermeniler ve Bizanslılar arasında el değiştirmeye başlamıştır⁴. Selçukluların 1233 yılında kuşattıkları kent 1266 yılından itibaren Memlukler ile Ermeniler arasında el değiştirmiş, Ramazanoğullularının 14. yüzyıl ikinci yarısında aldıkları Tarsus, 1516 yılında ise Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır⁵.

Erken dönemlerde Hıristiyanlığın geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan baş azizlerden Paulus, M.S. 5 ya da 10 yılında Tarsus'ta doğmuştur. Yahudi geleneğinde M.Ö. 11. yüzyıldaki Benjamin kabilesinden Yahudi kralı Saul'un adı sünneti sırasında kendisine verilen Paulus, onun Romalı ismidir. Hem Tarsus hem de Roma vatandaşı bir Yahudi olan Paulus, dokumacılık ve çadırıcılık ustalığında uzmanlaşmış, Hellen ve Doğu kültürleriyle donanmış bir Akdeniz kentinde büyümesine rağmen; gelenekçi, Ferisi tarikatına bağlı dindar diaspora Yahudisi bir ailenin oğlu olarak öz kültürünü öğrenmek ve eğitimi için Kudüs'e gönderilmiştir. Hıristiyanları öldürmek üzere Şam'a yaptığı yolculuk sırasında İsa'nın görüntüsü ile karşılaşmış ve Hıristiyan olmuştur. Yaşamını gezgin bir hatip olarak sürdürmeye karar vermiş, bir süre Arabistan'da yaşamış ve Şam'a yerleşmiştir. Ancak üç yıl sonra Kudüs'e gelmek zorunda kalmıştır. Hıristiyanlığı bir Yahudi mezhebi olmaktan kurtaran, onu bir dünya dinine dönüştüren Paulus, son yıllarını yaşadığı Roma'da 67 yılında imparator Neron tarafından öldürülmüştür⁶.

Paulus hakkında yapılan araştırmalar, onun Roma İmparatorluğu Dönemi'nde, Anadolu, Kudüs ve Roma kültür ve kimlik üçgeninde yer alan bir kişilik olduğunu ve bu üç kültürden beslendiğini göstermektedir. Aziz Paulus M.S. 1. yüzyıl ortalarında gerçekleştirdiği misyon gezileriyle Anadolu'da birçok yeni Hıristiyan cemaati oluşturmuş, var olanları da ziyaret etmiştir. „Havarilerin (Elçilerin) İşleri“ ve İncil'i oluşturan bölümlerde Paulus'un yaptıkları anlatılmaktadır. Misyon gezilerinden 49 yılı sonu ya da 50 yılı başında gerçekleştirdiği ikincisinde büyük olasılıkla Tarsus'a da gelmiştir⁷.

Bugün Kızılmurat Mahallesi'nde, eski Tarsus evlerinin yoğun olduğu bölgede Paulus'un evi olarak kabul edilen yerin avlusundaki kuyu “Paulus Kuyusu” olarak adlandırılır. Yapılan

2 Hellenkemper – Hild 1986, 33; Ramsay 2000, 152. Ramsay 1960, 427; Hild – Hellenkemper 1990, 428.

3 Hild – Hellenkemper 1990, 428 vd.; Mutaftan 1995, 175 vd.

4 Chahin 1987, 277; Ostrogorsky 1995, 338. 350; Hild – Hellenkemper 1990, 432 vd.; Gottwald 1941, 101.

5 Hild – Hellenkemper 1990, 428; Zoroğlu 1995, 26 vd.; Poş 2005, 244 vdd.

6 Lechner 1994, 128 vd.; Wallace - Williams 1999, 3 vd.; Kaçar 2001, 59 vd.; Dürüşken 2003, 9-18.

7 Wallace – Williams 1999, 15 vd.

kazılarda bulunan duvar parçaları Ortaçağ'a aittir. Çapı 1.15 cm. olan kuyunun ağız taşı silindirik, asıl gövde kare biçimlidir⁸.

Paulus aracılığıyla Hıristiyan olan Tarsus'da Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde yapıldığı kaynaklardan anlaşılan Petros Kilisesi, imparator Maurikios'un (582-602) yenilediği Paulos Kilisesi ve Eukterion yok olmuştur⁹. Kentte bulunan bazı mermer levhalar üzerindeki bağışçı yazıtları, Tarsus'ta başka kiliselerin hatta bir sinagogun varlığından söz ederler¹⁰. Taşkınlarını önlemek amacıyla Kydnos (Berdan) Çayı'nın yatağını değiştirerek kentin doğusuna alan Iustinianus (527-565) buradaki üç kemerli köprüyü onarmıştır. Bu dönemde yine kentin doğusunda büyük bir sarnıç yer almıştır. 6. yüzyıl ortasındaki sel felaketi, ardından veba ve 613 yılında Sasani egemenliği kentin bu döneme kadar ki yapılarının büyük bir bölümünün tahrip olmasına neden olmuştur¹¹.

Yahudi peygamberi Daniel'in kabartma tekniğinde aslanlar arasında ve güneş-ay tanrı çiftiyle işlendiği kireç taşından 6. yüzyılda yapılmış levha (Kat. Nr. 161), bugün müzede sergilenmektedir¹². 1857 tarihli Daniel'in türbesinin yer aldığı kabul edilen Makam Camisi'nin varlığı¹³, Tarsus'da Daniel adına yapılmış bir kilisenin olabileceğini de düşündürmektedir¹⁴.

Ulu Camii'nin bir kilise üzerinde yer aldığı görüşü cami ve avlusundaki kalıntılar ile Roma Dönemi sütun başlıkları ve gövdeleri dikkate alındığında araştırmacılar tarafından olası görünmez. Buna rağmen bu alanda kilise olduğunu kabul edenler kilisenin adının Hagia Sophia olduğunu belirtirler. Ortodoks Kilisesi 1198 yılında I. Leon'un taç giyme töreninin yapıldığı yerdir ve bu dönemde Latin Başpiskoposluğu olarak hizmet verir. Kilise 13. yüzyıl boyunca Petrus'un koruyucu azizliğinde Ermeni krallarının taç giyme törenlerinin gerçekleştiği yer olmuştur. 1275 yılında kenti alan Memlukler kiliseyi yakmışlar ve bu tarihten itibaren kiliseye ait bilgi aktarılmamıştır¹⁵.

Bugün Sakarya İlköğretim Okulu'nun yerinde bulunan Meryem Ana/Aziz Paulus Kilisesi'nin 11. yüzyıl sonlarında inşa edildiği kabul edilir¹⁶. Ancak duvarlarında 13. yüzyıla ait yazıtlı taşların devşirme olarak kullanılması kilisenin, 13. yüzyılın ilk yarısına kadar ki süreçte tamamlandığı ya da onarıldığını gösterir. 1704 yılında Tarsus'a gelen Paul Lucas, burada Aziz Paulus tarafından yapıldığına inanılan bir Rum Kilisesi, bir de Ermeni Kilisesi olduğunu belirtir¹⁷. Ermenilere ait aynı kiliseyi 1813 yılında gören John M. Kinneir, eski ve küçük kilisenin Aziz Paulus'un diktiği ağacın yer aldığı bir mezarla çevrili olduğunu ifade eder¹⁸. Victor Langlois

8 Zoroğlu 1995, 56 vd.

9 Hellenkemper – Hild 1986, 93 vd.

10 Dagron – Feissel 1987, 65 vd.

11 Hild – Hellenkemper 1990, 436 vd.

12 Aydın 2003, 265-280.

13 Makam Camisi ve türbesi hakkında detaylı bilgi için bk. Eser 2014, 1-34.

14 Yüksel 1990, 204 vd.

15 Hellenkemper – Hild 1986, 93 vd.; Zoroğlu 1995, 45 vd.; Öz 1998, 39. 105.

16 Langlois 1861, 318.

17 Ritter 1859, 211.

18 Kinneir 1818, 126.

1851 yılında ziyaret ettiği bu kilisenin Meryem Ana himayesinde olduğunu belirtir. Kendisine anlatılanlara göre Paulus, misyon gezilerinden birinde buradaki kiliseyi kurmuştur. Olasılıkla tek mekânlı kilisenin apsisi eksenden kaymış, yıkılan tonozlu üst örtünün yerine devşirme başlıkları olan altı sütun ahşap üst örtüyü taşımıştır. Langlois, Meryem Ana Kilisesi'nin dış duvarlarında, kent surlarına ait 1228 tarihli Hethum dönemi onarım yazıtının yanı sıra çeşitli yazıt ve mezar levhalarının devşirme olarak kullanıldığını da belirtir¹⁹. Tarsus Şer'iyye sicillerinde, 6 Nisan 1861 tarihinde harap durumdaki Meryem Ana adıyla anılan eski kilisenin tamir edilmesi için devlet idaresinden (Divân-ı Hümâyûn) izin talebinde bulunulduğu, bu konudaki kurallara bağlı kalınmak koşuluyla iznin alındığı anlaşılmaktadır²⁰.

Onüç yıl süren egemenliği sırasında Oşin'in (1307-1320) birçok kilise ve kale onarımını ve yapımını gerçekleştirdiği, özellikle de Tarsus'ta çok görkemli bir kilise yaptırdığı, bu kilisenin bugün cami olarak kullanıldığı, aktarılan bilgiler arasındadır²¹. Bu kilise Eski Camii adıyla bilinen Aziz Paulus Kilisesi olup, 14. yüzyıl ilk yarısına tarihlendirilen bazilikal planlı bir kilisedir, doğu bölümü üç apsislidir. Tarsus'un en iyi korunmuş kilisesi, Ramazanoğulları Dönemi'nde camiye dönüştürülmüştür²². Kilise, camiye dönüştürülürken kuzey cepheye ahşap çatılı son cemaat yeri, batı cephenin güneybatı köşesine ise minare eklenmiştir.

Tarsus'un Haçlılar dönemine ışık tutan diğer eser bugün müze bahçesinde sergilenen 2010 yılında Ulu Camii restorasyonları sırasında cami avlusunda bulunan ve yazıtından Şövalye Philippe'ye ait olduğu anlaşılan 1351 tarihli mezar taşıdır (Kat. No. 164)²³.

---

19 Langlois 1861, 318 vd. 320 vd. 327.

20 Akgündüz 1993, 498-499; Poş 2007, 107 dn. 21.

21 Rother 1972, 45; Chahin 1987, 290 vd.

22 Aydın 2002, 223-236.

23 Rapti 2011, 75-82.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Akgündüz 1993 Akgündüz, A., Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf, İstanbul.
- Aydın 2003 Aydın, A., "Tarsus Müzesi'ndeki Daniel Betimli Levha (The Tablet describes Daniel figure in the Tarsus Museum)", Adalya VI, 265-280.
- Aydın 2002 Aydın, A., "Tarsus Aziz Paulus Kilisesi, The church of St. Paul in Tarsus" Adalya V/2001-2002, 223-236.
- Chahin 1987 Chahin, M., The Kingdom of Armenia, London.
- Dagron – Feissel 1987 Dagron, G. – Feissel, D., Inscriptions de Cilicie (Travaux et Mémoires du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance, 4), Paris.
- Dürüşken 2003 Dürüşken, Ç., Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları, İstanbul.
- Erzen 1943 Erzen, A., Tarsus Kılavuzu, İstanbul.
- Eser 2014 Eser, E., "Tarsus Makam Camii ve Hz. Danyal Türbesi Kazısı", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 38/2, 1-34.
- Gottwald 1941 Gottwald, J., "Burgen und Kirchen in mittleren Kilikien", BZ 41, 82-103.
- Hellenkemper – Hild 1986 Hellenkemper, H. – Hild, F., Neue Forschungen in Kilikien, TIB 4, Wien.
- Hild – Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., Kilikien und Isaurien, TIB 5, I-II, Wien.
- Kaçar 2001 Kaçar, T., "Aziz Paulus'un Yol Haritası", Toplumsal Tarih, 93, 59-61.
- Kinneir 1818 Kinneir, J. McDonald., Journey through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the years 1813 and 1814: With remarks on the marches of Alexander and retreat of the Ten Thousand, London.
- Langlois 1861 Langlois, V., Voyage dans la Cilicie et dans les Montagnes du Taurus. Exécuté pendant les années 1852 and 1853, Paris.
- Lechner 1994 Lechner, M., "Paulus", LCI 8, 128-147.
- Mutafian 1995 Mutafian, C., "Königreich Kilikien Zuflucht und Neubeginn", (Hrsg. Museum Bochum und Institut für Armenische Studien) Armenien 5000 Jahre Kunst und Kultur, Tübingen, 175-182.
- Ostrogorsky 1995 Ostrogorsky, G., Bizans Devleti Tarihi (çev. F. Işıltan), Ankara.
- Öz 1998 Öz, H., Bilinmeyen Tarsus, Ankara.
- Özyar – Danışman – Kuruçayırılı – Ünlü 2009 Özyar, A. – Danışman, G. – Kuruçayırılı, E. – Ünlü, E., "Tarsus-Gözlükule 2007 Yılı Kazısı", KST 30-2, 2009, 47-60.
- Poş 2007 Poş, A., "XIX. Yüzyıl Sonlarında Tarsus'ta Türk-Ermeni İlişkileri", Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk-Ermeni İlişkileri Örneği, Hoşgörü Toplumunda Ermeniler I, Kayseri 2007, 101-112.
- Poş 2005 Poş, A., "Osmanlı Döneminde Tarsus (1516-1923)", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5, 243-278.
- Ramsay 2000 Ramsay, W. M., Tarsus. Aziz Pavlus'un Kenti (çev. L. Zoroğlu), Ankara.

- Ramsay 1960 Ramsay, W. M., Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası (çev. M. Pektaş), İstanbul.
- Rapti 2011 Rapti, I., "Note sur une pierre tumulaire découverte à Tarse: l'épithaphe arménienne de sire Philippe, mort en 1351", CArch54, 75-82.
- Ritter 1859 Ritter, C., Vergleichende Erdkunde des Halbinsellandes Kleinasien II. 2, Berlin.
- Rother 1972 Rother, L., Gedanken zur Stadtentwicklung in der Çukurova (Türkei) von den Anfängen bis zur Mitte des 14. Jhs., Tübingen.
- Ünal 2006 Ünal, A., "Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi" ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15 (Arkeoloji Özel Sayısı), 67-102.
- Wallace – Williams 1999 Wallace, R. – Williams, W., Tarsuslu Paulus'un Üç Dünyası (çev. Z. Z. İlkelen), İstanbul.
- Yüksel 1990 Yüksel, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana.
- Zoroğlu 1995 Zoroğlu, L., Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, Adana.

III. TARSUS BÖLGESİ ANTİK KAYNAKLARI, GEZGİNLERİ, EPİGRAFİK VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALARI

Gamze TULUMCU – Handegül CANLI

Tarsus Müzesi'nde bulunan eserlerin büyük bir bölümü, Tarsus antik kentinden getirildiği için 'Araştırma Tarihçesi' niteliğinde olan bu bölümün hazırlanması ve günümüze kadar bu alanda yürütülmüş olan arkeolojik ve epigrafik araştırmalar ile bilimsel yayınların burada aktarılması gerekli görülmüştür. İlk olarak antik yazarların bölge ile ilgili aktarımları, ardından 13. yüzyıldan itibaren Tarsus kentini ziyaret eden gezginlerin gözlemleri ve son olarak da arkeolojik ve epigrafik araştırmalar ile bilimsel yayınlar sunulacaktır. Bu kapsamda araştırmacıların incelemelerine ve çalışmalarında ele aldıkları konulara da kısaca değinilecektir.

Antik Yazarlar

İlk olarak Ksenophon (M.Ö. 431 - 450), "Onbinlerin Dönüşü" adlı eserinde hem Kilikia'dan hem de Tarsus'tan bahsetmektedir. Tarsus'u, Kilikia'nın büyük ve zengin bir şehri olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Tarsus'un yönetiminde olan Syennesis'lerin, Artaxerxes ve kardeşi Genç Kyros'un taht mücadelesindeki rolünü anlatmaktadır¹. M.Ö. 90 - 20 yılları arasında yaşamış olan Diodorus, Kseneophon ile aynı konu üzerinde durmaktadır ve Syennesis'ler ile Genç Kyros arasındaki ilişkiyi aktarmaktadır². Strabon (M.Ö. 64 - M.S. 23), Tarsus'un ovada uzanmakta olduğunu ve kentin ortasından da Kıdnos nehrinin aktığını³ ve kenti Argoslular'ın kurduğunu ifade etmektedir⁴. İskender'in seferini yazan Arrianos (M.S. 95

1 Ksenophon I, II, 11; I, II, 14; I, II, 18; I, II, 20-24; I, II, 25-27; I, III, 1; I, III, 20-21. Ksenophon, Yunan Tarihi adlı eserinde de bu konuya kısaca değinir. Bkz. Ksenophon YT: III, 1, 1.

2 Diodoros B XIV, 19, 6-20, 2; B XIV 20, 2-5 ve 5-21.

3 Strabon XIV, III, 1; XIV, V, 1; XIV, V, 10.

4 Strabon XIV, V, 12.

- 179), İskender'in Tarsus'ta konakladığından ve burada hastalandığından söz etmektedir⁵. M.S. 40 - 120 yılları arasında yaşayan Dion Chrysostomos, Tarsuslular'dan Argoslu göçmenler olarak bahsetmektedir⁶. Kendisi aynı zamanda kentteki yapılar hakkında oldukça önemli bilgiler aktarmaktadır⁷ ve Tarsus'u, Kilikia halkının başkenti olarak anmaktadır⁸. Stephanos Byzantinos, Argos ile Tarsus arasında bağlantı olduğunu bildirmektedir⁹. Ammianus, Tarsus'un Jupiter ve Danae oğlu Perseus ya da Sadan isimli, Etiyopyalı güçlü bir kral tarafından kurulduğunu söylemektedir¹⁰. Perseus'un bu kente geldiğini anlatan bir başka kaynak ise, M.S. 39 - 65 yılları arasında yaşamış olan Marcus Annaeus Lucanus'tur¹¹. Tarsus'a atıfta bulunan bir diğer isim, Asur kralı Salmanassar'dır: Nimrud'ta bulunan Siyah Obelisk'te M.Ö. 9. yüzyılın ortalarında burayı diğer kentlerle birlikte ele geçirdiğini anlatmaktadır¹². Athenaeus, Tarsus'un kuruluşu ile ilgili farklı bir anlatı aktarmaktadır. Kendisi, Aristobulos'a atıfta bulunarak Sardanapal'ın Ankhiale'yi ve Tarsus'u kurduğunu belirtmektedir¹³. Alexander Polyhistor, kenti Sanherib'in kurduğunu söylemektedir¹⁴. Athenodoros, kentin asıl adının Parthenea olduğunu belirtmektedir¹⁵. M.S. 1. yüzyılda yaşamış olan Quintus Curtius Rufus, Büyük İskender'in Tarsus'a geldiği sırada, Persler'in kenti yakmakta olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca kendisi Tarsus'ta yaşadıklarını da anlatmaktadır¹⁶. Plutarkhos da Büyük İskender'in Tarsus'ta bulunduğunu ve burada rahatsızlandığını aktarmaktadır¹⁷. Plutarkhos aynı zamanda Kleopatra'nın sandalıyla Kydnos nehrine geldiğini belirtmektedir¹⁸. Kilikia'da valilik yapmış olan Cicero, ordu seferleri sırasında Tarsus'ta bulunmuştur. Atticus'a yazdığı bir mektupta Toros Kapılarını geçerek Kilikia'ya girdiğini ve Tarsus'a vardığını anlatmaktadır¹⁹. Ayrıca mektuplarında Tarsus'a gelip gittiğini de yazmaktadır²⁰. Cassius Dio'nun aktarımına göre, Tarsus halkı Iulius Caesar'a oldukça bağlıdır ve kentin adını Iuliopolis olarak değiştirmişlerdir²¹. Appianos, Antonius'un Tarsus halkını özgürleştirdiğini ve onları vergilerden kurtardığını aktarmaktadır²².

5 Arrianos II, 4, 2-6; II, 5, 1-9.

6 Ramsay 2000, 83.

7 Dion Chrysostomos IV: The Forty-Seventh Discourse, 17.

8 Dion Chrysostomos III: The Thirty-Third Discourse, 17.

9 Ramsay 2000, 83.

10 Ammianus XIV, 8, 3.

11 Lucan CW: BIII.

12 Ramsay 2000, 40.

13 Athenaeus DV: XII, 539-530; Athenaeus DV: XII, 530.

14 Ramsay 2000, 49.

15 Ramsay 2000, 51.

16 Quintus Curtius HofA: III, IV, 11 - V.2

17 Plutarkhos BP, İ-Cr: XIX.

18 Plutarkhos BP, MA: XXVI.

19 Cicero LtoA: I, V, 20-21; I, VI, 3-4.

20 Cicero EadF: II, XVII; III, VIII.

21 Dio RH V: XLVII, 2.

22 Appian V, 7.

Gezginler ve Notları

Tarsus, 13. yüzyıldan itibaren pek çok gezginin uğradığı bir yerleşimdir. 18. ve 19. yüzyıllarda da Avrupalı gezginler özellikle Anadolu'ya büyük ilgi göstermişlerdir. Bu ilginin başlıca sebepleri, gezginlerin eski çağ tarihinde adı geçen pek çok antik yerleşimi bulma ve Hıristiyanlık dininin merkezlerini ve yapılarını araştırma istekleridir.

Wilbrand von Oldenburg, 13. yüzyılın başlarında çıkmış olduğu seyahatinde Tarsus'a gelmiştir. Kentin surlarının kısmen yıkık olduğunu fakat kentin doğusunda yeni ve sağlam bir kalenin inşa edildiğini aktarmaktadır²³. Piri Reis, Kitab-ı Bahriye adlı eserinin dördüncü bölümünde, Tarsus'u, deniz kenarından üç mil kadar uzakta, ovadaki bir kasaba olarak tanıtmaktadır²⁴. Kâtip Çelebi, İçel İli'ni Tanrı'nın kalesi olarak tanımlamaktadır. Tarsus'un da Şam denizi kıyılarındaki Rum şehirlerinden biri olduğunu aktararak burayı Ermeni kentleri arasında saymaktadır. Ayrıca taşlardan iki kalesi olduğunu, Halife Reşit'in bu kente geldiğini ve imaretini onartıp nehri ayırdığını belirtmektedir. Kendisi Tarsus'ta iyi ve dindar kişilerin çokluğundan bahsederek, 961'den beri kentin Müslümanlar'ın elinde bulunduğunu ve Eshab-ı Kehf'in de burada olduğunu aktarmaktadır²⁵. Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde Tarsus'u ve kentin yapılarını tanıtmaktadır²⁶. Johann Ludwig Burckhardt, Tarsus'un bir kıyı kenti olarak tanımlandığını fakat denizden 5 km.'den fazla uzaklıkta olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Tarsuslu tüccarların Suriye ve Kıbrıs kıyıları ile ticaret yaptığını aktarmaktadır. Burckhardt, Tarsus'ta gördüğü yapıları da tanımlamaktadır²⁷. İskoçyalı bir gezgin ve yazar olan Sir John Macdonald Kinneir, "Journey through Asia Minor, Armenia and Koordistan" adlı eserinde, Tarsus hakkında bilgiler vermektedir. Kendisi burada yaklaşık bir hafta konaklamıştır. Kentin Kydnos kıyısında kurulduğunu ve burada herhangi bir anıtsal sanat eseri veya yazıtla rastlamadığını belirtmektedir. Kentte cami, kilise ve birkaç kervansaray bulunduğunu aktarmakta, ayrıca o günkü kent nüfusunun dağılımını sayısal olarak vermektedir²⁸. Charles Texier, Tarsus'un antik tarihi hakkında aktarımda bulunmaktadır. Kendisi, Tarsus'un Kilikia'nın kültür merkezi olduğunu belirtmektedir²⁹. Amerikalı bir seyahat yazarı olmasının yanı sıra, edebiyat eleştirmeni, şair ve çevirmen olan Bayard Taylor, Mısır, Hindistan, Çin ve Japonya'ya seyahat ederek, seyahatleri sırasında Tarsus'ta da bulunmuştur³⁰. Joseph Russeger, "Reisen in Europa, Asien und Afrika" başlıklı yedi ciltlik kitabında, Tarsus'a dair gözlemlerini ve kentin tarihsel sürecini aktarmaktadır³¹. Gertrude Margaret Lowthian Bell, yazmış olduğu mektuplardan birinde Tarsus'a yapmış olduğu seyahati anlatmaktadır. Tarsus'ta fazla bir şeyin olmadığını fakat tepelerin eteklerinde kurulmuş güzel bir şehir olduğunu belirtmektedir³².

23 Ersan 1998.

24 Piri Reis, 1581.

25 Katip Çelebi; Pişmanlık – Köroğlu 2012, 29-31.

26 Evliya Çelebi 328-329.

27 Burckhardt 1819, xiv-xvi.

28 Macdonald-Kinneir 1818, 119-129.

29 Texier 2002, 402-407.

30 Pişmanlık – Köroğlu 2012, 45-50.

31 Pişmanlık – Köroğlu 2012, 51-56.

32 Gertrude Bell Archive. Newcastle University Library; Pişmanlık – Köroğlu 2012, 57-63.

Seton Lloyd, “Türkiye’nin Tarihi/Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları” adlı kitabında Tarsus hakkında bilgi aktarmaktadır. Bu bilgiler yoğunlukla kentin antik dönem tarihini içermektedir³³. Şemseddin Sami, Tarsus’un nüfusu ve kentte bulunan yapıların sayısını belirterek kentin tarihinden söz etmektedir³⁴. Victor Langlois, 1853 - 1863 yıllarında Adana’da kalarak bu süre içerisinde Tarsus’u da gezmiştir. Araştırmalarını 1961 yılında “Voyage dans le Cilicie” başlıklı kitabında toplamıştır³⁵. Dr. Şerafettin Mağmumi, 19. yüzyılın sonlarında Tarsus’u gezmiştir. Tarsus’u, ağaçlıklar içerisinde bir kent olarak tanımlayarak kentin o günkü durumuna ilişkin bilgiler aktarmaktadır³⁶. Karçınzade Süleyman Şükrü Bey, “Seyahat-ı Kübra” adlı eserinde Tarsus’un tarihi hakkında geniş bilgiye yer vermektedir. Ayrıca Tarsus’ta görülen yapıları ve mekânları tanıtmaktadır³⁷. İngiliz bir tarihçi olan W. M. Ramsay, 1881 yılında Anadolu’ya gelmiştir. Aziz Paulus’un geçtiği yol, geçit ve kapıları araştırmış ve Mut’taki Alahan Manastırını da gezmiştir. 1903 yılında bölgeye bir kez daha gelerek bu sefer Gülek Geçidi yakınında bulunan Annaşa Kalesi’ni araştırmıştır. Yapmış olduğu geziler ve çalışmalar sonucunda pek çok yayın çıkarmıştır³⁸. W. J. Childs, 1914 yılında Anadolu’ya bir seyahat gerçekleştirmiştir. Kitabında, Tarsus’ta kaldığı Yeni Han’ı ve handa geçirdiği zaman ile Amerikan Koleji’ne gittiğini ve buradaki insanlarla tanıştığını anlatmaktadır. Ayrıca Tarsus’taki eski ve yeni yapıları kısaca tanıtmaktadır³⁹. Yüzbaşı Selahattin, Osmanlı ordusuyla birlikte 1914’te Bağdat seferine katılmıştır ve bu sefer sırasında ordu bir süre Tarsus’ta konaklamıştır. Kendisi, portakal ağaçlarını ilk kez Tarsus’ta gördüğünü yazmaktadır⁴⁰. Osmanlı İmparatorluğu’nun danışmanlığını yapan bir diplomat olan Paul R. Krause, “Die Türkei” adı altında ülkenin genel durumunu anlatan bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada, Anadolu topraklarındaki iktisadi ve sosyal yaşamın yanı sıra tarihi ve coğrafi bilgiler de aktarmaktadır. Yine bu amaçla Tarsus’a da uğrayan Krause, şehrin nüfusu ve yeryüzü şekilleri hakkında bilgi vermektedir⁴¹. St. Paul Enstitüsü’nde bir öğretmen olan Helen Davenport Gibbons’un 1908-1909 yıllarında annesine yazdığı mektupları ile “Tarsus’un Kırmızı Halıları” adlı kitabı mevcuttur. Bu kitapta Tarsus’un tarihi, ticari ve günlük yaşamı, etnik ve sosyal yapısı ile çevre gezileri aktarılmaktadır⁴². Rafael de Nogales, Avrupa’da pek çok savaşa katılmış bir subaydır. Osmanlı ordusuna katılarak, 1915-1919 tarihleri arasında Kafkas Cephesi’nde savaşmıştır. 1924 yılında “Osmanlı Ordusunda Dört Yıl” adıyla bir kitap yayınlamıştır. Bu kitapta Tarsus’tan kısaca bahsetmektedir⁴³. Robert Whitney Imbrie, ABD hükümetinin bir temsilcisi

33 Lloyd 1997, 139, 161,170, 219-220, 223, 226, 240 – 256-257.

34 Şemseddin Sami; Pişmanlık – Köroğlu 2012, 69-71.

35 Langlois 1947, 5 vd.

36 Polat 2002, 174-182.

37 Mert 1998.

38 Ramsay 1902; Ramsay 1903a, 357-410; Ramsay 1903b, Ramsay 1904, 13; Ramsay 1906a, Ramsay 1906b, Ramsay 1906c; Ramsay 1907; Ramsay 1908, 85-235; Ramsay 2000, 9 vd.

39 Childs 1917, 335-336.

40 Selçuk 2001.

41 Krause 2005; Pişmanlık – Köroğlu 2012, 84-85.

42 Davenport-Gibbons 2009, Pişmanlık – Köroğlu 2012, 86-94.

43 De Nogales 2008, Pişmanlık – Köroğlu 2012, 95.

olarak Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 1920-1923 yıllarında gerçekleştirdiği düşünülen ziyareti sırasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerini gezmiş ve Tarsus'a da uğramıştır. Tarsus'u kendi halinde bir şehir olarak tanımlamaktadır. Ayrıca burayı, Ksenophon'un anlattığı, İskender'in konakladığı, Sezar'ın geçtiği, Antonius ile Kleopatra'nın bulunduğu ve Iulianus'un defnedildiği yer olarak aktarmaktadır⁴⁴. Roger P. Matteson, 1923 -1927 yıllarında St. Paul Koleji'nde öğretmenlik yapmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk gelen bu süreci gözlemleyerek anı olarak kaleme almıştır. Tarsus ve çevresinin yanı sıra Anadolu'nun diğer bölgelerine seyahat eden Matteson, Tarsus kentindeki izlenimlerini aktarmakta, buradaki tarihi yapıları ve manzaradan da bahsetmektedir⁴⁵.

Arkeolojik Çalışmalar: Kazılar ve Yüzey Araştırmaları

Tarsus genelinde birçok kazı ve yüzey araştırması yapılmıştır. Bu kazıların en önemlilerinden biri Gözlükule'de bulunan höyükte, Goldman başkanlığındaki Amerikalı bir ekip tarafından 1935 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu ekibin, Bryn Mawr College, Amerikan Arkeoloji Enstitüsü (AIA) ve Harvard Fogg Müzesi himayesindeki çalışmaları, üç yıl devam etmiştir. Savaş yıllarında ara verilen kazılar, 1947 yılında tekrar başlamıştır. 1948 yılında Goell, kazı başkan vekilliği yapmıştır ve kazılar 1948 sezonu ile beraber son bulmuştur. Kazı süresince elde edilen buluntular ve toplanan veriler üç cilt olarak yayınlanmıştır⁴⁶. Bunun yanı sıra Goldman Dönemi'ndeki kazı ve kazı buluntularıyla ilgili birçok çalışma da ayrıca yayınlanmıştır⁴⁷. Tarsus Gözlükule höyüğünde Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü tarafından 2001 yılında araştırmalara tekrar başlanmıştır⁴⁸. Goldman'ın kazı döneminden elde edilen etütlük malzeme ve höyük üzerinde yapılan çalışmaların bir kısmı 2005 yılında Özyar tarafından yayınlanmıştır⁴⁹. Yapılan araştırmalar sonucunda, höyükteki kazı çalışmalarına 2007 yılında başlanmıştır. Günümüzde devam eden kazılar, Özyar başkanlığında yürütülmektedir. Bu alanda daha önceki kazı döneminden ve yeni dönemden birçok malzeme çalışılmaktadır⁵⁰.

Kazısı yapılmış olan bir diğer alan ise Donuktaş Tapınağı'dır. Tapınak ve çevresindeki kazı çalışmaları Baydur tarafından 1983-1992 yılları arasında sürdürülmüştür⁵¹. Söz konusu

44 Pişmanlık – Köroğlu 2012, 96-97.

45 Matteson 2007; Pişmanlık – Köroğlu 2012, 98-104.

46 Goldman 1950; Goldman 1956; Goldman 1963. Ayrıca Goldman'ın Gözlükule ilgili diğer yayınları için bkz. Goldman 1935a, 526-549; Goldman 1935b, 60-86; Goldman 1935c, 1-5; Goldman 1937, 262-286; Goldman 1938, 30-54; Goldman 1939, 413-418; Goldman 1940, 544-553; Goldman 1943, 22-34; Goldman – Garstang 1947, 370-388; Goldman 1949a, 47-49; Goldman 1949b, 164-174.

47 Boardman 1965, 5-15; Broughton 1938, 55-57; Caley 1947, 389-393; Day 1941, 143-148; French 1945, 53-75; Gelb 1937, 289-291; Goetze 1936, 210-214; Goetze 1937, 287-288; Goetze 1939, 1-16; Gordon 1940, 9-11; Garstang 1943; Hanfmann 1956, 165-184; Jones 1945, 45-51; Melink 1962, 219-226; Melink 1986, 139-152; Melink 1989, 319-331; Melink 1991, 172-173; Melink 1993, 495-508; Proda 1956, 185-211; Slane 2006, 1-14.

48 Özyar vd. 2003a, 272-282.

49 Özyar 2005a. Ayrıca Tarsus Gözlükule ile ilgili Araştırma ve Kazı Sonuçları Toplantıları için bk. Özyar vd. 2003-2012.

50 Öner – Uncu – Hocaoğlu 2003, 117-130; Danışman 2005, 2-5; Durak 2013, 141-154; Mountjoy 2005, 229-333; Mountjoy 2006, 118; Özyar – Ünlü 2013, 108-112; Kızılarslanoğlu 2013, 371-383; Ünlü 2011, 1-20; Özyar – Ünlü 2015, 40-57.

51 Baydur 1983, 133-138; Baydur 1987, 13-37; Baydur 1988, 253-278; Baydur 1989, 109-134; Baydur 1990, 161-178; Baydur 1991, 377-390; Baydur 1992, 30-322; Baydur 1993, 415-430; Baydur 1994, 225-242.

tapınakta yapılan kazılar “Tarsus Donuktaş Kazı Raporu” adlı bir kitap ile bilim dünyasına sunulmaktadır⁵². Ardından bu tapınakta Held başkanlığında Marburg Philipps Üniversitesi ve Mersin Üniversitesi ortaklığında 2012 yılında Yüzey Araştırmaları niteliğinde yeni bir bilimsel çalışma başlatılmıştır⁵³.

Tarsus Cumhuriyet alanındaki çalışmalar ise 1994-1997 yıllarında Zoroğlu tarafından yürütülmüştür⁵⁴. Tarsus merkezde bulunan ve Tarsus Müzesi tarafından kazısı yapılan hamam yapısı ise Adıbelli tarafından çalışılmıştır⁵⁵.

Antik Dönem’de kentin nekropol alanı olan Köylü Garajı mevkiinde müze tarafından yapılan kazılarda elde edilen buluntular Yurtseven tarafından⁵⁶, buradaki mezar yapısı ve jeofizik çalışmaları ise Alkaç, Durugönül ve Gökçay tarafından yayınlanmıştır⁵⁷.

Kent genelinde birçok noktada Tarsus Müzesi tarafından kazı çalışmaları yapılmaktadır: Danyal Camii, Zeytin Pazarı sarnıç yapısı, Barbaros Lisesi bahçesindeki yapı, Kemalpaşa mahallesindeki oda mezar kazısı, Altaylılar mahallesindeki mezar kurtarma kazısı, Donuktaş Tapınağı kazısı ve Cumhuriyet Alanı antik yol kazıları da müze tarafından yürütülen kazılardır. Bu alanlardan Makam-ı Danyal Camii ile ilgili Yıldız tarafından yayınlar yapılmıştır⁵⁸.

Bilimsel Yayınlar

Tarsus kenti çok eski dönemlerden beri önemli bir merkez olmuştur. Bu nedenle Tarsus’un adına antik kaynaklarda sıklıkla rastlanılmaktadır. Tarsus adının geçtiği antik kaynaklar ve gezginler Pişmanlık – Köroğlu’nun kitabında ve Aşkın’ın makalesinde derlenmektedir⁵⁹. Tarsus ile ilgili en kapsamlı çalışmayı Erzen yapmıştır⁶⁰. Kent ile ilgili epigrafik çalışmalar Goetze tarafından yapılmıştır⁶¹. Tarsus kenti ile ilgili birçok araştırmacı ve bilim adamının katılımıyla 1998 ve 2012 yıllarında iki sempozyum düzenlenmiştir ve bu sempozyumdaki bildiriler iki ayrı kitap olarak yayınlamıştır⁶². Tarsus’un erken dönemine dair birçok araştırmacı yayın yapmıştır⁶³. Zoroğlu tarafından Tarsus’la ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır⁶⁴.

52 Baydur – Seçkin, 2001.

53 Held 2008, 163- 192; Held 2013, 197- 203; Held – Burwitz – Kaplan 2014, 208-2019; Held – Burwitz -Kaplan 2014, 148-165.

54 Zoroğlu 1994, 146 vd.; Zoroğlu 1996, 245-262; Zoroğlu 1997, 401-408; Zoroğlu – Akdoğan – Adıbelli 1998, 493-506; ; Zoroğlu – Akdoğan – Adıbelli 1999, 463-474; Zoroğlu 1999, 300-301; Cumhuriyet alanından çıkan cam buluntular Olcay tarafından çalışılmıştır; Olcay 1998, 169-177.

55 Adıbelli 2007a, 144-147; Adıbelli 2007b, 25-40; Adıbelli 2012, 192-194.

56 Yurtseven 2006, 91-121.

57 Alkaç – Durugönül – Gökçay 2013, 181-185.

58 Yıldız 2007, 148-151; Yıldız 2008, 31-46.

59 Aşkın 2013, 169-180; Köroğlu – Pişmanlık 2012.

60 Erzen 2007.

61 Goetze 1936, 210-214; Goetze 1937, 287-288; Goetze 1939, 1-16.

62 Cumhuriyetimizin 75. Yılında Düünden Bugüne 1.Tarsus Sempozyumu, 1998; Özdemir - Cerrahoğlu 2013.

63 Bing 1971; Casabonne 1995; Dalley 1999; Korg 1999; Ayrıca Tarsus’un Hellenistik Dönemi için bk. Welles 2010.

64 Zoroğlu 1994a, 18-20; Zoroğlu 1994b, 46 vd.; Zoroğlu 1995a; Zoroğlu 1995b; Zoroğlu 2000, 199-203; Zoroğlu 2004, 91-109; Zoroğlu 2009, 3-20; Zoroğlu 2013, 56-57.

Tarsus'taki "Attis Kültü ve İmparatorluk Kültü" Baydur tarafından çalışılmıştır⁶⁵. Hıristiyan Dünyası ve Eskiçağ tarihi açısından önemli bir kişi olan Aziz Paulus'un, Tarsuslu olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Paulus ve Tarsus'un Erken Hıristiyanlık Dönemi ile ilgili birçok makale yayınlanmıştır⁶⁶. Ayrıca Aydın, Tarsus kentinde bulunan kiliseleri çalışmıştır⁶⁷. Osmanlı Dönemi'ndeki arşivlerde geçen Tarsus ile ilgili bilgiler Erim tarafından, geleneksel Tarsus evleri ise Atalan – Makaklı tarafından çalışılmıştır⁶⁸. Çok önemli bir kent olan Tarsus ile ilgili bu bölümde sayılan yayınlara ek olarak, burada adını anmadığımız birçok araştırmacının da yayınları bulunmaktadır⁶⁹.

Sonuç

Çalışmanın bu bölümünde Tarsus hakkında bilgi veren antik kaynaklar, epigrafik ve arkeolojik araştırmalar ile çeşitli yayınlar anılmaya çalışılmıştır.

Tarsus'ta sürdürülmekte ve sona ermiş olan çalışmaların buluntuları, günümüzde Tarsus Müzesi bünyesinde korunmaktadır. Neolitik Çağ'dan beri yerleşim görmüş, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde önemli bir noktaya gelmiş olan Tarsus'ta yapılacak araştırmaların artmasıyla müzeye ve kente olan ilginin artacağı şüphesizdir.

---

65 Baydur 1998 105-113; Baydur 2001, 25-31.

66 Alıcı 2013, 153-161; Ertekin 2005a, 49-56; Leylek 2013, 137-143; Pancaroğlu 2013; 109-122; Yorulmaz – Taşkın 2013, 85-95.

67 Aydın 2001, 223-236; Aydın 2003, 265-280; Aydın 2011; Aydın 2013, 29-38; Ayrıca Aydın'ın Tarsus ile ilgili diğer yayınları için bk. Aydın 2004a, 53-68; Aydın 2004b, 122-124;

68 Erim 2013, 72-84; Atalan – Makaklı 2013, 225-232; Ayrıca Tarsus'un yakın dönem mimarisi ile ilgili bk. Davun 2013, 269-278; Görül 1998, 16-31.

69 Adıbelli 2006; Adıbelli 2013a, 19-28; Adıbelli 2013b, 29-40; Alkaç 2006, 53-70; Durugönül 2006, 25-32; Durukan – Durugönül 2008, 199-213; Ertekin 2005b, 155-176; Ertekin 2013, 13-21; Evrin 2002; Köroğlu 2008; Pişmanlık 2008; Sayar 2004, 9-26; Sayar 2013, 22-28; Tekdemir 1996; Ülkü 2004, 191-212.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Adıbelli 2006 Adıbelli, I. A., Tarsus Geç Roma Seramiği (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Adıbelli 2007a Adıbelli, I. A., "Tarsus Roma Hamamı Kazıları", *Anmed* 5, 144-147.
- Adıbelli 2007b Adıbelli, I. A., "Tarsus Roma Hamamı Kazıları", 15. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 25-40.
- Adıbelli 2012 Adıbelli, I. A., "Tarsus Roma Hamamı 2011 Yılı Çalışmaları", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 192-194.
- Adıbelli 2013a Adıbelli, I. A., "Tarsus Cumhuriyet Alanı'nda Bulunan İnsan Tasvirli Afrika Kırmızı Astarlıları", K. Levent Zoroğlu'na Armağan, (ed. M. Tekocak), 19-28.
- Adıbelli 2013b Adıbelli, I. A., "Tarsus'ta Arkeolojik Mirası Koru(ya)mamanın Yarattığı Sonuçlar ve 2001 Yılı Kanalizasyon Kazılarının Sürpriz Bulguları", K. Levent Zoroğlu'na Armağan, (ed. M. Tekocak), 29-40.
- Alıcı 2013 Alıcı, M., "Tarsus'un Dinsel Gelenekleri ve Paulus'un Düşüncesine Etkisi", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 153-161.
- Alkaç – Durugönül – Gökçay 2013 Alkaç, E. – Durugönül, S. – Gökçay, B., "Tarsus "Köylü Garajı" Mezar Yapısı ve Jeofizik Çalışmaları", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 181-185.
- Alkaç 2006 Alkaç, E., "Tarsus Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lekythos", *Olba* XIV, 53-70.
- Ammianus Ammianus, M., I, (çev. J. C. Rolfe), The Loeb Classical Library, London, 1935.
- Appian Appian, Appian's Roman History IV, (çev. H. Whitefe), The Loeb Classical Library, London, 1928.
- Arrian Arrian, İskender'in Seferi (çev. F. Akderin), İstanbul, 2005.
- Athenaeus Athenaeus, The Deipnosophists V (çev. C. B. Gulick), The Loeb Classical Library, London, 1933.
- Aşkın 2013 Aşkın, E. "Antik Kaynaklarda Tarsus", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 169-180.
- Atalan – Makaklı 2013 Atalan, Ö. – Makaklı, E. S., "Geleneksel Tarsus Evleri ve Yapım Sistemleri", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 225-232.
- Aydın 2001 Aydın, A., "Tarsus Aziz Paulus Kilisesi", *Adalya* V, 223-236.
- Aydın 2003 Aydın, A., "Tarsus Müzesindeki Daniel Betimli Levha", *Adalya* VI, 265-280.
- Aydın 2004a Aydın, A., "Ortaçağ Tarihinde Mersin ve Çevresi", *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, 53-68.
- Aydın 2004b Aydın, A., "A Brief Look at Tarsus From Past to Present", E. Erten – B. Ergenç (ed.), European Union Mosaic Programme-Region Steeped in Ancient History and Culture, 122-124.
- Aydın 2011 Aydın, A., "Tarsus", (ed. A. Aydın), 19. Yüzyıl Mersin Kiliseleri, İstanbul.
- Aydın 2013 Aydın, A., "Tarsus Kiliseleri", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 29-38.
- Baydur 1983 Baydur, N., "Tarsus Dönüktaş Kazısı", *AST* 1, 133-138.
- Baydur 1987 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1985", *KST* 8/2, 13-37.

- Baydur 1988 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1986", KST 9/2, 253-278.
- Baydur 1989 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1987", KST 10/1, 109-134.
- Baydur 1990 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1988", KST 11/1, 161-178.
- Baydur 1991 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1989", KST 12/1, 377-390
- Baydur 1992 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1990", KST 13/2, 309-322.
- Baydur 1993 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1991", KST 14/2, 415-430.
- Baydur 1994 Baydur, N., "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1992", KST 15/2, 225-242.
- Baydur 1998 Baydur, N., "Attis Kültü ve Tarsus'ta Bulunmuş Attis Terrakotaları", Karatepe'deki Işık: Halet Çambel'e Sunulan Yazılar, (ed. G. Arsebük – M. J. Mellink – W. Schirmer), 105-113.
- Baydur 2001 Baydur, N., "İmparator Kültü ve Tarsus", Günışığında Anadolu: Cevdet Bayburtluoğlu İçin Yazılar, (ed. C. Özgünel – O. Bingöl – V. İdil – S. Doruk – K. Görkay – M. Kadioğlu), 25-31.
- Baydur – Seçkin 2001 Baydur, N. – Seçkin, N., Tarsus Donuktaş Kazı Raporu, İstanbul.
- Bing 1971 Bing, J. D., "Tarsus: A Forgotten Colony of Lindos", Journal of Near Eastern Studies, Vol. 30/2, 99-109.
- Boardman 1965 Boardman, J., "Tarsus, al-Mina and Greek Chronology", The Journal Of Hellenic Studies 85, 5-15.
- Brouhton 1938 Brouhton, T. R. S., "A Greek Inscription from Tarsus", AJA 42, 55-57.
- Burkhardt 1819 Burkhardt, J. L., Travels in Nubia. Association for promoting the Discovery of the Interior Part of Africa, London: John Murray.
- Caley 1947 Caley, E. R., "Results of a Chemical Examination of Some Specimens of Roman Glaze from Tarsus," AJA 51, 389-393.
- Casabonne 1995 Casabonne, O., "Sur une Coiffure de Nergal de Tarse a l'epoque Achamenide", La Lettre de Pallas 1. Sayı, 14-15.
- Childs 1917 Childs, W. J., Across Asia Minor on Foot, William Blackwood and Sons, Edinburgh ad London.
- Cicero Cicero, M. T., The Letters to his friends I, (çev. W. G. Williams), The Loeb Classical Library, London, 1927.
- Cicero Cicero, M. T., The Letters to Atticus, I, (çev. E. O. Winstedt), The Loeb Classical Library, London, 1928.
- Dalley 1999 Dalley, S., "Sennacherib and Tarsus", Anatolian Studies Vol. 49, 73-80.
- Danışman 2005 Danışman, G. "Enterdisipliner Tarsus-Gözlükule Araştırma Projesi'nin Kent Mimarisi ve Doğal Çevresine Katkıları", Tarih İçinde Mersin-Kolokyum II, 2-5.
- Davenport-Gibbons 2009 Davenport-Gibbons H., Tarsus'un Kırmızı Kilimleri (çev. A. Tuygan), İstanbul.
- Davun 2013 Davun, B., "Tarsus'un Tarihi Yapılarının Mimari Özellikleri", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 269-278.
- Day 1947 Day, F. E., "The Islamic Finds of Tarsus", Asia, 143-148.
- Dio Dio, C., Dio's Roman History, V (çev. E. Cary), The Loeb Library, London, 1917.

- Diodorus Diodorus, VI, Books XIV-XV (çev. C. H. Oldfather), The Loeb Library, London, 1954.
- Dion Chrysostomos Dion Chrysostomos, III (çev. J. W. Cohoon – H. L. Crosby), The Loeb Library, London, 1951.
- Dion Chrysostomos Dion Chrysostomos, IV (çev. H. L. Crosby), The Loeb Library, London, 1956.
- Durak 2013 Durak, K., “Traffic across the Cilician Frontier in the Ninth and Tenth Centuries: Movement of People between Byzantium and the Islamic Near East in the Early Middle Ages”, Proceedings of the International Symposium Byzantium and The Arab World Encounter of Civilizations, (ed. A. Kralides – A. Gkoutzioukostas) 141-154.
- Durugönül 2006 Durugönül, S., “Adana, Tarsus, Mersin ve Silifke Müzelerinde Bulunan Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi Pişmiş Toprak Heykelcikler”, AST 23/1, 25-32.
- Durukan – Durugönül 2008 Durukan, M. – Durugönül, S., “A. Relief Of The God Men From Tarsus”, JDAI 123, 199-213.
- Ersan 1998 Ersan, M., Wilbrand Von Oldenburg’un Seyahatnamesine Göre XIII. Yüzyılın Başlarında Çukurova, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, 30 Kasım – 2 Aralık 1998, Adana.
- Erim 2013 Erim, M., “Osmanlı Arşivlerinde Tarsus İle İlgili Belgeler” II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 72-84.
- Evliya Çelebi Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi (çev. Z. Danışman), 1971.
- Evrin 2002 Evrin, Ç. T., Tarsus Republic Square Late Roman Cooking Wares, (Bilkent Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Ertekin 2005a Ertekin, E., “Dion Khrysostomos’un II. Tarsus Söylevi Işığında Tarsus Kentinin Siyasal Problemleri”, Tarih İçinde Mersin Kolokyum II, 49-56.
- Ertekin 2005b Ertekin E., “İlkçağ’da Tarsus “Ketenciler”i ve Ketenleri”, Olba XI, 155-176.
- Erzen 2007 Erzen, A. Tarsus Kılavuzu, 2007, Mersin.
- Ertekin 2013 Ertekin E., “Tarsus’ta İmparatorluk Kültü Festivalleri”, II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 13-21.
- French 1975 French, E., “A reassessment of the Mycenaean pottery at Tarsus”, Anatolian Studies 25, 53-75.
- Garstang 1943 Garstang, J., “The Discoveries at Mersin and Their Significance”, American
- Gelb 1937 Gelb, I. J., “Queen Pud-Hepa”, AJA 41, 289-291.
- Gertrude Bell Gertrude Bell Project, <http://www.gerty.ncl.ac.uk/> , 17.02.2016.
- Goldman 1950 Goldman, H., Excavations at Gözlü Kule, Tarsus I. The Hellenistic and Roman Periods, Princeton.
- Goldman 1956 Goldman, H., Excavations at Gözlü Kule, Tarsus II. From the Neolithic through the Bronze Age, Princeton.
- Goldman 1963 Goldman, H., Excavations at Gözlü Kule, Tarsus III. The Iron Age, Princeton.
- Goldman 1935a Goldman, H., “Preliminary Expedition to Cilicia 1934 and Excavations at Gözlü Kule Tarsus 1935,” AJA 39, 526-549.

- Goldman 1935b Goldman, H., "Excavations at Gözlü Kule Tarsus 1938", AJA 44, 60-86.
- Goldman 1935c Goldman, H., "A Note on Two Painted Sherds from Tarsus with Representations of Birds", BASOR 76, 1-5.
- Goldman 1937 Goldman, H., "Excavations at Gözlü Kule Tarsus 1936", AJA 41, 262-286.
- Goldman 1938 Goldman, H., "Excavations at Gözlü Kule Tarsus 1937", AJA 42, 30-54.
- Goldman 1939 Goldman, H., "Mound of Tarsus," Asia, 413-418.
- Goldman 1940 Goldman, H., "The Sandon Monument of Tarsus", JAOS 50, 544-553.
- Goldman 1943 Goldman, H., "Two Terracotta Figurines from Tarsus", AJA 47, 22-34.
- Goldman – Garstang 1947 Goldman, H. – Garstang, J., "A Conspectus of Early Cilician Pottery", AJA 51, 370-388.
- Goldman 1949a Goldman, H., "Archaeological News", AJA 53, 47-49.
- Goldman 1949b Goldman, H., "Sandon and Herakles", Hesperia Supplement 8, 164-174.
- Goetze 1936 Goetze, A., "Philological Remarks on the Bilingual Bulla from Tarsus", AJA 40, 210-214.
- Goetze 1937 Goetze, A., "Remarks on the Epigraphical Material found at Tarsus in 1936", AJA 41, 287-288.
- Goetze 1939 Goetze, A., "Cuneiform Inscriptions from Tarsus", JAOS 54, 1-16.
- Gordon 1940 Gordon, C.H., "Two Northwest Semitic Inscriptions from Tarsus", BASOR 78, 9-11.
- Görül 1998 Görül, M., "Salnamelere Göre Osmanlı Döneminde Tarsus", Cumhuriyetimizin 75. Yılında Düünden Bugüne I. Tarsus Sempozyumu, 16-31.
- Hanfmann 1956 Hanfmann, G. M. A., "On Some Eastern Greek Wares Found" Tarsus in The Aegean and the Near East, J. J. Augustin (ed.), Studies Presented to Hetty Goldman on the Occasion of Her 75th Birthday, Locust Valley, 165-184.
- Held 2008 Held, W., "Der Donuk Taş in Tarsos", Olba XVI, 163-192.
- Held 2013 Held, W., "Tarsus Donuktaş Projesi", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 197-203.
- Held – Burwitz – Kaplan 2014 Held, W. – Burwitz, H. – Kaplan, D., "Tarsus'taki Donuk Taş Yüzey Araştırmaları: Antik Dünyanın En Büyük Tapınağı ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, 208-218.
- Held – Kaplan – Burwitz 2015 Held, W. – Kaplan, D. – Burwitz, H., "Tarsus Donuk Taş Tapınağı: 2012-2013 Yılları Yüzey Araştırmaları ve Sonuçları, Mersin Arkeolojik Kazıları ve Araştırmaları, (ed. Ü. Aydınöglü), 148-165.
- Katip Çelebi Katip Çelebi, Cihannüma.
- Kızıllarslanöglü 2013 Kızıllarslanöglü, A., "Gözlükule Kazısı'ndan Bir Grup Etütlük Tunç Çağı Sermiği'nin Mikromorfolojisi", K. Levent Zoroğlu'na Armağan, (ed. M. Tekocak), 371-383.
- Korg 1999 Korg, N., "Tarsus and Anatolian Chronology in Retrospect", Olba II, 283-302.
- Koroğlu 2008 Koroğlu, B., Gurbetteki Tarih: Tarsus, İstanbul.

- Krause 2005 Krause, P. R., Türkiye 1915 (çev. N. Süleymangil), İstanbul.
- Ksenophon Ksenophon, Onbinlerin Dönüşü, (çev. O. Yarlığaş), İstanbul, 2007.
- Jones 1945 Jones, F.F., "Rhosica Vasa", *AJA* 44, 45-51.
- Langlois 1947 Langlois, V., Eski Kilikya (çev. M. Rahmi Balaban), Mersin.
- Leylek 2013 Leylek, H., "İlk Kiliselerin Oluşumunda Paulus'un Etkisi", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 137-143.
- Lloyd 1997 Lloyd, S., Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu, (çev. E. Varinlioğlu), Ankara.
- Lucan Lucan, The Civil War, Books I-X (çev. J. D. Duff), The Loeb Classical Library, London, 1928.
- Macdonald-Kinneir 1818 Macdonald-Kinneir, J., Journey Through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the Years 1813 and 1814, John Murray Albemarle Street, London.
- Matteson 2007 Matteson, R. P., Tarsus'taki Yıllarım: 1923 – 1927 (çev. Murat Köroğlu), Tarsus.
- Melink 1962 Melink, M.J., "The Prehistory of Syro-Cilicia," *Bibliotheca Orientalis* 19, 219-226.
- Melink 1986 Melink, M. J., "The End of the Early Bronze Age in West", The End of the Early Bronze Age in the Aegean (ed. G. Çağdoğan), 139-152.
- Melink 1989 Melink, M. J., "Anatolian and Foreign Relations of Tarsus in the Early Bronze Age", *Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, (ed. K. Emre – M. J. Mellink – B. Hrouda – N. Özgüç), 319-331.
- Melink 1991 Melink, M. J., "Anatolian Contacts with Chalcolithic Cyprus," *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 282/3, 172-173.
- Melink 1993 Melink, M. J., "The Anatolian South Coast in the Early Bronze Age: The Cilician Perspective", *Between the Rivers and Over the Mountains*, (ed. M. Frangipane – H. Hauptmann – M. Liverani – P. Matthiae – M. J. Mellink), 495-508.
- Mert 1998 Mert, H., 19. Yüzyılın Sonlarında Karçınzade Süleyman Şükrü'nün Gözüyle Çukurova, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, 30 Kasım – 2 Aralık 1998, Adana.
- Mountjoy 2005 Mountjoy, P. A., "Near Eastern Group of Mycenaean IIIC Pottery", *Autochthon, Papers Presented to O. T. P. K. Dickinson on the Occasion of his Retirement*, (ed. A. Dakouri-Hild – S. Sherratt), 229-333.
- Mountjoy 2006 Mountjoy, P. A., "Mycenaean Pictorial Pottery from Anatolia in the Transitional LH IIIB2- LH IIIC Early and the LH IIIC Phases," *Pictorial Pursuits, Figurative Painting on Mycenaean and Geometric Pottery. Papers from two seminars at the Swedish Institute at Athens in 1999 and 2001*, (ed. E. Reystedt – B. Wells), 118.
- Olçay 1998 Olçay, B. Y., "Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazısı Cam Buluntuları", *Adalya* III, 169-177.
- Öner – Uncu – Hocaoğlu 2003 Öner, E. – Uncu, L. – Hocaoğlu, B., "Gözlükule Höyüğü ve Çevresinde Jeoarkolojik Araştırmalar", *18. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 117-130.

Özdemir – Cerrahoğlu 2013

Özdemir, Y. – Cerrahoğlu, A. (ed.), II. Tarsus Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mersin. Cumhuriyetimizin 75. Yılında Dünden Bugüne 1. Tarsus Sempozyumu, Adana, 1998.

Özyar v.d. 2003a

Özyar, A. – Danışman, G. – Gürbüz, C. – Özener, H., “Tarsus-Gözlükule 2001 Yılı Enterdisipliner Araştırmaları”, AST 20/1, 272-282.

Özyar v.d. 2003b

Özyar, A. – Gürbüz, C. – Özener, H., “Tarsus-Gözlükule 2002 Yılı Enterdisipliner Araştırmaları”, AST 21/2, 235-244.

Özyar v.d. 2004

Özyar, A. – Gürbüz, C. – Özener, H., “Tarsus-Gözlükule 2003 Yılı Enterdisipliner Araştırmaları”, AST 22/2, 87-92.

Özyar 2005a

Özyar, A., Field Seasons 2001-2003 of the Tarsus Gözlükule Interdisciplinary Research Project, İstanbul.

Özyar v.d. 2005b

Özyar, A. – Gürbüz, C. – Özener, H., “Tarsus-Gözlükule 2004 Yılı Enterdisipliner Araştırmaları”, AST 23/2, 155-162.

Özyar v.d. 2007

Özyar, A. – Gürbüz, C. – Özener, H., “Tarsus-Gözlükule 2005 - 2006 Yılı Enterdisipliner Araştırmaları”, AST 26/1, 383-398.

Özyar v.d. 2008

Özyar, A. – Danışman, E. – Kuruçayırılı, E., “Tarsus-Gözlükule 2007 Yılı Kazısı”, KST 30/ 2, 47-60.

Özyar v.d. 2009

Özyar, A. – Ünlü, E. – Kaschau, G. – Person, C. – Duvarcı, S., “Tarsus-Gözlükule 2008 Yılı Kazısı”, KST 31/1, 265-283.

Özyar v.d. 2010

Özyar, A. – Ünlü, E. – Karacic, S. – Person, C. – Pilavcı, T. – Yalçın, S., “Tarsus-Gözlükule 2009 Yılı Kazısı”, KST 32/3, 251-262.

Özyar v.d. 2011

Özyar, A. – Ünlü, E. – Karacic, S. – Külekçioğlu, Ç. – Pilavcı, T., “Tarsus-Gözlükule 2010 Yılı Kazısı”, KST 33/2, 413-431.

Özyar v.d. 2012

Özyar, A. – Ünlü, E. – Pilavcı, T. – Külekçioğlu, Ç. – Yalçın, S. – Karacic, S. – Güldüren, A. – Bennett, W., “Tarsus-Gözlükule 2011 Yılı Kazısı”, KST 34/2, 170-182.

Özyar – Ünlü 2013

Özyar, A. – Ünlü, E., “Tarsus-Gözlükule”, Aktüel Arkeoloji 33, 108-112.

Özyar – Ünlü 2015

Özyar, A. – Ünlü, E., Çukurova'nın Batısında Bir Merkez: Tarsus: Gözlükule, Mersin Arkeolojik Kazıları ve Araştırmaları (ed. Ü. Aydınoglu.), 40-57.

Pancaroglu 2013

Pancaroglu, O., “Görünen-Görünmeyen: Tarsus'ta Kutsallık, Tarih ve Topografya”, Akdeniz Kentleri: Gelecek İçin Geçmişin Birikimi 4. Tarih İçinde Mersin Kolokiyumu, 109-122.

Pişmanlık 2008

Pişmanlık, U., Tarsus Olimpiyatları Uluslararası Tarsus Maratonu, Adana.

Pişmanlık – Köroğlu 2012

Pişmanlık, U. – Köroğlu, B., Gezinlerin Gözüyle Tarsus, İstanbul.

Plutarkhos

Plutarkhos, Paralel Yaşamlar, Marcus Aurelius (çev. Furkan Akderin), İstanbul, 2006.

Plutarkhos

Plutarkhos, Paralel Yaşamlar, İskender-Caesar (çev. Furkan Akderin), İstanbul, 2006.

Polat 2002

Polat, N. H., Bir Jöntürk'ün Serüveni Dr. Şerafettin Mağmumi, Hayatı ve Eserleri, İstanbul.

- Porada 1956 Proda, E., "A Lyre Player from Tarsus and His Relations", *The Aegean and the Near East. Studies presented to Hetty Goldman on the occasion of her 75th birthday*, (ed. J. J. Augustin), 185-211.
- Quintus Quintus, C., I, *History of Alexander, Books I-V*, (çev. J. C. Rolfe), The Loeb Classical Library, London, 1956.
- Ramsay 1902 Ramsay, W. M., *Exploration in Tarsus and Vicinity*, Athenaeum 6.
- Ramsay 1903a Ramsay, W. M., *Cilicia, Tarsus and the Great Taurus Pass*, *The Geographical Journal*, Vol. 22. No. 4, 357-410.
- Ramsay 1903b Ramsay, W. M., *Tarsus and the Pass of the Cilician Gates*, Athenaeum.
- Ramsay 1904 Ramsay, W. M., *The Tarsian citizenship of St. Paul*, *Expository Times*, 16-18.
- Ramsay 1906a Ramsay, W. M., *Tarsus the River and the Sea*, *Expositor*, April 1906.
- Ramsay 1906b Ramsay, W. M., *Tarsus*, *Expositor*, March-May-July-September.
- Ramsay 1906c Ramsay, W. M., *St. Paul's road from Cilicia to Iconium, Pauline and other Studies in the early Christian History*, London.
- Ramsay 1907 Ramsay, W. M., *St. Paul the Traveler and the Roman Citizen*, London.
- Ramsay 1908 Ramsay, W. M., *The Cities of St. Paul*, New York.
- Ramsay 2000 Ramsay, W. M., *Tarsus Aziz Paulus'un Kenti*, (çev. L. Zoroğlu), Ankara.
- Sayar 2004 Sayar, M. H., "Mersin'de Kayıp Kentler- Mersin'in Antikçağ Yerleşim Coğrafyası", *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, 9-26.
- Sayar 2013 Sayar, M.H., "Tarsus'un Coğrafi Konumunun Eskiçağ Tarihinde Önemli Merkezlerden Biri Olmasında Oynadığı Rol", *II. Tarsus Kent Sempozyumu* (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 22-28.
- Selçuk 2001 Selçuk, İ., *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, İstanbul.
- Slane 2006 Slane, D., "Middle and late Bronze Age Architecture and Pottery in Gözlü Kule, Tarsus: A New Analysis" *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 3, 1-14.
- Strabon Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII, XIII, XIV*, (çev. A. Pekman), 2012.
- Şemseddin Sami Şemseddin Sami, *Kamus'ul Alam Cilt 4*.
- Tekdemir 1996 Tekdemir, S., *Tarsus'ta Antik Sulama Sistemleri*, (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Texier 2002 Texier, C., *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Cilt 3. (çev. Ali Suat). Ankara.
- Ülkü 2004 Ülkü, C., "Mersin Mersin", *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, 191-212.
- Ünlü 2011 Ünlü, E., "A Tale of Two Potting Traditions: Technological Assessment of the Light Clay and the Red Gritty Ware Types at Tarsus-Gözlükule (Cilicia-Turkey) at the Beginning of the Third Millennium B.C.", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 362, 1-20.
- Welles 2010 Welles, C.B., *Hellenistik Tarsus*, (çev. R. Balaban), Tarsus.
- Yıldız 2007 Yıldız, A., "Tarsus Makam-ı Danyal Camii Kurtarma Kazısı", *ANMED* 5, 148-151.

- Yıldız 2007 Yıldız, A., "Tarsus Makam-ı Danyal Camii Kurtarma Kazısı", 16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 31-46.
- Yorulmaz – Taşkın 2013 Yorulmaz, Ş. – Taşkın, F., "19. yy'da Amerikan Misyoner Hareketlerinin En Önemli Etkisi: Tarsus'ta St. Paul Enstitüsü'nün (Tarsus Amerikan Koleji) Kuruluşu ve Faaliyetleri", II. Tarsus Kent Sempozyumu (ed. Y. Özdemir – A. Cerrahoğlu), 85-95.
- Yurtseven 2006 Yurtseven, F., "Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları", Anadolu/Anatolia 31, 91-121.
- Zoroğlu 1994a Zoroğlu, L., "Krallar ve Filozoflar Kenti Tarsus", Mozaik 23/2, 18-20.
- Zoroğlu 1994b Zoroğlu, L., "Tarsus'ta Bir Cadde", Atlas 21, 146 vd.
- Zoroğlu 1995a Zoroğlu, L., Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, Adana.
- Zoroğlu 1995b Zoroğlu, L., A Guide to Tarsus, Ankara.
- Zoroğlu 1996 Zoroğlu, L., "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1994 Yılı Çalışmaları", KST 17/2, 245-262.
- Zoroğlu 1997 Zoroğlu, L., "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1995 Yılı Çalışmaları", KST 18/2, 401-408.
- Zoroğlu – Doğan – Adıbelli 1998 Zoroğlu, L. – Doğan, M – Adıbelli, H., "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1996 Yılı Kazı Çalışmaları Raporu", KST 19/2, 493-506.
- Zoroğlu – Doğan – Adıbelli 1999 Zoroğlu, L. – Doğan, M – Adıbelli, H., "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1997", KST 20/2, 463-474.
- Zoroğlu 1999 Zoroğlu, L., "New Excavations at Tarsus", American Journal of Archaeology Vol. 103, 300-301.
- Zoroğlu 2000 Zoroğlu, L., "Problems on the Tarsian Hellenistic and Early Roman Pottery I: Red Glazed Pottery, Praktika, 199-203.
- Zoroğlu 2004 Zoroğlu, L., "Luwilerden Çukurovalılara Adı Değişmeden Kalan Kent Tarsus", Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin, 91-109.
- Zoroğlu 2009 Zoroğlu, L., "Tarsus: A Town Where All Cultures Have Met", Paolo di Tarso: Archeologia – Storia – Ricezione (ed. L. Padovese), 3-20.
- Zoroğlu 2013 Zoroğlu, L., "Tarsus: Adı ve Kendisi Dört Bin Yıldır Yaşayan Kent", Hubab, Hukuk, Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi, 56-57.

**IV. TARSUS MÜZESİ'NDEKİ
HELLENİSTİK - ROMA DÖNEMİ
TANRI VE ERKEK HEYKELLERİ**

Ulus TEPEBAŞ

TANRILAR

Kat. Nr.: 1

Eserin Türü / Adı: *Asklepios Torsosu 1*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *982-1-1*

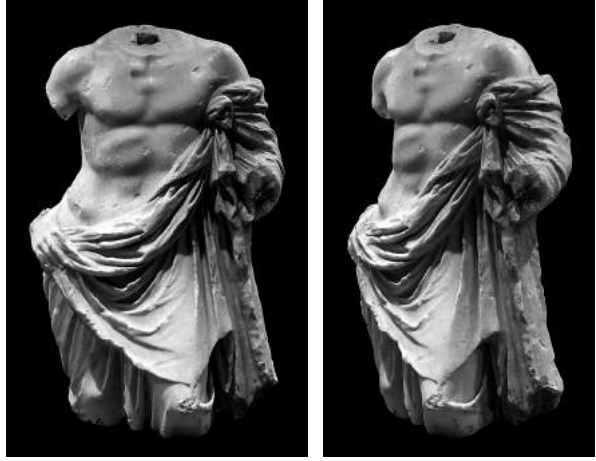
Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *67 cm. Gen.: 42 cm.*

Eserin Tanımı: Boynun ve başın, omuz altından bileklere kadar sağ kolu, dirsek altından itibaren sol kolu ve dizlerinin altından aşağıya kadar bacakları kırık olan bir erkek torsosudur. Sağ bacağı sabit sol bacağı hafifçe dizden bükerek öne atmaktadır. Vücudunun üst tarafını saran ve bir kısmı sol kol altında toplanarak aşağı dökülen bir chimation giymektedir. Chimation sol kol altında, sol göğüs altından sağ kalçaya akarken ve sağ baldır üzerinde, kalın kıvrımlar yapmaktadır. Bu kısımlarda kıvrım çanaklarının dar ve derin oldukları görülür. Kasıklar ve belinin sol kenarında ise daha ince kıvrımlar vardır. Genel olarak kıvrımların sırtları hacimli ve dolgun çalışılmıştır. Chimationunda zengin ve kıvrımların akışında değişken bir yapı söz konusu olup, kıvrımların dar ve derin oluklarında matkap kullanılmadığı dikkati çekmektedir. İnkarnat detayları etli ve şişkin verilmiş olup, vücudun geneline hareketli bir kas yapılanması hakimdir. Kaslar yumuşak ve plastiktir. Özellikle sağ kolu üzerindeki kaslarda, göğüs kısmında ve kaburgaların üzerindeki kas öbeklerinde görülen şişkin ve sarkık bölgelerde oldukça yumuşak geçişler göze çarpmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Eser, Çalık tarafından değerlendirilmiştir. Araştırmacıya göre lüks ve görkemli işçiliğe sahip olan eser bir Asklepios'u betimlemektedir. Çalık, Tanrının sağ bacağına yaslanarak sağ elini sağ kalçasına dayadığı, vücudun üst kısmını sarıp sol kol altından ve asanın arkasından dökülen giysinin, Este tipinin bir varyasyonu olan Epidauros tipini betimlediğini belirtmektedir. Floransa, Pergamon, Selanik, Rhodos örneklerini karşılaştırma olarak vermekte ve chimationa en yakın benzerliğin Roma'da Villa Doria örneğinde olduğunu açıklamaktadır. Bu örneğin sağ elinde bir patera tuttuğunu eklemektedir. Sağ elin duruşu açısından Rhodos örneği ile benzerlik görülmektedir. Eserin kaliteli yapısından yola çıkarak, tanrının kült alanında, kutsal alanında yada Tarsus'tan fazla uzakta olmadığı bilinen Aegai tapınağında sergilendiğini de önermektedir. Tarsus örneğini M.S. 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

Çalık'ın stilistik karşılaştırma yaparak chimation benzerliği üzerine belirtmiş olduğu Villa Doria örneğinde giysi kıvrımları daha geniş ve kıvrım çanaklarında matkap kullanımı göze çarpmaktadır. Ayrıca chimation Villa Doria örneğinde plastik bir şekilde işlenmiş kumaş dökümlerinden yoksundur. Ayrıca hareketli inkarnat detayına sahip Tarsus örneğindeki kasların yumuşak geçişleri bu karşılaştırma örneğinde görülmemektedir. Bu durum yeni karşılaştırma örnekleri ile tarihlendirme için araştırma yapılmasına imkan kılmaktadır. Böylelikle eserin stilistik karşılaştırma örnekleriyle farklı bir döneme tarihleneceği anlaşılmış ve stilistik olarak benzerlik barındıran farklı örneklerle karşılaştırması yapılmıştır.

Tarsus örneği özellikle vücut inkarnatı ve kumaşının plastiksiz işlenişi açısından Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen örneklerle benzerdir. Bundan dolayı tipolojik ve stilistik karşılaştırma örnekleri

özellikle M.Ö. 2. yüzyıl ve sonrasında seçilebilmektedir. İlk örnek Kos'ta bulunmuş Dresden Staatliche Skulpturensammlung'da Z.V. 966 envanter numarasıyla korunmakta olan Asklepios heykeli torsosudur. Eser M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. Bir diğer örnek ise yine Kos buluntusu olup British Museum'da 1696 envanter numarası ile korunmakta olan M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Asklepios heykelidir. Her iki örnek Tarsus örneği ile karşılaştırıldığında, M.Ö. 2. yüzyıla tarihlendirilen Kos örneklerinin daha dinamik yapıda ve chimation kıvrımlarının daha derin işlendiği göze çarpmaktadır. Ancak Tarsus örneğinde onlara oranla canlı fakat metalimsi bir görüntü dikkati çekmektedir. Ayrıca Tarsus örneğinin sağ bacak üzerindeki kıvrım düzenlenişi ve önde üçgen şeklinde sarkan kumaş üzerinde bulunan ana kıvrımlar arasındaki düzensiz çatallanmalar da görülmektedir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak Tarsus örneğinin biraz daha geç bir tarihte üretilmiş olabileceği ortaya çıkmaktadır. Stilistik karşılaştırma örnekleri için özellikle M.Ö. 1. yüzyılda üretilen eserlere bakılmalıdır.

İlk karşılaştırma örneği Kos'ta, Asklepieion'da bulunmuş olan Asklepios torsosudur. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 1549 envanter numarası ile korunmakta olan eser, M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Sağ bacak üstündeki kıvrımlar ve sol bacak üzerine düşen üçgen şeklindeki kumaş parçasındaki ana kıvrımların dar ve derin işlenişi, kıvrımların sırtlarının hacimli ve dolgun oluşu, ayrıca inkarnat detaylarındaki yumuşak ve doğal geçişler açısından Tarsus örneği ile benzerdirler.

Diğer örnek olarak Liebighaus'ta korunmakta olan M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilen Campana tipindeki 79a envanter numaralı Asklepios heykeli verilebilir. Özellikle kasıkların üzerinden vücudunun sol yanına bir burgu halinde atılan ve sağ bacağından sol üst bacağına, buradan da sol dizine kadar akan chimationunda Tarsus örneği ile benzerlik taşıyan dar ve derin oluklara sahip, sırtları hacimli işlenmiş kıvrımlar dikkati çekmektedir.

Tarihleme Önerisi: Yerel özelliklere sahip heykellerin kendine has stilistik özellikler gösterdiği bilinmektedir. Bu durum yerel örnekler için karşılaştırma örneklerinin artırılmasına engel olmaktadır. Zengin plastik bir yapıya sahip giysi ve kas detaylarıyla Hellenistik Dönem'in stil özelliklerini yansıtan bu örnek, M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Literatür: Çalık 1997a, 165 Kat. No. 67 Pl. 34a; LIMC II/1 1984, 888-889, no. 361-378; LIMC II/1 1984, no. 373; LIMC II/1 1984, no. 378, LIMC II/1 1984, 884 no. 270; Bol 1983, 1-4. 99 no. 27; Kabus – Preishofen 1989, 228-230 Taf. 1-1 Taf. 2, 1-3 Taf 3,1 Kat. No. 46-48.

Kat. Nr.: 2

Eserin Türü / Adı: *Eros Heykeli*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *971-27-1*

Bulunduğu Yer: *Tarsus Civarı*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *41 cm. Gen.: 24 cm.*

Eserin Tanımı: Baş, boynu ve üst kollarından ve baldırlarından aşağısı, ayrıca cinsel organı da kırık olan bir erkek torsosudur. Omuzlarının arkasında iki adet kanat parçası bulunmaktadır. Bacaklarının korunabilen kısmından sol bacağının sabit ve taşıyıcı olduğu, sağ bacağı ise öne attığı anlaşılmaktadır. Bu hareketinden dolayı eserin bel kısmında sağa doğru eğilme fark edilebilmektedir. Üst bacaklarında iki adet destek kalıntısı görülmektedir. Buradan, iki kolun da vücuduna yapışık bir biçimde desteklere uzandığı söylenebilir. Göğüs, karın ve abdominal kasları oldukça etli biçimde verilmektedir. İnkarnat detaylarının geçişleri yumuşaktır. Boynunda bir baş eklentisi için olduğu düşünülen delik görülmektedir. Arka kısmında kanat kalıntılarının etrafında matkap noktaları dikkat çekmektedir. Omuzlarının üzerine hafif dalgalı saçları dökülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık, heykelin duruşundan ötürü Louvre Müzesi'nde korunan Eros Centocelle tipinin bir repliği olduğunu önermektedir. Ayrıca bu tipte çıplak genç aşk tanrısının düşünceli ve sakin bir duruşta olduğunu, sol elinde geniş bir yay tutarken, aşağıdaki sağ elinde bir ok tuttuğunu belirtmektedir. Bazı replikalarda ise sol kalçasına bastırarak yayının telini çıkartmasının görüldüğünden bahsetmektedir. Ayrıca soldaki ağaç desteği üzerinde sadak görüldüğüne, aşağı sarkıtılan elin bir kullanımı olduğuna, dizden bükülen sağ bacağın ve omuz üstündeki saç kalıntılarının Tarsus Erosu'nun Centocelle tipinde olduğunu, bunun da muhtemelen Praksiteles'in Thespieae Erosu'nun kopyası olduğundan geldiğine dikkati çekmektedir. Bütün bir replika için ise Napoli Nasyonal Müzesi'nden 6335 envanter numaralı eseri örnek vermektedir. Eserin M.S. 2. yüzyılda üretildiğini önermektedir.

Tarsus örneğinin sadece inkarnat detaylarının özellikle atlet ve delikanlı heykelleriyle karşılaştırılarak belirli bir zaman aralığına verilebileceği anlaşılmıştır. Bu durum yeni bir tarihlendirme yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Fakat bu detaylar bilgi sunsa dahi atlet ve delikanlı heykellerinin kaslı yapısı daha kütleli biçimde verilmektedir. Bundan dolayı mitolojik heykelerde benzer kas yapılanması aranmıştır.

Stilistik karşılaştırma unsurunu sağlayan inkarnat detaylarının benzer işlenişe sahip olduğu örnekler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Staatliche Museen'de Ganymedes chlamysü ile tamamlanmış SK 530 envanter numaralı genç delikanlı torsosudur ve Cladius Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Oldukça iyi korunmuş durumda olan Ganymedes heykeli ile Tarsus örneği göğüs, karın ve abdominal kaslarının oldukça etli biçimde işleniş ve inkarnat detaylarının yumuşak geçişli yapısı açısından benzerlik taşımaktadır. Bir diğer örnek ise Baia'deki nymphaeum buluntusu olan Cladius Dönemine tarihlendirilen Panterli Dionysos heykelidir. Tarsus örneği ile inkarnat detaylarının stilistik olarak benzerlik taşıdığı belirtilebilir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 1. yüzyılın ortaları.

Literatür: LIMC III/1 1986, 862 79 b; LIMC III/2 1986, 614; Çalık 1997a, 176. Kat. No. 81 Pl. 41 a; Knoll – Vorster – Woelk – Boschung 2011, 787-790 Nr. 184; Andreae 1994, 48. 50. Abb. 13.

Kat. Nr.: 3

Eserin Türü / Adı: *Hermes Torsosu*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 973-5-11

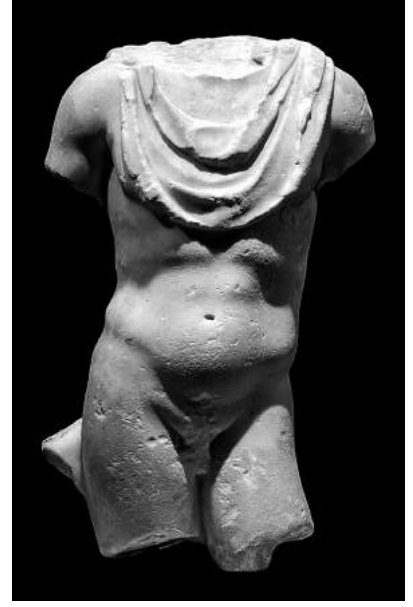
Bulunduğu Yer: *Hatay Civarı*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 37 cm.

Eserin Tanımı: Başy boyundan itibaren, her iki kolu omzundan ve bacakları baldırlarının altından, sağ kolunun önü ile sağ kalçası kenarı arasındaki desteği ve genital bölgesi kırık olan, omuzları ve göğsünü kapatacak şekilde giyindiği chlamys dışında çıplak olan bir erkek torsosudur. Yüzeyinde, özellikle sağ kalçasında olmak üzere yer yer aşınmalar görülmektedir. Sol bacağı hareketli, vücudunun ağırlığını verdiği sağ bacağı ise sabittir. Bu duruş nedeniyle heykelin vücudu "S" şeklini almaktadır. Sağ kalçası üzerinde görülen parça desteğin korunmuş parçasıdır. Bir nesne tutma amacı taşıdığı önerilebilecek sol kolunu ve sağ kolunu aşağı doğru uzatmaktadır. Özellikle kasıklardaki geçişlerin oldukça yumuşak ve şişkin şekilde işlenildiği söylenebilir. Arka kısmı özensiz çalışılmış olup, eserin yüzeyi parlatılmıştır.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından incelenen eserin, chlamys giyen bir Hermes olduğu önerilmektedir. Sağ kolun dışında yer alan destekten yola çıkarak burada kırılmadan önce bir kerykeion bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca torsonun kimliklendirilmesinin heykelin tipinin belirlenmesinden daha zor olduğuna dikkat çekerek, şu anki korunma durumunun tanrının belli bir heykel tipine verilmesini mümkün kılmadığını aktarmaktadır. Eserin eklektik olabileceğini önererek, her bir tanımlamanın gereksiz olduğunu ve bir diğer engel olarak eserin kollarının olmamasını da belirtir. Eserin Floransa'daki Boboli bahçesindeki benzer örnekte olduğu gibi, sağ kolunda bebek Dionysos'u yada kayıp olan aynı elde bir para kesesi tuttuğunu ve Vatikan heykel Galerisi 544 örneğindeki gibi, sol eliyle bir kerykeion tuttuğunu önermektedir. Başka bir benzer örnek olarak Roma Kapitol Müzesi'ndeki 1435 nolu eseri örnek vermektedir. Eseri M.S. 1. yüzyıla tarihlendirmektedir.

Eserin giysi özelliklerini göz önünde tutarak, eserin Meleager veya Dioskur'a ait olabileceği önerilebilir. Bu örneklerde de üst göğsü kapatan chlamys arkadan atılarak sol kol üzerinden geçmektedir. Tarsus örneğinin sol kolunun korunmasına rağmen, orijinalinde chlamysün sol koluna atılmış olabileceği düşünülebilir.

Yerel özelliklere sahip olmasından ötürü birebir karşılaştırma örnekleri bulmak güçtür. Eser, benzer örnekler üzerinden stilistik karşılaştırma ve stil kritiği yapılarak incelenmektedir. Esere stilistik karşılaştırma örneği olarak verilebilecek en erken örnek Hatay Müzesi'nde korunmakta olan ve envanter numarası bulunmayan bir Meleager heykelciğidir. Arkaya doğru götürdüğü sağ eli ile ikonografisi Meleager olarak belirlenmiş, diğer elinde de bir mızrak tuttuğu önerilmektedir. Bronz orijinalinin Skopas'a ait olup, M.Ö. 340-330'lara geri gittiği belirtilmektedir. Karın ve kasıklarındaki hafif şişkinlik ve kaslarının modellendirilmesi, genç birine ait olduğunu görülmektedir. Kas geçişleri yine yumuşaktır. M.S. geç 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Stil detayında kasların işlenişi ve chlamysün kıvrımları, Tarsus örneği ile benzerdir.

Bir diğer karşılaştırma örneği ise Paul Getty Müzesi'nde korunmakta olan 71AA278 envanter numaralı erkek torsosudur. Sağ omuzda tutturulmuş bir chlamys giyinmektedir. Orjinali M.Ö. 4. yüzyıl Praksiteles Apollon veya Hermes örneklerine geri giden ayrıca benzer örneklerinin Roma Müzesi lahitlerinde bulunduğu Apollon'a benzediği önerilmektedir. Sevilla ve Vatikan Müzeleri'nde bulunan bir Hermes ile karşılaştırılan örnek için M.S. 1. yüzyılın sonu veya 2. yüzyılın başı tarihlendirmesi verilmektedir. Vücudun inkarnat detayları ve chlamys kıvrımlarının benzerliği üzerinden Tarsus örneği ile stilistik açıdan karşılaştırılabilir. Getty Müzesi örneğinin özellikle chlamysünun kıvrımlarındaki plastik işlenişte daha yoğun matkap kullanımı göze çarpmaktadır. Verilebilecek en geç örnek ise, Herzog Anton Ulrich Müzesi'nde AS3 envanter numarası ile korunmaktadır. Ön model olarak Polykleitos'un figürlerinden esinlendiği önerilmektedir. Paludementum'un kıvrımlarından ötürü Traianus Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Karın kaslarında ve kasıklardaki kasların geçişi, Tarsus örneğine oranla daha şişkin ve serttir. Ayrıca paludementumun kıvrımları arasında yer alan çanaklarda derin ve geniş matkap izleri göze çarpmaktadır.

Tarihleme Önerisi: Stil kritiği yapılarak incelenen karşılaştırma örneklerinin ışığında, eserin M.S. 1. yüzyılın sonu ile M.S. 2. yüzyılın başlarında üretildiği düşünülebilir.

Literatür: Amelung 1897, 144 No. 199; Arias 1940, 24 Pl. 14; Arias 1964, Pl. 15; alık 1997a, 193-194 Kat. No. 103 Pl. 52 a; Meischner 2003, 304-305 No. 11 Taf. 13,4; Vermeule – Neuerburg 1973, 22 No. 44; Goette 1986, 712-715 Nr. 2. Abb. 2.

Kat. Nr.: 4

Eserin Türü / Adı: *Tanrı Heykeli*

Malzeme: *Kireç Taşı*

Env. Nr.: *984-7-113*

Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *40 cm.*

Eserin Tanımı: Başı boynun ortasından, sol kolu omzundan, sağ kolu diresek altından, bacakları baldırları altından kırık olan bir erkek torsosudur. Vücudunda ve giysisinde aşınmalar vardır. Eser yarı çıplak olup sol omzundan atıp kasıkları üzerinden geçirek arkaya attığı bir chimation giymektedir. Chimationu kasıkları üzerine kaba bir şekilde verilmekle birlikte, bükülmeden dolayı ince kumaş kıvrımlarına sahiptir. Sağ bacağı sabit dururken, sol bacağı hareketli olup öne doğru atılmış ve dizden hafifçe bükülmektedir. Bu hareketi ile sol bacak üzerinde sola doğru akan, sağ bacak üzerinde ise sağa doğru akan ince giysi kıvrımları oluşmaktadır. Bunlar oldukça ince ve çanakları sığdır. Ayrıca sol bacağının yanında üçgen şeklini almış, aşağı dökülen kalın giysi kıvrımları da vardır. Eserin oldukça az derinliğe sahip olması, önden bakılmak için yapıldığına işaret ederken arka kısmında kırık bir halde bulunan blok ise yarım kabartma olabileceği fikrini akla getirmektedir. Arkası da detaysız biçimde çalışılmıştır.

Eserin Değerlendirmesi: Eser Çalık tarafından değerlendirilmiştir. Araştırmacı eserin duruş ve giysisi üzerinden tanrılardan Zeus, Asklepios ya da Dionysos olabileceğini önermektedir. Oldukça kaba ve yerel işçiliğe sahip olarak nitelediği eseri, sol omzuna attığı bükümlü kumaş, duruş ve çıplaklık benzerliği ile Miletos'tan bulunmuş olan İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki, solunda asa ve sağında bir figürün bulunması dolayısıyla Asklepios olarak tanımlanan örnek ile karşılaştırmaktadır. Miletos örneğinde giysinin vücudu göğüs üzerinde daha fazla sararak vücudu kapattığına da dikkat çekmektedir.

Bir diğer tanrı önerisi olarak Dionysos'u örnek vermektedir. Bu eserin Dionysos'un heykel tiplerine uymasa da Cilicia sikkelerinde sık sık eserin ikonografisine benzer şekilde verildiğini belirtmektedir. Tanrı Zeus için, Tarsus örneğinin daha çok karşılaştırma örneği sunduğunu açıklamaktadır. Rhodos Arkeoloji Müzesi'nden yarı giyimli ayakta duran Zeus'u betimleyen örneği, yine benzer duruş ve kıyafetin görüldüğü biri Plovdiv'den diğeri Sofya Arkeoloji Müzesi'nden olmak üzere iki adak stelindeki örnekleri, Tarsus eseriyle benzerliği açısından aktarmaktadır. Sonuç olarak ise atribütunun olmaması ve benzer duruşun birçok tanrıda görülmesi sebebiyle detaylı bir tanımlanın yapılamayacağını belirtmektedir.

Eserin ikonografisine tanrıların yanı sıra imparator portresine sahip heykellerde de rastlanılmaktadır. Buna Hırvatistan'da S. Donato Müzesi'nde korunmakta olan, Aenona (Nin) antik yerleşiminin forumunda bulunmuş Augustus'un kalçasına kadar uzanan mantolu heykeli örnek olarak verilebilir. İmparatorun Caligula portresinden yeniden çalışılmış, sağ bacağı sabit, sol hareketli bacağı ise dizden bükülmüş olan heykeli, sol omzundan sağ kalçasına doğru üst vücudun sadece dörtte birlik kısmını kapatarak inen bir chimation giyinmektedir; eser Cladius Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Tarsus

örneği ile ikonografik açıdan benzerlik gösteren eserden dolayı Tarsus örneğinin de bir portreye sahip imparator ya da soylu birini betimleyen heykel/kabartma bir eser olduğu söylenebilir.

Esere stilistik karşılaştırma örneği sunmak mümkündür. Burdur Arkeoloji Müzesi'nden 531.152.95 envanter numaralı Sagalassos nymphaeumunda bulunmuş Asklepios eseri M.S. 2. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir. Tarsus örneğine ikonografik açıdan da benzerlik gösteren eserin stilistik olarak sol omuz üzerinden sağ kalçaya doğru sık ve ince kıvrımlar yapan chimationundaki matkap işçiliğinin benzer olduğu söylenebilir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyıl.

Literatür: alık 1997a, 165-167 Kat. No. 68 Pl. 34 b; Krischen – Von Gerkan 1928, 9 97-98 Pl. 25; Bernhart 1949, 30. 34 No. 538-540 Pl. 1 No. 253. 582. 725. 586; Morelli 1959, 136-147 No. 69; LIMC IV/1 1988, 721 No. 21-22; Boschung 2002, 61 Cat. No. 14.1 Pl. 44; Boschung 1993, 193 Cat. No. 207 Pl. 140. 219/2; Waelkens – Vermeersch v.d. 103-217.

Kat. Nr.: 5

Eserin Türü / Adı: *Asklepios Heykeli*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 970-19-63

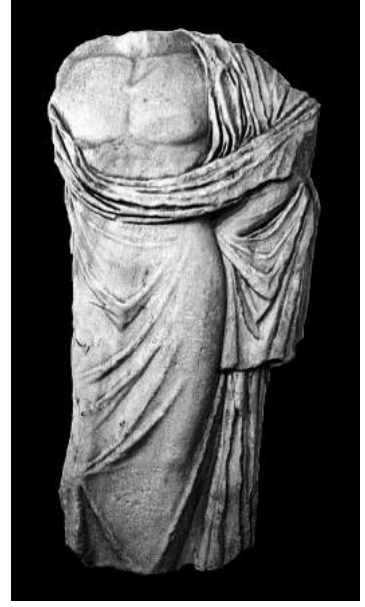
Bulunduğu Yer: *Tarsus Civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 146 cm. Gen.: 70 cm.

Eserin Tanımı: Boynundan itibaren başı, sağ omzu ve kolu, sol dirseğine kadar üst kolu ve dirseğin altına düşen giysinin bir kısmı, bacaklarının alt kısmı ve ayakları, büyük ihtimalle bir asa ya da destek eklentisinin olduğu önerilebilecek sağ tarafı kırık olan bir erkek torsosudur. Sağ tarafında dört adet dübel deliği dikkati çeker. Bu kısım büyük ihtimalle esere bir eklenti yapılan kısımdır. Eserin arka kısmı da çalılmıştır. Ağırlığını sol bacağı üzerine vermiş olup, giysi altından hafifçe dizden bükülen ve sola çekilen sağ bacağı hareketlidir. Sağ omzu ve göğüsleri açıkta bırakan giysisinin arkasından sol kolunu kalçasına yaslamaktadır. Göğüslerin altından geçerek sol omuz üzerinden sol kolu kapatacak şekilde atılan bir chimation giymektedir. Giysisi sol belinden sol üst uyluğuna kadar kıvrımlar yaparak dökülmektedir. Sağa atılan giysi kısmında, sol omuzdaki kıvrımlar ince ve sıktır. Ayrıca hareketli sağ bacağının giyside yarattığı gerginlikle kasıktan başlamak üzere belinin ön kısmına ve diagonal şekilde aşağı doğru kıvrımlar oluşmaktadır. Bu kıvrımların çanaklarının da sığ olmadığı görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Eser Çalık tarafından değerlendirilmiştir. Araştırmacı bel önündeki V kıvrımlarını Alanya Müzesi'ndeki 9.68.75 envanter numaralı örnek ile karşılaştırmıştır. Ayrıca heykelin giysi tipinden dolayı kopyaları Meyer tarafından ele alınan Asklepios'un Giustini tipinde olduğunu önermektedir. Bu tipin, Asklepios'un Atinada'ki Asklepios kutsal alanı için M.Ö. 400 yapılan ünlü kült heykeline geri giden örnek olduğunu belirtmektedir. Giysinin omuz üzerindeki atılışını Vatikan Braccio Nuovo'dan 2288 envanter nolu eser ile ve İstanbul Arkeoloji Müzesi 4910 envanter numaralı örneklerle karşılaştırmaktadır. Dizin bükülmesinden şekillenen öndeki kıvrımlarla birçok örnekte karşılaşıldığını ve bunun orijinalinden gelmiş olabileceğine dikkat çekmektedir. Bu dik açılı şekilde belden dökülen kıvrımların Vatikan kopyasında ve bundan biraz farklı olarak Napoli Nasyonal Müzesi'ndeki 6360 envanter numaralı örnekte ve İstanbul örneğinde olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca bu kıvrımların dik açısını kaybettiği şeklinin Tivoli'de bulunmuş ve Roma'daki Vatikan Müzesi'nde sergilenmekte olan örnekte, ayrıca abdominal kasların ve sol kolu önündeki giysi kısmının 'V' şeklindeki kıvrımlarının da Vatikan Braccio Nuovo'daki 2288 envanter nolu eserde ve İstanbul örneğinde de görüldüğünü belirtmektedir. Tarsus eserinin diğer kopyalardan farkının, sol kolunun dış hatlarının görünmemesinden kaynaklandığını aktarmaktadır. Bu kısmın ise Atina Nasyonal Müzesi 703 envanter nolu örnekte olduğunu açıklamaktadır. Giysi kıvrımları ve duruş açısından Kyrene tiyatrosundan bulunmuş olan ve M.S. 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen örnekle oldukça benzer olduğunu belirterek Tarsus örneğinin tarihlendirmesini yapmaktadır.

Esere stilistik karşılaştırma örnekleri vermek mümkündür. Ostia Forum Hamamı frigidariumunda bulunmuş olan 1253 envanter numaralı ilk örnek, orijinali M.Ö. 5. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış Campana tipindeki Asklepios heykelidir ve M.S. 160 yıllarına tarihlendirilmektedir. Özellikle karnın

üstünden geçen chimation kıvrımlarındaki dar ve derin matkap izleri ayrıca sağ bacak üstündeki giysi kıvrımlarında görülen hafif derin kıvrım çanakları açısından benzeşmektedirler. Argos Müzesi'nde korunan bir diğer örnek ise büyük boyutlarda olup Asklepios'un Giustini tipindedir ve Antoninuslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Argos örneği ile Tarsus örneği özellikle karın üstündeki giysi kıvrımları, sağ bacak ve karın üstünde hafif derin kıvrım çanakları açısından stilistik olarak benzemektedir. Bir diğer karşılaştırma örneği ise Museo Gregoriano Profano Müzesi'nde korunmakta olan ve orijinali M.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilene Asklepios heykelidir. Geç Hadrianus-Erken Antoninus döneminde üretildiği belirtilmektedir. Tarsus örneği ile, göğüs altından atılan chimation kıvrımları ayrıca karın üstündeki "V" şeklindeki kıvrımlar ve sağ üst bacadan aşağıya dökülen kıvrımlar stilistik açıdan oldukça benzerdir.

Tarihleme Önerisi: Eser M.S. 2. yüzyılın ortalarında üretilmiş olmalıdır.

Literatür: Çalık 1997a, 155-156 Kat. No. 58 Pl. 29 b; Amelung 1903-1908, 29 No. 17 Pl. 4.; Meyer 1994, 13-14 fig. 6; LIMC II/1 879-880; LIMC II/2 647 No. 155 648 No.170 No. 168; İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 1949, 18. Fig. 7; Manderscheid 1981, 76. 83. Kat. No. 71 Taf. 19 Kat. No. 134 Taf. 23; Vorster 2004, 127 Nr. 68 Taf. 88-90.

Kat. Nr.: 6

Eserin Türü / Adı: *Asklepios Torsosu 2*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 984-7-114

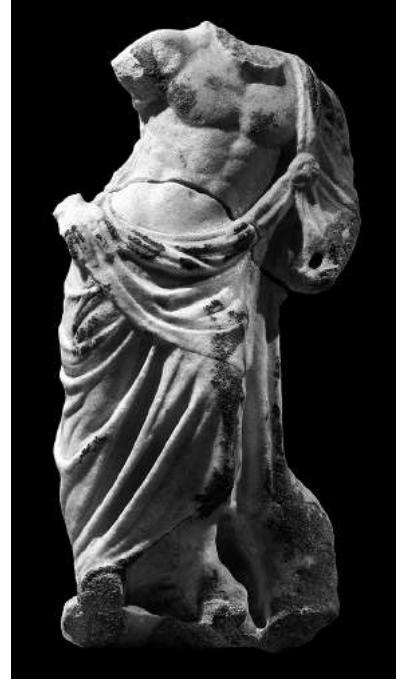
Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 39 cm. Gen.: 19 cm.

Eserin Tanımı: Boynundan itibaren başı, koltuk altından bileklere kadar sağ kolu, omuzdan itibaren sol kolu ve ayakları kırık olan bir erkek torsosudur. Sol kolunda bir dübel deliği göze çarpmaktadır. Sağ bacağı sabit, sol bacağı hafifçe dizden bükerek öne atmıştır. Üst vücudu belden bükülerek gergin bir şekilde sola eğilmektedir. Belinin sağ tarafından alınarak diyagonal şekilde sol omuza atılarak buradan arkada ve önde aşağı dökülen, vücudunun üst tarafını ve alt tarafını iki kısma ayıran ve sol koltuk altında ve sol omuz arkasında yuvarlaklık oluşturan, bacaklar arasında önde üçgen şeklinde dökümü olan chimation giymektedir. Giysinin kıvrımları kalın olup kıvrım çanaklarında derin matkap izleri göze çarpmaktadır. İnkarnatı çalışılmıştır fakat kas geçişleri sert olup şematizedir. Giyside ve vücudunda siyah patina izleri bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Eser Çalık tarafından ele alınmıştır. Vücudunun yarısının çıplak olarak sol tarafa doğru yaslanan Este tipinde Asklepios olarak adlandırmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 1549 envanter nolu eserin giysi kıvrımlarının geri dönüşü ve toplanma şekliyle Tarsus örneğiyle benzerlik taşıyan eseri karşılaştırma örneği olarak vermektedir. İstanbul örneği ile farklılığından bahsetmektedir. Üst vücuttaki kıvrımların farklı olmasına rağmen, öndeki parçanın benzerliği açısından Atina Nasyonal Müzesi 265 envanter nolu örneği vermektedir. Aynı müzeden 267 envanter numaralı bükümlü kısımların belde daha aşağıda ve üçgen bölümün önde daha uzun ve geniş olduğu eseri bir diğer karşılaştırma örneği olarak vermektedir. Tarsus örneğinin adı geçen tipin bir varyasyonu olarak düşünülmesi gerektiğine dikkati çekmektedir.

Bir diğer karşılaştırma örneği olarak Kyrene Müzesi'nden 14.155 envanter numaralı Este tipindeki Asklepios heykeli örnek olarak verilebilir. Özellikle sağ kasıklardan başlayarak sol omuza doğru uzanan chimationun kıvrımlarında benzer işleniş göze çarpmaktadır. Kıvrımlar dar ve derin kıvrım çanaklarına sahiptirler. Ayrıca Tarsus örneği ile sağ üst bacağın sağından diagonal şekilde aşağıya doğru akarak oluşmuş giysi kıvrımlarının içe hafifçe bükülmüş sırtları da benzerlik taşımaktadır.

Tarihleme Önerisi: Keskin eğilme hareketi ile birbirinden ayrılmış inkarnat detayları, chimationonun gerginleştiği kısımlarda kumaşın dar ve derin kıvrım çanakları, bollaştığı kısımlarda ise içe doğru hafifçe bükülmüş kıvrım sırtları ve sol bacadaki kıvrımlar arasındaki derin boşluklar Severuslar Dönemi'nin işçiliğini yansıtmaktadır. Eser M.S. 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenebilir.

Literatür: LIMC II/1 1984, No. 887; LIMC II/2, No. 328 330 333 343; Çalık 1997a, 164-165 Kat. No. 66 33 b.

Kat. Nr.: 7

Eserin Türü / Adı: *Erkek Torsosu*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 984-7-133

Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 16 cm.

Eserin Tanımı: Boynundan itibaren başı, her iki kolu ve belden aşağı iki bacağı da kırık olan, yaşamsal boyuttan küçük çıplak erkek torsosudur. Eserin kollarının geriye kalan kısımlarından sağ kolunu yukarı sol kolunu ise aşağı indirdiği anlaşılmaktadır. İnkarnat detayları korunma durumu dolayısıyla değerlendirmeye açık değildir.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından değerlendirilen eserin kötü korunma durumuna sahip olmasına rağmen Dionysos ya da Poseidon'u betimlediği önerilmektedir. Dionysos/Bacchus benzerlikleri olarak Vatikan Müzesi'ndeki örnek ve North Carolina Museum of Art'da korunan 58.2.1 nolu örneklerle karşılaştırma yapmaktadır. Biri Villa Albani'den diğeri ise Eleusis'den olmak üzere iki Poseidon örneğini de duruş açısından benzer örnekler olarak vermektedir. Ayrıca Tarsus örneğinin orijinalinin Praksiteles'e uzandığı bilinen Apollo Lykeios'a da benzerlik gösterdiğini belirtmektedir. Araştırmacı eserin orijinalinde bir tanrıyı yansıtmıyorsa bir Satyr figürü olabileceğine dikkat çekmektedir. Eserin korunmuşluk durumu göz önüne alındığında tarihlendirme hakkında bilgi sunacak karşılaştırma örneklerini bulmak güçtür.

Tarihleme Önerisi: M.S. 1.-2. yüzyıl.

Literatür: Çalık 1997a, 155-156 Kat. No. 57 Pl. 29 a; Reinach 1908-1909, 27 No. 3-4; Langlotz 1968, 20-22 Pl. 2.; Mendel 1912-1914/III, 17 No. 814; Lippold 1936 III/2, 67 No. 610 Pl. 37.

ERKEKLER

Kat. Nr.: 8

Eserin Türü / Adı: *Augustus Portresi*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 991-3-1

Bulunduğu Yer: *Tarsus*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 44 cm. Gen.: 24 cm.

Eserin Tanımı: Burnu ve ağzının yarısı da dahil olmak üzere sol tarafı tamamen kırık olan bir erkek portresidir. Kulağının büyük bir kısmı kırık olup, eserin arka bölümü de büyük ölçüde zarar görmüştür. Yaşamsal boyuta yakın eserde, göze çarpan geçme kısımları yer yer kayıp olup, bir heykel vücuduna eklendiğini göstermektedir.

Alın kısmı geniş, çeneye doğru incelen bir kafatası ve kemikli bir yüz fizyonomisine sahiptir. Alnı geniş, düz ve gergindir. Kalın ve dolgun kaşlarının hemen altında derin göz çukurları göze çarpar.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından çalışılan eser için, idealize edilmiş Hellenistik ikonografide olmasına rağmen, yukarı bakan gözlerin başa derince yerleştirilmesinden, kırılmamış kısımda sağ göz üstünde ve alın üzerindeki saç perçemlerinden ve ayrıca derin yanaklarından dolayı portrenin imparator Augustus'a ait olduğu önerisi getirilmektedir. Portrenin tipinin ise yerel bir heykeltıraş tarafından yapılmış Prima Porta olduğunu belirtmektedir. Ayrıca eser için tam bir replika olmasa dahi, saç ve yüz özellikleriyle Roma Vatikan Braccio Nuovo, St. Petersburg A 399, Arles Lapidaire Müzesi P 215, British Museum 1899, Tripolis Arkeoloji Müzesi, Roma Palazzo Colonna, Marburg, Viyana 1212, Fiastra, Toulouse Saint-Raymond Müzesi 30.101, Side Müzesi, Aleksandria, Roma Villa Borghese müzelerindeki örnekler ile karşılaştırmasını yapmaktadır. Augustus'un Antonius'a karşı kazanmış olduğu galibiyetten sonra portre tiplerinin birçok eyalete yayıldığını, bunların içinde de Tarsus kentinin Augustus propagandası açısından önemli bir yeri olduğuna dikkat çekmektedir.

Tarsus örneği ayrıca Erkoç tarafından değerlendirilmektedir. Ephesos, Tarsus ve Troya'da bulunan örnekleri 'pathetik' (başın sağa, sola yada geriye doğru çevrilmesi) açıdan benzer grup içerisinde incelemektedir. Her üç portrede de enerji ve kararlılığı yansıtan bu ifadenin İskender'den başlayıp Hellenistik yöneticilerde ve Roma Cumhuriyet Dönemi protrelerinde kullanıldığını belirtmektedir. Bu özelliklerin genellikle Augustus'un Actium tipinde bulunduğunu da aktarmaktadır. Dışa doğru çıkıntılı alnı, vurgulu kalın kaşları ve derinde işlenmiş gözleri Hellenistik köken ile bağdaştırmaktadır. Bunların Pergamon, Delos, Samos, Lokris ve Atina gibi merkezlerdeki Hellenistik döneme tarihlendirilen örneklerle paralellik sunduğunu önermektedir. Ayrıca saç tipi olarak Prima Porta tipinde verilmiş olsa dahi bunların Actium tipiyle bir tip karışması olmayacağını, bilinçli bir şekilde yapıldığı ve tercih edildiğini aktarmaktadır.

Eserin tipolojik ve stilistik örneklerini arttırmak mümkündür. İlk örnek İstanbul Müzesi'nde korunmakta olan 2165 envanter numaralı Diomedes şemasında manto giyinmiş heroik bir heykele ait portre baştır. Pergamon buluntusu olan örneğin Prima Porta tipinde olduğu belirtilirken Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Tarsus örneğiyle hem tipolojik olarak Prima Porta tipinde bulunmaktadır, hem de stilistik olarak saç stiline detayında benzerlik taşımaktadır. Bunlar arasında kalın

ve dolgun buklelerin ince çizgilerle birbirinden ayrılması ve sağ kaş üstünde bulunan çatal motifli saç perçemi sayılabilir. Yüz detaylarında ise geniş kemikli alın, derince yerleştirilmiş göz yuvarlakları ile bunların altında ve üstünde yüzden ince bir çizgiyle ayrılmış olan göz kapaklarının benzerlik taşıdığı söylenebilir. Bir diğer stilistik ve tipolojik karşılaştırma örneği ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunan 4026 envanter numaralı Antiochia Pisidia buluntusu baştır. Prima Porta tipinde olup Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Tipolojik benzerliğin yanı sıra saçlarının stil detayında kalın ve dolgun buklelerin ince çizgilerle birbirinden ayrılması açısından Tarsus örneği ile karşılaştırılabilir. Son karşılaştırma örneği Capitol Müzesi'nde korunmakta olan 681 envanter numaralı Prima Porta tipinde Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen portre baştır. Tarsus eseri ile, sağ kaşın üzerinde bulunan çatal şeklindeki saç perçemi açısından tipolojik olarak karşılaştırılabilecek örneğin, ayrıca yine saçlarının stil detayında kalın ve dolgun buklelerin ince çizgilerle birbirinden ayrılması benzerlik olarak verilebilir.

Tarihleme Önerisi: Stilistik ve tipolojik karşılaştırma örneklerinin ışığında eser, Augustus Dönemi (M.Ö. 27-M.S. 17) yıllarına tarihlendirilebilir.

Literatür: Çalık 1997a, 237-238 Kat. No. 159 Pl. 80 a; Çalık 1997b, 271-276; Erkoç 2013, 225-227 Fig. 1-3; Boschung 1993, 155-156 175 Kat. Nr. 107 Kat. Nr. 108 Kat. Nr.163 Taf. 75.76-1. 173-1 Taf. 183 Taf. 81.148.

Kat. Nr.: 9

Eserin Türü / Adı: Çocuk Heykeli

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 974-2-2

Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 58 cm. Gen.: 38 cm.

Eserin Tanımı: Baş, boynu, sağ kolu omuz altından, sol kolu dirseği ve eli arasından, bacakları baldırları altından kırık bir çocuk torsosudur. Arkasında alçak bir desteğe dayanan sağ bacağı ve ağırlığını verdiği sol

bacağını birbirinden ayırmaktadır. Sol kolunu dirsekten bükerek sol göğsünün üstüne uzatmakta ve burada sol elinde birinin üzerinde oluk olan iki yuvarlak nesne tutmaktadır. Sol omzundan savurduğu, buradan sağ kalçasına düşerek eserin tüm arka kısmını sararak giydiği chlamysü dışında çıplaktır. Bacaklarının üst vücudu ile birleştiği kasıklarının inkarnat detayındaki geçiş yumuşaklığa sahiptir. Ayrıca profilden bakıldığında karın kasları yerine etli ve şişkin bir göbek birikintisi verilmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Eser Çalık tarafından değerlendirilmiştir. Eserin elinde tuttuğu nesneden yola çıkarak bunun elma, ayva ya da bir haşhaş olabileceğini önermektedir. Eros'un haşhaş başı tuttuğu örneklerin varlığı bilinmektedir. Elde tutulan nesneden yola çıkarak eserin Eros, Paris, genç Herakles yada Harpokrates'i betimlediğini belirtmektedir. Vücudunun idealize yapısından dolayı daha çok Eros'a uymakla birlikte genç tanrının Herakles ile birlikte ya da o olmadan betimlendiği örneklerin varlığından bahsetmektedir. Herakles'in kendisi için elma taşıdığı örnekler olsa da Tarsus örneğinin daha çok Herakles için elma tutan Amor'u betimlediğini önermektedir. Bazı örneklerde Herakles'in betiminin Amor sunumuyla verildiğini aktararak British Museum'da sergilenen ve sol elinde elma tutan, sağ tarafına mutlu bir şekilde bakan örneği duruş açısından Tarsus örneği ile karşılaştırmaktadır. Yine çeşitli örneklerde Eros'un sağ elinde meşale sol elinde küre tuttuğu örnekleri de göstermektedir. Bir kabartma üzerinde Eros'un iki küre tuttuğu örneği de Tarsus örneği ile karşılaştırmaktadır. Son olarak Stobi'de kazıda bulunmuş köpek ile betimlenen bir gencin küçük düzensiz bir şekle sahip bir nesne tuttuğu, bunun da Eros ikonografisiyle bağlantılı olduğunu açıklayarak Tarsus örneğine benzetmektedir.

Eserin stilistik karşılaştırma örnekleri verilebilir. İlk örnek Manisa Müzesi'nde 356 envanter numarası ile korunan Hyrkanis (Manisa Saruhanlı Alibeyli Bucağı) buluntusu, sol kolu üzerine bir chlamys atılı olan çocuk heykelidir. Naksos ve Eretria'dan terrakotta figürünler ile ikonografik olarak karşılaştırılan örnek yine aynı katalog içinden çocuk heykelleriyle benzerliği üzerinden M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Tarsus örneği ile kas ve karın (inkarnat detayında kasıklarda yumuşak geçiş ve karın kasları yerine etli ve şişkin bir göbek birikintisi), ayrıca giysi kıvrımlarının (geniş kıvrım çanakları ve hafif şişkin ve yuvarlak kıvrım sırtları) stil detayında benzer oldukları söylenebilir. Bir diğer örnek ise Manisa Müzesi'nde bulunan 331 envanter numaralı Philadelphia (Alaşehir) buluntusu olup, sol kolunu sol omzuna atarak bir üzüm demeti tutan çocuk heykelidir. Tarihlendirmeye açık stil öğeleri kısıtlı olsa dahi Vatikan'daki benzer bir örnek ile M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. İnkarnat

detayında karın ve kasıkların geçişinin işlenişi açısından Tarsus örneği ile benzerlik taşımaktadır. Son örnek ise Manisa Müzesi'nde korunmakta olan 359 envanter numaralı çocuk heykelidir. Sağ kolunu sol göğsünün altına uzatarak sol kolunu da uzatarak ellerini birleştirmek suretiyle vücudunun sol yanında bir köpek tutmaktadır. Kompozisyon açısından Smyrna örneği ile karşılaştırılan çocuk heykeli M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. İnkarnat detayında karın ve kasıkların geçişinin işlenişi açısından Tarsus örneği ile benzerlik taşımaktadır.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyıl.

Literatür: Çalık 1997a, 186-187 Kat. No. 94 Pl. 47 b; Huskinson 1975, 52-53 Pl. 37; LIMC III/1 1986, No. 613-615. 931. 981. 1028; LIMC III/2 1986, 666; Waywell 1986, 71 No.4 Pl. 48 2; Walters 1899, 204 No. 1167; Wiseman – Mano-Zissi 1972, 416 Pl. 88 Fig. 35; Dinç 2015, 87-89 Kat. Nr. 42-44.

Kat. Nr.: 10

Eserin Türü / Adı: *Togalı Erkek Heykeli*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *2000-1-3*

Bulunduğu Yer: *Tarsus (Yeşil Mahalle)*

Müze Geliş Şekli: *Müsadere*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *1.87 cm. Gen.: 60 cm.*

Eserin Tanımı: Başına attığı giysisi ile birlikte boyundan itibaren başının tamamı, sağ kolu dirsekten, sol kolu bilekten kırık, hareketli sol bacağını öne atmış sabit sağ bacağı arkada ayakta duran giysili erkek heykeldir. Giysisinde ve ayak parmak uçlarında yer yer aşınmalar bulunmaktadır. Ayak bileklerine kadar bütün vücudunu saran bir toga giymektedir. Toganın sağ kolunun altından geçerek sol omuza, yukarı doğru uzanan balteusunu başının üzerinden geçerek aşağı doğru sarkıtmaktadır. Balteus üzerinde bulunan kırık bir umbosu, sol omuzdan geçerek sol üst bacadan aşağı dökülmek suretiyle sağ bacak üstünde bileğe kadar bir üçgen oluşturan sinusu bulunmaktadır. Ayrıca toganın sol ayak üstünde bulunan giysi parçası, lacinia da görülmektedir. Ayağını saran ve ayak tarağının hemen üst kısmında calceus senatorius adı verilen bir çizme giymektedir. Toganın tüm bölümlerinde giysi kıvrımlarının ince sırtlarının keskin olduğu görülmektedir. Balteusta ve toganın sol kola atılmış bölümünde kıvrımların daha sık ve derin olduğu seçilmektedir. Kıvrımlar ise sırtları hafif içe dönük şekilde işlenmiş ve bunların arasında boşluklar bırakılarak toganın zengin dökümü vurgulanmıştır.

Eserin Değerlendirmesi: Roma imparatorluğunda toga resmi devlet giysisidir. Toganın kökleri antik kaynaklara göre Lydia ve Etrüsk geleneğinden gelmekte ya da Peleponnesos'tan gelerek Yunan etkileri taşımaktadır. Kaynaklarda toga kullanımına dair en erken bilgiler ise 'formula togatorum' ifadesiyle M.Ö. geç 3. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Erken örneklerde yaşı ve cinsiyeti ne olursa olsun Romalı vatandaşların giydiği toga, Augustus Dönemi ile birlikte erkeklerin bir giysi türü haline gelmektedir. Üzerindeki ek kumaşlarla örneğin "Praetekstat bandıyla" toplumdaki statü ve devlet görevi hakkında da bilgiler vermektedir. Togalı heykellerin kendi içinde, giysinin şekline göre türleri bulunmaktadır. Tarsus örneği tipolojik olarak "U" formulu umbosu olan toga grubuna girmektedir. Bugün bu kısım kırık olsa dahi bu toga parçasının orjinalinde aşağıya doğru "U" formunda uzandığı düşünülebilir. Togalı erkek heykelinin ayağına giymiş olduğu çizme dikkat çekicidir. Togasından dolayı bir Romalı olduğunu söyleyebileceğimiz bu örnek ayrıca "calceus senatorius" çizmesiyle bir senatörün betimlenmektedir. Kilikia bölgesine uzun yıllar boyunca başkentlik yapmış Tarsus metropolosinde Romalı bir senatörün togalı ve orjinalinde bir portreye sahip heykelinin bulunması şaşırtıcı değildir.

Togalı Erkek Heykeli özellikle giysi kıvrımlarının verdiği bilgiler doğrultusunda stilistik karşılaştırma örneklerinin bulunmasını mümkün kılmaktadır. İlk stilistik karşılaştırma örneği Bursa Müzesi'nde korunmakta olan Geç Hadrianus-Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenen 289 envanter numaralı heykeldir. Heykel sinusu doğrudan sağ ayak bileğine kadar uzanan, umbosu ve balteusu bulunmayan giysisini sol kolu üzerine atmış vaziyette bir toga giymektedir. Özellikle sol omuz üzerinden sağ ayak bileğine kadar uzanarak vücudunun sağ alt ve üst yarısını saran sinusundaki giysi kıvrımlarının giysi

sırtlarının hafif içe dönük ve keskin yapısı Tarsus örneği ile oldukça benzerdir. Bir diğer karşılaştırma örneği ise yine Bursa Müzesi'nde korunmakta olan 1/555 envanter numaralı Bolvadin (Polybotos) buluntusu olup, sonradan tekrar çalışılmış bir portreye sahip togalı portre erkek heykelidir. Sol omzundan aşağıya doğru akan umbosu Tarsus örneğinden farklı olarak sağ göğüs altına yakın geçerek daha yukarı atılmıştır ve eser Hadrianus-Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Özellikle kıvrımların sırtlarının dik, keskin, sert ve ayrıca içe doğru hafif dönük işlenişi Tarsus örneği ile benzerdirler.

Tarihleme Önerisi: Karşılaştırma örneklerinin ışığında Togalı Erkek Heykeli M.S. 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilebilir.

Literatür: Goette 1988, 451 Fig. 35 b; Goette 1990, 2-3 135. Taf. 21-1. 21-2.

Kat. Nr.: 11

Eserin Türü / Adı: Erkek Heykeli
Ayağı ve Kaidesi

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 984-7-27

Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 31 cm. **Gen.:** 105 cm.

Eserin Tanımı: Sadece sağ ayağı ve sol ayağının ucu, ayrıca sağ ayağın sağındaki desteği bir dikdörtgen kaide üzerinde korunmuş olan bir erkek heykelidir. Ağırlık sağ ayağa verilmiş olup, sol ayak geriye atılmıştır. Ayrıntılı sandaleti dikkat çekmekte ve derili kısımları birbirine sıkıca bağcıklarla bağlanmıştır. Ayağın ölçüsü ve üzerine heykelin geleceği ağır dikdörtgen kaidenin yapısı, yaşamsal boyuttan büyük bir heykel önerisini mümkün kılmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Eser Çalık tarafından çalışılmıştır. Araştırmacının önerileri şu şekildedir: Heykelin büyük bir kısmının kayıp olmasına rağmen imparatorluk resmîyetini ya da bir portre heykeli betimlemektedir. Sandaletin üzerinde bulunan balıksırtı deseni ise özellikle M.S. 2. yüzyıl sonu ve M.S. 3. yüzyıllarda görülmekte olup eser de bu tarihlere verilmelidir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. ya da 3. yüzyıl.

Literatür: Çalık 1997a, 211-212 Kat. No. 121 Pl. 61 a; Wallace 1940, Bieber 1941, Wallace 1942, Morrow 1985.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Amelung 1897 Amelung, W., Führer durch die Antiken in Florenz. München.
- Amelung 1903-1908 Amelung, W., Die Skulpturen des Vatikanischen Museums, I-II, Berlin.
- Andreae 1994 Andreae, B., "Zur Einheitlichkeit der Statuenausstattung im Nymphäum des Kaisers Claudius bei Baiae", ed. V. M. Strocka, Die Regierungszeit des Kaisers Claudius (41-54 n. Chr.). Umbruch oder Episode? Internationales interdisziplinäres Symposium aus Anlaß des hundertjährigen Jubiläums des Archäologischen Instituts der Universität Freiburg i. Br. 16.-18. Februar 1991, 221-243. Mainz.
- Arias 1940 Arias, P. E., Mirone, Florence.
- Arias 1964 Arias, P. E., Policeto, Florence.
- Baydur 1989 Baydur, N., "Tarsus Donuktaş Kazısı 1988", KST XI/1, 161-179.
- Bernhart 1949 Bernhart, M., Dionysus und seine Familie auf griechischen Münzen, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte I, München.
- Bieber 1941 Bieber, M., "Ne Supra Crepidam Sutor Iudicaret", AJA 45, 62-63.
- Bieber 1961 Bieber, M., The Sculpture of the Hellenistic Age, New York.
- Bol 1983 Bol, P., Bildwerke aus Stein und aus Stuck : von archaischer Zeit bis zur Spätantike. Frankfurt.
- Boschung 1993 Boschung, D., Die Bildnisse des Augustus, Berlin.
- Boschung 2002 Boschung, D., Gens Augusta: Untersuchungen zu Aufstellung, Wirkung und Bedeutung der Statuengruppen des julisch-claudischen Kaiserhauses, Mainz am Rhein.
- Brinkerhoff 1970 Brinkerhoff, D. M., A Collection of Sculpture in Classical and Early Christian Antioch, New York.
- Çalık 1997a Çalık, A., Roman Imperial Sculpture from Cilicia (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London-Kings College).
- Çalık 1997b Çalık, A., "A New Head of Augustus from Tarsus", IstMitt 47, 271-276.
- Dinç 2015 Dinç, M., "Manisa Müzesi'ndeki Hellenistik-Roma Dönemi Heykelleri", Manisa Müzesi Heykeltraşlık Eserleri (ed. S. Durugönül), 27-99.
- Erkoç 2013 Erkoç, S., "Anadolu'daki Iulius-Cladius'lar Dönemi Portreleri: Hellenistik Geleneğin İzleri?", Cedrus 1, 219-241.
- Fullerton 1990 Fullerton, M. D., The Archaistic Style in Roman Statuary, Leiden.
- Goette 1986 Goette, H. R., Antike Skulpturen im Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig, AA 1986, 711-744.
- Goette 1988 Goette, H. R., "Mulleus - Embas - Calceus: Ikonografische Studien zu Römischen Sc huwerk", JdI 103, 401-64.
- Goette 1990 Goette, H. R., Studien zu römischen Togadarstellungen, Mainz am Rhein.
- Goldman 1950 Goldman, H., Excavations at Gözülü Kule: Tarsus, I. The Hellenistic and Roman Periods, Princeton.
- Hanfmann – Polatkan 1959 Hanfmann, G. M. A. – Polatkan, K. Z., "Three Sculptures from Sardis in the Manisa Museum", Anatolia 4, 55-65.
- Huskinson 1975 Huskinson, J., Roman Sculpture from Cyrenaica in the British Museum, London.

- İAMY 1949 İstanbul Arkeoloji Müzesi Yıllığı, 3, İstanbul.
- Kabus-Preisshofen 1989 Kabus-Preisshofen, R., Die hellenistische Plastik der Insel Kos, Berlin.
- Knoll – Vorster – Woelk – Boschung 2011
Knoll, K. – Vorster, C. – Woelk, M. – Boschung, M., Idealskulptur der römischen Kaiserzeit, München.
- Krischen – Von Gerkan 1928
Krischen, F. – von Gerkan, A., Milet 1, Berlin.
- Kruse 1968 1975
Kruse, H. J., Römische weibliche Gewandstatuen des 2. Jahrhunderts n. Chr. Göttingen.
- Langlotz 1963
Langlotz, E., “Eine neue Replik des Triumphierenden Perseus”, Römische Mitteilung 70, 20-23.
- LIMC II/1 1984
LIMC II/1, Aphrodisias-Athena, Zürich.
- LIMC II/2 1984
LIMC II/1, Aphrodisias-Athena, Zürich
- LIMC III/1 1986
LIMC III/1, Atherion-Eros, Zürich.
- LIMC III/2 1986
LIMC III/2, Atherion-Eros, Zürich.
- LIMC IV/1 1988
LIMC IV/1, Eros-Herakles. Zürich.
- LIMC V/1 1990
LIMC V/1, Herakles-Kenchrias. Zürich.
- Linfert 1976
Linfert, A., Kunstzentren hellenistischer Zeit: Studien an weiblichen Gewandfiguren, Wiesbaden.
- Lippold 1936
Lippold, G., Die Skulpturen des Vatikanischen Museums, III/1, Berlin.
- Manderscheid 1981
Manderscheid, H., Die Skulpturenausstattung der kaiserzeitlichen Thermenanlagen, Berlin.
- Meischner 2003
Meischner, J., Die Skulpturen des Hatay Museums von Antakya, JDAI 118, 285-384.
- Mendel 1912-1914
Mendel, G., “Musées impériaux ottomans. Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, I-III, İstanbul.
- Mitropoulou 1988
Mitropoulou, E., E tipologia tes theas Ygeias me phidi, Athens.
- Morelli 1959
Morelli, D., “I culti in Rodi”, Studi classici e orientali 8, 136-147.
- Morrow 1985
Morrow, K. D., Greek Footwear and Dating of Sculpture, Madison.
- Meyer 1994
Meyer, M., “Zwei Asklepiostypen des 4. Jahrhunderts V. Chr.: Asklepios Giustini und Asklepios Athen Macerata, Antike Plastik 23, 7-55.
- Price-Hadzistelliou 1978
Price-Hadzistelliou, Th., Kourotrophos: Cult and Representations of the Greek Nursing Deities, Leiden.
- Reinach 1908-1909
Reinach, S., Répertoire de la statuaire grecque et romaine, Tome II, volume 1-2, Paris.
- Rosenbaum 1960
Rosenbaum, E., A catalogue of Cyrenaican Portrait Sculpture. London.
- Sinn 1987
Sinn, F., Stadtrömische Marmorurnen, Mainz.
- Waelkens – Vermeersch – Paulissen – Owens – Arıkan – Martens – Talloen – Gusen – Loots – Peleman – Poblome – Degest – Patricio – Ercan – Depuyt 1997
Waelkens, M. – Vermeersch, P. M. – Paulissen, E. – Owens, E. J. – Arıkan, B. – Martens, M. – Talloen, P. – Gusen, L. – Loots, L. – Peleman, C. – Poblome, J. – Degest, R. – Patricio, T.C. – Ercan, S. – Depuyt, F., “The 1994 and 1995

- Excavation Seasons at Sagalassos”, ed. M. Waelkens – P.M. Vermeersch, Leuven, 1997, 103-217.
- Wallace 1940 Wallace, M., “Supra Crepidam”, AJA 44, 213-221.
- Wallace 1942 Wallace, M., “Sutor Resutus”, AJA 46, 366-367.
- Walters 1899 Walters, H. B., Catalogue of the Bronzes, Greek, Roman and Etruscan in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum, London.
- Waywell 1986 Waywell, G. B., The Lever and Hope Sculptures, Monumenta Artis Romanai 16, Berlin.
- Winter 1903 Winter, F., Die Typen der figürlichen Terracotten, Berlin-Stuttgart.
- Wiseman – Mano-Zissi 1972 Wiseman, J. – Mano-Zissi, D., “1971 Excavations at Stobi”, AJA 76, 407-427.
- Vermeule ve Neuerburg 1973 Vermeule, C. C. – Neuerburg, N., Catalogue of the ancient art in the J. Paul Getty Museum:the larger statuary, wall paintings and mosaics, Malibu.
- Vorster 2004 Vorster, C., Römische Skulpturen des späten Hellenismus und der Kaiserzeit. Werke nach Vorlagen und Bildformeln hellenistischer Zeit sowie die Skulpturen in den Magazinen, Wiesbaden.
- Zagdoun 1989 Zagdoun, M., La sculpture archaïsante, Paris.

**V. TARSUS MÜZESİ'NDEKİ
HELLENİSTİK - ROMA DÖNEMİ
TANRIÇA VE KADIN HEYKELLERİ**

Münteha DİNÇ

TANRIÇALAR

Kat. Nr.: 12

Eserin Türü / Adı: *Aphrodite Heykelciği*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 971-34-4

Bulunduğu Yer: *Tarsus Civarı*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 41 cm. Gen.: 18 cm.

Eserin Tanımı: Kadın heykelciği ayakta durmakta, başı, sağ koltuk altından kolu, sol bileğinin üzerinden sol eli kırık ve eksiktir. Üzerinde durduğu kaidesi büyük oranda aşınmış olup sağ ayağı bilek üzerinden kırılmış ve günümüze kadar ulaşmamıştır. Gövdesinde, giysi yüzeyinde ve sol ayakucunda aşınmalar görülmektedir. Vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınmakta, sağ bacak dizden kuvvetlice bükülerek yana açılmaktadır. Sağ kol muhtemelen yukarıya ya da yana açılırken, sol kol dirsekten bükülerek sol kalça üzerinde durmaktaydı. Sağ koltuk altındaki ve sol bilek üzerindeki metal kalıntıları, sağ kol ve sol elin gövdeden ayrı işlenerek vücuduna eklendiğini göstermektedir. Üzerinde omuzlardan askılı geniş yakalı ince bir chiton ve onun üstünde de bir chimationu bulunmaktadır. Chiton göğüs altından ince bir kemer ile bağlanmaktadır. Bu durum yakasında ve göğüsler arasında gerilen kumaşın yüzeyinde geniş 'V' kıvrımların oluşmasını sağlamaktadır. Chimationun bir ucu sağ kalçadan geçerek sağ bacak üzerinde geniş bir tomar oluşturarak aşağıya sarmaktadır. Sağ bacağın iç yüzeyinde ise ağır chimation kumaşı üzerindeki derin 'V' kıvrımlar dikkati çekmektedir. Diğer ucu ise arkadan sol omzu ve kolu tamamen örterek sol kalçanın yanından aşağıya uzanmaktadır. Bu noktada chimationun kenarlarında 'S' kıvrımlar görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Kadın heykelciği giysi biçimi ve duruşu ile Geç Hellenistik Dönem'den itibaren yaygın olarak görülen bir heykel tipindedir. Bu tipin karakteristik özellikleri ise yüksek kemerle bağlanmış ince bir chiton üzerine sağ kalçadan geçen ve sağ bacak üzerinde sarılı şekilde dökülen chimation ile sol kalçaya yaslanmış olan elidir. Orijinalinde sağ elinde büyük ihtimalla bir asa tuttuğu düşünülmele birlikte alçak bir sütun ya da destek üzerinde dinlenir biçimde durduğu da ileri sürülmektedir. Rhodos ve Batı Anadolu'dan bulunan çok sayıda örnek Gualandi ve Linfert tarafından incelenmiş olup tipin replik listesi de hazırlanmıştır. Özgan ise Stratonikeia ve Tarsus heykelcikleri ile listeye iki yeni eser daha eklendiğini belirtmektedir. Atina Agorası'dan bulunan devasa heykel dışında repliklerin tamamı normal insan boyutlarında ya da heykelcik boyutundadır. Atina heykelinin, M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısından sonra Pergamon Kralı II. Attalos'un kendi adıyla yaptırdığı büyük stoda sergilenmek üzere yapıldığı düşünülmektedir. Shear tarafından Pergamon kraliçesi Stratonike olarak tanımlanmaktadır. Son yıllarda Harrison ve Stewart tarafından yeniden değerlendirilen heykel, Hellenistik bir altarin kaidesindeki adak yazıtı ile ilişkilendirilmek suretiyle Aphrodite Hegemone olarak tanımlanarak M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. Rhodos'tan bulunan çok sayıda minyatür kopya, M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmekte ve orijinali Atina'da yaratılan tipin biraz daha geç tarihli kopyalarının varlığını desteklemektedir. Laurenzi, bu heykelcikleri Rhodos'daki Apollon kutsal alanına adanmış olan Artemis Hekate tipi olarak adlandırmaktadır. Gualandi, Linfert, Ridway ve Harrison tarafından Pan ve Eros'lu replikler dikkate alınarak heykel

tipinin Aphrodite'ye ait olabileceği kabul edilmektedir. Linfert ise bu heykel tipini Aphrodite Tiepolo olarak adlandırmaktadır. Tipin Geç Hellenistik Dönem'de belirlenmesi için Batı Anadolu'da Çanakkale Müzesi'ndeki heykel ile İzmir'den bir mezar steli katkıda bulunmaktadır. Özgan, Çanakkale'de normal insan boyutlarında olan heykeli Atina örneğinden sonra bu tipin ikinci repliği olarak kabul etmektedir. Oldukça ince bir kumaştan yapılmış ve belinden yukarıda kemerle tutturulmuş bir chiton ve onun üzerinde karakteristik olarak işlenmiş chimationunu giyinmektedir. Geniş kalçalarından göğüs kısmına doğru daralan uzun vücudu ile transparan chitonu ve sağ kalça üzerinde esneyen chimationu ile bu figür Geç Hellenistik Dönem eseri olarak yorumlanmaktadır. Ayağının altında bir kaplumbağa bulunması İzmir stelinde de görülmektedir ve bu özellikle Aphrodite heykel tiplerinde bilinen bir ayrıntıdır.

Yukarıda sıralanan örneklerde ve Tarsus heykelciğinde görüldüğü üzere tipin belirlenmesinde karakteristik olan sağ kalçadan bele ve sağ bacak üstüne uzanan chimationun aldığı şekildir. Bu chimation tarzı Atina'da ve Epidauros'ta M.Ö. geç 5. ve 4. yüzyıldan itibaren görülmekte olup M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren giyimli ya da yarı giyimli kadın figürlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Heykelin orijinalinin hangi döneme ait olduğu konusu da en az tipolojisi kadar araştırmacıları meşgul etmiştir. Linfert, heykelin M.Ö. 227'deki depremden sonra Rhodos'taki Aphrodite tapınağının onarımı sırasında yaklaşık M.Ö. 180 yılında yapıldığını önermektedir. Özgan bu görüşe karşı olmakla birlikte Atina heykelinin orijinali belirlemede büyük rol oynadığını düşünmektedir. Yazara göre giysi stili ile büyük farklılık gösteren heykel, yanlara doğru genişleyen kabartma benzeri yapısı ve plastik görünümünden uzak yüksek kemeri ile orijinalin gerçek bir kopyası olmaktan uzaktır. Chitona nazaran chimationun kıvrımları daha ağırdır. Ayrıca chimation kıvrımları oldukça dolgun, yumuşak ve karışık olmasına rağmen chiton kıvrımları daha şematize düz ve cansızdır. Sonuç olarak Özgan tarafından Atina'daki heykelin gösterdiği stil özellikleri ile M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısına ait olabileceği önerilmekte, Geç Hellenistik Dönem'in Pergamon heykelleri ile karşılaştırıldığında, Atina heykeli, daha hareketsiz sakin ve daha az baroktur.

Tarsus heykelciği boyut ve tipolojik olarak Stratonikeia heykelciği ile oldukça benzerdir. Stilistik olarak da benzer özellikler gösteren her iki eserden Tarsus örneği daha canlı ve dinamik bir yapıdadır. Ayrıca Tarsus heykelciği tipolojik ve stilistik açıdan Rhodos'tan no.19-20'deki heykelcikler ile oldukça yakındır. Özellikle karakteristik chiton ve chimation üzerindeki kıvrım yapısı, sağ kalçadan esneyerek bacak üzerinde açılan ve derin katlar oluşturan chimationun ağır yapısı, sağ bacağın iç yüzeyindeki derin 'V' kıvrımlar ışık gölge kontrastı yaratmaktadır.

Tarihleme Önerisi: Benzerleriyle gösterdiği yakın tipolojik ve stilistik özellikleri sebebiyle Geç Hellenistik Dönem içinde M.Ö. 2. yüzyılın ortalarından sonraya ait olmalıdır.

Literatür: Gualandi 1969, 267-272; Shear 1935, 387 Fig. 11-14; Palagia 2006, Pl. 8; Merker 1973, 27-28 Fig. 19-25; Stewart 2012, 288-297, 318-319 Fig. 24-25; Ridgway 1981, 446 Pl. 96d S429; Linfert 1976, 156-159; Laurenzi 1939, 57-59; Özgan 1999, 50-52 Taf. 12 a-d.

Kat. Nr.: 13

Eserin Türü / Adı: *Knidos Aphroditesi Heykel Parçası*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *994-4-1*

Bulunduğu Yer: *Tarsus*

Müze Geliş Şekli: *İstirdat*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *133 cm. Gen.: 31 cm.*

Eserin Tanımı: Bir kadın heykeline ait sol el, giysi ve su kabından oluşan parçalardır. Heykelin sol yanında bulunan ve eseri tanımlamamızı kolaylaştıran atribütler, dikdörtgen bir destek parçası ile heykele bağlanmaktadır. Kırık üç parça halinde bulunan eser, birbirine eklenerek birleştirilmiştir. Alçak kaide üzerinde yer alan su kabı, yüksek ayaklı bir kaideye sahiptir. Kaideden gövdeye geçiş bir sıra boncuk dizisi ile sağlanmaktadır. Gövdesi dikey dilimlere ayrılmaktadır. Omuz kısmındaki yatay bant içinde bitkisel süsleme bulunmaktadır. Kabın üzerine sarkan uzun giysinin yüzeyinde kırılarak kopmalar ve aşınmalar görülmektedir. Heykelin bileğinden itibaren korunan sol elinin işaret ve orta parmağında zedelenme mevcuttur. Sol elin avucu ile sıkıca tutulan giysi tomar halini alarak aşağıya sarmaktadır. Kumaşın sarkan kenarları, üst üste kıvrımlar oluşturarak kabın üzerine ve kaideye doğru uzanmaktadır. Giysinin kenar ucu, su kabının gövdesinin merkezinde üçgen şekli alarak püskül ile sonlanırken, su kabının her iki yanında katlar oluşturarak kaideyle birleşmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Sol yanında duran giysi ve kalpis'ten (iki kulplu su kabı) oluşan atribütler, heykelin Knidos Aphroditesi olarak bilinen heykel tipinin bir kopyasına ait olduğunu düşündürmektedir. Knidos Aphroditesi heykelinin ilk olarak Praxiteles tarafından kariyerinin zirvesinde olduğu M.Ö. 360-330 yılları arasında Knidos'taki Aphrodite tapınağının kült heykeli için yapıldığı ileri sürülmektedir. Orijinali günümüze kadar ulaşamamış olan heykel, Knidos'ta ele geçen Roma dönemi sikkeleri ile bir seri halinde çoğaltılan kopyalarından bilinmektedir. Bu heykel tamamen çıplak ve kült heykeli olarak kullanılan ilk Aphrodite heykeli olması açısından önem taşımaktadır. Burada tanrıça banyo yapmaya hazırlanırken ya da banyo sonrasında giyinmeye hazırlanır gibi gösterilmiştir. Çıplaklığın kadınsılığı ön plana çıkardığı bu tasvirde, tanrıçanın kültüründe aşk ve cinsellik kavramlarının da dikkati çektiği düşünülmektedir. Tanrıça heykelinin sol yanında bulunan küçük kalpis, hydria, lotrophoros gibi banyo kapları, içeriğindeki hoş kokular ile tanrıçanın yıkanma sahnelerinde özellikle tercih edilen öğeler olmuştur.

Knidos Aphroditesi, Hellenistik Dönem'den Geç Antik Çağ'a kadar uzanan sayısız kopyası ile bilinmektedir. Blinkenberg, Vatikan ve Roma Müzeleri'nde korunan Aphrodite Colonna ve Belvedere Aphroditesi olarak bilinen heykellerin orijinale en yakın benzer iki önemli kopya olduğunu öne sürmektedir. Corso ise Belvedere kopyasının Knidos'tan bulunan Roma Dönemi'ne ait sikkeler üzerindeki Aphrodite tasvirlerine olan yakın benzerliğinden ötürü Praxiteles'in heykeline en yakın örnek olduğunu, Colonna'nın ise aynı ikonografiyi takip eden daha sonraki bir yeniden yorumlaması olduğunu düşünmektedir.

Tarsus atribütlerinden sol elin altında tomar halini alan uzun giysi ve küçük kalpis, Belvedere Aphroditesi'ne oldukça benzerdir. Belvedere ön modelinden uyarlanan Acilia, Torlonia, Tergeste,

Colonna Aphrodite heykellerinde, sol el bilekten hafifçe içe doğru dönmüş, aralık olan parmakların arasında ikiye katlanarak oluşan giysi tomarı, başparmak ve işaret parmağının arasından öne sarmakta, giysinin geri kalan kısmı ise üst üste yanında bulunan su kabının üzerine uzanmaktadır. Yukarıda sıralanan örneklerde sol el giysi için bir askı görevi görmekte, aynı durum Tarsus parçasında da tekrarlanmaktadır. Bu karakteristik durum benzer kopyaların orijinaline olabildiğince sadık kaldığını da göstermektedir. Giysi üzerinde, merkezde dikey inen ana kıvrım üzerine her iki yandan simetrik olarak katılan kenar kıvrımları, uçları 'S' şeklinde uzanan kalın pililer oluşturarak kalpisin üzerine sarmaktadır. Giysi yüzeyinde toplam üç kat oluşturan kumaş kenarlarda daha düz bir şekil almaktadır. Bu kıvrım düzeni Belvedere, Acilia, Torlonia, Tergeste ve Tarsus örneklerinde aynı şekilde görülmektedir. Tergeste ve Tarsus atribütlerini birbirine yaklaştıran diğer bir önemli özellik ise kalpisin formu ve üzerindeki bezemelerdir. Aynı bezeme stili Latium'dan Aphrodite heykelinin yanında bulunan loutrophoros üzerinde de görülmektedir. M.S. 3. yüzyılda Knidos'ta basılan Roma Dönemi sikkelerinin ön yüzünde Caracalla ve Plautilla portreleri yer alırken arka yüzde, ayakta çıplak Aphrodite figürü, bir eli ile yanındaki hydria üzerinde duran giysisine dokunur durumda betimlenmektedir. Buradaki su kabının yüzeyi de dikey dilimlere ayrılmaktadır. Bu durum Tarsus Aphroditesi heykelinin tamamının orijinaline en yakın kopyalardan biri olabileceğini düşündürmektedir. Yukarıda sıralanan örnekler Hellenistik ön modellerden kopyalanan heykellerin, Knidos'tan bulunan sikkeler üzerindeki tasvirler de dikkate alındığında, Knidos Aphroditesinin orijinaline oldukça sadık kaldıklarını göstermektedir. Tarsus atribütleri de boyut olarak normal insan ölçülerindeki bir heykele ait olduğunu ve Knidos Aphroditesinin Hellenistik Dönem'de yapılmış bir kopya heykelinin yanında durduğuna işaret etmektedir.

Tarsus'ta bulunan pişmiş topraktan başka bir Aphrodite heykelciği Seleukoslar Dönemi'ne tarihlenmektedir. Belvedere tipiyle benzer olan eser, başındaki yarım ay şeklindeki yüksek diademi ile Knidos tipinden ayrılmaktadır. Corso'ya göre Knidos ikonografisinin Kilikia'daki kabulü, Aphrodite Euploia kültürünün aynı bölgede var olması sebebiyle gerçekleşmiş olmalıdır. Burada tanrıçanın başındaki diadem bir kraliyet sembolü olarak yer almaktadır. Aphrodite'nin muhtemelen aynı dönemde kraliçe olarak da saygı gördüğü düşünülmektedir. Tarsus heykel parçası, pişmiş toprak Aphrodite heykelciğinden sonra kentte Hellenistik Dönem'de Knidos ikonografisinin varlığına işaret eden önemli bir bulgu olarak değerlendirilmelidir.

Tarihleme Önerisi: Geç Hellenistik Dönem.

Literatür: Blinkenberg 1933, 26 Fig. 1-2; Knidos Aphroditesi tipinin geç dönem kopyaları için bkz. LIMC II-1, 49-52 c.II-2 Lev. 36-38; Havelock 1995, 9-37 fig. 1-4; Ridgway 1997, 263 Pl. 66; Smith 2002, 81 Fig. 98 1-2; Stewart 1990, 177-78 fig. 503-505; Bieber 1955, 19 Fig. 24-25,28-29; Durna 2002, 200 dipnot 627; Corso 2007, 14 Fig. 2-3. 99 Fig. 64. 119-120 Fig. 74. 123 Fig. 78. 57 Fig. 20.

Kat. Nr.: 14

Eserin Türü / Adı: *Nemesis ? Heykeli Parçası*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *984-7-111*

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *62 cm. Gen.: 25 cm.*

Eserin Tanımı: Giyimli kadın heykelinin belinden aşağısı korunmuştur. Vücut ağırlığını her iki bacakla taşıyan heykelde sağ ayak kaideye sağlam basarken sol ayak hafifçe yana açılmaktadır. Sol ayak bilekten kırık ve eksiktir. Ayak bileklerinin üzerine doğru yayılan bir chiton ve onun üzerinde bir peplos giymektedir. Heykelin sol yanında

peplosun birleşme kısmı görülmektedir. Bel bölgesinde peplosun yüzeyinde her iki yandan zig zag kıvrımlar oluşturarak aşağı uzanan simetrik kıvrımlar bulunmaktadır. Altındaki chiton ve peplosun bacakları örten bölümünde birbirine paralel dört adet dikey kıvrım heykeli simetrik olarak ikiye ayırmakta ve bacakların arasından kaideye doğru uzanmaktadır. Sağ ayağında sandaleti bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Kadın heykeli giysi biçimi, duruşu ve kıvrım sistemi ile orijinali M.Ö. 5. ve 4. yüzyıla kadar uzanan ve tanrıça Nemesis'e ait bir tipi yansıtmaktadır. Salamis'ten bir Nemesis heykeli Tarsus örneği ile tipolojik açıdan yakın bir benzerlik sunmaktadır. Atribütleri ile kesin olarak tipolojisi belirlenen Salamis Nemesis'i, giysi biçimi ile Tarsus heykeline açıklık getirmektedir çünkü atribütleri ve üst kısmı eksik olan heykelimiz benzerleri yoluyla açıklanabilmektedir. Pergamon Asklepionu'nda iki parça halinde bulunan giyimli kadın heykeli ile Cyrene'de üst bacaklarından aşağısı korunmuş olan ve yanında grifonu ile betimlenen heykel parçası eserimize duruş ve giysi biçimi açısından benzemektedir.

Çalık tarafından çalışılan Tarsus heykeli için şu şekilde değerlendirmeler yapılmaktadır: Giysi ve duruş ile eserin, Geç Hellenistik-Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait arkaistik gelenekte Anadolu'ya özgü bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Sardis'te bulunan bir örnekle Tarsus heykeli tipolojik ve stilistik açıdan oldukça yakın bir benzerlik göstermektedir. Her iki heykelde de peplosun gövde üzerindeki dikey inen kıvrımları ve bunların arasındaki yatay kıvrımlar aynıdır. Ayrıca peplosun chiton üzerinde bacakları saran gergin yapısı ve bacaklar üzerinde giysiyi hareketlendiren diyagonal kıvrımlar görülen diğer benzerliklerdir. Her iki bacak arasında merkezde yer alan kalın giysi kıvrımı Nemesis heykellerinde görülen diğer bir karakteristik özelliktir. Stilistik açıdan Tarsus örneğine göre daha dinamik bir yapıda olan Sardis heykeli M.S. 50 yılından önceye tarihlendirilmektedir. Tarsus heykeli peplosun kolposunun altındaki kumaşın hissedilir derecede ince bir kumaştan olduğunu vurgulaması, bu noktada üst üste düzenlenen yatay kıvrımların doğallıktan uzak görüntüsü göze çarpmaktadır. Aynı şekilde aşağıda bacakları tamamen ortaya çıkaran ince peplosun altından görülen kalın chiton ile Geç Hellenistik Dönem'e öykünmektedir. Ancak üst bacakta merkezden yanlara doğru açılan birbirine paralel diyagonal kıvrımlar stil olarak bacağı ip gibi saran bir biçimde doğallıktan yoksun şematik bir görünümündedir. Bu açıdan stilistik benzerlerine Tralleis'ten bulunan arkaistik ve klasik kabartma eserler ile Metropolis'ten ele geçen Hygieia heykelinde rastlamak mümkündür. Tarsus

heykelinin ayaklar üzerine doğru sarkan chitonunun etek uçlarında görülen derin matkap kullanımı eserin Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde Augustus ya da Tiberius Dönemi'ne ait olamayacağını da düşündürmektedir.

Tarihleme Önerisi: Benzerleri ile olan stilistik değerlendirmeler sonucunda M.S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilebilir.

Literatür: Çalık 1997, 143-144 Nr. 41 Pl. 21 a; Johnson 1931, 12-14 Nr. 6; Hanfmann – Ramage 1978, 88 No. 55 Fig. 166-168; Linfert 1976, 22 Nr. 38i Pl. 2 Fig. 12; LIMC V/1, Nr. 62-63; Paribeni 1959, 146-147 Tav. 183 424; De Luca 1984, 92-94 S 9 Taf. 38 a-d; Özgan 1995, Taf. 8 3-4; Aybek 2009, 79-81 Lev. 35 Nr. 70.

Kat. Nr.: 15

Eserin Türü / Adı: *Aphrodite Torsosu*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *37-1-1991*

Bulunduğu Yer: *Donuktaş Kazısı*

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *13 cm. Gen.: 5.5 cm.*

Eserin Tanımı: Kadın heykelciğine ait torsonun başı, omuzlarının üstünden kolları ve üst bacaklarının altına kadarki kısmı kırık ve eksiktir. Sağ ve sol omzu üzerindeki bir geçme deliği kolların ayrıca vücuda eklendiğini göstermektedir. Gövdeye doğru çekilen sağ bacağın alt kısmındaki geçme deliğinden heykelciğin bir destek ile sabitlendiği anlaşılmaktadır. Çıplak bir kadını gösteren heykelciğin ağırlığını sağ bacağına verirken sol bacağına ise kalçadan öne doğru büküldüğü görülmektedir. Yapılan hareketle uyumlu vücudu hafif öne doğru eğik ve sağına doğru dönüktür.

Eserin Değerlendirmesi: Eserin çıplak olması, üst gövdenin sağına ve öne doğru eğilmesi, sol bacağın kalçadan öne doğru bükülerek yukarı çekilmesi hareketinden Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde çokça tasvir edilen Sandaletini Çözen Aphrodite tipinde olduğu anlaşılmaktadır.

M.Ö. 5. yüzyılın ortalarına ait bir Pelike üzerinde sandaletini bağlamak üzere uzanan kadın figürü ile karşısında ona giysilerini sunan Eros'tan oluşan sahne, konunun Klasik Dönem'e kadar gittiğini ancak kompozisyon olarak heykeltıraşlık sanatındaki ön modellerin M.Ö. 3. ve 2. yüzyılda ortaya çıktığını düşündürmektedir. Tanrıçanın ortaya çıkan örneklerde yaygın olarak sağ ayağı ile yere dik bastığı, sol ayağını dizden bükerek gövdesine doğru çektiği görülmektedir. Sağ kolu ile aşağıya sol ayak bileğine uzanmakta, sol kol ise yukarı ve yana doğru açılarak kontroposto tarzında bir duruş oluşturulmaktadır. Bu kıvrılma ve burkulmalarla oluşturulan kompozisyonlar, Hellenistik Dönem heykel sanatında Aphrodite heykelleri için karakteristik özellikler olarak yer almaktadır. Sandaletini Çözen Aphrodite tipinde, tanrıçanın yaygın ikonografisinden çok bir kadının günlük yaşamından bir ana tanıklık edilmektedir. Benzer konular Aphrodite Andyomene, Çömelen Aphrodite vb. tiplerinde de görülmekte ve Knidos Aphrodites'inden modellenen Hellenistik yaratımlar olarak genel kabul görmektedir.

Çalık tarafından değerlendirilen Tarsus Aphroditesi, benzer örnekleri ile Anadolu'da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Smyrna, Myrina, Delos ve İskenderiye'den bulunmuş olan bronz, terracotta ve mermer örneklerin tipin aydınlatılmasında dikkati çektiği görülmektedir. Eserin, sol kalçasında metal bir eklenti yapmak için, bacaklar arasında, altında bir desteğe takmak için geniş bir geçme deliği bulunmaktadır. Bu özelliği ile Smyrna ve Delos'tan Aphrodite heykelcikleri ile karşılaştırılabilir. Delos ve Smyrna örnekleri boyut olarak da yakın ölçülerde olup Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Çalık, benzerleri ile olan karşılaştırmalar sonucunda başı korunmuş örneklerin daha kolay tarihlenebildiğine değinerek Tarsus örneğinin başının olmamasından dolayı eserin sadece torsosunun stili üzerinden bir tarihleme yapmaktadır.

Tarihleme Önerisi: Aphrodite heykelciği, Tarsus'ta Donuktaş'taki kazılar sırasında tapınağın cellasında bulunmuştur. Geç Hellenistik Dönem n modellerine göre burkulma ve kapanma hareketinde st gövdenin stil olarak daha sert bir yapıda olması ve yüzeyinin parlatılması eserin Roma Dönemi'nde M.S. 2. yüzyılda üretilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Literatür: alık 1997, 117-118 Nr. 8 Pl. 4 b; Brinkerhoff 1970, 38 Fig. 54; Winter 1903, 2, 206 Nr. 3; Bieber 1961, 99; LIMC II/1, 57-58 Fig. 463-479; Marcade 1969, 236 Pl. XLVII A1790; Künzl 1970, 141 M 43 Abb. 16.

Kat. Nr.: 16

Eserin Türü / Adı: Hygieia Torsosu

Malzeme: Mor damarlı beyaz mermer

Env. Nr.: 981-1-11

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 27 cm. Gen.: 20 cm.

Eserin Tanımı: Giyimli kadın heykelciğinin boynu ile birlikte başı, dizlerin altından bacakları, dirseğinin altından itibaren sağ kolu kırık ve eksiktir. Boynunda bir geçme deliğinin bulunması başın heykele ayrıca eklendiğini işaret etmektedir. Eserin arkası ön kısmına göre daha özensiz çalışılmıştır. Normal boyutların oldukça altında olan heykelcik chiton ve chimation giymektedir. Ayrıca göğüslerin altında vücudu saran bir kemerle alttaki giysi sıkıca bağlanmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından değerlendirilmiş olan eser için tanrıça Hygieia'nın Münih tipinde olduğu belirtilmektedir. Chimationun önde sağ omuzdan öne doğru uzanarak geniş bir kıvrım oluşturduğu ve bacakları üzerine sarktığı, sol kolu tamamen kapatırken gövdenin sol üst tarafını açıkta bıraktığı görülmektedir. Chimationun düzenleniş biçimi ile Tarsus Hygieia heykelciği, orijinali Hellenistik Döneme kadar uzanan ve pek çok Roma Dönemi kopyası ile bilinen bir tipi yansıtmaktadır. De Luca, sağ elinde bir yılan sol elinde bir kâse tutan Hygieia tipinin yirmiyeye yakın kopyasının olduğunu ve bunlardan birkaçının normal heykel boyutunda diğerlerinin ise heykelcik formatında bulunduğunu belirtmektedir. Pergamon'dan ele geçen ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen mermer ve terracotta heykelcikler, tipin erken örnekleri hakkında bilgi vermektedir. Bu örneklerde Hygieia ve Asklepios yan yana tasvir edilmektedirler. Bonn'da Sanat Akademisi Müzesi'nde bulunan bir adak kabartmasından da yola çıkarak heykel tipinin orijinali yorumlanmaya çalışılmıştır. Burada Hygieia ve Asklepios bir arada bulunmaktadır. Sağ yanda bulunan Asklepios figürü Bergama Asklepios heykel ve heykelcikleriyle kıyaslanarak Phyromachos'un kült heykeliyle ilişki içinde olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle iki figür giysi formu ve duruş pozisyonuyla aynıdır. Kabartma M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir.

Münih'te Glyptothek Müzesi'nde bulunan 310 envanter no. lu eser, Hygieia heykel ve heykelciklerinin Roma Dönemi kopyalarının tespitinde belirleyici rol oynamaktadır. Hygieia Münih 310 tipi olarak belirlenen bu tip, pek çok repliğin tanımı için kullanılmaktadır. Heykelciğin eksiksiz olarak korunmuş olması da mukayeseler için oldukça önemlidir. Hygieia'nın başı sağına dönük, saçlar alın ortasından ikiye ayrılmış üst üste gelen saç bukleleri dalgalı bir şekilde yanlara doğru taranmış, bir kısmı tepede fiyonk halini alırken diğer kısmı arkada topuz halinde toplanmaktadır. Başın tepesinde bir stephane bulunmaktadır. Chiton üzerine chimationa bürünerek, chimationun sağ tarafında alttaki kolposu görünmektedir. Sağ elinde bir yılan sol elinde bir kase bulunmaktadır. Sağ bacak taşıyıcı olup sol bacak serbestçe yana açılmaktadır. Tanrıça profillendirilmiş yuvarlak bir kaide üzerinde ayakta durmaktadır. Münih tipine adını verdiği bilinen en iyi Hygieia heykelciğidir. Bieber, özellikle Roma Dönemi kopyalarında tipin kişiselleştirildiğini vurgular. Münih dışında Vatikan'da, Louvre'da, Kopenhag'da ve Roma'da aynı tipte Hygieia heykel ve heykelcikleri bulunmaktadır. Bunlardan

Kopenhag heykeli Yaşlı Faustina'nın saç biçimine, Louvre'daki bir diğer örnek ise Lucilla'nın saç biçimine sahiptir. Bu örnekler Roma Dönemi kopyalarında tanrıça heykel ve heykelciklerine, İmparatorluk ailesine mensup kadınların portre başlarının eklenerek kişiselleştirildiğini göstermektedir.

Tarsus heykelciğinin Münih Hygieia 310 tipi ve replikleri arasındaki yeri belirlenmek istendiğinde eserimizin giysi düzenlenişi ile repliklere ve ana tipe oldukça yakın olduğu anlaşılmaktadır. Tralleis, Ankara, Münih, Londra'da bulunan repliklerde Hygieia profillendirilmiş bir kaide üzerinde ayakta durmaktadır. Tralleis, Ankara ve Londra örneklerinde Hygieia ve Asklepios'un bir arada alçak bir kaide üzerinde grup olarak yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu gruba bazen Hypnos ve Telephoros da eşlik etmektedir. Tarsus heykelciğinin de benzerleri ile yapılan kıyaslamalar sonucunda alçak bir kaide üzerinde ayakta duran heykelcik grubunun bir parçası olduğu düşünülebilir.

Tarsus Hygieiası stilistik olarak Ostia repliği ile karşılaştırıldığında chimationun öndeki üçgen üzerinde oluşan 'V' kıvrımlarının her iki örnekte de ortak olduğu gözlenmektedir. Ostia heykelciği daha canlı ve düzenli bir kıvrım stilini yansıtırken, Tarsus heykelciğinde chimation yüzeyinde sağ kol üzerinden gelerek öndeki geniş üçgene doğru dağılan ve sayıca artan geniş 'V' kıvrımlarının ütülenmiş gibi düz ve kıvrım sırtlarının geniş, kıvrım çanaklarının daha derin işlenmiş olduğu görülmektedir. Bu durum esere daha sert ve kuru bir yapı kazandırmaktadır. Ostia örneği Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Oysa Ankara, Sarmizegetusa ve Londra örneğinde sağ koldan öndeki geniş chimation kıvrımına doğru açılan kıvrımlar sayıca daha az ve kıvrım sırtları daha ince ve keskin yapıda olup kıvrım çanakları daha sığdır. Chiton ve chimation üzerindeki kıvrım stili ile Ankara ve Tarsus heykelcikleri oldukça benzerdir. Ankara heykelciğinde başın korunmuş olması tarihlendirme için avantaj sağlamaktadır. Saç yapısı, dolgun ve şakaklara kadar uzanan kaşlar, dolgun yanaklar ve küçük ağız gibi özellikleriyle Side örneğine benzetilmektedir. Chimation ve chiton kıvrımları, düz, sert ve ışık gölge etkisi yaratamayacak kadar çizgiseldir. Sarmizegetusa Hygieia heykelciği M.S. 2-3. yüzyıla tarihlenmektedir. Londra'daki Hygieia - Asklepios heykelcik grubu da Geç Antoninuslar Dönemi'ne, M.S. 2. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir. Ankara Hygieia heykelciği için de M.S. 2. yüzyıl tarihi önerilmektedir.

Tarihleme Önerisi: Tarsus Hygieia heykelciği benzerleri ile yapılan kıyaslamalar sonucunda chiton ve chimation kıvrımlarının düz, yüzeysel sert yapıda olması, heykelciğin katı duruşu gibi özellikleri ile M.S. 2. yüzyılın sonları ile M.S. 3. yüzyılın başlarına ait bir tarihten olmalıdır.

Literatür: Çalık 1997, 129 Nr. 23 Pl. 12 a; LIMC V/1, 566 Nr. 195-206, Münich Glyp. 310, Louvre Nr. 198, MA 260, Mitropoulou 1988; De Luca 1991, 325 vd.; Vorster 2004, 128; Himmelmann 1984, 50; Kranz 1989, 292; Bieber 1977, 170; Dinç 2013, 114-117; Özoral 1982, 5; Alicu – Pop – Wollmann, 1979, 11-12; Filges 1999, 406.

KADINLAR

Kat. Nr.: 17

Eserin Türü / Adı: Kadın Heykeli Parçası 1

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 974-47-6

Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 124 cm. Gen.: 57 cm.

Eserin Tanımı: Giyimli bir kadın heykeli vücudunun ortasından kırılmış olup üst bacadan itibaren, ayakları ve kaidesi korunmuştur. Vücut ağırlığı sağ bacak tarafından taşınmakta, sol bacak dizden hafif bükülerek ayakucuyla yana açılmaktadır. Chiton üzerine chimation giymektedir. Etek ucunda dikey kıvrımlar şeklinde inen chiton kumaşı, ayaklar üzerine ve kaideye doğru ütülü yelpaze kıvrımlar oluşturarak uzanmaktadır. Chitona göre daha ağır ve kalın kumaştan olan chimation, bacakları diz altına kadar tamamen örtmektedir. Ayaklarında ince bantlı sandaletleri bulunmaktadır. Heykelin korunan yüzeyinde yer yer gri bir patina görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Çalılık eserin üst kısmının kırık olmasından dolayı kesin bir tipolojik belirlemenin zorluğuna dikkat çekmektedir. Giysisinden dolayı Hellenistik kökeninden doğan, özellikle vücutla giysinin ilişkisi, kıvrımların eklenişinden dolayı heykel tipinin Büyük Herculaneum olabileceğini önermekte ve eseri Tolmeta'daki 62 envanter numaralı örnekle, ayrıca tarihlendirme açısından daha yakın olarak ise Leptis Magna, Roma Palazzo Lazzorini ve İstanbul Müzesi'ndeki örneklerle karşılaştırmaktadır. Ayrıca matkabın derin ve uzun chitonun kıvrımlarında kullanılarak bunların da ayak üstünde düz keski kalemi ile bitirildiğini belirtmektedir. Eseri kaide kalıbı ve giysi özellikleri üzerinden Antoninler Dönemi'ne tarihlendirmektedir.

Tarsus kadın heykeli parçası, giysi biçimi ve duruşu ile antik heykel sanatında "Büyük Herculaneum"lu kadınlar olarak adlandırılan tipe dahil olmaktadır. Tipin orijinali M.Ö. 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenirken bu tipin Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi boyunca üretilen pek çok repliği günümüze kadar ulaşmıştır. Herculaneum kentindeki tiyatrodan bulunan en iyi korunmuş olan örnekler tipe adını vermektedir. Orijinale yakın olan repliklerden anlaşıldığı kadarıyla Küçük ve Büyük Herculaneum'un heykelleri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Erken kopyalardan bilindiği gibi büyük Herculaneum'un başı chimationu ile kapalıyken küçük Herculaneum heykelinin başı açıktır. Erken kopyalar Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Herculaneum'dan bulunan bu iki erken replikte Praxiteles ve Lysippos ekollerinin etkisi görülmekle birlikte bu kadınların Demeter ve Kore'yi yansıttığı düşünülmektedir.

Çalılık tarafından sunulan karşılaştırma örneklerinde chimationun kıvrım sırtlarında hafif içe dönüş ve gergin kısımların daha derin işlenmesi söz konusudur. Ancak Tarsus heykelinde bu tarz bir işleniş görülmemektedir. Manisa Müzesi'ndeki kadın heykeli, Getty Müzesi'ndeki Yaşlı Faustina heykeli, Dresden Müzesi'ndeki Olympia, Herodes Atticus Nymphaionu'ndan bulunan kadın heykeli, eserimizle giysi düzenlenişi açısından benzer olup aynı orijinale dayanan birer replik olduklarını göstermektedir. Başıyla birlikte tam olarak korunan Manisa heykeli Traianus-Hadrianus Dönemi'ne, Getty Herculaneum heykeli M.S. yaklaşık 140 yılına, Dresden heykeli ise M.S. 149-159 yıllarına

tarihendirilmektedir. Kaideye doğru uzanan chitonun etek ucundaki düzenlenişi ve chimationun üzerindeki kıvrım ve stil Manisa, Louvre'dan Plotina, British Museum'dan Sabina heykeli ve Tarsus heykelinde birebir aynıdır. Portre başları sayesinde kesin olarak tarihlenebilen Plotina ve Sabina heykellerinde, chitonun kaide ve ayaklar üzerine dökülen etek uçlarındaki birbiri ardınca sıralanan dikey kıvrımlarının arasındaki kısmen derinleşen yivler, chimationun serbest bacak üzerinde kumaşın gerilmesi ile oluşan kıvrımların doğal görünümü, kıvrım sırtlarının keskin yapısı gibi stil özellikleri aynı şekilde Tarsus örneğinde de takip edilebilmektedir. Tarsus heykelinin chitonun etek uçlarındaki giysi işlenişinde yoğun bir matkap kullanımının bulunmadığını göstermekte, ayrıca giysinin sol ayak üzerine doğal bir şekilde uzanması ve kumaşın en ince detaylarına kadar işlenmiş olması Dresden örneğine oldukça yakın bir replik olduğunu göstermektedir. Perge, İzmir ve Sagalassos repliklerinde görülen yoğun matkap kullanımıyla yaratılan sert ve şematik yapıdan uzak olması Antoninuslar Dönemi'nden daha öncesine ait olduğunu düşündürmektedir.

Tarihleme Önerisi: Traianus-Hadrianus Dönemi.

Literatür: Bieber 1977, Fig. 664.65 693 696-99, Plotina heykeli için bkz. Fig. 798; İnan – Rosenbaum 1966, 214 Pl. CXV No. 214; Tepebaş – Durugönül 2013, 51-52 Nr. 12; Bieber 1962, 11-118 Fig. 11.12.15 a-b; Atalay 1989, 78 Abb. 27; Bol 1997, 226 Abb. 148; Vermeule – Neuerburg 1973, 32 Cat. No. 68; Çalık 1997, 143 Nr. 40 Pl. 20 b; Kruse 1975, 274 Taf. 17 Nr. B 16; Rosenbaum 1960, Nr. 165 Pl. 74.4 Nr. 79-81.

Kat. Nr.: 18

Eserin Türü / Adı: *Kadın Heykeli Parçası 2*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 975-27-78

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 53 cm. Gen.: 31 cm.

Eserin Tanımı: Üst bacak ile kaidesi arasında kalan bölümü korunabilmiş giysili bir kadın heykeli parçasıdır. Sağ dizi, kaidenin çevresi

ve giysi yüzeyinde aşınmalar göze çarpmaktadır. Vücut ağırlığı sol ayak tarafından taşınmakta sağ bacağı ise dizden hafif bükülmektedir. Chiton üzerine chimation giymektedir. Chimationu dizlerinin aşağısına kadar uzanmakta ve bu noktada alttaki chiton kumaşından belirgin olarak ayırt edilmektedir. Chiton ise etek kısmı kaide üzerine yayılacak kadar uzundur ve uçlarında adeta boru kesitini andıran torbacık kıvrımlar bulunmaktadır. Kaidesinde ayakların bulunduğu ön kısım kırık ve eksiktir.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından çalışılan eserin giysi kıvrımlarının keskin ve çizgisel olduğu ayrıca M.Ö. 4. yüzyılın giysi stiline bir Roma versiyonu örneği olduğu belirtilmekte, kıvrımların işlenişinde matkapla başlanılıp keski kalemli işçiliği ile bitirildiği aktarılmaktadır.

Tarsus kadın heykeli parçası Geç Hellenistik Dönem'e ait Tralleis'ten bir torso ile tipolojik açıdan benzerlik göstermektedir. Stilistik olarak Tarsus heykelinin chimationu üzerinde sol üst baktan sağ dize ve baldıra doğru bir ışın demeti şeklinde dağılan kıvrımlar doğallıktan uzak şematik gerilmeler şeklinde oluşmakta ve giysi yüzeyini bu noktada hareketlendirmektedir. Bu durum heykelin yerel bir üslupla yapıldığını düşündürmektedir.

Tarihleme Önerisi: Stil olarak Geç Hellenistik Döneme öykünen yerel üslupla yapılmış bir eserdir. Özellikle chitonun etek ucunda yuvarlatılmış formulu kıvrım sırtları arasındaki derin şekilde açılmış kanallar ile ışık gölge kontrastı verilmeye çalışılmıştır. Kaideye uzanan etek uçlarındaki boru kesiti kıvrım yapısı da M.S. 2. yüzyılın ortalarından itibaren yaygın olarak görülen stil özellikleridir. Bu sebeplerle eserimizin tarihi için M.S. 2. yüzyılın ortaları ve sonrası önerilebilir.

Literatür: Çalık 1997, 142-143 Nr. 39 Pl. 20 a; Bieber 1977, Fig. 812-817; Özgan 1995, 15-17 Taf. 2 1.2.

Kat. Nr.: 19

Eserin Türü / Adı: *Kadın Başı 1*

Malzeme: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: *974-50-38*

Bulunduğu Yer: –

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

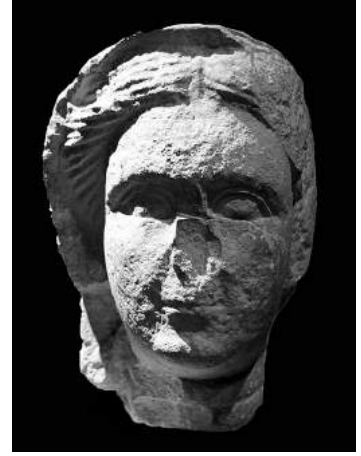
Yük.: *25.5 cm.*

Eserin Tanımı: Kadın başı, gövdesinden boyundan itibaren kopmuş, yüzünün sol tarafı aşınmıştır. Yüzün sol yanında başörtüsünün kenarı kulağın altına kadar, burnu ve boyununun ön kısmı kırıktır. Yüzeyi oldukça yıpranmıştır. Alın ortasından ikiye ayrılan saçları yanlara doğru taranmaktadır. Geniş ve yüksek bir alnı bulunmaktadır. Gözleri büyük ve geniş olup, badem şeklindedir. Üst göz kapağı kemer şeklinde kaşın altında uzanmaktadır. Kaşları ince ve oldukça zarif çalışılmıştır. Dudakları ince, ağzı kapalı ve düzdür. Çenesi ve yanakları oldukça dolgundur.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından değerlendirilen eserin başörtüsü ya da büyük ihtimalle başının üstünden geçen bir chimation giydiği, ayrıca mezar heykeltıraşlığında görülen geleneksel tipi yansıttığı düşünülmektedir. Başörtüsü üstündeki dalgalı oluklar gergindir. Keski kalemi izine rastlanmamakla birlikte işçiliğin ve genel stilinin Iulius-Cladiuslar Dönemi'ne, olasılıkla Nero zamanına ait olduğu belirtilmektedir. Aynı çalışma içinde değerlendirilen Silifke Müzesi'nden bir kadın başı Tarsus için güzel bir karşılaştırma örneğidir. Silifke örneğinde yerel özellikler dönemin ana karakteristik portrelerinden uzaklaştırırsa da stilistik yapı Iulius-Caludiuslar Dönemi'ni göstermektedir. Her iki eserde de göz küresindeki iris ve pupilde matkap kullanılmamış olması da tarihlendirmeyi desteklemektedir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 1. yüzyıl

Literatür: Çalık 1997, 231.232 Nr. 150.151 Pl.75b 76a; Tebebaş – Durugönül 2013, 56 Nr. 18.

Kat. Nr.: 20

Eserin Türü / Adı: *Kadın Başı 2*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *974-19-12*

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *25 cm. Gen.: 40 cm.*

Eserin Tanımı: Boynu ile birlikte korunmuş olan kadın başının sol şakağında, çenesinde ve yüzünün genelinde kırıklar ve aşınmalar bulunmaktadır. Saçta yer yer çatlamlar görülmektedir. Başında yüksek bir diadem yer almaktadır. Saçlar alın ortasından ikiye ayrılmaktadır ve yanlara doğru kulakları tamamen kapatacak şekilde hafif dalgalı olarak dökülmektedir. Saçın alın üstünde ayrılma çizgisi, sol kaşın başlangıç noktası ile aynı hatta bulunmaktadır. Bu durum başın hafifçe sağına dönük olduğunu göstermektedir. Boynun sağ tarafında arkadan öne doğru uzanan bir saç buklesi görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından değerlendirilen eser için diademli saç stili üzerinden kesin bir tipolojik tanımlamanın yapılmasının güç olduğu belirtilse de, büyük bir ihtimalle bu eserin, diadem (stephane) takan Aphrodite, Tyche ya da Nike'yi betimlediği aktarılmaktadır. Tipi tam olarak belli olmayan grup içerisinde ele alınan pişmiş toprak, gözleri tamamen açık, başını sola çevirmiş, diadem arkasından saç bukleleri omzuna düşen bir Aphrodite örneği saç işlenişi üzerinden bu eserle karşılaştırılmaktadır. Gözlükule kazılarında yine diadem ve baş örtülü örnek bulunmuş olup, özellikle diadem takmış Aphrodite örneklerinin bronz olarak Syria coğrafyasında çokça bulunduğu dikkat çekilmektedir. Ayrıca bu tarz saçın İsis'in bir sembolü olduğu ve duvar benzeri tacın da Tyche'ye ait olabileceği aktarılmaktadır. Araştırmacı sol gözün ve göz kapaklarının görülebilir olmasına rağmen göz kürelerinin çalışılmış olduğunu söylemenin güçlüğünden bahsetmektedir. Sadece sağda saçın üstünde bir matkap deliğinin ve gözlerin iç köşelerinde matkap çalışmasının olduğundan bahsetmektedir.

Yüksek stephanesi ve saç düzenlenişi ile Tarsus başı, Levant Bölgesi'ndeki Caesarea Philippi'den kadın başı ile tipolojik ve stilistik açıdan yakın benzerlik göstermektedir. Ayrıca Aphrodisias'tan bir rahibe başı ile de oldukça benzerdir. Tarsus, Caesarea ve Aphrodisias başlarında saçlar alnı üçgen şeklinde çerçeveler, saçlarda matkap hafif bir şekilde kullanılmaktadır. Aynı stilistik özellikler Erken Antoninuslar Dönemi'ne tarihlendirilen Side'den Hygeia heykelinin başında da görülmektedir. Caesarea Philippi başı M.S. 2. yüzyılın ortalarına, Aphrodisias başı ise M.S. 2.-3. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2.-3. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Literatür: Çalık 1997, 230-231 Kat. No. 149 Pl. 75 a; Sinn 1987, 584 34 No. 47 Pl. 17; Goldman 1950, 340. 355-356; LIMC II/1 155-167; Friedland 1999, 12 Fig. 2-3; Smith 2009, 16.262 Kat. No. 17; İnan 1975, 93 Kat. No. 36 Lev. XLV 1-2 XLVI 1-2.

Kat. Nr.: 21

Eserin Türü / Adı: Kadın Başı 3

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 979-6-1

Bulunduğu Yer: Samandağı/Antakya

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 30 cm. Gen.: 24 cm.

Eserin Tanımı: Başı çenesinin altından kırılmış bir kadın başıdır. Çenesi

kırılarak kopmuştur. Alını, gözleri, burnu ve ağzı büyük oranda aşınmıştır. Yanaklarından ve çenesinden dolgun bir yüze sahip olduğu anlaşılmaktadır. Alın üçgen şeklinde saçlar alın ortasında ikiye ayrılarak iri dalgalar şeklinde yanlara taranarak arkada toplanmaktadır. Başın tepesinde ince bir bant ile tutturulan saçlar bu noktada arkaya doğru bir yükselti oluşturmaktadır. Yüzün etrafını çevreleyen saçlar deriden keskin bir çizgi ile ayrılmaktadır. Yanlarda kulakların yarısı saçın altından açıkta kalmakta ve kulak memesi üzerinde matkap darbesi ile açılan deliği bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Fitzwilliam Müzesi'nde korunan ve Naukratis kentinden bulunan kadın başı, eserimiz ile ikonografik açıdan oldukça benzerdir. Naukratis başı, yüzün dolgun yapısı ve güçlü çenesi ile M.Ö. 4. yüzyıl özellikleri göstermekle birlikte gözlerdeki yumuşak ve buğulu bakışlar Hellenistik Dönem'e özgüdür. Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen Naukratis başı, Hellenistik Dönemi'nin klasik bir yaratımı olup Aphrodite'yi betimlediği ileri sürülmektedir. Tarsus başı, Naukratis örneği ile karşılaştırıldığında, üçgen ve geniş alın, dolgun yanaklar, alın ortasında ikiye ayrılan saçların iri dalgalı yapısı, başı çevreleyen bant idealize edilmiş tipolojik özelliklerdir. Her iki örnekte de başın tepesinde, bandın gerisinde yükselen saçlar arkaya doğru kaba bir şişkinlik oluşturmaktadır. Benzer özellikler Silifke Müzesi'nden bir Aphrodite başında da görülmektedir. Silifke örneği Tarsus başı için de stilistik bir karşılaştırmaya olanak sağlamaktadır. Her iki eserde de yüzün formu doğal yapısından uzaklaşarak kübik bir hal almaktadır. Alın ortasından yanlara doğru ayrılarak arkaya uzanan saçlar kütleli görünümündedir. İri dalgalı saç tellerinin araları derin matkap kullanımı ile ayrılmaktadır. Silifke başı, Tarsus'a göre saçların işlenişinde daha kaba ve stilize bir anlayışla yerel üslupta işlenmiştir.

Tarsus başında, saçlarda, göz pınarlarında, ağız kenarlarında, kulak memesinde matkap çalışmasının derin ve noktasal kullanımı dikkat çekicidir. Özellikle saçlardaki kalın bukleleri ayıran geniş ve derin vurgulamaların Antoninuslar Dönemi'nde Genç Faustina ve Lucilla'nın portrelerinde, ayrıca dönemin idealize edilmiş kadın başlarında yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Tarsus başı yoğun aşınma sebebi ile ayrıntılı bir stil değerlendirmesine imkan sağlamasa da saç buklelerinin yapılışında kullanılan teknik, özellikle sol gözün korunan kısmında göz küresinin işlenişi ve göz pınarlarının geniş ve büyük verilmesi dikkat çekicidir. Bu stil özellikleri ile eserimiz Tralleis'ten bir kadın kabartması ile, özellikle alın ortasında ikiye ayrılan kalın saç buklelerinin aynı üslupla işlenmesi açısından karşılaştırılabilmektedir. Tralleis başı M.S. 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir. Antoninuslar Dönemi'nin erken safhalarında saç bukleleri birbiri ardınca aralıksız ve paralel olarak uzanan ince, uzun kanallar şeklinde işlenirken dönemin ortalarından geçte doğru devam eden süreçte saç buklelerinin arasındaki derin kanallar genişlemekte ve birbiri ardınca paralel uzanan kanallar kesintiye uğrayarak aralarında bağlantı noktaları bırakılmaktadır. Saçın işlenişindeki bu durum Severuslar Dönemi'nde artarak devam etmektedir. Side'den Sphenks heykelinde, Aphrodite heykelciğinde ve

Eros başında aynı stilistik gelişme takip edilebilmekte ve M.S. 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Tarsus başı, benzerleri olan stilistik karşılaştırmalar sonucunda Geç Antoninuslar ile Erken Severuslar Dönemi'ne ait olmalıdır.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başına tarihlenebilir.

Literatür: Budde-Nicolls 1964, 46 Kat. No. 79 Pl. 26; Tepebaş – Durugönül 2013, 44 Kat. No. 7; Özgan 1995, 109 Taf. 31 1; Side örnekleri için bkz. İnan 1975, 122 Lev. XLIII 2-3. 80 Lev. LXXII 2. 90 Lev. LXXV 4.

Kat. Nr.: 22

Eserin Türü / Adı: *Kadın Büstü*

Malzeme: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984-7-135

Bulunduğu Yer: *Tarsus*

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri: **Yük.:** – **Gen.:** –

Eserin Tanımı: Yüzeyi oldukça aşınmış ve kırılmış bir kadın büstüdür. Üzerinde 'V' şeklinde yakası olan bir giysi bulunduğu anlaşılmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Çalık tarafından çalışılan eserde, yüz karakteristiği belli olmayacak şekilde aşınsa dahi başörtüsü kalıntıları dikkati çekmektedir. Önde ayrıca 'V' şeklindeki giysi kıvrımı göğüs üzerinde görülmesi üzerinden kumaşın kenarının bir demet halinde olduğu önerisi getirilmektedir. Stil açısından ise aynı çalışma içerisinde değerlendirilen Mopsuestia'da bulunan büstlere benzediği belirtilmektedir.

Tarihleme Önerisi: Çalık tarafından M.S. 3. yüzyıl tarihi önerilmektedir.

Literatür: Çalık 1997, 276 Kat. No: 211 Pl. 106 a.

Kat. Nr.: 23

Eserin Türü / Adı: *Kadın Başı 4*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 984-1-3

Bulunduğu Yer: –

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 7.3 cm.

Eserin Tanımı: Boyundan itibaren korunmuş bir kadın başıdır.

Başı hafif sağına dönüktür. Yüzeyinde yoğun bir aşınma olduğundan yüz ve saç detayları yeterince görülememektedir. Saçlar alın ortasında ikiye ayrılmakta, kütle halinde kulaklar üzerine taranarak arkada toplanmakta, bir kısım saç da enseye doğru uzamaktadır. Yanlarda saçların altında kulak memeleri açıkta bırakılmaktadır. Üçgen bir alnı olup, gözler ve burun aşınmıştır. Ağız küçük dudaklar dolgundur.

Eserin Değerlendirmesi: Tarsus kadın başı her ne kadar aşınmış olsa da genel hatları itibariyle idealize edilmiş kadın figürünü yansıtmaktadır. Geç Hellenistik Dönem'de Batı Anadolu ve adalardan bulunan çok sayıda kadın başı klasik etkili örnekler olarak literatürde yer almaktadır. Genel şema, alnı üçgen biçiminde çevreleyen saçların alın ortasında ikiye ayrılarak kulaklar üzerinden geriye doğru taranması, yanlarda kabarık ve dalgalı bir görünüm almasıdır.

İdealize edilmiş görünümüne rağmen korunmuşluk durumu göz önüne alındığında, Tarsus başı için tarihlendirme hakkında bilgi sunacak tipolojik ve stilistik karşılaştırma örneklerini bulmanın güç olduğu anlaşılmaktadır. Yine de saçlardaki kütleli görünüm, yüzdeki sert ve ifadesiz yapı eserin Roma Dönemi'nde üretilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Tarihleme Önerisi: Roma Dönemi

Literatür: Özgan 1995, 57-59 Taf. 13 1-2; Kabus – Preissshofen 1975, 245 Kat. No. 56 Taf. 63 1-3 Taf. 64 1-3.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Atalay 1989 Atalay, E., Weibliche Gewandstatuen des 2. Jahrhunderts n. Chr. Aus ephesischen werkstätten, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Alicu – Pop – Wollmann 1979 Alicu, D. – Pop, C. – Wollmann, V., Figured Monuments from Sarmizegetusa. British Archaeological Reports 55, 11-12.
- Aybek 2009 Aybek, S., Metropolis Ionia I Heykel: Metropolis'te Hellenistik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlığı, İstanbul.
- Baydur 1989 Baydur, N., "Tarsus Donuktaş Kazısı 1988", Kazı Sonuçları Toplantısı XI/1, 161-179.
- Bieber 1955 Bieber, M., The Sculpture of the Hellenistic Age, New York.
- Bieber 1962 Bieber, M., "The Copies of the Herculeum Woman", Proceedings of the American Philosophical Society 106, 11-134.
- Bieber 1977 Bieber, M., Ancient Copies Contributions to The History of Greek and Roman Art, New York.
- Blinkenberg 1933 Blinkenberg, C., Knidia: Beiträge zur der Praxitelischen Aphrodite, Kopenhag.
- Brinkerhoff 1970 Brinkerhoff, D. M., A Collection of Sculpture in Classical and Early Christian Antioch, New York.
- Bol 1997 Bol, P. C., Liebighaus- Museum altar Plastik Frankfurt am Main Führer durch die Sammlungen griechische und römische Plastik, Frankfurt a. Main.
- Budde – Nicholls 1964 Budde, I. – Nicholls, R., A Catalogue Greek and Roman Sculpture in The Fitzwilliam Museum, Cambridge.
- Corso 2007 Corso, A., The Art of Praxiteles II: The Mature Years, L'erma di Bretschneider, Roma.
- Çalık 1997 Çalık, A., Roman Imperial Sculpture from Cilicia (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London-Kings College).
- De Luca 1984 De Luca, G., Das Asklepieion, Altertümer von Pergamon XI 4, Berlin.
- De luca 1991 De Luca, G., "Zur Hygieia Von Pergamon. Ein Beitrag", Istanbuler Mitteilungen 41, 325-345.
- Dinç 2013 Dinç, M., Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri: 1996–2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları (Mersin Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin.
- Durna 2002 Durna, G. E., Antik Çağda Güneybatı Anadolu (Karia) Bölgesinde Aphrodite Kültü, Aphrodite Karakterine Analitik Bir Yaklaşım (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Goldman 1950 Goldman, H., Excavations at Gözlü Kule: Tarsus, I. The Hellenistic and Roman Periods, Princeton.
- Gualandi 1969 Gualandi, G., Artemis-Hekate. Un problema di tipologia nella scultura ellenistica, Revue archéologique, 1969, 233-272.
- Filges 1999 Filges, A., Marmorstatuetten Aus Kleinasien. Zu Ikonographie Funktion und Produktion Antoninischer, Severischer und Späterer Idealplastik, IstMitt 49, 377-430.

- Friedland 1999 Friedland, E. A., "Graeco-Roman sculpture in the Levant. The marbles from the sanctuary of Pan at Caesarea Philippi (Panias)", (ed. J. H. Humphrey), *The Roman and Byzantine Near East 2, Some recent archaeological research*, *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series* 31, 7-12.
- Hanfmann – Ramage 1978 Hanfmann, G. M. A. – Ramage, N. H., *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975*, *Sardis Report* 2, Harvard University Press Cambridge.
- Havelock 1995 Havelock, C. M., *The Aphrodite of Knidos and Her Successors, A Historical Review of The Female Nude in Greek Art*, Michigan University Press, Ann Arbor.
- Himmelman 1984 Himmelman, N., *Das Akademische Kunstmuseum Der Universität Bonn*, Köln.
- Huskinson 1975 Huskinson, J., *Roman Sculpture from Cyrenaica in the British Museum*, London.
- İnan – Rosenbaum 1966 İnan, J. – Rosenbaum, E., *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor*, London.
- İnan 1975 İnan, J., *Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı*, Ankara.
- Johnson 1931 Johnson, P. F., *Corinth IX: Sculpture 1896-1923*, Massachusetts.
- Kabus-Preisshofen 1975 Kabus-Preisshofen, R., *Die hellenistische Plastik der Insel Kos*, *Athenische Mitteilungen Beiheft* 14, Berlin.
- Kranz 1989 Kranz, P., "Bemerkungen Zum Bonner Asklepios-Pinax" *Festschrift Für Nikolaus Himmelman*, Heraus Hans-Ulrich Cain vd., 289-295, Bonn.
- Krischen – Von Gerkan 1928 Krischen, F. – Von Gerkan, A., *Milet 1*, Berlin.
- Kruse 1968 1975 Kruse, H. J., *Römische weibliche Gewandstatuen des 2. Jahrhunderts n. Chr*, Göttingen.
- Künzl 1970 Künzl, E., "Venus vor dem Bade. Ein Neufund aus der Colonia Ulpia Traiana und Bemerkungen zum Typus der sandalenlösenden Aphrodite", *Bonner Jahrbücher* 170, 1970, 102-162.
- Langlotz 1963 Langlotz, E., "Eine neue Replik des Triumphierenden Perseus", *Römische Mitteilung* 70, 20-23.
- LIMC II/1 1984 LIMC II/1, *Aphrodisias-Athena*, Zürich.
- LIMC II/2 1984 LIMC II/1, *Aphrodisias-Athena*, Zürich
- LIMC V/1 1990 LIMC V/1, *Herakles-Kenchrias*. Zürich.
- Laurenzi 1939 Laurenzi, L., "Rilievi e statue dell'arte rodia", *Römische Abteilung*, 54, 1939, 42-65.
- Linfert 1976 Linfert, A., *Kunstzentren hellenistischer Zeit: Studien an weiblichen Gewandfiguren*, Wiesbaden.
- Lippold 1936 Lippold, G., *Die Skulpturen des Vatikanischen Museums*, III/1, Berlin.
- Marcade 1969 Marcade, J., *Au Musée de Delos: étude sur la sculpture hellénistique en ronde bosse découverte dans l'île*. E. De Boccard, Paris.
- Merker 1973 Merker, G. S., *The Hellenistic Sculpture of Rhodes*, *Studies in Mediterranean Archaeology* 40, Stockholm.

- Mitropoulou 1988 Mitropoulou, E., E tipologia tes theas Ygeias me phidi, Athens.
- Morelli 1959 Morelli, D., "I culti in Rodi", Studi classici e orientali 8, 136-147, Pisa.
- Morrow 1985 Morrow, K. D., Greek Footwear and Dating of Sculpture, Madison.
- Özgan 1995 Özgan, R., Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis, Asia Minor Studien 15, Bonn.
- Özgan 1999 Özgan, R., Die Skulpturen von Stratonikeia, Asia Minor Studien Band. 32, Bonn.
- Özoral 1982 Özoral, F., "Kutludüğün Heykelcikleri", Türk Arkeoloji Dergisi 26/1, 1-10.
- Palagia 2006 Palagia, O., Greek Sculpture: function, materials and techniques in the Archaic and Classical Periods, Cambridge.
- Paribeni 1959 Paribeni, E., Catalogo delle Sculture di Cirene, Statue e Rilieve di Carattere Religioso, Roma.
- Ridway 1981 Ridgway, B. S., "Source Sculpture from Corinth", Hesperia 50, No. 4, Greek Towns and Cities: A Symposium (Oct. - Dec., 1981), 422-448.
- Ridgway 1997 Ridgway, B. S., Fourth-Century Styles in Greek Sculpture, U.S.A.
- Rosenbaum 1960 Rosenbaum, E., A catalogue of Cyrenaican Portrait Sculpture, London.
- Shear 1933 Shear, T. L., "The Sculpture", Hesperia 2/2, The American Excavations in the Athenian Agora First Report , 170-183.
- Shear 1935 Shear, T. L., "The Sculpture Found in 1933" Hesperia 4/ 3, 371-420.
- Sinn 1987 Sinn, F., Stadtrömische Marmorurnen, Mainz.
- Smith 2002 Smith, R. R. R., Hellenistik Heykel (çev. Aşşın Yoltar Yıldırım), İstanbul.
- Smith 2009 Smith, R. R. R., "Aphrodisias'ta Yapılan Roma Portreleri ve Mermer Heykeltıraşlık", Aphrodisias'tan Roma Portreleri, (ed. R. R. R. Smith – J. L. Lenaghan), İstanbul, 9-33.
- Stewart 1990 Stewart, A., Greek Sculpture, New Haven-London.
- Stewart 2012 Stewart, A., "Hellenistic Freestanding Sculpture from the Athenian Agora, Part 1: Aphrodite", Hesperia 81/2, 267-342.
- Tepebaş – Durugönül 2013 Tepebaş, U. – Durugönül, S., "Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirmesi", Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu: Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler (ed. Serra Durugönül), 35-152, İstanbul.
- Vermeule – Neuerburg 1973 Vermeule, C. C. – Neuerburg, N., Catalogue of The Ancient Art in The Museum J. Paul Getty Museum.
- Vorster 2004 Vorster, Chr., Römische Skulpturen des spaeten Hellenismus und der Kaiserzeit 2, Richert Verlag Weisbaden.
- Winter 1903 Winter, F., Die Typen der figürlichen Terrakotten, Die antiken Terrakotten: im Auftrag des Archäologischen Instituts des Deutschen Reichs, hrsg. von Reinhard Kekule von Stradonitz, Band III, W. Spemann, Berlin.
- Zagdoun 1978 Zagdoun, M. A., "Collection Paul Canellopoulos (XI)", Bulletin De Correspondence Hellenique CII, 279-321.

**VI. TARSUS MÜZESİ'NDEKİ
HELLENİSTİK - BİZANS DÖNEMİ
KABARTMALARI VE HAYVANLAR**

Serra DURUGÖNÜL – Handegül CANLI

MEZAR STELLERİ

Kat. Nr.: 24

Eserin Türü / Adı: *Mezar Steli*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 989-1-2

Bulunduğu Yer: *Keşbükü*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 63 cm.

Eserin Tanımı: Dört tarafı kırık kabartma parçası oldukça tahrip olmuştur. Stel; işlendiği taş kaba bırakılarak üçgen alınlık, sağ kenar ve zeminde ince şerit kabartma ile sınırlandırılmış bir sahnedan meydana gelmektedir. Bu şeridin altında, sadece sağ tarafta bir betimlemenin parçası günümüze ulaşmıştır. Bu şeridin üzerinde kalan sahnenin ise sol tarafındaki sınır kırıktır. Alınlığın altında kalan sahnede bir erkek, bir çocuk, bir toynaklı hayvan ve bir yalak (?) bulunmaktadır. Bu yalağın sol bacağına iki kıvrımla dolanarak yukarıya doğru uzanan bir yılan vardır. Sağda, kısa bacaklı ve arkalıklı bir sandalye üzerinde, sola doğru profilden oturan bir erkek figür bulunmaktadır. Baş gövdeye göre büyüktür. Figür sol elinde bir kap tutmaktadır. Sağ elini önünde bulunan toynaklı hayvana doğru, dirsekten bükerek kaldırmaktadır. Karşısında duran toynaklı hayvan erkek figüre dönük, profilden adım atar pozisyonundadır. Uzun bacaklıdır, baş kısmı sivridir ve yuvarlak kulakları görülmektedir. Toynaklı hayvan ve erkek figürünün ortasında iki ayaklı bir sehpa bulunmaktadır. Hayvanın gövdesinin altında, ön ve arka araklarının arasında bir çocuk figürü yer almaktadır. Baş kısmı gövdesine göre büyük olan çocuk sağa, erkeğe doğru yönelmiş pozisyonunda, profilden durmaktadır. Sağ kolu arkaya, sol kolu öne doğru uzanmaktadır ve sol elinde bir nesne bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Üçgen alınlık içinde betimlenen figürlerden en sağda olanı bir eliyle içecek kabını tutarken diğer eliyle yanında bulunan hayvana doğru yönelmiş durumdadır. Hayvan, erkek figürü ile aralarında bulunan uzun bacaklı bir yalağa uzanmaktadır ve bu yalağın bir bacağına dolanan yılan, bu dünya ile diğer dünya arasında geçiş yapabilen kthonik bir varlık olarak sahnede yer almaktadır. Sahnede yılanın bir yalaktan su içmek için uzandığı görülmektedir. Özellikle heroslara ait stellerde, herosun elindeki kaptan bir yılanı sıvı sunar şekilde betimlendiği görülmektedir. Figürlerin yiyecek veya içeceklerine uzanan yılan, özellikle kline sahneli mezar stellerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu kullanım kişinin artık bu dünyaya ait olmadığını, ölümler ülkesine gittiğini göstermektedir. Yılanı yiyecek verme, olasılıkla ölen kişinin ruhunun kişileşmesini ve böylece ölenin bir anlamda kendi ruhunu beslemesini temsil etmektedir. Bu yalağa uzanan toynaklı hayvanın altındaki çocuk ise perspektif açısından kusurludur. Gündelik yaşamdan bir sahne betimlenmektedir. Özellikle Hitit sanatında sandalyede oturan figürlerin olduğu, gündelik yaşamından ziyafet sahnelerini temsil eden steller bulunmaktadır. Her ne kadar konu olarak bir benzerlik bulunsa da sahnedeki figürler stilistik açıdan Hitit sanatına uymamaktadır. Sahneyi çevreleyen üçgen alınlık daha geç dönemlerde kullanımı olan bir unsurdur. Eserin Gaziantep, Maraş bölgesi yerel Hitit kabartmalarına öykünme ihtimali de göz önüne alınmalı ve hatta sahte olma durumu da değerlendirilmelidir.

Tarihleme Önerisi: Hitit sanatı unsurları taşıyan ancak sağda oturan figürün yuvarlak başından veya hayvanın altındaki figürün oturuş biçiminden dolayı yerel bir Roma Dönemi eseri olabileceği gibi, sahte olma ihtimali de bulunmaktadır.

Literatür: Şahin 1998, 103; Darga 1992, 344 vd.; Çambel 2014, Taf. 15 Abb. 3.

Kat. Nr.: 25

Eserin Türü / Adı: *Mezar Steli*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 984-7-112

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 45 cm. Gen.: 55.5 cm.

Eserin Tanımı: Sağ üst kısmı kırık, dikdörtgen formlu mezar stelinin iki yanında, çerçeve işlevi gören birer paye bulunmaktadır. Figürlü sahnenin üst kısmı çatı görünümü veren bir profil ile sonlanmaktadır. Sahnede klineye uzanan bir erkek, ayakucunda aynı kline üzerinde oturan bir kadın, kadının hemen yanında ayakta duran bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürlerin hepsinin baş kısmı kırıktır. Uzanan erkek figürü sol dirseği altında bulunan bir mindere dayanarak sol eliyle koluna doğru bir sopa yaslamaktadır. Sağ eli, hafifçe toplayarak büktüğü sağ dizinin üzerindedir ve bu eliyle bir kâse (omphalos) tutmaktadır. Vücudunun üst kısmını açıkta bırakan bir chimation giymektedir. Klinenin ayakucunda oturan kadının üst gövdesi cepheden, sol bacağı sağ bacağının altından geçmek suretiyle, alt gövdesi profilden verilmektedir. Sağ eli chimationunun kumaşını tutarak sağ bacağının üzerindedir; sol eli sol kolunun altından dik bir şekilde uzanan bereket boynuzunu tutmaktadır. Başında bir polos benzeri yüksek başlık taşımaktadır. Klinenin ayakucunda, sağ ayağından destek alarak duran erkek figürü, vücudunun üst kısmını açıkta bırakan bir chimation giymektedir; chimation omzunun üzerinden düşerek, sol elinin üzerinde toplanmaktadır. Bu eliyle aynı zamanda bel kısmına dayadığı bir bereket boynuzunu tutmaktadır. Aşağıya sarkan sağ eliyle bir kap (omphalos) tutmaktadır. Klinenin profilli bacakları yanına sıkıştırılan örtüsü, dalgalı bir şekilde ve ortada V motifi oluşturarak aşağıya düşmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Doğudan gelen bir gelenek olan uzanarak ziyafet halinde olma kompozisyonunun en gösterişli örnekleri Hellenistik Dönem'de karşımıza çıkmaktadır. Bu kabartmada, bütün aile ve hizmetlilerle bir "cenaze yemeği" sahnesi betimlenmektedir ve sahnedeki her figür ve nesne ölen kişinin bu dünyada olduğu gibi diğer dünyada da ailesi ve hizmetlileri ile bolluk ve refah içinde olması arzusunu ifade eder. Kline üzerinde uzanan figürün koluna dayadığı değnek, onun aristokrat bir sınıfa mensup ve belki de bir yönetici olduğunu ifade etmektedir. Arkaik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar, değnek her zaman yönetici sınıfın ve otoritenin simgesi olmuştur. Diğer iki figürün tuttukları bereket boynuzu ise mitolojide bolluk ve bereketin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman içi meyvelerle dolu olarak betimlenen boynuz, birçok tanrıya ait mitolojik anlatımda karşımıza çıkar ve ölümler dünyasının tanrısı Hades ile de ilişkilendirilir. Hades ile birlikte kullanılması, onun aynı zamanda toprağın bereketi ile ilgili özelliğini vurgulamaktadır. Bu sahnede iki figürün elinde tuttuğu bereket boynuzu sahnenin genelinde görülen bolluk ve bereket vurgusunu pekiştirmektedir. Mezar stellerinde tanrılara özgü bir duruşla yarı çıplak betimlenen figürler çoğunlukla heroslarla ilişkilendirilir; burada da hem ayakta duran, hem de yatan erkek figürlerinin de üst gövdeleri çıplaktır. Ayrıca erkek figürlerin ellerindeki omphaloslar da genelde herosların elinde bulunur.

Kline'nin ayakucunda oturan kadının da hem bereket boynuzu, hem de polos benzeri başlığı, onu heroin mertebesine yükseltmektedir. Ölen kişi veya stelde betimlenen yakınlarının, özellikle Hellenistik Dönem kabartmalarında, sıklıkla heros-heroinlere (kahramanlara) özgü biçimlerde sahnelendikleri görülmektedir. Dolayısıyla buradaki eser bir mezar steli olup, gerçekten yaşamış kişilerin kendilerini heroize etmelerinin bir örneğidir.

Tarihleme Önerisi: Uzanan erkeğin ve kadının giysi kıvrımlarının sırtlarının sivri olmaması, kadının chitonunun kumaşındaki inceliğin karın üzerinde verilmesi ve yaka kısmında kumaşın düşme şekli, ayakta duran figürün kas detaylarındaki yumuşaklık, kline örtüsünün kıvrımlarının kalın olmasına rağmen dökümlü oluşu gibi stilistik özelliklerden yola çıkılarak eser, M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenebilmektedir.

Literatür: Marshall 1984, 134; Burton 2011, 7; Schmidt 1991, 141. Abb. 69; Pfuhl – Möbius 1979, 353.354 Taf. 215 Nr. 1486 Taf. 225 Nr. 1554. 1557 Taf. 215 Nr. 1486 Taf. 231 Nr. 1593.

Kat. Nr.: 26

Eserin Türü / Adı: *Mezar Steli*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 984-7-12

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 21 cm. Gen.: 32 cm.

Eserin Tanımı: Üst kısmı oval, iki yanı kalın paye ile sınırlanmış ve payelerin üzerine denk gelecek şekilde solda tam, sağda

kırık olarak ele geçmiş bulunan birer akroterli, çerçevesiz mezar stelinde bir figür yer almaktadır. Ayak ve başucu, belki de arkası da kapalı olan, bacakları profilli klineye uzanan kadın figürü, sol dirseği altında bulunan mindere dayanarak eliyle bir nesne tutmaktadır. Sağ eli gövdesinin önüne alınarak klineye doğru sarkmaktadır. Yüzü detaylandırılmıştır, iri gözleri ve oval bir çenesi vardır. Ortadan ayrılan saçları, başının üzerinden iki yana dökülen başörtüsünün altında kalmaktadır.

Sahnenin alt kısmında tek sıra yazıt bulunmaktadır: “Domina kedersiz (bir şekilde) elveda !”

Eserin Değerlendirmesi: Cenaze yemeği olarak adlandırılan sahnelerin bilinen kompozisyonu olan, masa, yiyecekler ve hizmetliler sahnede betimlenmeyip, yalnızca tek bir figürün elinde bir kap veya yiyecek klinede uzanması, yani bilinen kompozisyonun şematize edilerek kullanımı, özellikle Geç Roma Dönemi'ne gelindiğinde sıklıkla tercih edilmektedir ve değişmeyen anlamı ile bolluğu ve refahı ifade etmektedir. Bu mezar stellerinde, figürlerin bolluk bereket ile bu dünyada olduğu gibi diğer dünyada da refah içinde yaşamasını ifade eden nar, elma, et, ekme gibi semboller ile sahnede yer aldıkları görülmektedir. Sahnedeki uzanan kadın figürünün elindeki nesne, eğer cenaze yemeği sahnelerinde sık kullanılan kase değil ise; bolluk ve bereket anlamı taşıyan elma veya nar olmalıdır. Klinede uzanma erkeklere özgü bir durumdur ancak kompozisyonun daha geç dönemlerdeki kullanımlarında kadınların da kline üzerinde uzanarak betimlendiği görülmektedir. Özellikle buradaki kadının saçlarının stilli ve başörtüsünün gösterişli dökümü kendisinin statü sahibi olduğuna işaret etmektedir.

Tarihleme Önerisi: Figürün kolları gövdesine göre kısa, başı ise oldukça büyüktür. Aynı zamanda yan yana gelen bacaklarda derinlik duygusu iyi verilmemiştir, perspektif bozukluk vardır. Buna rağmen giysi kıvrımlarının oldukça plastik dökülmesi, kumaştaki yumuşaklık ve kumaşın vücudun hareketine göre akması gibi stilistik özelliklerden yola çıkılarak eser M.S. 2. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmelidir.

Literatür: Pfuhl – Möbius, 1979, 452 vd. Taf. 224 Nr. 1665 (kadının chimationu ile karşılaştırınız); Taf. 265 Nr. 1855; yazıtla ilgili tartışmalar için bkz. Laflı – Christof 2015, 129.130, Fig. 5.

Kat. Nr.: 27

Eserin Türü / Adı: Mezar Steli

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 2007-2-2

Bulunduğu Yer: Tarsus

Müze Geliş Şekli: Hibe

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 59 cm. Gen.: 56 cm.

Eserin Tanımı: Ortasında rozet bulunan, yan akroterleri yivli olmak üzere tepe akroteri yuvarlak içinde altı yapraklı çiçek betimi olan ve üçgen alınlığa sahip dikdörtgen biçimli mezar stelinin sağ alt köşesi kırıktır. Sahnede ayak ve başucu, belki arkası da olan bir klineye uzanan erkek, ayakucunda aynı kline üzerinde oturan bir kadın, kadının hemen arkasında klinenin önüne denk gelecek şekilde, küçük boyutlu ayakta durmakta olan bir kız figürü ve klinenin sağ ön tarafında seçilebildiği oranda küçük bir erkek figürü vardır. Uzanan erkek, sol dirseği altında bulunan bir mindere dayanarak eliyle bir kap tutmaktadır. Sağ kolunu havaya doğru kaldırarak bir çelenk uzatmaktadır. Chiton üzerine chimation giymektedir. Klinenin ayakucundaki kadın üst gövdesi hemen hemen cepheden, alt gövdesi ise profilden verilmek suretiyle oturmaktadır ve sol eli bacaklarının üzerindedir. Başını örten chimationunun içinde kalan sağ eliyle chimationunun kenarını tutmaktadır. Ayaklarının altında bir tabure bulunmaktadır. Klinenin ayakucundaki kız figürü elinde bir nesne tutmaktadır. Sağ tarafta klinenin önünde, üzerinde üç parça yiyecek bulunan, hayvan bacaklı sehpa (mensa tripes) bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Kişinin bu dünyada olduğu gibi diğer dünyada da ailesi, hizmetlileri ile bolluk ve refah içinde yaşaması arzusunu ifade eden bu gibi “ölü ziyafeti” sahnelerinde önemli olan “cenaze yemeği” ve onun etrafında birlik olan aile fertlerinin ebedi bağlılığıdır. Erkeğin sol elindeki kap ve önündeki sehpa, sahnenin ziyafet anını yansıtmaktadır. Sağ elindeki diadem ise özellikle Roma Dönemi’nden itibaren mezar stellerinde sıkça kullanılan bir motiftir ve havaya kaldırılması kişinin zafer sahibi ve toplumda yeri olan bir vatandaş olduğunu ifade etmektedir. Klinede uzanan erkeğin, ayakucunda oturan kadının kocası olduğunu anlamaktayız. Erkeğin ayak ve başucundaki küçük kız ve erkek figürlerinin, ailenin hizmetlisi oldukları küçük ebatlarından anlaşılmaktadır ve aristokrasinin temsil edilmesi açısından mezar stellerinin vazgeçilmez öğesidirler. Ortada bulunan, üzeri yiyeceklerle dolu hayvan bacaklı sehpa ve kadının ayakları altında bulunan sehpa gibi öğeler sahnedeki kişilerin refah düzeylerini ifade eder.

Tarihleme Önerisi: Kline’nin ayak ve başucu, belki arkasının da olması, bu tip klinelerin geç M.S. 2. yüzyılda ortaya çıkmalarından dolayı tarihleme için bizlere ilk ipucunu vermektedir. Ancak esas tarihleme kriterini stilistik özellikler vereceği için, giysi kıvrımlarına baktığımız zaman, hem erkek, hem de kadın ve hizmetlisinin giysilerinin kıvrımlarının son derece tekdüze, şematik olup, stilize edilerek verildikleri dikkatimizi çekmektedir. Bununla beraber halen giysinin vücuda dolanış biçimine göre şekil alan kıvrımların, vücudun belli yerlerinde yatay çizgiler ile ifade edilmiş olmaları eserin çok da geç tarihlenmemesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu nedenle bu eserin M.S. 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilmesini önermekteyiz.

Literatür: Pfuhl – Möbius, 1979, 358.359 Taf. 245 Nr. 218 (kadının eteği ile karşılaştırınız), Taf. 252 Nr. 1739 Taf. 258 Nr. 1785 (kadın ve hizmetliye stilistik açıdan).

Kat. Nr.: 28

Eserin Türü / Adı: Mezar Steli

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 973-5-3

Bulunduğu Yer: Hatay civarı

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 44 cm. Gen.: 35.5 cm.

Eserin Tanımı: Üçgen alınlığının içinde çiçek rozeti bulunan çerçeveli dikdörtgen formlu mezar steli, büyük ölçüde korunmuştur. Sahnede klineye uzanan bir erkek, klinenin önünde ayakucunda duran küçük boyutlu bir erkek çocuk bulunmaktadır. Uzanan erkek figürü chiton üzerine chimation giymekte, sol dirseğinin altında bulunan mindere yaslanmakta ve bu elinde bir kağıt rulosu tutmaktadır. Sağ eli ise sağ bacağı üzerinde durmaktadır. Klinenin önünde ayakta duran figür, kısa chimation giymektedir ve sağ kolunu karnına, sol elini çenesine yaslayarak klinede uzanan erkeğe bakmaktadır. Kline minderi boyunca çarpı şeklinde taramalar bulunmaktadır ve görünen sağdaki tek profilli kline bacağından, üzerinde dikey olarak verilen çizgilerle bezenmiş klinenin örtüsü aşağı dökülmektedir.

Sahnenin altında üç satırlık yazıt bulunmaktadır: “Ariston oğlu Antipatros, Ariston kızı Hermokrate, kederden uzak, elveda !”

Eserin Değerlendirmesi: Kline üzerinde uzanarak ziyafet halinde olma sahneleri geç Roma Dönemi'ne gelindiğinde şematize edilerek, sahnede sehpa üzerinde yiyecekler, onları sunan hizmetliler, aile üyeleri olmasa dahi, kişinin bu dünyada olduğu gibi diğer dünyada da refah ve bolluk içinde yaşama arzusunu ifade etmektedir. Ölmüş olan erkeğin elinde tuttuğu kâğıt rulosu, statüsünü ve mesleğini ifade eden bir araçtır. Betimlenenin entelektüel bir kişiliğinin olduğunu ifade ederek onun kâğıtla ilişkili olacak kadar eğitilmiş ve kültürlü olduğunu vurgular. Kâğıt rulosu, ölenin okuryazar olduğunu ifade etmektedir ve okuryazar olmak antik çağda ideal vatandaşlık özelliklerindedir. Sahnede bulunan hizmetli, sahibine büyük bir bağlılık, hüznün ve ilgiyle bakmakta, her an hizmet etmeye hazır bir şekilde durmaktadır. Erkek hizmetlilerin bu sahnede de görüldüğü gibi Pudicitia tipinde betimlenmesi özellikle Hellenistik Dönem'den itibaren yaygın kullanılan bir motiftir. Mezar stellerinde hizmetli steli sahibinin statüsünü ifade etmektedir ve diğer dünyada da hizmetlilerinin olacağı bolluk içindeki bir hayatın temennisini vurgulamaktadır.

Tarihleme Önerisi: Yatmakta olan figürün chiton kumaşındaki ince kıvrımlar ile chimation kumaşındaki kıvrımlar benzetilmektedir, iki kumaş arasındaki kalınlık farkı aktarılamamıştır. Belinde toplanan kumaş stilize edilerek verilmiştir. Hizmetlinin vücut oranları bozuktur. Kline minderi ve örtüsündeki kumaş kıvrımı geliş güzel taramalarla verilmeye çalışılmıştır. Stilistik özelliklerden yola çıkılarak eser M.S. 3. yüzyıla tarihlendirilmelidir.

Literatür: Atalay 1990, 291; Pfuhl – Möbius, 1979, 67. 353 vd. Taf. 245 Nr. 1674. 218. 219. 1678. 1675. 1683.

Kat. Nr.: 29

Eserin Türü / Adı: Mezar Steli

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 2007-2-1

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli: Hibe

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 41.5 cm Gen.: 40 cm.

Eserin Tanımı: Üst kısmı büyük ölçüde kırık ve kayıp olan çerçevesiz stelin sahnesinde, yan yana üç figür bulunmaktadır ancak figürlerin iki tanesinin vücudunun üst kısmı tamamen kaybolmuştur. Ortada chiton üzerine chimation giyerek, sağ bacağı ağırlık taşıyan sol bacağı hafifçe dizden bükülerek yana doğru açılan ana figür durmaktadır. Bu kadın figürün sağında bir kız çocuğu bulunmaktadır ve bu çocuk sağ elindeki nesneyi (üzüm?) kadına uzatmaktadır. Çocuk sol eliyle tuttuğu kuşu karnına yaslamaktadır. Chiton üzerine chimation giymektedir ve cepheden durmaktadır. Sahnenin sol tarafındaki diğer kadın figürü de chiton üzerine chimation giymektedir. Bu iki kadının arasında duran, kıvrılmış kuyruğuyla küçük bir süs köpeği, merkezdeki kadına doğru durmaktadır. Köpek perspektif açıdan iyi çalışılmamıştır.

Sahnenin altında bir sıra uzun bir sıra kısa yazıt bulunmaktadır: “Damous, Kallistratos kızı, elveda !”

Eserin Değerlendirmesi: Bir çocuğun anısına yapıldığını düşündüğümüz bu mezar stelinde bütün figürler merkezdeki anneye yönelmiştir. Bu da ölmüş olanın anne olabileceği yönünde bir düşünceyi de doğurmaktadır. Anne kalın ve kaliteli kumaşlı giysisiyle ve sahnenin odağında olması sebebiyle diğer figürlerden ayrılmaktadır. Bu sahnede de olduğu gibi çocuklar mezar stellerinde sıklıkla, erken yaşta hayata veda ettiklerini ifade eden, hayattayken vakit geçirdikleri evcil hayvanlarıyla sahnelenmektedirler. Bu evcil hayvanlar arasında en sık karşılaşılan köpektir. Koruyucu anlamı da olan köpekler daha çok bir süs yani oyun hayvanı olarak bu sahnelerde yer almaktadır. Özellikle çocuk ve kadınlarla betimlenen süs köpeği gibi küçük boyutlu olan köpekler sahnelerde oyuncu, sadık bir hayvan olarak bulunmaktadır. Bu sahnelerde özellikle ortalama üç ile yedi yaş arasındaki ergenliğe henüz yaklaşmamış küçük çocuklar görülmektedir. Sahnede çocuğu yere kadar uzanan giysisiyle görmekteyiz. Kız çocukları mezar stellerinde, yaşları ne olursa olsun her zaman giysili olarak betimlenmektedirler. Çocukların oynadıkları evcil hayvanların tümü, heykeltıraşların ölen çocuğun oyununu, daha sonradan da devam ettirdiğinin mezar stelleri üzerinde görülmesi isteğinden ortaya çıkmaktadır. Çocuklar bazı örneklerde ellerinde üzüm tutmaktadırlar. Bazı örneklerde ise çoğunlukla üzümü yanlarında onlara doğru uzanan köpeklere doğru uzatmaktadırlar. Üzüm genellikle çocukların elinde oynamak üzere bulunmaktadır. Bu sahnede de çocuk elinde tuttuğu üzümü sevgiyle annesine uzatmaktadır. En soldaki figür ise özellikle çocuğun bakımıyla ilgilenen bir hizmetli (dadı) olmalıdır ve bu da ailenin aristokrat bir sınıfa ait olduğuna dair bir belirteçtir.

Tarihleme Önerisi: Özellikle merkezdeki kadının son derece dökümlü giysi kumaşları, chiton ve chimationun kumaşındaki incelik farkını gösteren dökümler, chitonun sandaletinin üzerine yumuşakça düşmesi gibi özenli çalışılmış detaylar dikkati çekmektedir. Köpekte görülen perspektif bozukluğuna rağmen, arka bacak ve başın ince çalışılmış olması da, giysi detaylarında olduğu gibi özenli bir yapıdadır. Bu ayrıntılar ışığında eser M.Ö. 1. yüzyıl - M.S. 1. yüzyıla tarihlenebilir.

Literatür: Atalay 1990, 288; Beaumont 2012, 40; Durugönül 2004, 128; Vermeule 1972, 57; Canlı 2015, 106; Pfuhl – Möbius, 1979, 452 vd.; Pfuhl – Möbius, 1977, Taf. 64 Nr. 392 Taf. 69 Nr. 418.

Kat. Nr.: 30

Eserin Türü / Adı: Mezar Steli 1

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 980-6-1

Bulunduğu Yer: –

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

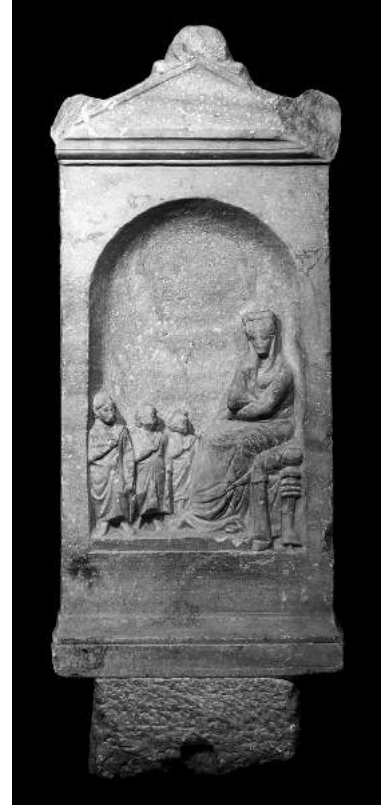
Yük.: 128 cm. Gen.: 43 cm.

Eserin Tanımı: Üçgen akroterli alınlığın, akroterleri kırıktır. Stelin tenonu korunmuştur. Mezar stelinin figürlü bölümünün üst kısmında yüksekçe boş bir alan vardır ve kubbe şeklinde sınırlanmaktadır.

Sahne oturan bir kadın ile yan yana ayakta duran iki erkek ve bir kız çocuğu tasvir edilmektedir. Kadın figürü, arkalıksız, profilli bir bacağı olan taburede, dörtte üçlük bir dönüş ile oturmaktadır. Sağ eli chimationun içinde kalarak çenesine dayalıdır. Sol kolu göğsünün altından sağ dirseğine yaslanmaktadır. Ayakları birbirine mesafeli durmaktadır ve bacakları arasında kalan boşluğa giysi kumaşı yay şeklinde düşmektedir. Figür chiton üzerine chimation giymektedir ve chimationun kumaşı başının üzerine kadar çekilidir. Dar alın üzerinde, ortadan ayrılmış olan saç dalgalanarak geriye doğru taranarak, saç başının üzerinde rulo şeklinde dolanmaktadır. İri gözleri ve dudakları vardır. Kadının sağında ayakta duran küçük erkek çocuğu kadına yönelmektedir. Yanında bulunan kız çocuğu da aynı pozisyonda durmaktadır. Bu iki çocuktan biraz uzun olan diğer erkek çocuk en solda durmakta ve vücudunun sağ tarafı sahnenin sınırına dayanmaktadır. Bu üç çocuk aynı şablonu tekrar etmektedir, üçünün de aşağı doğru sarkan sol kolları, tuttıkları giysi kumaşının altında kalmaktadır. Chiton üzerine chimation giymektedirler ve üçünün de sağ kolu chimationun altından göğüs hizasında sol omzuna doğru uzanmaktadır.

Figürlerin yer aldığı sahnenin altında sekiz satırlık yazıt bulunmaktadır: “Andron doğurgan Hermione’den üç bakıcı (kendisine bakacak üç evlat) bıraktı. Ancak hiçbirisi yaşlı Andron’a bakamayacak. Pamphilos Delos’da öldü. Andromakhos Rhodos’ta yatıyor. Hermione ise baba yurdunda yatıyor (ölmüştür). Pamphile annesinden kısa bir süre sonra, eğlenceli bir düğün göremeden öldü. Ölmüşleri aynı kül/kireç/toprak örtmüyor, herbirini başka başka topraklar içine aldı; ve tek bir mezar (taşı) hepsinin anısını koruyor / yaşıyor”.

Eserin Değerlendirmesi: Yazıttan da anlaşıldığı üzere bu eser sahnedeki figürlerin tamamının anısına yapılan bir mezar stelidir. Bu dört figür de ölmüştür. Sahnede ayakta duran üç figürden ortada duranı kız çocuğudur. Diğer iki erkekten sağda, oturan kadının yanında olanının saçlı bir kız çocuğu olduğunu düşündürse de yazıt sahnedeki iki figürün erkek, bir figürün kız çocuk, bir figürün de anne olduğunu ifade etmektedir. Steli yaptıran Andron en sağda oturan kadının kocasıdır ve bu sahnede yer almamaktadır. Bu stelde oturan kadın yani anne figürü hüznün içindedir ve adeta bu dünyadan ayrıldığını ifade edecek şekilde sahneden kopuktur. Kadının saç tipi Aphrodite Anadyomene tipindedir. Kadının duruşu Pudicitia ‘Melissa’ tipindedir. Pudicitia tipi mezar stellerinde kadınların sıklıkla

betimlendiği bir duruş tipidir ve ilk kullanımlarında üzüntüyü simgelerken Hellenistik Dönem ile birlikte tipik bir şablon olarak kullanıldığı görülmektedir.

Tarihleme Önerisi: Dörtte üçlük dönüş, iri göz, dolgun dudaklar, dolgun yüz hatları, kadının kollarındaki çizgisel kıvrımlar ile zıtlık gösteren bacak üzerindeki daha plastik kıvrımlar, kumaşın ayakları üzerine yumuşakça düşmesi, Hellenistik örneklerdeki gibi kumaştaki zıt geçişlere öykünmektedir. Saçları dalgalı ve yumuşak; çocukların giysileri vücudun hareketi ile uyumlu olarak ve dökümlü çalışmıştır; yüz hatları da annelerinki gibi dolgundur. Sonuç olarak tüm bu özellikleriyle bu eser Hellenistik örneklere öykünmektedir. Ancak kadının sol kolu üzerindeki kıvrımların çizgisel verilmesi; sağ alt bacak üzerinde hemen hemen hiç kıvrım olmaması; saçlarının dalgasının hareketli olmasına rağmen oldukça kalın hatta kaba verilmesi; çocukların giysilerinde de hantal kıvrımlar, özellikle en solda duran erkek çocuğun sağ bacağına izlenebilmektedir. Tüm bu özelliklerinden dolayı eserin erken M.Ö. 1. yüzyıla ya da M.S. 1. yüzyılın başına verilmesi mümkündür. Ayrıca yazıtından dolayı da M.Ö. 1. yüzyıl önerisi yapılmıştır.

Literatür: Şahin 2000, 61.66.67; eserin değerlendirilmesinin farklı bir yorumu için bkz. Lafli – Christof 2015, 126-128, fig. 3b; LIMC 1984, 65.76. Nr. 666 (saç tipi için); Pfuhl – Möbius 1977, Taf. 125 Nr. 855; Pfuhl – Möbius 1979, Taf. 271 Nr. 1886 Taf. 272 Nr. 1897 Taf. 273 Nr. 1900.

Kat. Nr.: 31

Eserin Türü / Adı: *Kadın Kabartması*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 984-7-25

Bulunduğu Yer: –

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 98 cm.

Eserin Tanımı: Figürlü kabartmanın dört yanı da kırıktır. Figürün üzerinde olduğu alanın altında yüksek bir taban korunmuştur. Kalan parçada cepheden ayakta duran bir kadın figürü yer almaktadır. Kadının baş kısmı da kırıktır, sağ eli de aşınmış durumdadır. Sol ayağından destek olarak durmaktadır. Chiton üzerine chimation giymektedir ve chimationunun başına doğru çektiği sağ kısmı omuzunun arkasına, sol kısmı önüne doğru dökülmektedir. Sol kolunun üzerinden geçirdiği chimationu karın kısmında bir kalın profil oluşturarak aşağıya doğru sarkmaktadır. Sağ kolu yanına doğru sarkmakta olan figürün bu elinde bir nesne seçilebilmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Bir mezar steline ait olamayacak kadar yüksek bir taban üzerinde duran figürlü kabartma bir mimari elemanın parçası olmalıdır. Ayakta duran kadının aşınmış olan sağ elinde bir nesne vardır. Her ne kadar tahribattan açıkça görünemese de bu nesnenin bir kap olduğu, formundan dolayı da kabın bir libasyon kabı olan patera olduğu düşünülebilir. Başının örtülü olması ve giysisinin ağır ve heybetli görünümü, kadının dini erdemlerinin vurgulandığı ve belki de bir rahibe olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Tarihleme Önerisi: Eser, giysi kumaşının vücudu sarması, chimationun vücudu dolanarak karın üzerinde kat yapması, chitonun kumaşının sol ayak üzerine düşmesi gibi unsurlarla Hellenistik Dönem kabartmalarına öykünmektedir. Ancak kumaş kıvrımlarındaki detayların kaba oluşu, yakanın V formunun verilmiş olmasına karşın oldukça stilize çalışılmış olması gibi unsurlar ile eser genelindeki kabalık sebebiyle M.S. 2. yüzyıla tarihlenmelidir.

Literatür: Eule 2001, Abb. 49.50.51.53.54; Pfuhl – Möbius 1977, Taf. 67 Nr. 409.410 (chimationun karın kısmında kalın bir profil oluşturmasına); Pfuhl – Möbius 1977, Taf. 52 Nr. 280 (yakaya erken örnek).

Kat. Nr.: 32

Eserin Türü / Adı: *Erkek Alt Bacağı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2014-10-17

Bulunduğu Yer: *Zeytin Pazarı*

Müze Geliş Şekli: *Kazı Buluntusu*

Eserin Ölçüleri:

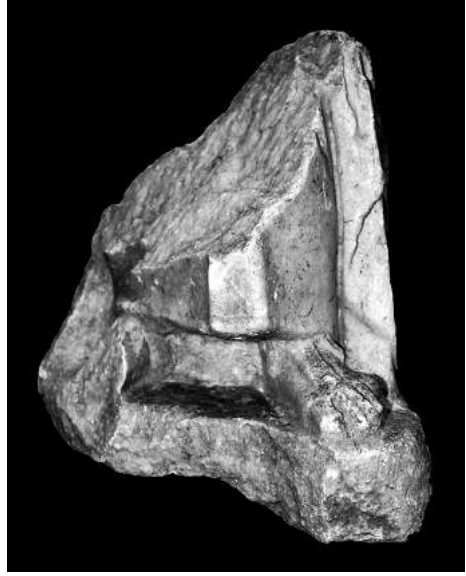
Yük.: 36 cm. **Gen.:** 31 cm.

Eserin Tanımı: Dört tarafı kırık kabartma parçasından geriye kalan yalnızca bir erkeğe ait sol ve kısmen sağ ayaktır. Sol ayak tabanı hafifçe içe basmaktadır ve ayak bileğinde, ayağının üzerinde ve parmakların etrafında sandaletinin kayışı görülmektedir. Giysi ayak bileğine kadar düşmektedir ve orta kısmında geniş bir pili oluşturmaktadır. Giysinin sol tarafta, aşağıya büyük ve dalgalı kıvrımlar ile döküldüğü görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Kabartmanın geriye kalan ufak parçasında bir sandalet dikkat çekmektedir. Bu sandalet M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren Yunanistan'da yaygın olarak kullanılan 'trochades' formunda bir sandalettir. Bu tip, parmak ucuna kadar uzanan deri şeride sahiptir. Roma Dönemi'nde kullanımı devam eden bu tip; şerit, lingula ya da dil olarak adlandırılır. Parmak arasına kadar gelen dili ayağın önündeki ince bir deri şerit tutar, düz ve pürüzsüz bir tabanı vardır.

Tarihleme Önerisi: Giysinin etek ucundaki ve sol yanındaki seyrek ve hareketsiz pilileri Roma İmparatorluk Dönemi'nin daha özensiz çalışılmış eserlerini çağrıştırmaktadır. M.S. 2. yüzyıl önerilmektedir.

Literatür: Pfrommer 1987, 125.

Kat. Nr.: 33

Eserin Türü / Adı: *Giysili Adam Heykeli Kabartma*

Malzeme: *Kireç taşı*

Env. Nr.: 993-4-1

Bulunduğu Yer: –

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 63 cm. Gen.: 26 cm.

Der.: 27 cm.

Eserin Tanımı: Kabartmanın arkası çalışılmamıştır ve oldukça kalındır. Dört tarafından kırık olan kabartmada bir erkek figürü yer almaktadır. Erkeğin başı, sağ eli dirsekten ve iki bacağı diz altından itibaren ayakla birlikte kırıktır. Sağ ayağından destek alan figürün sol bacağı gevşek bir şekilde durmaktadır. Uzun giysisinin üzerinde, arkaya doğru attığı chlamysü görülmektedir. Figür ayrıca doğululara özgü pantolon giymektedir. Dirsekten bükülen sağ el chlamysünün kenarını tutar pozisyonundadır. Sol bacağının üzerinde duran sol elinde bir nesne (uç kısmı kırık kılıç veya kama?) tutmaktadır ve sol kolu dirseğe kadar chlamysünün altındadır. 'Herakles düğümlü' kuşağının sağ tarafına sokulmuş bir kama (kılıfı) bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Figür, kalın bir taş bloğu üzerine çalışılmıştır ve bir yapıya ait olduğu düşünülebilir. Giysileri bir doğulu olduğunu göstermektedir ve kama veya kılıç tutan benzerleri ile karşılaştırma imkanı sağlayan bir tarzda çalışılmış olması onu doğulu bir savaşçı olarak tanımlanmamızı mümkün kılmaktadır. Benzer örnekler 'Part' sanatında görülmektedir. Part tanımlaması, Part İmparatorluğu sınırlarını aşan ve Palmyra'dan Kommagene'ye ya da Kuşan / Greko-Baktria'ya yayılan coğrafi bir yayılım alanı içerisinde, Part İmparatorluğun etkilerinin Hellenistik - Roma Dönem'lerinde görülmeye başlandığı, kronolojik bir terim olarak kabul edilmelidir. Keskin nişancılar olarak bilinen Part savaşçıları, anılan coğrafyada, başarılı asker olarak veya aristokrat olarak betimlenmektedirler. Bu özellikleri taşıyan heykeltıraşlık eserleri, Kommagene bölgesinden ve Edessa, Sumatar, Harran, Hatra, Osroëne gibi kentlerden birçok örnek ile temsil edilmekte ve bugün daha batıdaki müzelerde de görülmektedirler. Tarsus Müzesi'ndeki bu eserin benzer bir örneğine Mersin Müzesi'nde de rastlamaktayız (Env.Nr.: 90. 23.131): Sol elinde, sol tarafında takılı olan kılıcının kamasını tutmakta olan, sağ elin sağ göğse doğru yöneldiği; giysisi dizaltına kadar uzun olup pantolon giyen erkek figürü, burada incelenmekte olan eser ile yakın özellikler gösteren bir diğer doğulu figürdür. Bu tarz giyimli doğulu asker veya aristokratların betimlemelerinin Roma Dönemi'ne tarihlendirilen örneklerinin sıklıkla görülmesinin nedeni, M.S. 165 yılı itibariyle Roma egemenliği altına giren Partların, özellikle nam salmış keskin nişancı olan okçularının veya kılıç-kamalı yakın savaşçıların batıda da Roma ordularında yer alarak, Roma adına savaşmaları nedeniyle heykellerinin de yapılması ile açıklanmalıdır. Sadece doğuda değil, batı eyaletlerinde de Romalılar bu doğulu askerlerin sayesinde başarı kazanmışlardır. Sonuç olarak Tarsus Müzesi'ndeki bu eser, Romalıların doğu birliklerinde yer almış bir askere ait olmalı ve bu bölgede bu eserlere az rastlandığından, daha doğu illerimizden buraya getirilmiş olmalıdır.

Tarihleme Önerisi: Giyim tarzı ve benzer örnekler ışığında doğulu bir askeri temsil ettiği düşünülen bu eserin, tarihsel olaylar kapsamındaki üretiliş süreci, doğuluların (Partların) Roma İmparatorluk ordularında yer almasının M.S. 2. yüzyıl itibariyle yoğunlaştığı göz önünde bulundurularak, en erken M.S. 2. yüzyıla verilmesini beraberinde getirmektedir. Stilistik tarihleme olarak da, giysinin yumuşak ve doğal, özellikle bacaklarının üzerindeki U- biçimli kıvrımları, Romalı bir usta tarafından çalışıldığını ve en geç M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi önerisini sunmamızı sağlamaktadır.

Literatür: Jacobs – Schütte-Maischatz 1999, 435.438.441; Jacobs – Schütte-Maischatz 2006, 359.367.368 Fig. 1-6.

Kat. Nr.: 34

Eserin Türü / Adı: *Mezar Steli*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 974-15-8

Bulunduğu Yer: –

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 31 cm. Gen.: 15 cm.

Eserin Tanımı: Dikdörtgen formlu, tenonu ile korunmuş stelin üst kısmında üç silindirik parça bulunmaktadır. Bu parçalar dikey yivlidir ve enine boğumları bulunmaktadır. Bu parçaların altında kalan boş alanda bir büst (?) bulunmaktadır. Büstün sol yanında tanımlanamayan bir kabartma (kese ?) görülmektedir. Bunun alt kısmında enine şerit şeklindeki kabartmasıyla bir sunak (?) görülmektedir. Sağ üst tarafında bir bukranion (?) veya sepet (?) seçilebilmektedir. Sunağın ön yüzünde, bir üçgen ve onun sağında bir el aynası bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Stelin üst kısmında bulunan üç silindirik parça başka yazarlar tarafından üç tanrı heykelciği olarak yorumlanmaktadır. Bu yorumlara göre ortadaki Leto (veya Cybele), sağında ve solunda bulunan parçalar ise onun çocukları olan ikiz tanrılar Apollon ve Artemis'tir. Ancak parçalar aşındığından değerlendirme yapmak güçtür. Görülebildiği ölçüde stel üzerinde bulunan ayna ve bukranion/sepet (?) gibi semboller, sahnenin orta kısmından biraz yukarda yer alan kadın büstüyle ilişkili olmalıdır. Mezar stellerinde kadınlara ait nesnelere sahnelerde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu sahnede de görülen el aynası, gündelik hayatta kullandığı bir eşya olarak kadını temsil ederler. Ayna, mezar stellerinde daha çok evlenmemiş genç kadınlarla ilişkilidir ve kadının gençliğini yaşayamadan öldüğünü vurgulamak için sembol, aynı zamanda gündelik yaşamlarında gerçekten de kullandıkları bir aksesuar olarak sahnelerde yer almaktadır. Ayna bazı durumlarda, özellikle bir genç kadın tarafından tutuluyorsa bir mezar hediyesidir. Yine bu stelde görülen, kurban edilen hayvanın başının iskeleti olan bukranion (?), özellikle mezar stelleri ve lahit gibi, mezarla ilişkili eserlerde sıklıkla kullanılan bir bezemedir. Ancak bu nesne bir sepet ise (?), yine kadının yün sepeti, dolayısıyla gündelik hayatına dair bir eşyadır. Sahnede seçilebilen kese, bu kişinin bağış yapan, hayırsever bir kişiliğe sahip olduğunu ifade etmek için kullanılmış olmalıdır. Ayrıca, sahnede yer alan sunak, mezar stellerinde de görülebilen ve işlevsel olarak da mezar stellerinin yanında veya tek başına sunu ritüelinin yerine getirilmesi eylemine işaret etmektedir. Eserin sahte olma ihtimali yüksektir.

Tarihleme Önerisi: Eser sahte olma ihtimalinin yanında, fazla aşınmış olması ve tarihlendirilebilecek unsuru bulunmaması sebebiyle bir tarihleme önerisi yapmak mümkün görülmemektedir.

Literatür: Thimme 1969, 27 dipnot 63; Canlı 2015, 46.102; Laflı – Christof 2015, 133. Fig. 9.

ADAK STELI

Kat. Nr.: 35

Eserin Türü / Adı: İki Kadın Betimli Stel

Malzeme: Kireçtaşı

Env. Nr.: 984-7-9

Bulunduğu Yer: -

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 32 cm. Gen.: 20 cm.

Eserin Tanımı: Ortasında hilal bulunan üçgen alınlığa sahip stel aşınmıştır. İki paye ile çevrelenmiş sahnede, simetrik bir şablonla ayakta duran iki kadın görülmektedir. Sağda olanı sol eliyle, solda olanı sağ eliyle kendi boyları hizasındaki bir nesneyi (mızrak, meşale ?) tutmaktadırlar. Sağdakinin sağ kolu, soldakinin sol kolu aşağıya sarkmaktadır. Soldaki figür hafifçe sağına doğru yaslanmaktadır. İki kadın da chiton giymektedir ve ikisinin de başında hilal bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: İki figürlü bu kabartma olasılıkla bir tanrıçaya aittir. İki figürün başının ve steli sınırlandıran alınlığın merkezinde hilal olması, hilal ile betimlenen tanrıçalardan, Selene, İsis, Hekate veya Artemis'i akla getirmektedir. Bunlardan Selene, Kilikia Bölgesi'nde yaygın olarak tapınım görmüş, hilal tasviri de özellikle Kilikia'da bulunan Olba Bölgesi'nin yaygın sembollerinden biri olmuştur. Selene, İsis ve Hekate her ne kadar hilal ile betimlenebilen tanrıçalar olsa da, ikili olarak betimlendikleri görülmemiştir. Ancak Artemis'in özellikle yerel betimlerde ikili olarak tasvir edildiği örnekler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Kilikia Bölgesi'nde Mopsuestia'da Artemis Leukophryene'ye ve Artemis Perasia'ya ait adak yazıtları bulunmaktadır. Bölgede Artemis tapınımının görülmesi ve bu tanrıçanın ikili kullanımlarının bilinmesi sebebiyle bu stelin Artemis ile ilişkilendirilmesi olasıdır. Bu durumda, yoğun tahribata rağmen tanımlanabildiği oranda, soldaki figürün sağ elinde ve sağdaki figürün sol elinde tuttıkları nesne, bir mızrak veya meşale olmalıdır.

Tarihleme Önerisi: Tahribat ve özensiz çalışma bir tarihleme önerisini zorlaştırmakla birlikte giysilerinin kıvrımlarının tekdüze, hareketsiz ve kalın olması bu eserin M.S. 2. veya 3. yüzyılın bir yerel çalışması olduğunu düşündürmektedir.

Literatür: Durukan 2006, 69; Sayar, 1999, 152; Şahin 1994, 93 Taf. 15 Nr. 86b.

**PEYGAMBER VE
AZİZ KABARTMALARI**

Kat. Nr.: 36 ve 161

Eserin Türü ve Adı: *Levha-Daniel Aslanlar Arasında*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

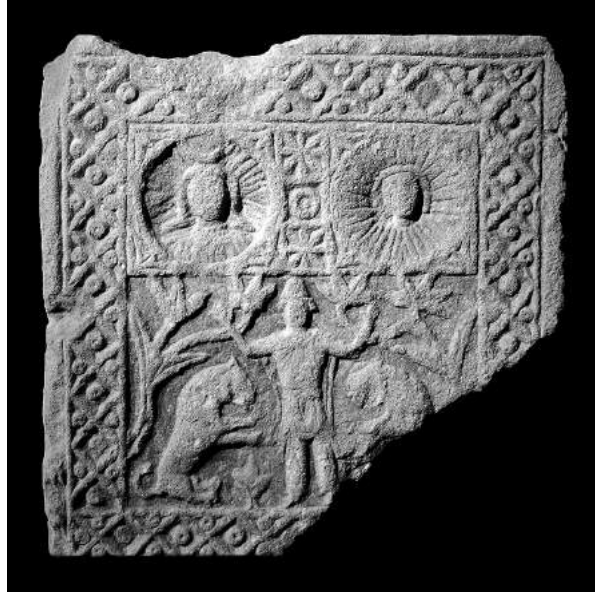
Env. Nr.: 980.2.16

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 89 cm. **En:** 84 cm. **Der.:** 11 cm.

Eserin Tanımı: Kare formulu levhanın sağ alt köşesi kırıktır. Dört tarafı, köşelerinde birer küçük kabara yer alan ve dört sivri yaprağı olan çiçeklerden oluşan bordürle çerçevelidir. Çerçeve ortasındaki sahne eninden ikiye bölünmüştür. Üstteki sahne alttakinden biraz dardır, köşelerde üç yapraklı bitkisel bezeme ve ince bir şeritle sınırlandırılmıştır. Burada iki madalyon bulunmaktadır ve bu iki madalyonun ortasında sekiz kollu yıldız, yuvarlak ve yine sekiz kollu yıldız alt alta sıralanmaktadır. Madalyonlardan sağdaki bir erkek başı bulunur ve bu baş ışınlarla çevrilidir. Soldaki madalyonda iki yanında ışınlar olan bir kadın başı ve bu başın üzerinde bir hilal vardır. Altta bulunan sahnenin merkezinde elleri iki yana açık duran cepheden bir erkek figürü yer almaktadır. Tunika üzerinde chylamys giymektedir ve bunun uçları göğüs kısmından bağlanmıştır. Tunikasının etek kısmı belinde bulunan kemere sıkıştırılarak katlanmıştır. Kalın pantolon (anaxyrides?) giymektedir ve başında silindirik formulu başlık bulunmaktadır. Figürün sağ ve solunda profilden iki aslan erkeğe doğru dönük ve arka bacakları üzerinde yükselir vaziyette verilmektedir. Sağdaki aslanın alt gövdesi kırıktır. Aslanlar stilize çalışılmıştır, başları öne eğik, kuyrukları yukarı kıvrıktır. Soldaki aslan ve erkek arasında yerde sivri uçlu üç yapraklı bitki bulunmaktadır. Aslanların iki yanında sağda ve solda sahneyi sınırlandıran alandan yukarıya uzanan birer ağaç vardır. Ağaçlar aynı kökten iki gövde ile uzanır ve bu gövdeler sağ ve solda ince uzun birer yaprağa sahiptir, ortada ise bu gövdeden farklı uzunlukta iki dal çıkmaktadır. Bu dalların uçları sivri yapraklıdır; içteki uzun kollar erkek figürün kolları altından uzanmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Tarsus Müzesi'ne geliş yeri belli olmayan levhanın üstteki sahnesinde madalyon içinde bulunan betimlerden sağdaki güneş, soldaki ay tanrısıdır. Güneş ve ay tanrıları Mezopotamya ve İran sanatında görülmektedir. Asur ve İran'da yönetimde söz sahibi olan kişilerin özellikle mezar yapılarındaki betimlerde bir disk üzerine hilal şeklinde birlikte yer almaktadır. Güneş ve ay, gündüz ve gecenin değişimi içinde yaşam döngüsünü ifade eder. Levha, Yahudi peygamberlerinden Daniel'i aslanlarla birlikte gösteren bir sahneye sahiptir. Daniel'in aslanlarla birlikte ellerini kaldırmış ve ayakta dua eder durumda (orans) Batı Hıristiyan sanatındaki erken örnekleri 3. yüzyılda katakomp duvar resimlerinde, Doğu Hıristiyan sanatında ise Theodosius Dönemi (378-395) sigma formulu masa levhalarında görülmektedir. Hıristiyan inancına göre, Hıristiyan bir martir ve peryamber olan Daniel'in bu sahnede de görülen, ellerini kaldırarak ayakta dua eder pozisyonundaki duruşu ile; günde üç defa tekrarlanan tanrıya dua etmenin, günah işlemiş insanın tanrı tarafından affedilmeye yönelik umudu, şeytana ve günah işlemeye karşı savaşmayı, bütün acıları sabırla karşılamının gerekliliği ifade edilmiştir. Başına gelenlere sabır göstererek tanrı tarafından korunan Daniel, Hıristiyanlığın ilk yıllarında inananlar tarafından örnek alınmıştır. İnançları uğruna kendilerine yapılacak kötülöklere

sabırla dayanmaları gerektiğine, bunun sonucunda da tıpkı Daniel gibi tanrı tarafından korunacaklarına, yapmaları gerekenin sadece sabır göstermek olduğuna inanmışlardır. İncil'deki anlatım, güneşin karardığı ve ayın ışığını vermediği an için, dünyanın sonunun geldiği, yani kurtuluşun yakın olduğu ve İsa'nın tekrar dirileceği zamanın yaklaştığı an olduğunu ifade eder. Daniel'in mucizelerinden biri olan inancı sayesinde aslanların bulunduğu çukurdan zarar görmeden çıkması olayı ile İncil'de vurgulanan ay ve güneş sembollerinin, ay tanrıçası ve güneş tanrısı betimi ile gösterilmesi, sahnenin genelinde vurgulanmıştır.

Tarihleme Önerisi: Figürlü anlatımın stilize oluşu, çevre bordüründeki dört sivri yapraklı çiçek motifin de özellikle 6.-7. yüzyıllar arasına tarihlenen Yakın Doğu ve Akdeniz kökenli eserlerde yaygın olarak kullanılması sonucunda, bu eser 6. yüzyılın ikinci yarısı ile 7. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

Literatür: Aydın 2003, 265.266.268.269.271.

Kat. Nr.: 37 ve 162

Eserin Türü ve Adı: *Levha-Aziz Georgios*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 974.50.35

Müze Geliş Şekli: *15.01.1974'de Mersin, Tepeköy'den M. Boz'dan Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 49 cm. En: 55 cm. Der.: 21 cm.

Eserin Tanımı: Dört tarafı kırık kabartmanın merkezinde at üzerinde bir erkek figürü yer almaktadır. Erkeğin ve atın başı tahrip olmuştur. Sahneyi iki yandan bitkisel kabartma sınırlandırmaktadır. Sağdaki, iki

yana açılan çok yapraklı bitki düz bir şerit gövdeye sahiptir. Soldaki bitkinin, yukarıya doğru uzanan yapraklı üç dalı vardır. Erkeğin başının etrafında bir hale bulunmaktadır. Sağ eliyle atın eğeri, sol eliyle üst bölümü haç şeklinde biten bir mızrağı tutmaktadır. Vücudunun üstü cepheden, alt kısmı profilden verilmektedir. Chiton üzerine chlamys giymektedir ve chlamysünün delikli küçük halkalarla süslenmiş kumaşı, arkaya doğru uçuşmaktadır. Figürün alt bacağı üst bacağına göre oldukça incedir. Atın kuyruğuna kadar uzanan eğer kayışı, dikdörtgen biçimli şerit süslemelidir. Koşum takımı süslemelidir. Yerde, atın arka ayaklarından ön ayaklarına doğru bir yılan kıvrılarak uzanmaktadır. Yılanın başı yukarıya doğru, erkek figürüne doğru yönelmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Kabartmada yer alan at üzerindeki figür Aziz Georgios'tur. Aziz Georgios, Hıristiyan dünyasında saygı duyulan ve din şehitlerinin en büyüğü (başmartir) olarak kabul edilen en büyük azizlerdendir. Azizin Kudüs yakınlarında doğduğu, İmparator Diocletianus Dönemi'nde (284-305) yaşadığı ve inancı nedeniyle işkence gördüğü, hakkındaki anlatımlardan biridir. Bir diğer anlatım ise, azizin Kapadokya'da doğduğu, Roma ordusunda asker olduğu, Diocletianus Dönemi'nde generalliğe yükseldiği ve bu dönemde yine dini inancından ötürü öldürüldüğü şeklindedir.

Aziz Georgios'un birçok tasviri bulunmaktadır. Ancak çoğunlukla bir taht üzerinde oturarak, yandan ya da cepheden ayakta ve atlı olarak betimlenmektedir. Her tasvirinde aziz, kısa saçlı ve sakalsız, genç bir erkek olarak ve genellikle asker kıyafetleriyle ve haçlı mızrağıyla tasvir edilmektedir. Bu levhada olduğu gibi Hıristiyan Tasvir Sanatı'ndaki atlı betimlenen azizlerin Antik Dönem'e ait atlarıyla betimlenen Heros figürleri geleneğinin bir devamı olduğu kabul edilir: Heros kabartmalarının yanı sıra, Apollon, Asklepios, Zeus, Herakles, Hermes gibi tanrılar da at üzerinde betimlenebilmektedir. Heros kabartmalarında ayrıca, bir ağacın dallarına veya köklerine sarılı olarak bir yılan da betimlenebilmektedir ve bu dünya ile diğer dünya arasında geçişi, ölümü sembolize eden kthonik bir varlık olarak bu kabartmalarda yer almaktadır. Aziz Georgios'un yoğun olarak betimlendiği mızrağı ile bir ejderi öldürmesi şablonunda ejder, pagan kültürünü sembolize eder ve Hıristiyan – putperestlik kavgasında Hıristiyanlığın zaferini, ayrıca güneş ışıklarının karanlığı dağıtmasını sembolleştirir. Bu kabartmadaki yılan da bu kompozisyonu çağırıştırmaktadır.

Tarihleme Önerisi: Kabartmanın bitkisel bezemedeki yapraklarına bakıldığında bunların 11.-12. yüzyıla tarihlendirilen Orta Bizans Dönemi başlıklarından "büyük akanthus yapraklı başlıklar" gurubuyla karşılaştırılabileceği görülür. Ayrıca Pammakaristos Manastır Kilisesi Parakklesionu'nun güneybatı sütunu üzerindeki başlık ve yine İstanbul, İvaz Efendi Camii yakınındaki başlık ile benzer özellikler

gösterir. Diğer karşılaştırılabilir başlıklar ise Edirne Arkeoloji Müzesi ve Bodrum Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu verilere dayanılarak eser, Ermenilerin Kilikya Bölgesi'nde yaşadıkları en parlak dönem olan 12. yüzyılda, Aziz Georgios adına yapılan bir kilisede yer almış olabilir. Diğer bir olasılık da eserin bölgenin Orta Bizans Dönemi yapılarından birinde bulunduğu şeklindedir. Ancak benzer örnekler ve gezginlerin anlatımı, kabartmanın 19. yüzyılın ikinci yarısında Mersin'de yapılmış bir kilisede kullanılmış olabileceği düşüncesini de ortaya koymaktadır.

Literatür: Aydın 2010, 375.380.382.

HAYVANLAR

Kat. Nr.: 38

Eserin Türü / Adı: *At Başı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *979-10-1*

Bulunduğu Yer: *Huzurkent
Tarsus*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *30 cm. Gen.: 17.5 cm.*

Der.: *44 cm.*

Eserin Tanımı: Boyundan itibaren kırık at başıdır. Ağız ve burun kısmı tahrip olmuştur. Uzun bir yüze sahiptir, göz kapakları ve göz bebekleri işlenmiştir. Baş ve ağız etrafında ince şeritli dizgin ve gem aksamları (koşum takımı) bulunmaktadır. Baş üzerindeki kısım kırık olmakla beraber burada, iki kulak arasında toplanmış yeke kısmı seçilebilmektedir; boynundan aşağıya uzanan yelesi şematize edilmiştir.

Eserin Değerlendirmesi: At başının ve boynunun ('Arap' atlarındaki gibi) oldukça kalın olması, atın ('İngiliz' atları gibi) büyük ve ince-uzun bir ırktan gelmediğine işaret etmektedir. Yelesi, boyun üzerinde çizgiler ile ifade edilirken, iki kulak arasında kabarıklık göstermektedir. Bu iki özelliği ile söz konusu at başı, Part ve Sassani kabartmalarında görülen atlar ile benzerlik göstermektedir. Bu kabartmalar İran'ın Hung-i Nauruzi, Naqsh-i Rostam, Bishapur, Darab, Naqsh-i Rajab gibi farklı yerlerinde, I. Shapur, I. Bahram, I. Ardashir gibi kralların Roma İmparatorları ile mücadelelerini ya da onları yendikten sonraki aşamaları göstermektedir. Anılan yerlerdeki at üzerinde birbirlerine doğru adım atar vaziyette karşılıklı olarak yaklaşan at ve binici örneklerinde ise, bir atın üzerindeki kralın, diğer atın üzerindeki Ahuramazda tarafından yönetiminin onanması sahnesi bulunmaktadır. Bu eserlerde atların üzerindeki figürlerin önemli olmaları nedeniyle, eski bir Pers geleneğinin yaşatılması sonucunda atlarının da koşum takımları ile süslandıkları kadar yelelerinin de, özellikle atın iki kulağı arasındaki kısımda yukarıya doğru kaldırılarak süslediği bilinmektedir. Daha doğudaki illerden Tarsus Müzesi'ne getirilmiş olma ihtimali bulunan bu at başı, belki de böyle önemli bir binicisi olan bir at heykeli olarak tamamlanmalıdır.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyıl sonu veya 3. yüzyıl.

Literatür: Herrmann 1975, 58.59.76.77.78.79; Meyer 1990, 238-240.250.251.254.257.262.267.269.277.280.283.296. Abb. 1.5.6.10.15.20.27.29.33.37.40; Landskron 2005, 96.97 Abb. 71.76.77.

Kat. Nr.: 39

Eserin Türü / Adı: *Aslan Başı (Masa Ayağı)*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 974-2-8

Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

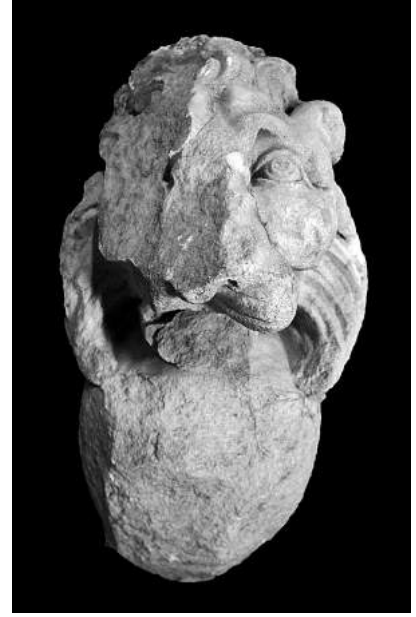
Yük.: 65 cm. Gen.: -

Eserin Tanımı: Aslan başı formunda masa ayağı parçasıdır. Aslanın yüzünün sol yanı ve çenesinin altı kırıktır. Aslanın sağ gözü detaylı çalışılmıştır ve yukarıya doğru bakmaktadır. Ağzının sağ kısmı ve başının iki yanından öne doğru uzanan yelesi işlenmiştir.

Eserin Değerlendirmesi: Hayvan ayaklı mermer sehpa ve masalar Roma İmparatorluk Dönemi'nde özel ve kamusal alanlarda kullanılan hem estetik hem işlevsel eşyalardır. Roma konutlarının başlıca öğelerinden olduğu bilinen kabartmalı mermer masalar özellikle Pompeii ve Herculaneum'un orijinal konteksinde bulunur ve bunlar atrium ve bahçede yaygın bir dekor unsuru olarak kullanılır. Bu parçanın form olarak bir masa tablasını taşımak üzere mermerden bir destek ayağı şeklinde yontulduğu anlaşılmaktadır. Ancak kırık yerinden dolayı tek ayak (monopod) veya üçayak (tripod) ile taşınan bir masa/sehpaya ait olduğu konusunda kesin bir şey söylenememektedir. Aslan figürü, Roma Dönemi mobilya ayaklarında sevilerek kullanılmıştır. Roma'da örneklerine sıklıkla rastlanan aslan kabartmalı masa ayakları Küçük Asya'da da bulunmaktadır. Bu parça özellikle hayvanın başının üzerinde bukle yapan yelesi ile İzmir Müzesi'ndeki aslan kabartmalı masa ayağı örneğini çağrıştırmaktadır.

Tarihleme Önerisi: Aslan kabartmalı masa ayakları yaygın olarak M.S. 1. yüzyıldan geç 3. yüzyıla kadar görülmektedir. Masa ayağının korunan kısmı, stilistik bir değerlendirmeyi kısıtlasa da aslanın gözü, ağız çevresindeki ve yelelerindeki ince tüy detaylarından yola çıkılarak parça M.S. 1. veya 2. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Literatür: Moss 1988, 7.8.328. C35.C66.C67.C79.C80.C81.C82.C.83.C110.C.113; Anadolu 1987, 293.296. Res. 1.2.3; Hanfmann – Ramage 1978, 149 Fig. 385; Dinç 2013, 174.

Kat. Nr.: 40

Eserin Türü / Adı: *Kartal Heykeli 1*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *2014-11-1*

Bulunduğu Yer: *Gülek*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *58 cm. Gen.: 28 cm.*

Eserin Tanımı: Boynuzu kırık bir boğa başı üzerinde duran kartal kabartması. Aşağı doğru düşmüş kulağı ve çizgi şeklinde belirlenmiş ağız ile boğa başı boyundan kırıktır. Gözlerinin etrafı ve göz pınarı çalışılmıştır. Kartal bu boğanın baş ve burnu üzerine pençeleri ile tutunmaktadır. Başı dik bir şekilde hafif sağa dönüktür ve gagasının ucu kırıktır. Yanlara doğru kapalı duran kanatları, gövdesi ve başı detaylı olarak işlenmiştir. Tüyler sıralı ve şematizedir.

Eserin Değerlendirmesi: Kartal, Kilikia Bölgesi'nde tanrı Zeus /Jupiter'in belirteci olarak, sıklıkla adak ve mezar stellerinde görülmektedir. Jupiter'in belirteci olarak kartal, tasvirlerde çeşitli dört ayaklı hayvanlar ile birleştirilmektedir. En yaygın kullanım ise kartal ile boğa birleşimidir. Bu kabartmada da kartalı, bir boğa başı üzerinde görmekteyiz. Küçük Asya'da Jupiter'in boğa üzerinde ayakta durarak betimlendiği örnekler vardır ve bunlar özellikle Kommagene bölgesinde yaygındır. Jupiter Dolichenus olarak adlandırılan boğa üzerinde Jupiter tasviriyle Kilikia bölgesinde de karşılaşılır. Kilikia Bölgesi İmamlı mevkiinde bulunan, Jupiter Dolichenus kabartmasının ilk örneklerine Mezopotamya'da M.Ö. 3000'lerde, Kuzey Suriye Bölgesi'nde ise Tanrı Adad vasfıyla M.Ö. 1000'ler itibariyle rastlanmaktadır. M.Ö. 9. yüzyıldan sonra Doğu Anadolu'da boğanın üzerinde duran bu Tanrı betimi karşımıza çıkmaktadır. Tanrı Asurlular zamanında Kummuh, Hellenistik Dönem'de Kommagene olarak adlandırılan bölgede, özellikle de burada bulunan Doliche (Dülük)'de tekrar Hellenistik Dönem'de ortaya çıkar. Roma Dönemi'nde Tanrı'nın savaşçı bir kimliğe büründüğünü ve bu yeni kimliği ile Jupiter Dolichenus olarak adlandırılıp, Roma'nın batı eyaletlerinde tapınım gördüğü bilinir. Fakat vatanına olan ilişkisi "Dolichenus" adı ile sürdürülür. M.S. 72 yılında Vespasian, Roma eyaleti olan Provincia Syria'yı ve Dağlık Kilikia'yı Roma eyaletine dâhil edince bu kesintisiz Roma güzergâhında ticari ve askeri bir bağı kurulur. Bu da M.S. 72 yılında Jupiter Dolichenus'un batıya giden yolunun da açılmış olduğu anlamına gelmektedir.

Jupiter Dolichenus'un bir belirteci olan kartal, yaygın olarak bir boğanın başında veya sırtında betimlenir ancak bu temsilin kısaltması boğa başı üzerinde kartal betimidir. Burada görmekte olduğumuz bir boğanın başına pençelerini geçirerek duran kartal, Jupiter Dolichenus'un bir kısaltması olmalıdır ve bu durumda kült ile ilişkilendirilebilir.

Tarihleme Önerisi: Bu Tanrı'nın Kilikia'da ortaya çıktığı en erken tarih M.S. 72, en geç tarih de I. Shapur'un Kuzey Suriye ve Kilikia'yı tahrip ettiği M.S. 253 yılıdır. Ancak stilistik tarihlleme kartalın tüy detaylarının yalın, sert ve oldukça şematize edilmiş olması dikkate alınarak, M.S. 2. yüzyıldan daha ziyade 3. yüzyıla verilebilir.

Literatür: Durugönül 1989, 137.138; Toynbee 1973, 240 vd.; Blömer – Crowther 2014, 350; Hanfmann – Ramage 1978, 160 Fig. 413.414.415; Tepebaş – Durugönül 2013, Kat. Nr. 105.

Kat. Nr.: 41

Eserin Türü / Adı: *Kartal Heykeli 2*

Malzeme: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 2008-5-8

Bulunduğu Yer:

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 31.5 cm. **Gen.:** 16.8 cm.

Eserin Tanımı: Oldukça tahrip olmuş bulunan bir kartal heykelidir. Başın sağ tarafı kırıktır. Kapalı bir şekilde duran kanatlardaki tüy detayları çizgisel bir şekilde işlenmiştir.

Eserin Değerlendirmesi: Yaygın bir kullanımı olan kartalın, betimlendiği yere göre anlamı değişmektedir. Kartalın Roma ordusu lejyonlarında bir amblem (aquila) olarak kullanıldığı bilinmektedir. Kartal betimi, özellikle Phrygia Bölgesi'nde tapınım görmüş olan Zeus Bronton'a sunulan adak stellerinde görülmektedir. Zeus Bronton'un kuşu olarak adlandırılır. Kilikia bölgesinde de kartal betiminin örnekleri bulunmaktadır. Mezar kabartmalarının alınlıklarında görülmektedir. Adamkayalar mevkiinde bulunan ve A1 olarak adlandırılan kaya kabartmasında alınlık ortasında oturur durumda profilden bir kartal bulunmaktadır. Yine aynı alanda A5 kabartmasında alınlık ortasında kanatları açık bir şekilde kartal betimi bulunmaktadır. Çatiören Hermes tapınağının önünde, Meydan'daki kalede ve Şeytanderesi vadisinin içinde Zeus Olympios kült heykelinin bir yansıması olan bir kabartmada da Zeus'un sol yanında yerde oturan bir kartal karşımıza çıkmaktadır. Bu parçanın bir adak steline ait olduğu düşünülürse, bu kartal Zeus / Jupiter belirteci olarak yorumlanmalıdır. Ancak kartal betimini sıklıkla Kommagene Bölgesi'nde erkeklerin mezar stellerinde de görmekteyiz. Dolayısıyla buradaki eserin, bir erkeğe ait mezar stelinin oyulmuş olan üst kısmına oturtularak, koruyucu dolayısıyla apotropeik bir anlam taşıdığı da düşünülebilir. Kilikia Bölgesi'nin Kommagene ile ilişkileri bilinmektedir ve eserin Kommagene etkisi taşıdığı ya da Kommagene'den Tarsus Müzesi'ne getirildiği önerilebilir.

Tarihleme Önerisi: Yüzeyi stilistik özellik vermeyecek kadar yıprandığından tarihleme yapılamamaktadır.

Literatür: Pfuhl – Möbius 1979, 525 vd; Toynbee 1973, 240 vd.; Durugönül 1989, 21-23; Tepebaş – Durugönül 2013, Kat. Nr. 105; Waelkens 1986, Taf. 36 Nr. 236.237 Taf. 37 Nr. 270, Taf. 41 Nr. 267, Taf. 60 Nr. 402.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Anadolu 1987 Anadolu, U., "İzmir Arkeoloji Müzesindeki Taştan Yapılmış Masa Ayakları", AST V/1, 294-302.
- Atalay 1990 Atalay, E., "Doğu Grek Hellenistik Çağ Mezar Stellerinde Çocuk ve Hizmetçi Figürleri", TTK X/I, 285-292.
- Aydın 2003 Aydın, A., "Tarsus Müzesi'ndeki Daniel Betimli Levha", Adalya IV, 265-280.
- Aydın 2011 Aydın, A., "Antik Atlı Herosların Hıristiyan Atlı Kahramanlara Dönüşümüne Bir Örnek: Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması", Olba XIX, 371-388.
- Beaumont 2012 Beaumont, L. A., *Childhood in Ancient Athens: Iconography and Social History*, New York.
- Blömer – Crowther 2014 Blömer, M. – Crowther, C., "Eagles on Stags. An Underground Sanctuary in Perrhe, Commagene", *Asia Minor Studien* 73, 343-376.
- Burton 2011 Burton, D., "Hades: Cornucopiae, Fertility and Death", *ASCS* 32, 1-7.
- Çambel 2014 Çambel, H., *Karatepe-Aslantaş Azatiwataya*, Berlin.
- Darga 1992 Darga, A. M., *Hitit Sanatı*, İstanbul.
- Dinç 2013 Dinç, M., *Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri 1996-2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları (Mersin Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Mersin.
- Durukan 2006 Durukan, M., "Doğu Dağlık Kilikia'da Mezarlar Üzerinde Görülen Bazı Semboller", *Adalya* IX, 63 vd.
- Durugönül 1989 Durugönül, S., *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, Oxford.
- Durugönül 2004 Durugönül, S., "Grab mit männlicher reliefdarstellung aus dem Rauhen Kilikien", *Gephyra*, 1, 127-133.
- Eule 2001 Eule, J. C., *Hellenistische Bürgerinnen aus Kleinasien*, İstanbul.
- Hanfmann – Ramage 1978 Hanfmann, G. M. A. – Ramage N. H., *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975*, Chambridge.
- Herrmann 1975 Herrmann, G., *Die Wiedergeburt Persiens*, Berlin.
- Jacobs – Schütte-Maischatz 1999 Jacobs, B. – Schütte-Maischatz, A., "Statuette eines Adligen aus der Osroëne", *Istanbuler Mitteilungen* 49, 431-442.
- Jacobs – Schütte-Maischatz 2006 Jacobs, B. – Schütte-Maischatz, A., "Statue eines Bogenschützen aus dem Stadtgebiet von Urfa", *Istanbuler Mitteilungen* 56, 359-369.
- Lafli – Christof 2015 Lafli, E. – Christof, E., "Hellenistic and Roman Steles in the Museum of Tarsus in Cilicia", *Gephyra*, 12, 121-139.
- Landskron 2005 Landskron, A., *Parther und Sassaniden. Das Bild der Orientalen in der Römischen Kaiserzeit*, Wien.
- LIMC II/1 1984 LIMC II/1. *Aphrodisias-Athena*, Zürich.
- Marshall 1984 Marshall, A. J., "Symbols and Showmanship in Roman Public Life: The Fasces", *Phoenix*, Vol. 38/2, 120-141.

- Meyer 1990 Meyer, M., "Die Felsbilder Shapurs I", JDI 105, 237-302.
- Moss 1988 Moss, C. F., Roman marble tables, Volume I-IV, Ann Arbor.
- Pfrommer 1987 Pfrommer, M., "The Emperor's Shoes: Hellenistic Footwear in Roman Times", The Bulletin of the Cleveland Museum of Art, Vol. 74/3, 124-129.
- Pfuhl – Möbius 1977 Pfuhl, E. – Möbius, H., Die Ostgriechischen Grabreliefs I, Mainz.
- Pfuhl – Möbius 1979 Pfuhl, E. – Möbius, H., Die Ostgriechischen Grabreliefs II, Mainz.
- Sayar 1999 Sayar, M., "Kilikia'da Tanrılar ve Kültler", Olba II/1, 131-154.
- Schmidt 1991 Schmidt, S., Hellenistische Grabreliefs, Köln.
- Şahin 1994 Şahin, S., Die Inschriften von Arykanda, Bonn.
- Şahin 1998 Şahin, M., "Myndos'tan Ölü Yemeği Sahneli İki Stel", Adalya III, 97-110.
- Şahin 2000 Şahin, M., Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları. Ankara.
- Tepebaş – Durugönül 2013 Tepebaş, U. – Durugönül, S., "Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi", Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu. Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler (ed. S. Durugönül), 35-152, İstanbul.
- Thimme 1969 Thimme, J., "Die Stele der Hegeso als Zeugnis Des Attischen Grabkultus", AntK 7, 16-29.
- Toynbee 1973 Toynbae, J. M. C., Animals in Roman life and Art, New York.
- Vermeule 1972 Vermeule, C., "Greek Funerary Animals 450 – 300 B.C", American Journal of Archaeology Vol. 76/1, 49-59.
- Walkens 1982 Walkens, M., Dokimeion die Werkstatt der Repräsentativen Kleinasiatichen Sarkophage Chronologie und Typologie ihrer Produktion, Berlin.

VII. TARSUS MÜZESİ'NDEKİ ROMA DÖNEMİ LAHİTLERİ

Deniz KAPLAN

Kat. Nr.: 42

Eserin Türü / Adı: *Aslanlı Lahit Kapağı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 997-3-2

Bulunduğu Yer: *Mut ve çevresi*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 60 cm. Gen.: 80 cm. Uz.: 87 cm.

Eserin Tanımı: Lahit kapağının üzerinde yer alan aslan, lahit üzerine uzanmıştır. Gövde daha alçak kabartmadır. Kaburgalar çizgisel hatlar ile yüzeysel verilmiş durumdadır. Bacaklar, pençeler, yeeler ve kuyruk yüksek kabartmadır. Pençeler geniş ve kabadır. Yeeler, bukleler halinde çalışılmış olup her biri kendi içerisinde iki çizgi ile vurgulanmaktadır. Baş cepheaden verilmiştir ve ileriye doğru bakmaktadır. Ağız açık, dişler belirgin ve dil sarkıktır. Yüz detayları tahrip olmuştur. Kafasının ve ön pençelerinin altında bir başka hayvan daha görülmektedir. Bu bir geyiktir. Gözleri şematiktir. Dışa çıkık gözlerin içindeki göz bebekleri bir daire ile belirlenmiştir.

Eserin Değerlendirmesi: Aslanlar en yaygın olarak mezarlarla bağlantılı çalışılmışlardır çünkü apotropeik özellikleriyle mezarları ve ruhları kötülüklerden koruyan bir güce sahip olduklarına inanılırdı. Yaşamın ve ölümün efendisi olarak kabul gören aslanlar Frigya bölgesinde, Kybele'nin yanında yer alırlar. Buradan gelen gelenek, Anadolu'nun içlerinde yayılarak aslanlı lahit kapağının bulunduğu Isauria gibi dağlık iç bölgelerde geç Roma - Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne kadar etkisini sürdürmektedir.

Aslan betimli lahit kapakları Pisidia, Lykia, Kilikia, Isauria ve Lykaonia bölgelerinde görülmektedir. Bunlar özellikle Isauria bölgesi kentlerinin nekropolis alanlarında sıkça tercih edilmişlerdir. Buna karşın yazıtlı ve kesin tarihlenen örneklerin azlığı ve yetersizliği veri azlığına neden olmaktadır. Ayrıca söz konusu bölgenin heykeltıraşlık geleneği, stil özellikleri ve kronolojisi de henüz aydınlığa kavuşturulmamıştır. Dolayısıyla bu malzeme üzerinde tarihlleme yapabilmek için elimizde henüz yeterli bilgi mevcut değildir.

Yukarıda sıralanan bu olumsuzluklara karşın, söz konusu kapak için bir karşılaştırma örneği Silifke Müzesi'nde (env. no. 2011/268) yer alır. Muhtemelen aynı coğrafyanın ürünleri olan bu kapakların birbirleri ile göreceli olarak karşılaştırılması sonucunda bir önermede bulunmak mümkündür. Her iki kapak üzerindeki aslanlar, gerek uzanır durumdaki halleri gerekse uzuvların hem alçak hem de yüksek kabartma verilmesi ve kafanın üç boyutlu çalışılması ile tamamen benzerdir. Buna karşın Silifke Müzesi'ndeki aslanın ağız kapalıdır ve kafasının ve ön pençelerinin altında bir başka hayvan betimi yer almaz. Ancak asıl farklılık yeelerin biçimlenişinde karşımıza çıkmaktadır. Silifke aslanının yeeleri uzun tutamlar halinde işlenmişlerdir. Tutamlar, özenli ve düzenli çalışılmıştır. Her biri kendi içerisinde özenli taranmış saçlara sahiptir. Oysaki Tarsus Müzesi lahit kapağı üzerindeki aslanın yeeleri, oldukça farklı stil özelliklerine sahiptir. Yeelerde belli bir düzenden bahsetmek mümkün değildir. Özenli bir iççilik de yoktur. Bukleler oldukça şematiktir. Ayrıntılar ise sadece kaba ve derin kanallar aracılığıyla verilmiştir. Bununla birlikte geyiğin gözleri de, yeeler gibi, geç bir evreye işaret etmektedir. Şematik ve dışa çıkık gözün içindeki göz bebeklerinin bir daire ile belirlenmiş olması, Silifke Müzesi'ndeki M.S. 4. ve 5. yüzyıllara tarihlenen 80 ve 81 katalog numaralı eserlerdeki gözler ile benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 4. – 5. yüzyıllar.

Literatür: Alföldi-Rosenbaum 1980, 47-52; Koch 2001, 32; Tepebaş – Durugönül 2013, 112 (Kat. No. 80), 113 (Kat. No. 81), 127 (Kat. No. 95); Yılmaz 2005, 41-42.

Kat. Nr.: 43

Eserin Türü / Adı: *Lahit*

Malzeme: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 979-10-2

Bulunduğu Yer: *Huzurkent*

Müzeye Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 80 cm. **Gen.:** 95 cm. **Uz.:** 205 cm.

Eserin Tanımı: Arka ve yan yüzler işlenmemiştir. Ön yüzde lahdin dış çeperi sadece bir süsleme kuşağı ile bezelidir. Burada kıvrık dal süslemeleri yer almaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Eser üzerinde bulunan kıvrık dal süslemelerinin yüzeyi aşınmıştır. Bu nedenle stil analiz yöntemini kullanmak mümkün değildir. Fakat Kilikia lahitlerinde yüzeylerin dış çeperlerinde süslemenin kullanıldığı örnekler bilinmektedir. Bunlar özellikle bir dönem Kilikia eyaleti sınırları içerisinde yer alan Isauria yerleşimlerinde bulunurlar. Adrassos lahitlerini bu açıdan benzer örnek olarak vermek mümkündür. Söz konusu lahitler, M.S. 3 - M.S. 5. yüzyıllar arasına tarihlenmektedirler.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. – 5. yüzyıllar.

Literatür: Alföldi-Rosenbaum 1980.

Kat. Nr.: 44

Eserin Türü / Adı: *Lahit*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 970-19-1

Bulunduğu Yer: *Tarsus Kent Merkezi*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Kapak yük.: 63 cm. Gen.: 119 cm.

Uz.: 235 cm.

Lahit yük.: 105 cm. Gen.: 110 cm.

Uz.: 225 cm.

Eserin Tanımı: Ön ve arka yüzlerinde üçer ve yan yüzlerde birer girland kavisi bulunur. Köşelerde girland taşıyıcısı olarak Nike'ler yer alırken, uzun yüzlerde girland taşıyıcısı olarak Eros'lar görülür. Girlandların orta kısımlarından aşağıya pandantifler sarkmaktadır. Girland kavislerinin üzerinde ve ortasında yuvarlak levhalar/ diskler bulunmaktadır. Orta kavis içinde bir tabula ansata yer almaktadır. Taenia'lar orta levhalar/diskler ve alttaki üzüm salkımı şeklindeki pandantiflere doğru uzanmaktadır. Lahidin üzerinde kendisi ile uyumlu bir kapak yer almaktadır. Kapak oldukça yüksek bir beşik çatı formundadır ve dört köşede birer büyük akroter bulunmaktadır. Lahidin arka yüzündeki girlandları ve figürleri bitirilmemiştir.

Eserin Değerlendirmesi: Prokonnessos tipi yarı mamül bir girlandlı lahittir. Prokonnessos'da yarı mamul yapımının ne zaman başladığı tam olarak bilinmemektedir. Buna karşın M.S. 2. yüzyılın ortalarından sonra aranması gerektiği konusunda genel bir görüş mevcuttur. Girlandlar meşe yaprağı ve palamutlardan oluşmaktadır. Girlandlar ve disklerdeki rozetler benzer stil özelliklerine sahiptir. Her iki süsleme elemanında da yapraklar birbirlerinden derin bir şekilde ayrılmaktadırlar. Bunun da ötesinde her bir yaprak, kendi içerisinde ufak parmakçıklara sahiptir. Ayrıca yapraklar ve onları oluşturan her bir parmağın kenarları dikensi ve kentikli bir görünümündedir. Lahit üzerindeki açıklanan stil özellikleri, kuvvetli ve yoğun matkap kullanımının varlığına işaret etmektedir. Bu tarz işçilik geç Antoninuslar ve Severuslar döneminde yoğun olarak kullanılmaktadır. Eros'ların uzuvlarında önemli orantısızlıklar vardır ve doğallıktan uzaklaşmıştır. Kolların, bacakların ve ellerin kalın, kaba ve büyük verilmiş olması, oranlardaki bozukluklardır. Bu özellikler Konya Müzesi'nde sergilenen ve M.S. 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen 1988.5.3 envanter numaralı ve Manisa Müzesi'nde sergilenen 5003 envanter numaralı lahitlerin üzerindeki Eros'lar ile benzerdir.

Lahidin üzerindeki bitkisel ve figüratif süsleme unsurlarının işçiliği genel olarak geç Antoninuslar ve Severuslar dönemine işaret etmektedirler. Ancak Turak'ın belirttiği üzere yarı mamül lahitler seri üretim oldukları için genel olarak tarihlenmeleri zordur. Özellikle bir yarı mamül lahidin üretildikten sonra ve kullanımı arasındaki belirsiz zaman dilimi yani satışı, deniz ve kara ulaşımı ile aracıya ulaştırılması, ithal edildiği yerde işlenme süresi ve yerleştirilme zamanı bu lahitlerin tarihlenmesindeki göz ardı edilmemesi gereken zorlukların nedenleridir. Dolayısıyla üzerindeki en geç işçilik, lahidin bitiş ve gerçek işlevi ile kullanımına aittir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın sonları ve 3. yüzyıl.

Literatür: Asgari 1977, 329-335; Koch 2001, 230 vd; Koch – Sichtermann 1982, 500-501.549-550; Atik v.d. 2000, 299; Mert 2005, 236; Kaplan 2015, 174-175; Özgan 2003, 67-68 Taf. 52; Turak 2011, 69.

Kat. Nr.: 45

Eserin Türü / Adı: *Eros Kabartması*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 972-33-33

Bulunduğu Yer: *Tarsus Civarı*

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 28.5 cm. Gen.: 62 cm.

Eserin Tanımı: Dikdörtgen forma sahip, arkası çalışılmayarak düz bırakılmıştır. Arka yüzünün köşe kısımlarından parçanın devam ettiği anlaşılmaktadır, fakat bu kısımlar kırıktır. Bu nedenle bir lahdin kısa yüzüne ait olabilir. Dışa doğru çıkıntı yapan bir taç bölümüyle son bulur. Burada tek kademeli bir profil söz konusudur. Taç altındaki geniş yüzeyde karşılıklı duran iki kanatlı figür yer alır. Sahnede, karşılıklı duran iki eros ve ortalarında bir kap bulunmaktadır. Eroslardan sağda olanı sağına yönelmektedir. Çıplaktır ve sağ omzu üzerinden düz bir şekilde chimationun kumaşı dökülmektedir. Sağ ayak geride, sol ayak adam atar şekilde öndedir. Sol kanadı geriye doğru açıktır ve bu kanadın altından chimationun kumaşı dalgalanarak uçmaktadır. Sol kolu arkaya doğru uzanmaktadır. Sağ kolu önünde bulunan kaba, karşısında duran diğer Eros ile birlikte tuttuğu üzüm salkımını (girlandı?) uzatmaktadır. Karşısında bulunan Eros diğerine simetrik olacak şekilde durmaktadır. Sol ayak geride, sağ ayak adım atar şekilde öndedir. Sağ kanadı geriye doğru açıktır ve bu kanadın altından chimationun kumaşı dalgalanarak uçmaktadır. Sağ kolu arkaya doğru uzanmaktadır. Öne doğru üzüm salkımını (girlandı?) uzatan sol kolu üzerinde chimationun kumaşı dökülmektedir. Ortada bulunan kabın kulpları yoktur ve kaide kısmından kırıktır. Kap içinde bir üzüm salkımı bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Lafli ve Christof tarafından çalışılmış eser için araştırmacıların önerileri şu şekildedir: Bezemeli mermer plaka bir kemiklik yada klasik bir kül urnesinin uzun (?) kenarındır ve oldukça kaliteli bir mermer işlemeye sahiptir. Yüzeyi perdahlanmış, düzleştirilmiş ve klasik olma etkisini arttıran güzel bir parlaklığa sahip olmuştur. Çıplak ve dolgun bir biçimde betimlenen Eroslar iki kanata ve bunların yanında ters yöne akan pelerine sahiptirler. Başlarının sadece dış hatları korunabilmiştir. Dionysosla ilgili içeriği, bu eserin bir kemiklik olarak kullanıldığını işaret etmektedir. Bu sahneler lahitlerde ölümden sonra mutlu bir hayat ve şenlikler vaadi için mezarlarda Dionysos kutlamaları ile ya da Roma Anadolu'sunda kamusal alanlarda bir çok boynuzla görsel olarak süslemeyle alakalıdır. Sağ alt köşesinde 3 cm. boyutlarında bir "XP" yazı bulunmakta olup bu da bir khristogram formunda kullanılmaktadır. Buna ek olarak sağdaki Erosun solunda, ikincil bir kazımayla gerçekleştirilmiş fakat okunamayan bir grafitiye rastlanılmaktadır. Bu yazı levhanın sonraki bir çalışmasında kazınmış olmalıdır. Gözlükule ve Donuktaş'ta Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde karşılıklı kitonik duran Eroslar özellikle koroplastik buluntularda ve Tarsus'a özgü terrakotalarda oldukça popüler bir betimlemedir. Yine Tarsus'ta ayakta duran heykellerde de benzer figürlere rastlanılmaktadır. M.S. 3. yüzyıla tarihlendirilmektedirler.

Eserin meyve kabına uzanan Eros betimlemesi benzerliğinden ötürü ikonografik açıdan karşılaştırma örneğini Château-Gontier Müzesi'nde sergilenen 848.80 envanter numaralı iki birbirine uyan parça halinde korunmuş bir lahit kapağı oluşturmaktadır. Ana motifinde süzülen Eroslar bulunmakta olup, bunun hemen sağında sağ elini çan krater şeklinde bir meyve kabına uzatmaktadır. Kırıklarından ve

aşınmalarından dolayı başı tam belli değildir. Betimleme bir mevsimsel sembolik anlam taşımaktadır. Yine bu sembollere M.S. 3. yüzyıl lahitlerinde sıkça rastlanmaktadır. Tarihlendirmesi aşınmalarından ötürü yapılamayan örneğin M.S. 2. yüzyıldan olmayacağı belirtilmektedir. Benzer durum Tarsus Müzesi parçası içinde söz konusudur.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. yüzyılın başı.

Literatür: Lafli – Christof 2015, 134 No. 10 Fig. 10; Linfert 1992, 53-54 No. 88 Taf. 51,4.

Kat. Nr.: 46

Eserin Türü / Adı: *Lahit*

Malzeme: *Mermer*

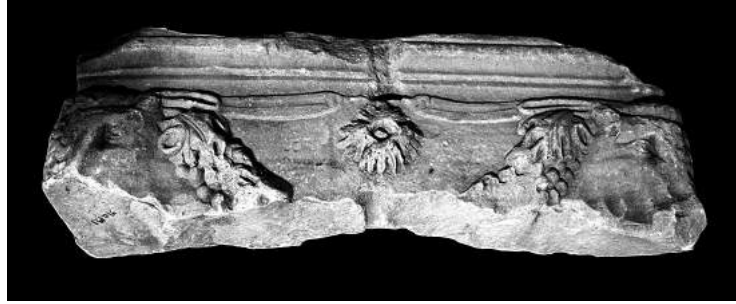
Env. Nr.: 970-19-8

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 35 cm. **Gen.:** 100 cm.

Eserin Tanımı: Bir lahit parçasıdır. Sadece lahit teknesinin üst bölümünün bir kısmı korunmuştur ve muhtemelen yan kısa yüzüdür.

Eserin Değerlendirmesi: Korunan kısmından girlandlı bir lahde ait olduğu anlaşılmaktadır. Dekorasyonun az bir kısmı korunmuş olduğundan stil takibi ve tanımı yapmak mümkün değildir. Bu nedenle Anadolu Girlandlı Lahitleri'nin genel kronolojisi içerisinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. - 3. yüzyıl.

Literatür: Koch 2001, 165.245; Aydınoğlu 2015, 40.

Kat. Nr.: 47

Eserin Türü / Adı: *Lahit Kapağı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2004-03-01

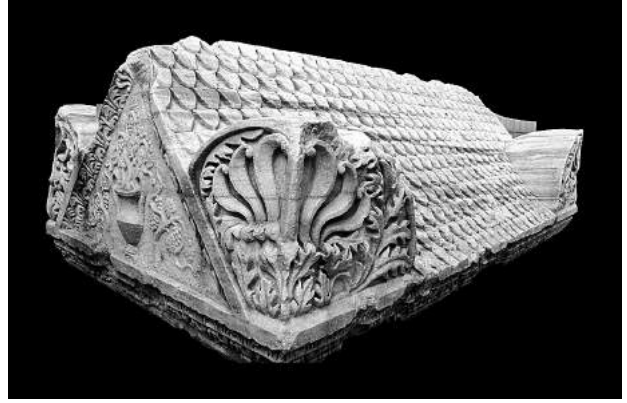
Bulunduğu Yer: *Tarsus Şehir Merkezi*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 87 cm. Gen.: 142 cm. Uz.: 252 cm.

Eserin Tanımı: Akroterli beşik çatı biçiminde lahit kapağıdır. Ion kymationu ve palmet süslemelerinin yer aldığı profil kısmı ile başlar. Çerçevesi alınlığın yüzeyinde bir kantharosun içinden ve kantharosun oturduğu zeminden çıkan üç bağın üzerinde asma dalları ve üzüm salkımları bulunur. Çerçeve ise palmetler ile bezelidir. Akroterler akanthus yaprakları ve onlardan çıkan palmetler ile süslüdür. Kapağın meyilli yüzeylerinde yaprak bezeme biçimli kiremitler yer alır.

Eserin Değerlendirmesi: Kapağın meyilli yüzeylerinin yaprak biçimli küçük kiremitlerle süslenmesi, Attika tipi lahitlerin I. Erken Evre olarak adlandırılan ve M.S. 140-150 yıllarına tarihlenen kapaklarında görülen bir özelliktir. Bunun yanı sıra akroterlerin palmet gibi bitkisel motifler ile bezenmiş olması Anadolu lahitlerinin bir özelliği olarak kabul edilmektedir. Ion kymationu ve hemen üzerindeki palmet süslemeleri arasındaki sıkı aks uyumu, geç Traianus ve Hadrianus Dönemi'nin stil özellikleri arasındadır. Alınlık çerçevesindeki palmetler, akanthuslaştırılmış yapraklara sahiptirler. Palmetlerde matkabin yoğun olarak kullanılmaması ve yaprakların henüz çok parçalı olmayan görünümü Side'deki geç Hadrianus Dönemi'nden Antoninuslar Dönemi (M.S. 2. yüzyılın ortaları) içlerine kadar farklı tarihler önerilen N1 Tapınağı ve Antoninuslar Dönemi'ne tarihlendiği önerilen sahne binasının kapı lentosundaki akanthuslaştırılmış palmetler ile benzeşmektedir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın ortaları.

Literatür: Koch 2001, 155.205; Kadioğlu 2006, 104-106; Strocka 1996, 469; Mansel 1978, 133 Res. 139; Vandeput 1997, Pl. 115,2.

Kat. Nr.: 48

Eserin Türü / Adı: *Lahit Kapağı*

Malzeme: *Konglomera*

Env. Nr.: 2014-03-03

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

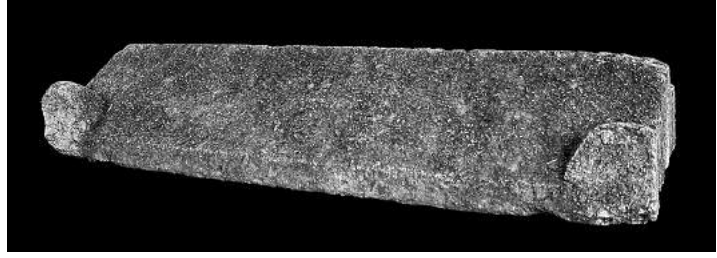
Yük.: 36 cm. **Gen.:** 87 cm. **Uz.:** 205 cm.

Eserin Tanımı: Kırma çatı formuna sahip bir kapaktır. Köşelerde akroter bulunur.

Eserin Değerlendirmesi: Üzerinde herhangi bir figüratif veya dekoratif süsleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla bir tarih önerisinde bulunmak mümkün değildir.

Tarihleme Önerisi: Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemleri.

Literatür: –

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Alföldi-Rosenbaum 1980
Alföldi-Rosenbaum, E., The Necropolis of Adrassus (Bababolu) in Rough Cilicia (Isauria), Wien.
- Asgari 1977
Asgari, N., "Die halbfabrikate kleinasiatischer Girlandensarkophage und ihre Herkunft", AA 1977, 329-380.
- Atik v.d. 2000
İnan, J. – Atik, N. – Öztürk, A. – Alanyalı, H. S. – Ateş, G., "Vorbericht über die Untersuchungen an der Fassade des Theaters von Perge", AA 2000, 285-340.
- Aydınöğlü 2015
Aydınöğlü, Ü., "Kanytellis Mezarları, Nekropolisleri", Kanytellis. Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi (ed. Ü. Aydınöğlü), İstanbul, 33-78.
- Mert 2005
Mert, H., "Knidos Korinth Tapınağı", Ramazan Özgan'a Armağan (ed. İ. H. Mert – M. Şahin), İstanbul, 230-248.
- Kadioğlu 2006
Kadioğlu, M., Die scaene frons des Theaters von Nysa am Maeander, Mainz.
- Kaplan 2015
Kaplan, D., "Manisa Müzesi'ndeki Roma Dönemi Lahitleri", Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri (ed. S. Durugönül), İstanbul, 163-172.
- Koch 2001
Koch, G., Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri (Z.Z. İlkelen), İstanbul.
- Koch – Sichtermann 1982
Koch, G. – Sichtermann, H., Römische Sarkophage, München.
- Laflı – Christof 2015
Laflı, E. – Christof, E., "Hellenistic and Roman Steles in the Museum of Tarsus in Cilicia", Gephyra 12, 121-139.
- Linfert 1992
Linfert, A., Die Antiken Skulpturen des Musée Municipal von Château-Gontier, Mainz
- Mansel 1978
Mansel, A. M., Side, Ankara.
- Özgan 2003
Özgan, R., Die kaiserzeitlichen Sarkophage aus Konya und Umgebung, AsiaMS 46, Bonn.
- Turak 2001
Turak, Ö., Roma Dönemi Pamphylia Lahitleri ve Atölye Sorunu (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Tepebaş – Durugönül 2013
Tepebaş, U. – Durugönül, S., "Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi", Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu. Heykeltıraşlık ve Mimari Pilastik Eserler (ed. S. Durugönül), İstanbul, 35-152.
- Strocka 1996
Strocka, V. M., "Datierungskriterien Kleinasiatischer Girlandensarkophage", AA 1996, 455-473.
- Vandeput 2007
Vandeput, L., The Architectural Decoration in Roman Asia Minor. Sagalassos: a Case Study, Brepols.
- Yılmaz 2005
Yılmaz, M., Bozkır ve Çevresinin Antik Tarihi ve Eserleri. Isauria, Konya.

**VIII. TARSUS MÜZESİ'NDEKİ
ROMA DÖNEMİ
MİMARİ ELEMANLARI**

Deniz KAPLAN

Kat. Nr.: 49

Eserin Türü / Adı: *Kaide*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2014-03-02

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 30 cm. Üst çap: 60 cm. Alt gen.: 60x60 cm.

Kat. Nr.: 50

Eserin Türü / Adı: *Kaide*

Malzeme: *Mermer*

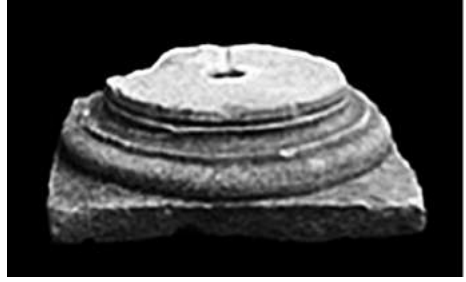
Env. Nr.: 2014-03-25

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 20 cm. Üst çap: 42 cm. Alt gen.: 57x57 cm.

Kat. Nr.: 51

Eserin Türü / Adı: *Kaide*

Malzeme: *Kireç Taşı*

Env. Nr.: 2014-03-06

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 36 cm. Üst çap: 78 cm. Alt gen.: 105x113 cm.

Kat. Nr.: 52

Eserin Türü / Adı: *Kaide*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-26

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 31 cm. Üst çap: 70 cm. Alt gen.: 90x90 cm.

Eserlerin Tanımı: Attik-Ion tiptedirler. Bir plinthe, torus, trochilos ve torus'tan oluşmaktadırlar.

Eserlerin Değerlendirmesi: Attik-Ion tipteki kaideler için henüz tespit edilmiş bir tarihleme kriteri yoktur.

Tarihleme Önerisi: Roma İmparatorluk Dönemi.

Literatür: Berns 2003, 88-89.

Kat. Nr.: 53

Eserin Türü / Adı: *Sütun Tamburu*

Malzeme: *Kireç taşı*

Env. Nr.: *984-7-81*

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *135 cm. Çap:* *64 cm.*

Eserin Tanımı: Fluthes ve yivlerden oluşan bir sütun tamburudur.

Eserin Değerlendirmesi: Kontekslerinden kopartılan sütun tamburları için kesin bir tarih önerisinde bulunmak mümkün değildir.

Tarihleme Önerisi: Roma ve Bizans Dönemleri

Literatür: –

Kat. Nr.: 54

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 2016-1-6

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 55 cm. Üst gen.: 47.5x50.7 cm. Alt çap: 38 cm.

Eserin Tanımı: Başlık, abakus ve kalathos bölümlerinden oluşmaktadır. Bunların üzerinde yer aldığı taş bloğu ise iki parçalıdır. Alt taş bloğu üzerinde alt akanthus yaprak çelengi ve bunların arasında üst akanthus çelenginin alt kısımları bulunmaktadır. Üst taş bloğu üzerinde ise üst akanthus yaprak sırasının taç kısımları, caulis kökü ve düğümü, kaplama yaprakları, helixler ve abakus çiçeği sapı ve abakus yer almaktadır. Abakus köşeleri, dış kaplama yaprakları ve yaprak taç kısımları kırıktır. Alt çelenge ait yaprakların yüzeyinde aşınmalar söz konusudur.

Eserin Değerlendirmesi: Yaprakları oluşturan dilimler çoğunlukla aşınmışlardır. Ancak gerek kaplama yapraklarında gerekse alt ve üst çelenge ait yaprakların görülebilen bölümlerinde yaprak dilimlerinin dört veya beş parmaktan oluştukları ve her bir dilimin arasında kapalı yuvarlak veya damla biçimli gözlerin varlığı söz konusudur. Orta damar ve dilimler arasındaki geçişler kabarık, etli ve yumuşak forma sahiptirler. Bu kısımlarda matkap derin kullanılmamıştır. Bu durum başlığın geneline hakimdir. Caulis kökleri de benzer bir şekilde kabarık, etli ve yumuşak geçişlere sahip yüzeysel dikey yivler ile işlenmişlerdir. Ayrıca kalathos yüzeyine bağımlı ve yassı bir görünüme sahip olup, yanındaki akanthuslardan da bağımsız değildirler. Üst akanthus yaprak çelengi içerisindeki orta yaprağın üzerinden abakus çiçeği sapı yükselmekte, hafif kıvrımlar yaparak iç kaplama yaprakları ve helixler arasından geçerek abakusa ulaşmaktadır. Helix yüzeyi yivlidir.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde tanımlanan başlık, Erken İmparatorluk Dönemi korinth başlıklarının stil özelliklerini yansıtmaktadır. Yapraklarda egemen olan kabarık, etli ve yumuşak geçişler, yivli caulis kökleri ve gözlerin damla ve yuvarlak formda olması Augustus Dönemi korinth başlıklarının stil özellikleri olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra dilimler arasındaki geçişlerde matkap, derin kullanılmamıştır. Bu açıdan özellikle Ephesos'daki yazıtıyla M.Ö. 27-14 yılları arasına kesin tarihlenen bazilikanın ion başlıklarının polster yüzeyindeki akanthuslar ile tamamen benzerdir. Diğer benzer örnekler ise stil özelliklerine göre tarihlenirler. Bunlar, Ephesos ve Stratonikeia'da bulunmaktadırlar. Benzer akanthuslar, Ephesos Agora'daki Batı Kapısı'nın ve Stratonikeia'daki Augustus Tapınağı'nın ion başlıklarındaki polster yüzeyinde yer almaktadır. Ayrıca kalathos yüzeyine bağımlı ve yassı bir görünüme sahip olup, yanındaki akanthuslardan da bağımsız olmayan caulis köklerinin yüzeysel dikey yivler ile işlenmiş olması, imparatorluğun doğu eyaletlerindeki başlıklar üzerinde yer alan caulisler ile benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan ilk benzer örnek Suweidiye'de bulunmaktadır. Buradaki M.Ö. 1. yüzyılın son yıllarına verilen tapınağın başlıklarındaki caulis kökleri benzerdir. Bir diğer benzer örnek Tarsus'unda içerisinde bulunduğu Kilikia eyaleti kentlerinden olan Elaiussa Sebaste'de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu başlık, Elaiussa Sebaste'ye bağlı kırsal yerleşimlerden olan Kanytellis'de bulunmaktadır. Nasıl bir yapıya ait olduğu bilinmeyen ve stil özelliklerden yola çıkılarak Augustus dönemine tarihlenen korinth başlığı, Tarsus başlığı caulisleriyle benzer özelliklere sahiptir.

Tarihleme Önerisi: Augustus Dönemi.

Literatür: Rumscheid 1994, 267-268, 17 Taf. 43-6, 44.4; Mert 2008, 212 Abb. 148a; Tırpan 1998, 160 Res. 75; Söğüt 2005, 352-353; Dentzer – Feydy 1986 Pl. IX.c; Kaplan 2015, 90 Fig. 1-2.

Kat. Nr.: 55

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-18

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 57 cm. Üst gen.: 52x58 cm.

Alt çap: 48 cm.

Eserin Tanımı: Başlık, kalathos ve abakus kısmından oluşmaktadır. Abakus köşeleri, volütler ve dış kaplama yaprakları kırık, başlık kaidesi ve abakusun uzun yüzeyleri aşınmıştır. Kalathos üzerinde iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, kaplama/destek yaprakları ve helixler görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Başlık yüzeyi oldukça aşınmıştır. Buna karşın her bir yaprak diliminin içerisinde geniş ve derin kanallar yer almaktadır. Dilimler arasındaki geçişler, yumuşak hatlara sahiptir. Orta damarın her iki yanında taç kısmındaki yaprak dilimlerinin içerisinden çıkan kanallar, bir alttaki yaprak dilimlerine kadar aşağıya inmektedir. Dilimler arasında kalan gözler ise uzun, ince ve dikdörtgen görünümlü yarıklar formundadırlar. Üst akanthus çelengine ait yaprakların sadece yaprağın kalathos yüzeyinde başladığı bölümündeki orta damarın her iki yanında bulunan kanalları görülmektedir. Bunlar derin, geniş ve özensiz bir görünümündedirler. Caulisler sadece köklerden ibaretlerdir. Kötü korunma koşulları sebebiyle formunu tanımlamak mümkün değilse de köklü ve güçlü bir yapıya sahip değildir. Üst çelenge ait orta akanthus yaprağının arkasından abakus çiçeği destek yaprağı yükselmektedir. Üç yapraklı bir görünüme sahiptir. Yan yapraklar iç kaplama yaprağının taç kısımlarına dokunmaktadır. Kaplama yapraklarının da yüzeyi aşınmıştır. Buna karşın dilimler arasındaki geçişlerin yuvarlak yüzeylere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Helixler, kalathos dudağı altından sarmal yapmaya başlar ve orta destek yaprağı üzerinde sarmal yaparlar.

Yukarıda ayrıntılı stil tanımı yapılan başlığın stil özellikleri, M.S. 1. yüzyılın sonu ve 2. yüzyılın başlarına tarihlenen başlıklarla benzerlik göstermektedir. Alt sıra yaprakların toplu ve birbirlerine mesafeli duruşları, yarıklar şeklinde gözler, dilimler içerisindeki derin ve geniş kanallar ve onlar sayesinde ulaşılan ışık-gölge etkisi, destek yaprağının formu, kaplama yapraklar ve helix kıvrımı ile ilişkisi ve özellikle dilimler arasındaki yumuşak geçişler Stratonikeia gymnasionundaki Flaviuslar zamanına yazıtı ile kesin tarihlenen peristilli avlusuna ait başlıklar ile ve Ephesos'daki M.S. 92-93 yıllarına tarihlenen Domitianus çeşmesinin ve Labraunda'daki yazıtıyla kesin olarak M.S. 107-114 yıllarına tarihlenen kuzey stoanın başlıkları ile benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 1. yüzyılın sonu - M.S. 2. yüzyılın başı.

Literatür: Mert 2008, 167-168 Abb. 79-80; Kadioğlu 2001, Abb. 3; Heilmeyer 1970, 87 Taf. 25.4.

Kat. Nr.: 56

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-52

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 57 cm. **Üst gen.:** 51x63 cm. **Alt çap:** 48 cm.

Eserin Tanımı: Başlık, kalathos ve abakus kısmından oluşmaktadır. Abakus köşeleri, volütler, dış kaplama/destek yaprakları kırık ve abakusun uzun yüzeyleri aşınmıştır. Kalathos üzerinde iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, kaplama ve destek yaprakları ve helixler görülmektedir. Ancak bunların yüzeyi aşınmıştır.

Eserin Değerlendirmesi: Başlık yüzeyi oldukça aşınmıştır. Buna karşın alt sıra yapraklarının toplu ve birbirlerine mesafeli duruşları, yarıklar şeklinde gözler, dilimler içerisindeki derin ve geniş kanallar, onlar sayesinde ulaşılan ışık-gölge etkisi, destek yaprağının formu, kaplama yapraklar ve helix kıvrımı ile ilişkisi, özellikle dilimler arasında yumuşak geçişler gözlenebilmektedir. Bu stil özellikleriyle ve ölçüleriyle Kat. No. 55'deki başlık ile tamamen benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 1. yüzyılın sonu - M.S. 2. yüzyılın başı.

Literatür: Benzer örnek için bk. Kat. No. 55.

Kat. Nr.: 57

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 984-7-75

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 57 cm.

Eserin Tanımı: Kalathos ve abakus kısımdan oluşur. Kalathos üzerinde iki sıra akanthus yaprakları, caulis kökü ve düğümü ile kaplama yaprakları görülmektedir. Abakus, kaplama yapraklarının taç kısımları, volüt ve helixler tahrip olmuşlardır.

Eserin Değerlendirmesi: Alt yaprak çelengine ait yapraklar, oldukça geniş bir şekilde kalathos yüzeyini sararlar ve kalathos zemini, sadece parmak arasındaki dar yüzeylerde görülmektedir. Akanthus yaprakları, kalathostan bağımsız değildir ve alçak kabartmadırlar. Yapraklar orta damarın her iki yanında ikişer yaprak dilimi ve bir yaprak taçından oluşmaktadır. Dilimler dörder parmaktan oluşmaktadır. Parmaklar uzundur ve uçları sivridir. Yaprak dilimleri parmak içlerinin derin ve geniş yivlerle verilmesiyle hareketlendirilmiştir. Gözler damla formundadır. Komşu yapraklar ile birbirlerine oldukça yakın dururlar, fakat birbirlerine dokunmazlar. Bunların aralarında üst çelenge ait yaprakların başlık kaidesine kadar inen orta damarları görülmektedir. Üst sıra yaprakların arasında bulunan caulisler, alçak kabartmadır ve üzerlerinde dikey yivler bulunmaktadır. Caulis düğümü kuşağı dardır. Burada süsleme elemanı olarak inci-makara dizisi ve birbirine dolanmış ip (organ) görünümüleri mevcuttur. Kaplama yaprakları, güçlü ve yüksektir. Bunlar yapraklar gibi alçak kabartma değil, kalathos yüzeyinden oldukça çözülmüş bir yapıya sahiptir. Kaplama yapraklarında da gözler damla biçimli olmakla birlikte, kaplama yapraklarının bazı parmakları birbirlerine dokunmaktadır. Bu dokunmalar sonucunda, aralarında üçgen biçimli boşluklar oluşmaktadır.

Yukarıda ayrıntılı stil tanımı yapılan ve özellikleri anlatılan başlık, imparatorluğun doğu eyaletlerinden Syria ve Kilikia eyaleti kentlerinde bulunan, hem yazıtı hem de stil özellikleri sayesinde M.S. 1. yüzyılın sonu-2. yüzyılın başlarına tarihlenen yapıların başlıklarıyla benzerdir. Bu başlıklar M.S. 83 yılına tarihli Iamblique ve M.S. 103 yılına tarihlenen Elahbel'deki tapınak mezarların, M.S. 80 -120 yılları arasına tarihlenen Bel Tapınağı'nın portikuslarının, M.S. 125-130 yıllarına tarihlenen Elaiussa Sebaste'deki T 11 Tapınak mezarın ve Seleucia ad Calycadnum'daki M.S. 2. yüzyıla tarihlenen tapınağın üzerinde bulunurlar.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın başı.

Literatür: Schlumberger 1933, 285 vd. Pl. XXXI; Durukan 2005, 107 vd; Durukan 2009, 348; Pohl 2002, 214.

Kat. Nr.: 58

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Kireç Taşı*

Env. Nr.: *Etütlük*

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *57 cm. Üst gen.: 66x59 cm. Alt çap: 50 cm.*

Eserin Tanımı: Kalathos ve abakus kısmından oluşmaktadır. Kalathos üzerinde iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökleri ve düğümleri, kaplama yaprakları, volütler ve abakus çiçeği sapı görülmektedir. Abakus taç ve levha kısmından oluşmaktadır. Abakus köşeleri, helixler, bazı volütler tamamen kırıktyrlar. Ayrıca kaplama ve üst akanthus çelengine ait yapraklar kısmen aşınmışlardır.

Eserin Değerlendirmesi: Yapraklar, alttan geniş bir şekilde başlayan ve taç yaprağına doğru gittikçe daralan orta damarın her iki yanında, ikişer yaprak dilimi ve taç kısmından oluşmaktadır. Alt ve üst yaprak dilimleri dört parmağa sahiptir. Yaprak dilimleri içerisinde, yaprak kaidesinden başlayarak parmak uçları içerisine kadar uzanan, derin ve geniş kanallar bulunmaktadır. Sivri olan parmak uçlarından başlayarak, yaprak dilimleri içerisinde bulunan kanallara doğru parmakların içe doğru eğimli oldukları ve derin bir çizgi hattı ile yivlendirildiği gözlenmektedir. Taç yaprağından aşağıya, orta damarın her iki yanından birer kanal inmektedir. Yaprakların parmak kısımları kısa, dar, ancak uçları oldukça sivridir. Dilimler içerisindeki parmakların bir tanesi, üst yaprak diliminin alt parmağına dokunmaktadır ve bu sayede birleşilen alanlarda üçgene benzeyen yarıklar şeklinde gözler oluşmaktadır. Caulis kökleri yuvarlak ve yüksek bir forma sahiptir. Kökler derin matkap kullanımı sayesinde spiral halinde ince ve derin bir şekilde yivlendirilmişlerdir. Diğer yüzlerdeki caulis kökleri yivsizdirler. Benzer bir durum caulis düğümleri için de söz konusudur. Caulis köklerinin bir tanesi üzerinde, aşağı doğru asılı ve üç bölümlü yaprak dizisi ile bezenmiş düğümler yer alır. Diğer düğümler ise, bilezik formundadır ve süslemesizdirler. Kaplama yaprakları oldukça büyük, güçlü ve dik bir şekilde çıkan bir yapıya sahiptirler. Kaplama yapraklarının alt kısımlarından itibaren başlayan derin oyuklu yivler yukarı doğru yükselerek, parmak uçlarının içlerine kadar uzanmaktadırlar.

Caulis düğümünün aşağı doğru asılı ve üç bölümlü yaprak dizilerinde yaprakların "U" formunda ve düzgün hatlara sahip olmaları, Baalbek'teki M.S. 2. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenen Bacchus Tapınağı'nın kuzey ante duvarı üzerinde bulunan başlığın caulis düğümleri ile tamamen benzeşmektedir. Üzeri derin matkap kullanımı sayesinde spiral halinde ince ve derin bir şekilde yivlendirilen caulislerin Anadolu'da M.S. 2. yüzyıl içerisine tarihlenen örnekleri oldukça azdır. Bu tarz caulis köklerinin benzerleri, Pergamon'dan yazıtı ve stil kritiği sayesinde Traianus-Hadrianus Dönemleri'ne tarihlenen (M.S. 112-129) Traianus Tapınağı'nın başlıklarında ve Roma'dan Ostia'da yazıtıyla M.S. 160 yılına tarihlenen Forum Hamamları'nın frigidariumuna ait başlıkta görülür. Akanthus ve kaplama yapraklarının yukarıda ayrıntılı bir şekilde tanımlanan stil özellikleri ise, Suriye'den Burdj Bagirha'daki yazıtıyla M.S. 161/162 yıllarına kesin tarihlenen Zeus-Bomos Tapınağı'nın korinth başlıklarının akanthus ve kaplama yaprakları ile ve Tarsus'a yakın Kilikia kentlerinden biri

olan Diokaisareia'daki tiyatronun üzerindeki yazıtı sayesinde kesin olarak M.S. 164-165 yıllarına tarihlenen arşitrav-friz bloğundaki akanthus yaprakları ile tamamen benzerdir. Bunun yanı sıra kaplama yapraklarının güçlü, büyük yapısı ve dik duran görünümü, Korykos Tapınağı'nın M.S. 160-170/180 yıllarına tarihlenen korinth başlıklarının kaplama yapraklarıyla benzerlik göstermektedir.

Tarihleme Önerisi: Geç Antoninuslar Dönemi.

Literatür: Freyberger 2000, Abb.19b; Rohmann 1998a, Taf. 9-10. A20-21; Freyberger 1990, 130 Taf. 48.a; Tchalenko 1973, 127; Gografe 1993, 53-54 Taf. 16.d; Strube 1993, 10 Taf. 1.f; Kaplan 2008, 287 vd. Fig. 11-12; Spanu 2011, Pl. 31.1.

Kat. Nr.: 59

Eserin Türü / Adı: Korinth Başlığı

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 984-7-122

Bulunduğu Yer: Tarsus civarı

Müze Geliş Şekli: Hibe

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 51 cm. **Üst gen.:** 51x51 cm. **Alt çap:** 32 cm.

Eserin Tanımı: Kalathos iki sıra akanthus yaprak çelenği, caulis kökü, kaplama yaprakları, helix ve volütlerden oluşmaktadır. Abakus üzerinde ise taç ve levha kısmı yer almaktadır. Abakus çiçeği tahrip olmuştur.

Eserin Değerlendirmesi: Yapraklar kalathos zeminini tamamen sarmış durumdadırlar ve beş dilimden oluşmaktadırlar. Alt yaprak dilimleri üç ve üst yaprak dilimleri dört parmağa sahiptir. Parmak yüzeyleri geniştir, ancak yüzeyel yivlerle vurguludur. Üst çelenkten aşağıya orta damarın her iki yanından geçerek birer derin ve geniş kanal inmektedir. Alt ve orta yaprak dilimlerine ait parmaklar, komşu akanthusun parmaklarıyla tamamen birleşirler ve bu alanlarda baklava dilimine ve dikdörtgene benzer boşluklar oluşmaktadır. Caulisler küçük birer üçgen prizması formundadırlar. Caulis düğümleri çalışılmamıştır. Kplama yapraklarının yüzeyleri aşınmıştır. Tanımlanan stil özellikleri, Caesarea'dan M.S. 3. yüzyılın ortalarına ve 2. yarısına tarihlenen, Didyma'dan müze deposunda bulunan M.S. 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen A 720 envanter numaralı ve Silifke Müzesi 135 katalog numaralı korinth başlıklarıyla benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. yüzyıl.

Literatür: Fischer – Megaritz – Pearl 1992, 219 Fig. 7-8; Pülz 1989, 172 Taf. 30-11; Kaplan 2013, 164.

Kat. Nr.: 60

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-5

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müzeeye Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 45 cm. **Üst gen.:** 40x41 cm.

Eserin Tanımı: Başlık, kalathos ve abakustan oluşmaktadır. Kalathos iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, helix ve volütlerden oluşmaktadır. Abakus üzerinde çiçek yer almaktadır. Yaprakların tamamı tahrip olmuştur ve başlık yüzeyi de oldukça aşınmıştır. Ayrıca abakus köşeleri ve volütler kırıktır.

Eserin Değerlendirmesi: Görülebildiği kadarıyla parmak içlerinin derin yivler ile vurgulanmış olduğu ve orta damarın her iki yanında derin kanalların var olduğu söylenebilir. Helixler ise, düz yüzeyli ve yarım ay formundadırlar ve altındaki yine yarım ay formundaki iç kaplama yaprakları ile birleşirler. İç kaplama yapraklarının helixlerle bütünleşmeleri sanki alt alta iki helix sırası varmış gibi algılanmalarına neden olmaktadır. Başlık üzerinde net olarak görülen helix ve iç kaplama yaprakları ve onların birbirleri ile ilişkisi İzmir Müzesi'nde yer alan ve M.S. 2. yüzyılın 3. çeyreğine ve Ankyra'daki sütunlu caddenin M.S. 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başlarına tarihlenen korinth başlıklarındakiyle benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın 2. yarısı - M.S. 3. yüzyılın başları.

Literatür: İdil 1981-1982, 178-179 Res. 8a; Kadioğlu 2011, 176 Fig. 104.

Kat. Nr.: 61

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2014-03-04

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 45 cm. **Üst gen.:** 73x73 cm.

Alt çap: 39 cm.

Eserin Tanımı: Kalathos iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, kaplama yaprakları, helix ve volütlerden oluşmaktadır. Abakus üzerinde ise taç ve levha kısmı görülmektedir. Abakus çiçeği tahrip olmuştur.

Eserin Değerlendirmesi: Yapraklar kalathos zeminini tamamen sarmış durumdadırlar ve beş dilimden oluşmaktadırlar. Alt yaprak dilimleri üç ve üst yaprak dilimleri, dört parmağa sahiptir. Parmak yüzeyleri geniştir, ancak yüzeysel yivlerle vurguludur. Üst çelenkten aşağıya orta damarın her iki yanından geçerek birer derin ve geniş kanal inmektedir. Alt ve orta yaprak dilimlerine ait parmaklar, komşu akanthusun parmaklarıyla tamamen birleşirler ve bu alanlarda baklava dilimine ve dikdörtgene benzer boşluklar oluşmaktadır. Caulisler küçük birer üçgen prizması formundadırlar. Caulis düğümleri çalışılmamıştır. Kaplama yapraklarının yüzeyleri aşınmıştır. Tanımlanan stil özellikleri, Caesarea'dan M.S. 3. yüzyılın ortalarına ve 2. yarısına tarihlenen, Didyma'dan müze deposunda bulunan M.S. 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen A 720 envanter numaralı ve Silifke Müzesi 135 katalog numaralı korinth başlıklarıyla benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. yüzyıl.

Literatür: Fischer – Megaritz – Pearl 1992, 219 Fig. 7-8; Pülz 1989, 172 Taf. 30-11; Kaplan 2013, 164.

Kat. Nr.: 62

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-28

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 53 cm. Üst gen.: 60x59 cm.

Eserin Tanımı: Başlık kalathos ve abakus kısmından oluşmaktadır. Abakus köşeleri, volütler, dış kaplama/destek yaprakları kırık ve abakusun uzun yüzeyleri aşınmıştır. Kalathos üzerinde iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, kaplama/destek yaprakları ve abakus çiçeği sapı görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Alt akanthus çelengine ait her bir yaprak toplamda beş yaprak diliminden oluşur. Bunlar içerisinde bulunan taç kısımları tahrip görmüştür. Diğer yan dilimler ise dörder parmağa sahiptir ve her bir dilimin içerisinde başlık kaidesinden çıkan ve ikinci parmakların uçlarına kadar ilerleyen geniş ve derin kanallar yer almaktadır. Benzer kanallar taç yaprağına doğru yükselmektedir. Bu kanallar yaprakların yarı kısmından ve orta damarın her iki yanından çıkarak ve taç yapraklarının içlerine doğru uzanmaktadır. Parmak yüzeyleri geniş ve yivli ve uçları sivri bitimlidir. Dilimler arasında kalan gözler ise uzun, ince ve dikdörtgen görünümlü yarıklar şeklindedir. Üst akanthus çelengine ait yapraklar, alt çelengin yapraklarıyla tamamen benzerdir. Caulisler sadece köklerden ibaretlerdir. Bunlar üçgen formundadır. Kaplama/destek yapraklarının yüzey aşınmıştır. Üst çelengin orta yaprakları üzerinden abakus çiçeği sapı çıkmaktadır. Bu hafif kıvrımlar yaparak abakusa ulaşmaktadır. Helixler çalışılmamıştır.

Dilimlerin dört parmaklı yapısı, Aphrodisias dekorasyon okulunun tipik özelliği olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra alt sıra yaprakların toplu ve birbirlerine mesafeli duruşları, yarıklar şeklinde gözler, iri ve geniş parmak yüzeyleri, dilimler içerisindeki derin ve geniş kanallar ve onlar sayesinde ulaşılan ışık-gölge etkisi açılarından M.S. 2. yüzyılın sonu M.S. 3. yüzyılın başına tarihlenen Aphrodisias dekorasyon okulunun eserleri ile benzerdir. Bu özellikler yazıt sayesinde kesin olarak M.S. 178 yılındaki depremden sonra Marcus Aurelius'un maddi desteği ile yeniden inşa edilen ve Orta Severuslar Dönemi'nde inşası tamamlanan Smyrna agorası ve M.S. 206-207 yıllarına tarihlenen Hierapolis tiyatrosu korinth ve kompozit tipi başlıkların akanthuslarıyla tamamen benzerdir. Benzer akanthuslar, Ankyra'daki sütunlu caddenin M.S. 2. yüzyılın sonu 3. yüzyılın başına tarihlenen korinth başlıklarında da mevcuttur.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın sonu - M.S. 3. yüzyılın başı.

Literatür: Heilmeyer 1970, 97-101; Vandeput 1997, 173 Lev. 120, 1-2; Kadioğlu 2006, Lev. 59.2; Kadioğlu 2011, 174 d. Fig. 104.

Kat. Nr.: 63

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-22

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 56 cm. Üst gen.: 65x60 cm. Alt çap: 43 cm.

Eserin Tanımı: Başlık, kalathos ve abakus kısmından oluşmaktadır. Abakus köşeleri, volütler, dış kaplama/

destek yaprakları kırık, başlık kaidesi ve abakusun uzun yüzeyleri aşınmıştır. Kalathos üzerinde iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, kaplama/destek yaprakları ve helixler görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Başlık yüzeyi oldukça aşınmıştır. Buna karşın detayları tanımlamak mümkündür. Alt akanthus çelengine ait yaprakların alt ve taç dilimleri tahrip olmuştur. Görülen orta dilimler ise dörder parmağa sahiptir ve her bir dilimin içerisinde başlık kaidesinden çıkan ve ikinci parmakların uçlarına kadar ilerleyen geniş ve derin kanallar yer almaktadır. Benzer kanallar taç yaprağına doğrudan yükselmektedir. Bu kanallar yaprakların yarı kısmından ve orta damarın her iki yanından çıkarak ve taç yapraklarının içlerine doğru uzanmaktadır. Parmak yüzeyleri geniş ve yivli ve uçları sivri bitimlidir. Bunlar komşu yaprakların parmak uçları ile birleşmekte ve birleşen yüzeylerde üçgenimsi boşluklar oluşturmaktadırlar. Dilimler arasında kalan gözler ise uzun, ince ve dikdörtgen görümlü yarıklar şeklindedir. Üst akanthus çelengine ait yapraklar, alt çelengin yapraklarıyla tamamen benzerdir. Aynı zamanda alt yaprak dilimlerine ait alt parmaklar da komşu parmaklara dokunmaktadır. Üst çelengin orta yapraklarının üzerinden abakus çiçeği destek yaprağı yükselmektedir. Yüzey aşınmıştır. Caulisler sadece köklerden ibaretlerdir. Bunlar üçgen formundadır. Helixler iç kaplama ve kalathos dudağı arasında sıkışmıştır.

Dilimlerin dört parmaklı yapısı, Aphrodisias dekorasyon okulunun tipik özelliği olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra alt sıra yaprakların kalathos yüzeyinin tamamen sarmaları ve parmak uçlarının birbirlerine dokunmaları, yarıklar şeklinde gözler, iri ve geniş parmak yüzeyleri, dilimler içerisindeki derin ve geniş kanallar ile onlar sayesinde ulaşılan ışık-gölge etkisi bakımından M.S. 2. yüzyılın sonu M.S. 3. yüzyılın başına tarihlenen Aphrodisias dekorasyon okulunun eserleri ile benzerdir.

Yukarıda betimlenen stil özelliklerine tamamen benzer bir başlık, Dağlık Kilikia kentlerinden olan Syedra'da bulunmaktadır. Bu örnek, kentteki sütunlu caddeye aittir ve yapı, yazıtları sayesinde kesin olarak M.S. 212 yılından sonra ve M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreği içerisine tarihlenmektedir. Diğer benzer örnekler Stratonikeia'daki kapıya ve nymphaiona, Nysa'daki tiyatroya ve Roma'daki imparator saraylarının hippodromuna aittir. Söz konusu benzer stil özelliklerine sahip akanthuslar, kompozit ve korinth başlıkları üzerinde bulunmakta ve yukarıda sayılan yapılar Severuslar Dönemi'ne veya M.S. 180-200 yıllarına tarihlenmektedirler. Fischer ise Yakın Doğu'daki korinth başlıklarını incelediği çalışmasında, söz konusu coğrafyadaki yukarıda tanımlanan stil özelliklerine sahip başlıkları Tip IV altında ele alarak, Marcus Aurelius-Septimius Severus zamanına tarihlenmiştir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın sonu - M.S. 3. yüzyılın başı.

Literatür: Karamut 1997, 52; Karamut 1999, 143; Kaplan 2013, 33-34 Atf. 66.d; Mert 2008, 261.266 Abb. 232; Mert 2005, 246 Abb. 9; Kadioğlu 2006, 119-120 Taf. 31.5; Freyberger 1990, 126-129 Taf. 45.3; Fischer 1990, 46-48 Taf. 24-25.

Kat. Nr.: 64

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-17

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 94 cm. Üst gen.: 100x116 cm.

Eserin Tanımı: Başlık, kalathos ve abakus kısmından oluşmaktadır. Kalathos üzerinde alt ve üst yaprak çelenkleri, caulis kökü, kaplama yaprakları, helix ve volütler ve kalathos dudağı yer almaktadır. Abakus levha ve taç kısmından oluşmaktadır ve ortalarında abakus çiçeği yer almaktadır. Alt sıra akanthuslarının alt dilimleri, abakus köşeleri, volütler ve abakus çiçeği tahrip olmuştur.

Eserin Değerlendirmesi: Alt çelenge ait yaprakların alt bölümleri kırık olduğundan kaç dilimden meydana geldiği anlaşılamamaktadır. Taç kısımları da kırıktır. Görülebilen iki dilim, dört veya beş parmağa sahip olabilir. Dilimlerin içerisinde kanallar ve onlara açılan parmak yivleri görülmektedir. Parmaklar kısa ve yüzeyleri dardır ve uçları sivridir. Yaprak dilimleri arasındaki gözler ise, uzun ince yarıklar şeklindedir. Ayrıca bu yarıkların hemen yanında üçgen boşlukların varlığı da dikkat çekmektedir. Üst çelenge ait yapraklar, alt çelenge ait yaprakların arkasında ve yan üçüncü dilimlerin alt parmaklarının olduğu noktadan yükselmeye başlamaktadır. Stil özellikleri bakımından alt sıra akanthuslar ile benzerdir. Üst sıra akanthus yapraklarının arasında prizma şeklindeki kabarık haline indirgenmiş caulis kökleri yer almaktadır. Bunlardan kaplama yaprakları çıkmaktadır. Üst çelengin orta yaprağı üzerinde destek yaprağı bulunmaktadır. Toplam beş yaprağa sahip olduğu anlaşılan desteğin, orta yaprakları iç kaplama yaprağına dokunmaktadır. Üst yaprağı üzerinden ise abakus çiçeği sapı çıkar, düz ve bezemesiz kalathos dudağını aşarak abakus üzerinde bulunan dört yapraklı çiçek ile birleşmektedir.

Korinth başlığının yukarıda tanımlanan genel yapısı, düzenlemesi ve stil özellikleri, özellikle Antoninuslar Dönemi korinth başlıklarını hatırlatmaktadır. Karşılaştırma örnekleri olarak yazıtı sayesinde Antoninus Pius zamanına (M.S. 147-151) kesin tarihlenen Nysa bouleterionun ve M.S. 160-180 yılları arasına tarihlenen Miletos'daki Faustina hamamlarının başlıkları sunulabilir. Tarsus başlığında parmakların kısa ve dar yüzeyi, parmak içlerindeki yivlerin keskin yüzeylere sahip olmaması ve yaprak dilimlerinin içerisindeki kanalların derin işlenmemiş olması Nysa Bouleterion'un başlığıyla tamamen benzerdir. Buna karşın parmak uçlarındaki ince matkap artığı köprücükler, Nysa Bouleterion başlıklarında görülmezler. Bu nedenle Tarsus başlığı Nysa örneğinden biraz geç olabilir. Benzer köprücükler Miletos'daki Faustina hamamlarının kompozit başlıklarındaki parmak uçlarında görünse de, Faustina başlıklarında yivler ve kanallar daha keskin yüzeyli ve kanallar daha derindir. Bu farklılıktan dolayı, Tarsus başlığı Miletos Faustina hamamlarının başlıklarından da daha erkendir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın ortaları.

Literatür: Heilmeyer 1970, 100 vd. Taf. 32,3; Kadioğlu 2006, 118, Taf. 48,3.6.

Kat. Nr.: 65

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *2014-04-13*

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *69 cm.* Üst gen.: *76x76 cm.*

Eserin Tanımı: Başlık, kalathos ve abakus kısmından oluşmaktadır. Kalathos üzerinde alt ve üst yaprak çelenkleri, caulis kökü, kaplama yaprakları, helix ve volütler ile kalathos dudağı yer almaktadır. Abakus levha ve taç kısmından oluşmaktadır ve ortalarında abakus çiçeği bulunmaktadır. Abakus köşeleri, volütler ve abakus çiçeği tahrip olmuştur.

Eserin Değerlendirmesi: Alt çelenge ait her bir yaprak, yedi diliminden meydana gelmektedir. Alt dilimler üçer, orta dilimleri dörder ve onun üzerindeki diğer dilimler ise üçer parmağa sahiptir. En üstte ise taç dilimi yer almaktadır. Plastik olarak vurgulanmış olan orta damar, yukarıya doğru incelmektedir. Orta yaprak diliminin içerisinde başlık kaidesinden başlayarak üstten ikinci parmağın uçlarına kadar uzanan derin ve geniş kanallar yer almaktadır. Bu kanalların benzerleri, üstteki dilimler içerisinde de bulunur. Ancak bu kanallar orta damarın yanında ve orta yaprak dilimlerinin başlangıç noktasından çıkmaktadır. Taç yaprağının içerisinde de iki adet kanal yer almaktadır. Bu kanallar, orta damarın yanında ve bir alt dilimlerin başlangıç noktalarından çıkmaktadır. Alt çelenge ait yaprakların alt dilimleri ve üst dilimlerin alt üç parmakları birbirlerine dokunmaktadır. Bu alanlarda üçgen ve baklava dilimi şeklinde boşluklar oluşmaktadır. Yaprak dilimleri arasındaki gözler ise, uzun ince yarıklar şeklindedir. Parmaklar uzun ve dar ve yivli yüzeylerden ve sivri uçlardan meydana gelmektedir. Üst çelenge ait yapraklar, alt çelenge ait yaprakların arkasında ve yan üçüncü dilimlerin alt parmaklarının olduğu noktadan yükselmeye başlamaktadır ve stil özellikleri bakımından alt sıra akanthuslar ile benzerdir. Üst sıra akanthus yapraklarının arasında prizma şeklindeki kabarık haline indirgenmiş caulis kökleri yer almaktadır. Bunlardan kaplama yaprakları çıkmaktadır. Yarım daireden biraz daha büyük olan helixler düz yüzeylidir. İç kaplama yapraklarının ağır biçimi ve helixlerle bütünleşmeleri sanki alt alta iki helixs sırası varmış gibi algılanmalarına yol açmaktadır. Kalathos dudağı düz ve bezemesizdir.

Korinth başlığının yukarıda tanımlanan genel yapısı, düzenlemesi ve stil özellikleri, özellikle M.S. 2. yüzyılın sonu - 3. yüzyılın başına tarihlenen örnekleri hatırlatmaktadır. Karşılaştırma örnekleri olarak yazıtı sayesinde M.S. 178 yılından sonra inşasının başladığı bilinen Smyrna agorası ve Leptis Magna'daki yazıtıyla kesin olarak M.S. 195-216 yıllarına tarihlenen Severuslar bazilikası başlıkları gösterilebilir. Stilistik özelliklerinden yola çıkılarak tarihlenen benzer başlıklar da mevcuttur. Iudea Bölgesi başlıklarını inceleyen Fischer, benzer başlıkları Marcus Aurelius-Septimius Severus zamanına tarihlenmiştir. Knidos Korinth Tapınağı'nın başlıkları geç Antoninuslar-erken Severuslar ve Ankyra sütunlu cadde başlıkları ise M.S. 2. yüzyılın sonu - 3. yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın sonu - 3. yüzyılın başı

Literatür: Heilmeyer 1970, Taf. 33.4; Vandeput 1997, Pl. 120; Mert 2005, 234-235 Res. 8; Kadioğlu 2011, 174-176 Fig. 104; Fischer 1990, 46-48 Pl. 24-26; Fischer – Magaritz – Pearl 1992, 219 Fig. 4.

Kat. Nr.: 66

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Kireç taşı*

Env. Nr.: 970-19-36

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müzeye Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 33 cm. Gen.: 49 cm.

Eserin Tanımı: Duvara bağlı pilaster başlığının bir parçasıdır. Sadece stilize ve altın-ada bir adet akanthus yaprağının desteklediği volüt ve onun yanındaki tiyatro maskı biçimindeki bir figürden oluşur.

Eserin Değerlendirmesi: Bir akanthus yaprağının yarısı betimlidir. İki yaprak dilimi ve taç kısmından oluşur. Dilimler dörder parmağa sahiptir. Parmakların içleri yivlidir ve geçişler yumuşaktır. Maskın ağzı ve göz bebekleri oldukça büyük ve açık verilmişlerdir. Sakallıdır. Saçlar uzun ve dağınıktır.

Hem akanthus yapraklarının hem de maskın bir benzerinin birlikte aynı blok üzerindeki bir örneği, Belgrad'daki Ulusal Müze'de bulunmaktadır.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyıl.

Literatür: Mercklin 1962, 143 Abb. 705.

Kat. Nr.: 67

Eserin Türü / Adı: Korinth Başlığı

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 970.19.48

Bulunduğu Yer: Tarsus civarı

Müze Geliş Şekli: Hibe

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 55 cm. **Üst gen.:** 60x68 cm. **Alt çap:** 30 cm.

Eserin Tanımı: Kalathos üzerinde iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, kaplama yaprakları ve helikler bulunmaktadır. Abakus taç ve levha kısmından oluşmaktadır ve ortalarında abakus çiçeği yer almaktadır. Abakus'un köşeleri ve volütler kırıktır.

Eserin Değerlendirmesi: Yapraklar kalathos zeminini tamamen sarmış durumdadırlar ve beş yaprak dilimden oluşmaktadır. Alt yaprak dilimleri üç ve üst yaprak dilimleri, dört parmağa sahiptir. Parmak yüzeyleri geniştir, ancak yüzeysel yivlerle vurguludur. Üst çelenkten aşağıya orta damarın her iki yanından geçerek birer derin ve geniş kanal inmektedir. Alt ve orta yaprak dilimlerine ait parmaklar, komşu akanthusun parmaklarıyla tamamen birleşmekte ve bu alanlarda baklava dilimine ve dikdörtgene benzer boşluklar oluşmaktadır. Caulisler küçük birer üçgen prizması formundadırlar. Caulis düğümleri çalışılmamıştır. Kplama yapraklarının yüzeyleri aşınmıştır. Tanımlanan stil özellikleri, sütun başlığı 4 ile tamamen benzerdir. Ayrıca diğer benzer örnekler birbirlerine uzak farklı kentlerde de ele geçmiştir. Caesarea'dan M.S. 3. yüzyılın ortalarına ve 2. yarısına tarihlenen, Didyma'dan müze deposunda bulunan M.S. 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen A 720 envanter numaralı ve Silifke Müzesi 135 katalog numaralı korinth başlıklarıyla benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. yüzyıl.

Literatür: Fischer – Megaritz – Pearl 1992, 219 Fig. 7-8; Pülz 1989, 172 Taf. 30-11; Kaplan 2013, 164.

Kat. Nr.: 68

Eserin Türü / Adı: *Korinth Başlığı*

Malzeme: *Kireç Taşı*

Env. Nr.: 970-19-35

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 62 cm. Alt çap: 50 cm.

Eserin Tanımı: Kalathos ve abakus kısından oluşmaktadır. Abakus, iç kaplama yaprakları, helix ve volütler tamamen tahrip oluşlardır. Kalan kısımlarda da yüzey aşınmıştır. İki sıra akanthus yaprak çelengi, caulisler ve dış kaplama yapraklarının bir kısmı görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Yapraklar beş dilimden oluşmaktadır. Dilimler dört parmağa sahiptir. Parmak yüzeyleri derin yivlerle vurguludur. Kalathos yüzeyi görünürlüğünü tamamen kaybetmiştir. Parmaklar komşu akanthusun parmaklarıyla birleşmekte ve bu alanlarda baklava dilimine benzer boşluklar oluşmaktadır. Caulisler birer üçgen prizması formundadırlar. Caulis düğümleri çalışılmamıştır. Kaplama yapraklarının yüzeyleri aşınmıştır. Tanımlanan stil özellikleri başlığın, Dağlık Kilikia kentlerinden Syedra'nın M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine yazıtıyla kesin tarihlenen sütunlu caddesinin başlığı ile, Stratonikeia'nın şehir kapısının Severuslar dönemi başlıkları ile, Caesarea'dan M.S. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenen başlıklar ile ve Silifke Müzesi'ndeki 134 ve 135 katalog numaralı korinth başlıkları ile benzer olduğunu göstermektedir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. yüzyıl

Literatür: Karamut 1999, Res. 2; Mert 2008, 259.266 Abb. 232; Fischer – Megaritz – Pearl 1992, 2019 Fig. 17-18; Kaplan 2013, 164-165.

Kat. Nr.: 69

Eserin Türü / Adı: *Akanthus*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *Etütlük*

Bulunduğu Yer: *Donuktaş*

Müze Geliş Şekli: *Arkeolojik Kazı*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *30 cm.*

Eserin Tanımı: Bir akanthusun üst yaprak dilimleri ve ona ait bazı parmakları görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Orta damar kırıktır. Onun her iki yanında kanalların varlığı görülür. Bu kanallardan yaprak dilimine, köşeli bir yüzeyle geçiş sağlanır. Yaprak dilimleri beşer adet parmaktan oluşmaktadır. Parmak uçları kırıktır. Parmak içleri keskin kavislerle vurguludur ve “V” formundadırlar. Parmaklar arasındaki geçişler ise keskin sırtlıdır. Yaprak dilimi içerisindeki kanal, derin ve geniştir. Bütün bu unsurlar, yaprak yüzeyinde derin gölge-ışık oyunlarının varlığına hizmet etmektedir. Fakat söz konusu yaprağın korunma durumu, onu benzerleriyle karşılaştırarak tarihlemek için yetersizdir. Akanthus yapraklarında derin matkap kullanımı, geometrik biçimli hatlar, parmak içlerinin keskin kavisli ve “V” biçimli verilmesi ve yaprak dilimlerinin beş parmaktan oluşan yapısı, Traianus-Hadrianus zamanından başlayarak Severuslar dönemine kadar kullanılan stilin özellikleridir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyıl.

Literatür: Jes 2001, 51; Mert 2008, 52.

Kat. Nr.: 70

Eserin Türü / Adı: Arşitrav

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: Etütlük

Bulunduğu Yer: Donuktaş

Müze Geliş Şekli: Arkeolojik Kazı

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 94 cm. Gen.: 74 cm.

Eserin Tanımı: Bir arşitrava ait parçadır.

Arşitravin büyük bir kısmı kırıktır. Sadece alt yüzü görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Arşitrav alt yüzünde soffit ait bir kısım korunmuştur. Burada soffit yayının sadece bir kısmı korunmuştur ve içerisinde lesbos kymationu yer almaktadır. Bu bloğun tarihlenmesinde lesbos kymationu, bize yeterince bilgi vermez. Çünkü Küçük Asya'daki Augustus Dönemi sonrasına tarihlenen yapılar üzerindeki lesbos kymationlarında tipolojik bir gelişimin varlığı henüz araştırılmamıştır. Ancak lesbos süslemelerinin iyi deşifre edilememesine neden olarak, sadece araştırma azlığı öne sürülemez. Önemli bir diğer problem, bu süslemeye yapının en can alıcı noktalarında ve geniş alanlarında yer verilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Lesbos süsleri, dar alanlarda bezeli bulunan bir süsleme elemanıdır. Bu nedenle yapıya bakıldığında diğer ana süslemelere nazaran görülebilirliği ve fark edilebilirliği daha az mümkündür. Bu nedenle sanatçılar bu süslemenin üzerinde özellikle yoğunlaşmamış olabilirler. Buna kanıt olarak aynı yapının benzer blokları üzerinde farklı tipte işlenmiş lesbos kymationlarının varlığı sunulabilir. Hatta farklı dönemlere ait yapılar üzerindeki lesbos kymationları arasındaki benzerlikler dolayısıyla açıkça belirlenebilecek bir gelişim şablonundan da bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Soffit lesboslarında, artık lesbos süslerini oluşturan her bir eleman birbirinden kopmaya başlamıştır. Bu nedenle lesbos kuşağı içerisindeki her bir grup, kendi içerisinde üç gruba ayrılmaktadır. Buna neden olan, üzengi başının tam bir dönüş yapamaması ve üstteki silme ile birleşerek ortadan ikiye ayrılmasıdır. Bu sayede her bir üzengi ve onların ortasında bulunan baş kısmı yuvarlak bitimli eksen yapraklar, ayrı birer süsleme elemanı olarak karşımıza çıkarlar. Gözler, "U ve V" şeklindedir ve üzengi kaburgası henüz dışarı doğru taşkın değildir. Üzengiler arasındaki iki yapraklı goncalar da, üzengi kaburgalarından bağımsızdırlar. Altta tek bir sap üzerinden yükselen goncalar, asıl formunu kaybederek yapraksıdır ve uçları keskin çalılmıştır. Soffit köşesindeki yapraklar ise, asma dalına benzemektedir. Üzengi aralarındaki ve soffit köşelerindeki yapraklarda, abartısız ve orantılı bir matkap kullanımının olduğu ve bu sayede daha küçük parmakların ortaya çıktığı seçilmektedir.

Donuktaş Tapınağı'nın peristasis arşitravlarının birinin soffit çerçevesini süsleyen lesbos kymationları, henüz görülmeye devam eden özenli işçilik, süslemelerin birbirinden kopmaya başlayan ilişkisi ve yapraklarda görülen orantılı ve abartıya kaçmayan matkap işçiliği dolayısıyla M.S. 2. yüzyılın geç olmayan bir dönemine ait olmalıdır. Üzengi başının üst silme ile birleşerek kaburgalarının ortadan ikiye ayrılması ve orta yaprağın, kaburgalardan uzaklaşması Ephesos, Pergamon, Aphrodisias, Kremna ve Iasos'daki Hadrianus Dönemi'ne tarihlenen yapıların lesbos kymationlarında da görülen özelliklerdir. Bu özellik, Antoninuslar döneminde de görülmeye devam eder.

Tarihleme Önerisi: Geç Hadrianus-Antoninuslar Dönemi.

Literatür: Jes 2001, 45-48; Rohmann 1997, Taf. 44.6; Can 2005, 97; Strocka 1988, Taf. 41.2; Vandeput 1997, Pl. 86.2; Strocka 1988, Taf. 46.5; Strocka 1988, Taf. 44.2; Strocka 1988, Taf. 44.5; Vandeput 1997, Pl. 75.3; Vandeput 1997, Pl. 92.1; Vandeput 1997, Pl. 91.2.

Kat. Nr.: 71

Eserin Türü / Adı: *Friz*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *Etütlük*

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *35 cm. Gen.: 56 cm.*

Eserin Tanımı: Bir friz parçasıdır. Friz kuşağının üst kısmı ve friz taç kısmı korunmuştur. Friz kuşağında bazı kabartmaların var olduğu görülmektedir. Ancak kötü korunma koşulları nedeniyle figürler seçilememektedir. Taç kısmında ise ion kymationu yer almaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Ion kymationları, korunan kısmın tarihlenmesinde yardımcı olmaktadır. Özellikle aynı dizinde çanaklar arasında hem mızrak hem de ok ucunun kullanılmış olması, özensizliğe ve yozlaşmaya işaret etmektedir. Ok uçlarında da kanatların uyumdan yoksun bir şekilde farklı uzunluklarda tutulması işçilikteki özensizliğin ve yozlaşmanın bir diğer kanıtıdır. Söz konusu kötü işçilik ve ok uçlarının büyük, keskin hatlara ve genel olarak üçgen formuna sahip olması M.S. 2. yüzyılın sonları ve daha çok 3. yüzyıllara ait bir özelliktir ve Imbriogon Kome'deki M.S. 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başlarına tarihlenen tapınak mezarlarda ve Miletos'daki stadion kapısına ait M.S. 3. yüzyıla tarihlenen üst yapı elemanları üzerinde benzerleri bulunmaktadır.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. yüzyıl.

Literatür: Gliwitzky 2010; 188 Abb. 361 Kaplan 2013, Lev. 37.

Kat. Nr.: 72

Eserin Türü / Adı: *Friz*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *2016.1.4*

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *36 cm. Gen.: 35 cm. Üst der.: 29 cm.*

Eserin Tanımı: Arşitravin taç kısmı ile aynı taş üzerinde çalışmış bir frize ait parçadır. Friz kuşağında, deniz canlıları kabartmaları bulunmaktadır. Arşitravin taç kısmında ion kymationu ve kıvrımlı dal, frizin taç bölümünde ise ion kymationu süslemeleri yer almaktadır. Kabartmalar ve süslemeler kısmen aşınmıştır.

Eserin Değerlendirmesi: Ion kymationları, korunan kısmın tarihlenmesinde yardımcı olmaktadır. Çanakların, yumurtanın etrafını çevreleyen kabuk olmaktan sıyrılarak, bağımsız bir süsleme elemanı gibi kullanılmış olması ve her birinin yay biçiminde formu, özensizliğe ve yozlaşmaya işaret etmektedir. Bu yozlaşma ve özensizlik, M.S. 2. yüzyılın sonlarından itibaren görülen bir özelliktir ve en yakın benzer örnekleri Kilikia yerleşimlerinden biri olan Imbriogon Kome'deki M.S. 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başlarına tarihlenen tapınak mezarlarda görülmektedir. Ayrıca deniz canlılarının benzerleri ise, Side'deki nymphaionunun (G) M.S. 3. yüzyıla tarihlenen kasetleri içerisinde yer almaktadır.

Tarihleme Önerisi: M.S. 3. yüzyıl.

Literatür: Gliwitzky 2010; 120 Abb. 174-176 Kaplan 2013, 132 Lev. 35.

Kat. Nr.: 73

Eserin Türü / Adı: *Korniş-Sima*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 970-19-62

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 39 cm. Uz.: 140 cm.

Eserin Tanımı: Korniş alnı ve sima'dan oluşan bir köşe parçasıdır. Korniş alnı düzdür. Sima ile korniş alnı arasında lesbos kymationları yer almaktadır. Sima ters açık - düz kapalı dizinden oluşan palmetler ile bezelidir. Bunun yanı sıra birde aslan başı biçiminde bir çörtlen bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Palmetler, bir ters açık ve bir düz kapalı dizinden oluşmaktadır. Bu palmet süslemelerinden sadece iki adeti iyi bir şekilde korunmuştur. Açık ve kapalı palmetler, geniş ve yüzeyi konkav formundaki bir bağdan yükselmektedir. Bağın altından, iki yana doğru açılan yalın ve sadeleştirilmiş kıvrımlı dallar yer almaktadır. Bunlar düz yüzeylidir ve kendi içerisinde ikişer sarmala sahiptirler.

Düz dizili kapalı palmetler, bir eksen ve onun yanlarında bulunan altışar yan yaprakta meydana gelmektedirler. Yan yaprakların alt ilk sırası, bağdan çıkmaktadır. İkinci sıra hem bağdan çıkmaktadır hem de eksen yaprakla ilişkilidir. Üçüncü sıra ise, tamamen eksen yaprakta filizlenmektedir. Bu yapraklar bir müddet sonra keskin bir şekilde dönüşler almaktadırlar. Ardından düz bir şekilde devam etmektedirler. Yaprakların bu kısımları geniş ve etlidir. Daha sonrasında ilerleyerek yaprak ucuna doğru daralmakta ve bir düğümle son bulmaktadır. Alttaki ilk sıra yaprakların düğümleri, bir üst yaprağın alt kısmına dokunmaktadır. Ayrıca en alttaki ilk sıra yapraklar, bağın altından çıkan ve iki yana doğru açılan kıvrımlı dallardan dışarı doğru yönelmiş olan sarmalının üst yüzüyle temas halindedir. En üstteki yaprakların düğümleri ise, eksen yaprağına dokunmaktadır.

Kapalı palmetin yapraklarının geniş bir şekilde yüzeye yayılmış olması, yaprakların iri ve dolgun yapısı, eksen yaprakların her iki yanındaki üçlü yaprak dizilimi, yaprak uçlarının düğümle son buluşu ve düğümlerin üst yapraklarla ve eksen yaprakla olan teması, palmet yapraklarındaki ve alttaki kıvrımlı dallardaki yalın ve kuru anlatım ve matkap işçiliğinin henüz orantılı kullanışı bakımından Ephesos'daki Hadrianus'dan M.S. 2. yüzyılın ortalarına kadar verilen Serapeion'un, M.S. 147-149 yılında inşa edilen Vedius Gymnasium'unun ve Hadrianus dönemine tarihlenen liman hamamları ile Pergamon'daki Hadrianus dönemine tarihlenen Kızıl Avlu'nun ve Kyzikos'daki M.S. 123-138 yılları arasına tarihlenen Hadrianus Tapınağı'nın kapalı palmetleri ile benzerlik göstermektedir. Ephesos ve Pergamon'da bulunan, yukarıda sıraladığımız yapılarındaki palmetlerdeki benzerliklere karşın, ayrıntıda bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu, yan yapraklar ile eksen yaprak ve merkez göbek bağ arasındaki ilişkide görülmektedir. Ephesos ve Pergamon'daki yapıların kapalı palmetlerinde yapraklar ya üçgen bir göbek ya da bağlı olduğu alt silmeden filizlenmektedirler. Oysa ki kapalı palmetlerin yaprakları, konkav biçimli bir göbek ve eksen yaprakta çıkmaktadırlar. Bu özellik bakımından da Kyzikos'daki Hadrianus Tapınağı'na ait sima üzerindeki kapalı palmetlerle tam bir uyum içerisinde.

Açık palmetler, kapalı palmetler gibi bir eksen yaprak ve onun her iki yanında üçlü yaprak dizilimine, ayrıca kapalı palmetler ile stilde de benzer özelliklere sahiptirler. Yapraklar, geniş bir şekilde yüzeye yayılmaktadır. Onlar, iri ve dolgun yapıdadırlar ve yüzeyleri geniş ve düzdür. Ancak yaprak uçları, üç

farklı yaprak bitime sahiptir. İlk tip, bloğun kısa yüzünde bulunmaktadır. Buradaki palmetin sadece eksen yaprağı ve onun yanındaki üç yan yaprağın uç kısımları korunmuştur. Eksen yaprağın uç kısmı düz küt bir bitime sahiptir ve görülen kısmı bir üçgene benzemektedir. Yan yaprakların uç kısımları, geniş düğümler ile sonlanmaktadır. İkinci ve üçüncü tip, bloğun uzun yüzündeki açık palmetlerde bulunmaktadır. İkinci tip, çörtlenin hemen yayındaki açık palmette karşımıza çıkmaktadır. Burada eksen yaprağın formu, ilk tip ile benzerdir. Yan yapraklar ise, form olarak oraka benzerler. Üçüncü tip, düz-kapalı palmetin hemen yanında bulunmaktadır. Eksen yaprağı, kapalı palmetin eksen yaprağı ile benzerdir. Yan yaprakların yüzeyi ilerledikçe genişler ve yüzeyler düzdür. Yaprak uçları kendi içerisinde iki farklı bitime sahiptirler. İlkinde uçlar kesik ve düz bir bitime sahip iken ikincisinde yarım ay formundadırlar.

Açık ve kapalı palmetler arasındaki benzerlikler, onların çağdaş olduklarına işaret etmektedir. Açık palmetlerin yan yapraklarında görülen farklı formlar ise, evre farklılığına dair bir kanıt taşımazlar; çünkü ikinci bir evreye işaret eden bir işçilik söz konusu değildir. Bundan dolayı açık palmetler, aynı evrede işlenmiş olmalıdırlar. Görülen farklılıklar, usta farklılığını veya aynı ustanın zengin form repertuarını düşündürmektedir. Bu nedenle her bir farklı form için benzer örnek aramak yerine dönem özelliğini yansıtan form üzerinde durmak daha faydalı olacaktır. Bu aşamada üçüncü tip, bize daha fazla bilgi vermektedir. Onun özellikle, yaprak ucu kesik ve düz bir bitime sahip formu önemlidir. Yaprakların geniş bir şekilde yüzeye yayılmaları, onların iri ve dolgun yapıları ve yüzeylerinin geniş, düz ve yaprak uçunun kesik ve düz bir bitime sahip olması Selinus/Traianapolis'deki Traianus kenotaphının ve Ephesos'daki Serapeion'un sima kuşağı üzerindeki palmetlerle tamamen benzerdirler.

Sima bloğu üzerindeki çörtlen, aslan biçimindedir. Onun yelelerinde derin olmayan kuru ve yüzeysel işçilik, Kyzikos'daki Hadrianus Tapınağı'nın sima bloğu üzerinde çörtlen olarak kullanılmış aslan ile benzerdir.

Tarihleme Önerisi: Geç Hadrianus-Erken Antoninuslar Dönemi.

Literatür: Strocka 1988, 303-305 Taf. 47.1; Başaran 1990, 232 Res. 1; Vandeput 1997, Pl. 88.1; Başaran 1990, 235 Res. 13; Vandeput 1997, Pl. 87.3; Strocka 1988, 302-303; Başaran 1990, 235 Res. 14; Strocka 1988, 303; Başaran 1990, 233, Res. 4; Baratollo 1995, 74; Winterstein 2013, fig. 13; Koçhan 1991, 127 Res. 1-2; Strocka 1988, Taf. 47.1.

Kat. Nr.: 74

Eserin Türü / Adı: *Konsollu Korniş-Sima*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 970-19-62

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 32 cm.

Eserin Tanımı: Konsollardan sadece köşe konsolu kısmen korunmuştur. Yan yüzü, volütlüdür ve üzerinde akanthus yaprağı yer almaktadır. Etrafı ise, ion kymationları ile bezelidir. Korniş altında defne yapraklarına benzeyen ve tek sıra halinde ilerleyen pul şeklinde bir süsleme bulunmaktadır. Korniş alını, oluk/dil-yivler ile bezelidir. Korniş'ten simaya geçişte inci-makara dizileri görülmektedir. Sima kuşağının az bir kısmı korunmuştur. Üzerinde sadece bir düz kapalı palmet korunmuştur.

Eserin Değerlendirmesi: Akanthus'un orta damarı, onu çevreleyen kanalları ve etrafındaki sadece bir üç yaprak dilimi korunmuştur. Orta damar prizma formundadır ve yüzeyi dikey yüzeysel yivlerle ayrıntılandırılmıştır. Orta damar, akanthusun alt kısımlarda daha geniştir ve yaprak tacına doğru ilerlerken daralmaktadır. Onun her iki yanında derin kanallar yer almaktadır. Parmaklar içerisinde ince orta damarla belirtilmektedir. Parmaklar uç kısımlarda, daha küçük parmakçıklara bölünmektedir. Parmakların ve parmakçıkların birbirlerinden ayrıldığı kısımlarda, ufak geniş olmayan nokta biçiminde birer adet matkap delikleri bulunmaktadır. Yaprak dilimlerinin yüzeyi dikey ve diagonal yüzeysel yivler ile hareketlendirilmiştir.

Akanthus yaprağında, orta damarın prizma formunda ve yüzeyi dikey yüzeysel yivlerle ayrıntılandırılması, parmakların uç kısımlarda daha küçük parmakçıklara bölünmesi, parmakların ve parmakçıkların birbirlerinden ayrıldığı kısımlarda ufak geniş olmayan nokta biçiminde birer adet matkap deliğinin varlığı, yaprak dilimlerinin yüzeyinin dikey ve diagonal yüzeysel yivler ile hareketlendirilmesi olması, bu çalışma içerisindeki 76 katalog numarasına sahip eserdeki konsol üzerindeki akanthus ile tamamen benzerdir.

Ion kymationlarının sadece az bir bölümü korunmuştur. Ion kymationları, köşe konsolunun etrafını çevrelemektedir; zemini iyi kullanmak adına çanaklar ve yumurtalar arasında abartılı bir boşluk bırakıldığından çanak oldukça yayvan bir görünümündedir. Ayrıca bu kısımlarda yer alan çanaklar arasındaki ok uçları da geniş bir şekilde çalışılmış ve okların kanatları, çanaklara ulaşabilmek için biraz geniş bırakılmıştır. Onun yanı sıra korunan diğer yarım çanaklar, bağlı olduğu üst silmeden dik bir şekilde çıkarak bezeme alanının orta noktasından kavis yapmaktadır. Çanak yüzeyi düzdür. Yumurtalar, üst silmeden çıkar ve tam bir yumurta formundadır. Yumurtaların sadece alt ucu, matkap artığı ince bir ip şeklindeki kentik ile çanağın iç yüzü ile bağlıdır. Yarım çanak ve onun hemen yanında bulunan çanakla arasındaki ok ucu, diğer ok uçlarından farklıdır. Yüzeyi dar ve incedir. Her iki yandan çanağın tam kavis yaptığı kısımlarla ince ip şeklindeki matkap artığı kentikler sayesinde çanaklara bağlanmaktadır. Bu ion kymationunda çanak ve yumurtanın derin bir şekilde birbirinden uzak durması ve onların biçimi orta İmparatorluk dönemi ion kymationları için karakteristik bir özelliktir. Burada her ne kadar ok uçlarında farklı iki tasarım ile karşılaşılsa da, bu farklı tarih evrelerine işaret

etmez. Ion kymationunda çanak yüzeylerinin düz ve yumurtanın kentikler aracılığıyla altta çanaklara dokunması gibi özellikler 74 katalog numaralı konsollu kornişin üzerindeki ion kymationlarıyla benzerdir. Buna karşın 74 katalog numaralı konsollu kornişin üzerindeki ion kymationlarındaki oklar ile, simalı konsollu korniş bloğundaki ion kymationlarında yer alan oklar birbirinden farklıdır. Burada farklılık, okların kanatlar aracılığıyla çanaklarla birleşiyor olması, kanatların kısa formu ve naif, estetik ve henüz fazla keskin hatlara sahip olmayan yumuşak yapısıdır. Bu özellikler, Ephesos'daki Hadrianus dönemine veya MS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen Serapeion'un duvar arşitravları ve Hadrianus dönemine tarihlenen liman hamamlarının sima bloğu üzerindeki ion kymationlarındaki ok ve onların kanatlarıyla tamamen benzerdir.

Sima kuşağı, palmet ile bezelidir. Bunlardan sadece bir palmet kısmen korunmuştur. Palmet, düz durmakta ve kapalıdır. Palmetin altında kıvrımlı dallar görülmektedir. Palmet, bir çanak yaprak üzerinde yükselmektedir. Eksen yaprakla birlikte toplam beş yaprağa sahiptir. Palmetin ortadaki eksen yaprağı, çanak yaprakta ince bir şekilde çıkmakta ve orta kısmı biraz geçtikten sonra en geniş noktasına ulaşmakta ve ardından tekrar uca doğru tekrar biraz daralmaktadır. Eksen yaprağın orta kısmı keskin bir sırta sahiptir. Yan yaprakların kökleri, ince bir şekilde alttaki çanak yaprakta çıkmaktadır. Ardından "S" profiline yakın bir formda kıvrım yaparak yükselmekte ve uç kısmı düğümlenerek son bulmaktadır. Yaprakların dış kısımlarının bir kısmının yüzeyi düz verilmektedir. Yaprakların iç kısımları ise farklıdır. Burada düz kısımdan hafif içe doğru eğimli bir iniş söz konusudur. Bu tarz sayesinde dış çeper, kuşak zemininden daha yüksek kabartmadır ve derin çalışılmıştır. İç çeper ise, daha alçak kabartmadır. Palmet yapraklarının yukarıda ayrıntılı bir şekilde açıklanan stil özellikleri, Ephesos ve Pergamon'daki Hadrianus Dönemi ve hemen sonrasına tarihlenen yapılara ait palmetler ile benzerdir. Bu yapılar, Pergamon'daki Kızıl Avlu ve Ephesos'daki liman hamamlarıdır. Ayrıca, palmetlerin altında bulunan kıvrımlı dallar ve palmetlerin her iki yanında kısmen görülen uçları keskin çalışılmış yaprakların varlığı, Ephesos'daki liman hamamlarına ait sima kuşağında palmet dizininde kiyle benzer bir şemanın varlığına işaret etmektedir.

Tarihleme Önerisi: Geç Hadrianus- Erken Antoninuslar Dönemi.

Literatür: Strocka 1988, 303-305 Taf. 44.4, 45.2, 46.6.

Kat. Nr.: 75

Eserin Türü / Adı: *Konsollu Korniş-Sima*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *Etütlük*

Bulunduğu Yer: *Donuktaş*

Müze Geliş Şekli: *Arkeolojik Kazı*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *70 cm. Gen.: 76 cm.*

Eserin Tanımı: Bu blok, konsol ile başlamaktadır. Konsol geniş, güçlü ve yüksek bir forma sahiptir. Konsolların üzerinde bir akanthus yaprağı bulunmaktadır; fakat bu yaprak çok tahrip olmuştur. Sadece üst yaprak dilimlerinin ve taç yaprağının bir kısmı korunmuştur ve yüzeyleri aşınmıştır. Buna rağmen yaprak dilimleri arasında kalan gözlerin damla formunda olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca bu yaprak dilimleri, uçları keskin çalışılmış akanthus tipinin özelliklerine sahiptir. Konsolların yan yüzleri, “S” biçimli volütler ile bezelidir. Geniş yüzeyli volütlerin dış çeperi keskin hatlarla belirtilmekte ve iç yüzeyi derin ve geniş oyuk ile vurgulanmaktadır. Volütler arasında palmet yer almaktadır. Bu palmetler üç yapraklıdır. Konsolun etrafı ion kymationları ile çevrilmektedir. Konsolun yanında bir kaset bulunmaktadır. Ancak bunun çok az bir kısmı korunmuştur. Kaset içerisinde ise, bazı süslemelerin olduğu görülmektedir. Konsol üzerinde, korniş yer almakta ve alını düz verilmektedir. Üzerindeki sima kısmı kırıktır. Sadece bir süslemeye ait çok ufak bir parça görülmektedir.

Eserin Değerlendirmesi: Konsol üzerindeki akanthus yaprağı, bu çalışmadaki 76 katalog numaralı eserin akanthusu ile tamamen benzerdir. Ion kymationlarının sadece az bir bölümü korunmuştur. Çanak yüzeyi düzdür. Çanaklar, bağlı olduğu üst silmeden dik bir şekilde çıkararak bezeme alanının orta noktasından kavis yapmaktadır. Alt silmeye doğru ilerlerken yüzeyi daralmakta ve dış çeperi alt silme ile birleşmektedir. Yumurtalar, üst silmeden çıkmaktadır ve tam bir yumurta formundadır. Çanaktan çok derin ve geniş bir şekilde ayrı durmaktadır. Yumurtaların sadece alt ucu, matkap artığı ince bir ip şeklindeki kentik ile çanağın iç yüzü ile bağlanmaktadır. Çanaklar arasında keskin yüzü mızrak bulunmaktadır. Mızrak, her iki yandan çanağın tam kavis yaptığı kısımlarla ince ip şeklindeki matkap artığı kentikler sayesinde çanaklara bağlanmaktadır. Bu ion kymationun da çanak ve yumurtanın derin bir şekilde birbirinden uzak durması ve onların biçimi orta İmparatorluk dönemi ion kymationları için karakteristik bir özelliktir. Burada tarihleme yardımcı olacak unsur, yumurta altında ve mızraklar üzerindeki ince ip şeklindeki matkap artığı kentiklerin çanakla kurduğu ilişkidir. Bu şekilde iplik kullanımını, Geç Hadrianus ve Erken Antoninuslar Dönemi'ne (M.S.125-150) tarihlenen birçok yapının ion kymationlarında görmek mümkündür: Attaleia Hadrianus Takı, Perge Nymphaion F3, Side Apollon (N1) Tapınağı, Pergamon Kızıl Avlu ve Dionysos Tapınağı, Kremna Propylon.

Tarihleme Önerisi: Geç Hadrianus ve Erken Antoninuslar Dönemi.

Literatür: Vandeput 1997, Pl. 79.2, 92.4, 102.2, 106.3; Strocka 1988, Taf. 45,44.5.

Kat. Nr.: 76

Eserin Türü / Adı: *Konsol*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: *Etütlük*

Bulunduğu Yer: *Donuktaş*

Müze Geliş Şekli: *Arkeolojik Kazı*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *48 cm. Gen.: 32 cm.*

Eserin Tanımı: Konsolun sadece bir kısmı korunmuştur. Konsol üzerinde bir akanthus yer almaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Akanthus yaprağının tamamı korunmamış, orta damarın bir yanında sadece bir yaprak dilimi ve diğer yanında ise iki yaprak dilimi korunmuştur. Bu yaprak dilimleri, uçları keskin çalışılmış akanthus tipinin özelliklerine sahiptir. Konsolların yan yüzleri, “S” biçimli volütler ile bezelidir. Yüzeyleri geniştir. Volütlerin dış çeperi, keskin hatlarla belirtilmektedir. İç yüzeyi derin ve geniş oyuk ile vurgulanmaktadır.

Akanthus'un orta damarı ve onu çevreleyen kanalları ve etrafındaki üç yaprak dilimi korunmuştur. Orta damar yuvarlatılmış bir yüzeye sahiptir ve yüzeyi dikey yüzeyel yivlerle ayrıntılandırılmaktadır. Orta damar, akanthusun alt kısımlarda daha geniştir ve yaprak tacına doğru ilerlerken daralmaktadır. Onun her iki yanında dar ve derin kanallar yer almaktadır. Bu kanallardan yaprak dilimlerine geçişte yer alan etli kısım, yuvarlak yüzeylidir. Yaprak dilimleri, beş ana parçadan oluşmaktadır. Bunlardan ortada bulunanın içerisinde, derin bir adet kanal yer alır ve bu kanal parmak ucuna kadar ilerlemez. Parmaklar uç kısımlarında daha küçük birer parmakçıklara bölünmektedir. Parmakların ve parmakçıkların birbirlerinden ayrıldığı kısımlarda, ufak geniş olmayan nokta biçiminde birer adet matkap deliği bulunmaktadır. Gözler ise, damla formundadır. Yaprak dilimlerinin yüzeyi dikey ve diagonal yüzeyel yivler ile hareketlendirilmektedir. Yaprak parmaklarının uç kısımları kalathos yüzeyine doğru bükük ve eğimli verilmektedir.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde tanımı yapılan akanthuslar, uçları keskin çalışılmış (feingezahnten Akanthus) tip altında değerlendirilmelidir çünkü parmakların kendi içerisinde ufak parçalara ayrılması, onların testere biçimine benzeyen uçları, parmaklar arasında ufak yuvarlak matkap delikleri ve az sayıdaki matkap artığı çentik bu tipin özellikleri arasındadır. Bu tip yapraklar üzerine en ayrıntılı çalışma Rohmann tarafından yapılmıştır. Küçük Asya mimari süslemeciliğinde uçları keskin çalışılmış akanthuslar, en erken Pergamon'daki Traianus-Hadrianus Dönemi yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar Pergamon'daki Traianus Tapınağı ve Kızıl Avlu'dur. Pergamon'daki Traianus Tapınağı başlıklarında sadece abakus çiçeği bu tipte çalışılmıştır. Küçük Asya içerisinde akanthus uçlarının keskin biçimde çalışıldığı tespit edilen ilk örnek, Kızıl Avlu'ya aittir. Bu tip akanthuslar, Ephesos'daki liman hamamlarında da bulunmaktadır. Bu hamamın konsollu kornişlerinde bulunan konsolların üzerindeki akanthuslar, bu tiptedir. Uçları keskin çalışılmış akanthusların Roma İmparatorluk Dönemi içerisindeki asıl yoğun kullanımı, M.S. 2. yüzyılın geç zamanlarında ve Severuslar Dönemi'nde yaşanmıştır. Antoninusların geç evrelerinden itibaren başlayarak, Severuslar Dönemi içerisinde ait örneklerde erken örneklerle nazaran matkap çok yoğun kullanılarak, parmaklar arasındaki matkap deliklerinin ve çentiklerinin sayısının bir hayli artmış olduğu gözlemlenmektedir. Yoğun matkap kullanımı sebebiyle akanthuslar filigran bir görünüm alarak geometrik bir forma

dönüşmüştür. Konsol üzerindeki akanthus, henüz az sayıda matkap deliği, çentikler ve yaprağın formunu kaybetmeyen yapısıyla geç Antoninuslardan erken bir evreye ait olmalıdır.

Tarsus Müzesi'ndeki konsol üzerinde yer alan akanthus, Pergamon'daki Kızıl Avlu başlıklarındaki ve Ephesos'daki liman hamamlarının konsolları üzerindeki geç Hadrianus Dönemi akanthusları ile çok yakın benzer özelliklere sahiptir.

Tarihleme Önerisi: Geç Hadrianus Dönemi.

Literatür: Rohmann 1995, 112 vd. Taf. 42.5-6; 43.2; Strocka 1988, 302-303 Taf. 45.4; Vandeput 1997, Pl. 87, 3; Koenigs – Radt 1979, 336-338; Rohmann 1998, 98.

Kat. Nr.: 77

Eserin Türü / Adı: *Korniş ve Sima*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-40

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müze Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 30 cm. **Gen.:** 122 cm.

Eserin Tanımı: Süslemelerin yüzeyi aşınmıştır. Uzun ve kısa kenarlarda yoğun kırıklar mevcuttur. Blok, ion kymationu ile başlamaktadır. Onun üzerinde lotus-palmet dizisi yer almaktadır. Palmetler düz ve lotuslar ters dizilimdedirler. Yaprakları akanthuslaştırılmış tiptedir. Onların üzerinde dalga kuşağı dizisi görülmektedir. Blok, lesbos kymationu ile son bulmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Lotus-palmet süslemeleri, diğer süslemelere nazaran kısmen daha iyi korunmuştur. Hem palmet hem de lotus yaprakları, akanthuslaştırılmıştır. Yoğun matkap işçiliği, çok sayıda küçük matkap delikleriyle sağlanan sivri uçlu/dişli yaprak kenarları, filigran tarz ve derin ve geniş kanallar yazıtı sayesinde M.S. 198'e tarihlenen Perge'deki F2 Çeşmesi'nin korniş blokları üzerindeki ve M.S. 211-212 yıllarına tarihlenen Hierapolis'deki tiyatronun sahne binası üzerindeki palmetler ile benzerdir.

Tarihleme Önerisi: Lotus-palmet süslemelerine göre M.S. 2. yüzyılın sonu-3. yüzyılın başları.

Literatür: Atik v.d. 2000, 303.308; Vandeput 1997, 159 vd pl. 90.1, 110.1.

Kat. Nr.: 78

Eserin Türü / Adı: *Korniş ve Sima*

Malzeme: *Mermer*

Env. Nr.: 2016-1-1

Bulunduğu Yer: *Tarsus civarı*

Müzeeye Geliş Şekli: *Hibe*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 60 cm. **Gen.:** 80 cm.

Eserin Tanımı: Aşınmış ve simada kırıklar vardır.

Eserin Değerlendirmesi: Diş kesiminin (?) üstüne boncuk dizisi, açık, düz akanthuslaştırmış palmetler, geison altında olduk/dil motifi, geison tacında Ion kymationu ve simada lesbos kymationu yer almaktadır. Süslemelerin tamamında etkin görünen yoğun matkap işçiliği, çok sayıda küçük matkap delikleriyle sağlanan sivri uçlu/dişli yaprak kenarları, filigran tarz ve derin ve geniş kanallar 77 envanter numaralı eser ile tamamen benzerdir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. yüzyılın sonu - 3. yüzyılın başları.

Literatür: Türkmen 2007, 214 Kat. No. 124.

Kat. Nr.: 79

Eserin Türü / Adı: Antefiks

Malzeme: Mermer

Env. Nr.: 977-11-13

Bulunduğu Yer: Tarsus civarı

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 21 cm. Gen.: 33 cm.

Eserin Tanımı: Antefiks, üçgen formlu olup, kalypter ile birlikte çalışılmış ve üzerinde mask betimi bulunmaktadır.

Eserin Değerlendirmesi: Anadolu'da Neolitik Dönem'den beri pişmiş topraktan çeşitli özellik ve formda kaplar, aletler ve pişmiş toprak figürinler yapılmıştır. Bu figürinler arasında önemli bir grubu da masklar oluşturmaktadır. Neolitik Dönemde maskların işlevi, tanrı ve tanrıçayı sembolize etmektir. Sonraki dönemlerde farklı olarak günlük hayattan sahneler ve kişiler de betimlenmiştir. Bu sayede ritüel özelliklerinin dışında tiyatrolarda da kullanılmaya başlanmıştır.

Masklar'ın genel olarak üç çeşit olduğu kabul edilmektedir: Ritüel, biyografisel ve sahne masklar. Ritüel masklar genelde dinsel törenlerde tanrı-tanrıçayı simgeler, biyografisel masklar ünlü kişileri temsil ederken sahne maskları ise tiyatrolarda kullanılmaktadırlar. Tiyatro maskları da tragedya, komedy maskları olarak ikiye ayrılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra tiyatro mimarisinde de maskların kullanıldığı bilinmektedir. Sahne binasına ait mimari elemanlar üzerinde mask betimi sıkça görülmektedir. Bu masklar içerisinde mitolojik masklar, Satyr, genç erkek ve kadın, fahişe ile yaşlı ve köle tipi masklar görülmektedir. Masklar da tıpkı pişmiş toprak figürinler gibi dönemin heykel sanatından etkilenmektedir. Ancak masklar sadece yüzü kapatmak için yapıldığından, figürinlerde olduğu kadar kesin stil tespiti yapmak mümkün değildir. Arkaik Dönem maskları yüzü olduğu gibi kapatmaktadır. Saçlarda, göz ve yüz yapısında Arkaik Dönem stili görülmektedir. Klasik Dönem örneklerinin ağzı az da olsa açılmaktadır. Bu durum Hellenistik Dönem masklarında daha da artmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi mask örneklerinde ise artık abartılı işçilikte örnekler göze çarpmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde maskta yükseklik artmakta ve Hellenistik Dönem'deki canlılık bu tarihlerde yerini yüzde sertliğe bırakmaktadır.

Tarihleme Önerisi: Roma İmparatorluk Dönemi.

Literatür: Mert 2008, 144; Söğüt – Yılmaz 2012, 1-7.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Atik v.d. 2000 Atik, N. – İnan, J. – Öztürk, A. – Alanyalı, H. S. – Ateş, G., “Vorbericht über die Untersuchungen an der Fassade des Theaters von Perge”, AA 2000, 285-340.
- Baydur – Seçkin 2001 Baydur, N. – Seçkin, N., Konuktaş Kazı Raporu, İstanbul.
- Başaran 1990 Başaran, C., “Mimari Bezemeler Işığında II. yüzyıl Ionia ve Pamphyliasi”, TTK 10, 231-238.
- Baratollo 1995 Baratollo, A., “Temple of Hadrian-Zeus at Cyzikus. A new Proposed Recontruaction for a Fresh Architectonic and Ideological Interpretation, IstMitt 45, 57-108.
- Berns 1998 Berns, C., “Zur Datierung der Tempel in Seleukeia am Kalykadnos und in Elaiussa-Sebaste (Kilikien)”, DamMitt 10, 135-154.
- Berns 2003 Berns, C., Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit in Kleinasien, Asia Minor Studien Band 51, Bonn.
- Dentzer-Feydy 1986 Dentzer-Feydy, J., “Decor architectural et developpement du Hauran du I. Siecle avant J.C. au VII. siecke apres J.C.”. Hauran I, 261-311.
- Durukan 2005 Durukan, M., “Monumental Tombs Forms in the Olba Region”, Anatolien Studies 55, 107-126.
- Durukan 2009 Durukan, M., “Chronology of the Temple Tombs in Rough Cilicia”, Byzas 9, 323-342.
- Fischer 1990 Fischer, M. L., Das korintische Kapitell im Alten Israel in der hellenistischen und römischen Periode: Studien zur Geschichte der Baudekoration im Nahen Osten, Mainz.
- Fischer – Megaritz – Pearl 1992 Fischer, M. L. – Magaritz, M. – Pearl, Z., “Isotopic and artistic analysis of Corinthian marble capitals from Caesarea: a case study”. Caesarea Papers JRA Supply. 5 (ed. R. L. Vann), 214-221.
- Freyberger 1990 Freyberger, K. S., Stadtrömische Kapitelle aus der Zeit von Domitian bis Alexander Severus: Zur Arbeitweise und Organisation stadtrömischer Werkstätten der Kaiserzeit, Mainz.
- Freyberger 2000 Freyberger, K. S., “Im Licht des Sonnengottes. Deutung und Funktion des sogenannten “Bacchus-Tempels” im Heiligtum des Jupiter Heliopolitanus in Baalbek”, Damaszener Mitteilungen 12, 96-133.
- Gografe 1993 Gografe, R., “Die Datierung des Tempels von Isriye”, Damaszener Mitteilungen 7, 45-61.
- Gliwitzky 2010 Gliwitzky, C., Spaete Blüte in Side und Perge. Die Pamphyliche Bauornamentik des 3. Jarhunderts n. Chr, Bern.
- Heilmeyer 1970 Heilmeyer, W., Korintische Normalkapitelle, Heidelberg.
- Held – Kaplan – Burwitz 2015 Held, W. – Kaplan, D. – Burtwitz, H., “Tarsus Donuk Taş Tapınağı: 2012-2013 Yılları Yüzey Araştırmaları ve Sonuçları”, Mersin Arkeolojik Kazıları ve Araştırmaları (ed. Ü. Aydınoglu), 148-165, 2015.
- İdil 1981-1982 İdil, V., “Korinthische Kapitelle im Museum von İzmir”, ÖJH 53, 149-186.

- Jes 2001 Jes, K., "Zur Bauornamentik des Donuktaş-Tempels", Tarsus Donuktaş Kazı Raporu, 39-54, İstanbul.
- Kadioğlu 2006 Kadioğlu, M., Die scanae frons des Theaters von Nysa am Mäander, Forshungen in Nysa am Mäander I, Mainz.
- Kadioğlu 2001 Kadioğlu, M., "Zwei korinthische Kapitelle aus Nysa am Maeander", Cevdet Bayburtluoğlu için Yazılar, 156-161.
- Kadioğlu – Görkay – Mitchell 2011 Kadioğlu, M. – Görkay, K. – Mitschell, S., Roma Dönemi'nde Ankyra, İstanbul.
- Kaplan 2008 Kaplan, D., "Korykos Tapınağı'na ilişkin öneriler", Olba XVI, 227-249.
- Kaplan 2013 Kaplan, D., "Arkaik-Roma Dönemi Mimari Elemanları/Süslemeleri ve Değerlendirilmesi", Silifke Müzesi Taş Eserler Katalog Kitabı (ed. S. Durugönül), 153-182.
- Kaplan 2013 Kaplan, D., Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri (MEÜ Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin.
- Kaplan 2015 Kaplan, D., "Kanytella'nın Roma Dönemi Mimari Süslemeleri", Kanytella (ed. Ü. Aydınöğlu), 2015, 89-102.
- Karamut 1997 Karamut, İ., "1995 Yılı Syedra antik kenti çevre düzenleme ve kurtarma kazısı çalışmaları", VII. Müze Kurtarma Kazılarını Sempozyumu Bildirileri, 49-56.
- Karamut 1999 Karamut, İ., "Syedra 1997 yılı kurtarma kazısı ve temizlik çalışmaları", IX. Müze Kurtarma Kazılarını Sempozyumu Bildirileri, 141-151.
- Koçhan 1991 Koçhan, N., "Kyzikos 1989 Kazısı, Hadrian Tapınağı Mimari Bezemeleri", Türk Arkeoloji Dergisi XXIX, 119-133.
- Koenigs – Radt 1979 Koenigs, W. – Radt, W., "Ein kaiserzeitlicher Rundbau (Monopteros) in Pergamon", IstMitt 29, 317-354.
- Mercklin 1962 Mercklin, E. V. (1962). Antike Figuralkapitelle, Berlin.
- Mert 2005a Mert, İ. H., "Knidos Korinth Tapınağı", Ramazan Özgan'a Armağan, 230-248, İstanbul.
- Mert 2005b Mert, İ. H., "Die Tor-und Nymphaeumlage von Stratonikeia. Urbanistik und städtische Kultur in Westasien und Nordafrika unter den Severern", Beiträge zur table ronde in Mainz am 3. und 4. Dezember 2004, 241-250, Mainz.
- Mert 2008 Mert, İ. H., Untersuchungen zur hellenistischen und kaiserzeitlichen Bauornamentik von Stratonikei, IstForsch 50, Tübingen.
- Naumann – Kantar 1950 Naumann, R. – Kantar, S., "Die Agora von Smyrna", Istanbuler Forschungen 17, 69-115.
- Pohl 2002 Pohl, D., Kaiserzeitliche Tempel in Kleinasien unter besonderer Berücksichtigung der hellenistischen Vorläufer, Asia Minor Studien 43, Bonn.
- Pülz 1989 Pülz, S., Untersuchungen zur Kaiserzeitlichen Bauornamentik von Didyma, Istanbuler Mitteilungen Beiheft 35, Tübingen.
- Rohmann 1995 Rohmann, J., "Einige Bemerkungen zum Ursprungs des "feingezahnten Akanthus", IstMitt 45, 109-122.
- Rohmann 1998 Rohmann, J., Die Kapitellproduktion der römischen Kaiserzeit in Pergamon, Pergamenische Forschungen 10, New York.

- Rumscheid 1994 Rumscheid, F., Untersuchungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus, Mainz.
- Schlumberger 1933 Schlumberger, D., "Les Formes Anciennes du Chapiteau Corinthien en Syrie en Palestine et en Arabie", Syria XIV, 283-317.
- Söğüt 2005 Söğüt, B., "Hierapolis Arkeoloji Müzesi'ndeki M.Ö. 1. - M.S. 1. Yüzyıla Ait Bezemeli Mimari Elemanlar", Ramazan Özgan'a Armağan, 349-367.
- Söğüt – Yılmaz 2012 Söğüt, B. – Yılmaz, B., "Stratonikeia'dan Üç Terrakota Mask", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 12, 1-7.
- Spanu 2011 Spanu, M., The Theatre of Diokaisareia, Berlin.
- Strocka 1988 Strocka, V. M., "Wechselwirkungen der städtrömischen und kleinasiatischen Architektur unter Trajan und Hadrian", Istanbul Mitteilungen 38, 291-307.
- Strube 1993 Strube, C., Baudekoration im nordsyrischen Kalksteinmassiv Band I: Kapitell-, Tür- und Gesimsformen der Kirchen des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr., Damaszener Forschungen 5, Mainz.
- Tırpan 1998 Tırpan, A. A., Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı, Konya.
- Türkmen 2007 Türkmen, M., Pamphylia ve Kilikia'da Severuslar Dönemi Mimari Bezemesi (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Vandeput 1997 Vandeput, L., The Architektur Decoration in Roman Asia Minor. Sagalassos: a Case Study, SEMA I, Brepols.
- Winterstein 2013 Winterstein, C., "The Şekarhane Köşkü in Selinus: the alleged cenotaph for the Roman Emperor Trajan. Preliminary report on current architectural research", Rough Cilicia. New Historical and Archaeological Approaches (ed. M. C. Hoff – R. F. Townsend), Oxford, 157-176.

**IX. TARSUS MÜZESİ'NDEKİ
ERKEN HİRİSTİYANLIK - BİZANS DÖNEMİ
MİMARİ ELEMANLARI**

Ayşe AYDIN

Kat. Nr.: 80

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.7.60

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 44,5 cm. Alt çap: 33 cm. Üst gen.: 46 cm.

Eserin Tanımı: Yer yer kırıkları vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkte alt ve üst yan yapraklar üç dilimlidir. Dış heliksleri ve abakus çiçeği vardır. Alt ve üst yaprak çelenginde alt yan yaprakların birer dilimi komşu dilimle birleşir, üst yan yapraklar ise birleşmez.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Başlık R. Kautzsch tarafından belirlenen ve “Dört yapraklı başlıklar” adını taşıyan grup içindedir. Bu gruba ait başlıkların kalathosunda bazen tek sırada bazen de alt ve üst yaprak çelenginde dört büyük akanthus yaprağı yer alır. Ana ve yan yapraklar arasındaki geçişlerde oval formlu damla ya da göz olarak adlandırılan boşluklar vardır. Damlaların yanı sıra yan yaprak dilimlerinin uçlarının komşu yaprak dilimiyle birleştiği yerlerde de baklava dilimi formlu bölümler bulunur. R. Kautzsch bu özellikteki ilk başlıkların 5. yüzyıl başlarında üretildiğini kabul eder. Dört akanthus yapraklı başlıklar 5. ve 6. yüzyılda İstanbul’un yanı sıra Kilikia ve Isauria’da da çok yaygındır.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33 Pl. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5.6.

Kat. Nr.: 81

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 911.19.4

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 32,5 cm. Alt çap: 34 cm. Üst gen.: 45 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde yer yer kırıkları vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkten alt-takinde alt ve üst yan yapraklar üç dilimli, üsttekinde ise alt iki, üst yan yapraklar ise üç dilimlidir. Alt çelenkteki alt yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi oluşturur. Üst çelenkte ise alt yan yapraklardan birer dilim komşu dilimle birleşir. Dış heliksler ve abakus çiçekleri kırıktır. Başlığın üst bölümünde kazıma teknikli iki yürek motifi vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Dagon – Feissel 1987, 234 Pl. LIII,1; Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V, 1; Zollt 1994, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 82

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.29

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 39 cm. Alt çap: 38 cm. Üst gen.: 58 cm.

Eserin Tanımı: Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Yan yapraklardan alttakiler iki dilimli, üsttekiler ise üç dilimlidir. Ana yaprakların orta dilimi geriye dönerek kıvrılır. İki çelenkte de alt yan yaprakların birer dilimi komşu dilimle birleşerek üçgen oluşturur. Alt çelenkteki üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi meydana getirir. Dış heliksleri kazıma tekniğinde yapılmıştır, abakus çiçekleri vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30.44; Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33. Pl. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5.6; Elton 2006, 307 Fig. 6, F21. F348. F355.

Kat. Nr.: 83

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 2016.1.50

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 45 cm. Alt çap: 35 cm. Üst gen.: 30x40 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümü kırıktır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Yan yapraklardan alttakiler iki dilimli, üsttekiler ise üç dilimlidir. İki çelenkte de alt yan yaprakların birer dilimi komşu dilimle birleşerek üçgen oluşturur. Alt çelenkteki üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi meydana getirir. Abakus çiçeklerinden birinde kabartma tekniğinde haç motifi yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27.46 Abb. 26-30.44; Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33 Pl. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5.6; Elton 2006, 307 Fig. 6, F21. F348. F355.

Kat. Nr.: 84

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 970.19.38

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: - Alt çap: - Üst gen.: -

Eserin Tanımı: Üst bölümü, dış heliksleri ve abakus çiçekleri kırıktır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Yan yapraklardan alttakiler iki dilimli, üsttekiler ise üç dilimlidir. Alt çelenkteki üst yan yaprakların birer dilimi komşu dilimle birleşerek beşgen motif oluşturur. Alt ve üst yan yaprağın üst dilimleri bir üstteki yaprağa temas eder.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Herzfeld - Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30. 44; Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33 Pl. 23-24; Avruscio 1988, 61vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-6; Elton 2006, 307 Fig. 6, F21. F348. F355.

Kat. Nr.: 85

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 984.7.59

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 31 cm. Alt çap: 25 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın bir bölümü kırıktır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Üst çelenk aşınmıştır. Yan yapraklardan alttakiler iki, üsttekiler ise üç dilimlidir. Ana yaprakların orta dilimi geriye dönerek kıvrılır. Alt çelenkteki üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi meydana getirir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33. Pl. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-6.

Kat. Nr.: 86

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlık*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2016.1.49

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 40 cm. Alt çap: 32 cm. Üst gen.: 45x47 cm.

Eserin Tanımı: Gövde üst bölümünde yer yer büyük kırıkları vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkte alt ve üst yan yapraklar üç dilimlidir. Alt çelenkte alttaki yan yaprakların orta, orta yan yaprakların ise alt dilimleri komşu dilimle birleşerek enine dikdörtgen form oluştururlar. Üst yaprak çelenğinde alt yan yaprakların birer dilimi birleşir bu bölüm kazıma tekniğinde vurgulanır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27.46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1; Zollt 1994, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 87

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.72

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 38 cm. Alt çap: 30 cm. Üst gen.: 40 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde kırıklar vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Yan yapraklardan alttakiler iki, üsttekiler ise üç dilimlidir. Ana yaprakların orta dilimi geriye dönerek kıvrılır. İki çelenkte alt yan yaprakların birer dilimi komşu dilimle birleşerek üçgen oluşturur. Alt çelenkteki üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi meydana getirir. Üst yan yaprağın alttaki dilimi aynı zamanda alt yan yaprağın üstteki dilimiyle de birleşir. Bu birleşme yeri enine dikdörtgen formudur. Üst çelenkte üst yan yaprakların sadece alt dilimleri hem komşu dilimle hem de alt yan yaprağın üst dilimiyle birleşerek yine enine dikdörtgen formu bir alan meydana getirir. Abakus ve dış heliksleri kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33. Pl. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5.6.

Kat. Nr.: 88

Eserin Türü ve Adı: Korinth Başlığı

Malzemesi: Mermer

Env. Nr.: 970.19.40

Müze Geliş Şekli: Bağış

Eserin Ölçüleri:

Yük.: - Alt çap: - Üst gen.: -

Eserin Tanımı: Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Yan yapraklardan alttakiler iki, üsttekiler ise üç dilimlidir. Ana yaprakların orta dilimi geriye dönerek kıvrılır. İki çelenkte de alt yan yaprakların birer dilimi komşu dilimle birleşerek üçgen oluşturur. Alt çelenkteki üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi meydana getirir. Üst yan yaprağın alttaki dilimi aynı zamanda alt yan yaprağın üstteki dilimiyle de birleşir. Bu birleşme yeri enine dikdörtgen formudur. Üst çelenkte üst yan yaprakların sadece alt dilimleri hem komşu dilimle hem de alt yan yaprağın üst dilimiyle birleşerek yine enine dikdörtgen formu bir alan meydana getirir. Abakus ve dış heliksler vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33. Pl. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5.6.

Kat. Nr.: 89

Eserin Türü ve Adı: Korinth Başlığı

Malzemesi: Mermer

Env. Nr.: 2016.1.36

Müze Geliş Şekli: Bağış

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 41 cm. Alt çap: 30 cm. Üst gen.: 44x48 cm.

Eserin Tanımı: Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Yan yapraklardan alttakiler iki, üsttekiler ise üç dilimlidir. Ana yaprakların orta dilimi geriye dönerek kıvrılır. İki çelenkte de alt yan yaprakların birer dilimi komşu dilimle birleşerek üçgen oluşturur. Alt çelenkteki üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi meydana getirir. Üst yan yaprağın alttaki dilimi aynı zamanda alt yan yaprağın üstteki dilimiyle de birleşir. Bu birleşme yeri enine dikdörtgen formudur. Üst çelenkte üst yan yaprakların sadece alt dilimleri hem komşu dilimle hem de alt yan yaprağın üst dilimiyle birleşerek yine enine dikdörtgen formu bir alan meydana getirir. Abakus ve dış helikslerin bazıları kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33 Pl. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5.6.

Kat. Nr.: 90

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.748

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 45 cm. Alt çap: 36 cm. Üst gen.: 52 cm.

Eserin Tanımı: Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Yan yapraklar üç dilimlidir. Alt çelenkte alt yan yaprakların iki dilimi komşu yaprak dilimleriyle birleşerek üçgen oluşturur. Üst yan yaprakların alt dilimi komşu alt dilimle birleşir. Bu dilime alt yan yaprağın üst iki dilimi de temas eder, böylece yarım ay formulu bir düzenleme elde edilir. Üst çelenkteki yan yapraklardan alttaki yaprağın alt dilimleri komşu dilimle, diğer iki dilimi üst yan yaprağın alt dilimiyle, bunun üst dilimi de ana yaprakla birleşir. Yan yaprakların bu geçişlerinde damla motifleri oluşur. Biri kırık olan abakus çiçeklerinden ikisinde kazıma-kabartma tekniğinde yaprak motifi, birinde ise kabartma tekniğinde bir haç yer alır. Dış heliksleri vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27. 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1.

Kat. Nr.: 91

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 970.19.4

Müze Geliş Şekli: *Tarsus civarı Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 33 cm. Alt çap: 35 cm. Üst gen.: 47 cm.

Eserin Tanımı: Dış heliks ve abakus çiçeklerinin bazıları kırıktır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Alt çelenkte yan yapraklardan alttakiler dört, üsttekiler üç dilimlidir. Alt yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi oluşturur. Diğer iki dilim üst yan yaprakla, üst çelenkte ise iki dilimli alt yan yapraklar üç dilimli üst yan yapraklarla birleşir. Ana yaprakların geriye dönerek kıvrılan orta dilimlerinin bazıları aşınmıştır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Akanthus yaprakları oldukça geniş olan başlık, dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27. 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1; Zollt 1997, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 92

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *35 cm. (kırık)*

Eserin Tanımı: Büyük bir bölümü kırık başlığın kalan parçasında dış helikslerin yanı sıra derin damarlı akantus yaprakları vardır. Akanthusların düzenlenişi başlığın dört akanthuslu iki çelenkten oluştuğunu gösterir. Alt çelenkte yan yapraklardan alttakiler dört, üsttekiler üç dilimlidir. Alt yan yaprakların en alt dilimi komşu dilimle birleşir, üst dilim ise üst yan yaprağa kıvrılarak damla formu oluşturur. Üst yan yaprağında üst dilimi ana yaprağa kıvrılarak damla formunun oluşmasını sağlar. Damla motifi üst çelenkte iki dilimli alt ve üç dilimli üst yan yapraklarda alt yan yaprağın üst yan yaprakla, onunda ana yaprakla birleştiği bölümlerde yer alır. Her iki yaprak çelenginde de ana yapraklar özellikle de orta dilimleri tahrip olmuştur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27.46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1.

Kat. Nr.: 93

Eserin Türü ve Adı: *Korinh Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *12.1.6*

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *42 cm. Alt çap: 35 cm. Üst gen.: 40x22 cm.*

Eserin Tanımı: Gövde üst bölümünde yer yer büyük kırıkları vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkte alt ve üst yan yapraklar üç dilimlidir. Alt çelenkte alttaki yan yaprakların orta, orta yan yaprakların ise alt dilimleri komşu dilimle birleşerek enine dik-dörtgen form oluştururlar. Üst yaprak çelenginde alt yan yaprakların birer dilimi birleşir bu bölüm kazıma tekniğinde vurgulanır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27.46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1; Zoltt 1994, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 94

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer (Prokonnesos?)*

Env. Nr.: 2016.1.46

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük. 41 cm. Alt çap: 38 cm. Üst gen.: 59x59 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın üst bölümünde yer yer kırık vardır. İki sıra akanthus yaprak çelengi büyük sivri yapraklıdır. Alt çelenkte üç yapraklı akanthusların yan dilimleri arasında damla, yan dilimlerin birleştiği bölümlerde ise baklava motifi yer alır. Ana yaprağın orta diliminin ucu geriye dönmüştür. Üst çelenkte de üç dilimli akanthusların yan dilimleri arasında damla motifi vardır. Alt yan yaprakların alt dilimi komşu dilimle birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8; Elton 2006, 307 Fig. 6, F21. F348. F355.

Kat. Nr.: 95

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer (Prokonnesos?)*

Env. Nr.: 12.01.1

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 41 cm. Alt çap: 40 cm.

Üst gen.: 44x50 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın üst bölümünde yer yer kırık vardır. İki sıra akanthus yaprak çelengi büyük sivri yapraklıdır. Alt çelenkte üç yapraklı akanthusların yan dilimleri arasında damla, yan dilimlerin birleştiği bölümlerde ise baklava motifi yer alır. Ana yaprağın orta diliminin ucu geriye dönmüştür. Üst çelenkte de üç dilimli akanthusların yan dilimleri arasında damla motifi vardır. Alt yan yaprakların alt dilimi komşu dilimle birleşir. (Kat. Nr. 94 ile aynı özellikleri taşır).

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8; Elton 2006, 307 Fig. 6, F21. F348. F355.

Kat. Nr.: 96

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2016.1.9

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 31 cm. Alt çap: 28 cm.

Üst gen.: 40x43 cm.

Eserin Tanımı: Gövde üst bölümünde yer yer büyük kırıklar vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkte alt ve üst yan yapraklar üç dilimlidir. Alt çelenkte alttaki yan yaprakların orta, orta yan yaprakların ise alt dilimleri komşu dilimle birleşerek enine dikdörtgen form oluştururlar. Üst yaprak çelenginde alt yan yaprakların birer dilimi birleşir bu bölüm kazıma tekniğinde vurgulanır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1; Zoltt 1994, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 97

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 2016.1.48

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 34 cm. Alt çap: 34 cm.

Üst gen.: 51x51 cm.

Eserin Tanımı: Kalathostaki derin damarlı akanthus yapraklarının uçları sivridir. Alt ve üst çelenkteki akanthuslar üç yaprağa ayrılır. Alt yaprak çelenginde yan yaprakların ikişer dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi oluştururlar. Üst yaprak çelenginde ise birer dilim komşu dilimle birleşir. Köşelerde dış heliksleri ve abakus çiçeği vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 14,184; 15,198; 16,225.230; Gough 1985, Fig. 33. Pl. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-6; Elton 2006, 307 Fig. 6, F21. F348. F355.

Kat. Nr.: 98

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2014.4.10

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 33 cm. Alt çap: 31 cm.

Üst gen.: 45x33 cm.

Eserin Tanımı: Gövde üst bölümünde yer yer büyük kırıkları vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkte alt ve üst yan yapraklar üç dilimlidir. Alt çelenkte alttaki yan yaprakların orta, orta yan yaprakların ise alt dilimleri komşu dilimle birleşerek enine dikdörtgen form oluştururlar. Üst yaprak çelenginde alt yan yaprakların birer dilimi birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1; Zoltt 1994, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 99

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2014.4.8

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 34 cm. Alt çap: 31 cm.

Üst gen.: 40x40 cm.

Eserin Tanımı: Gövde üst bölümünde yer yer büyük kırıkları vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkte alt ve üst yan yapraklar üç dilimlidir. Alt çelenkte alttaki yan yaprakların orta, orta yan yaprakların ise alt dilimleri komşu dilimle birleşerek enine dikdörtgen form oluştururlar. Üst yaprak çelenginde alt yan yaprakların birer dilimi birleşir bu bölüm kazıma tekniğinde vurgulanır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30.44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1; Zoltt 1994, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 100

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.70

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 26 cm. Üst gen.: 35 cm.

Eserin Tanımı: Dış heliksleri yoktur. Abakus çiçekleri vardır. Kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişen büyük boyutlu dört akanthus yer alır. Bu akanthuslar kalathos yüzeyindeki dört küçük akanthusla birlikte verilir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört akanthus yapraklı başlıklar grubuna ait bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30,44; Gough 1985, Fig. 33; Avruscio 1988, II-V,1; Zollt 1994, 181.186.187 Abb. 18 Taf. 42,506.

Kat. Nr.: 101

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.72

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 41 cm. Alt çap: 39 cm. Üst gen.: 44,5 cm. (kırık)

Eserin Tanımı: Üst bölümü kırıktır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenkten üst çelenktekiler kısmen tahrip durumdadır. Yaprak dilimleri ince dişli olup, dıştakilerin geneli kırıktır. Alt ve üst çelengin yan yapraklarından alttakilere ait dört ince dişli dilim üstteki yan yaprakla birleşir. Alt yan yaprağın üst yan yaprakla, onunda ana yaprakla birleştiği bölümlerde damla formu oluşur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: 2. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan ince uçlu/dişli akanthus olarak adlandırılan yaprak formu 5. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyılın ilk yarısı arasında en sevilen bezeme ögesi olarak kullanılmıştır.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 61 Abb. 60.

Kat. Nr.: 102

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 970.19.39

Müze Geliş Şekli: *1970 Tarsus civarından Bağış*

Eserin Ölçüleri:

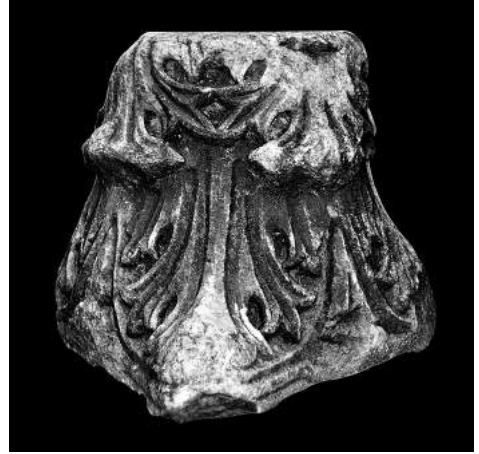
Yük.: *44,5 cm. Alt çap: 34 cm. Üst gen.: 53 cm.*

Eserin Tanımı: Üst bölümünde kırıklar vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yaprak dilimleri sivridir. Alt çelenkte alt yan yaprakların iki diliminden biri komşu dilimle birleşerek üstteki diğer dilim üst yan yaprağa yönelir ve damla motifi oluşturur. Üç dilimli üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi oluştururken, üst dilim ana yaprağa yönelerek damla motifini meydana getirir. Üst çelenkte yan yapraklar üç dilimlidir. Alt yan yaprakların alt dilimleri arasında üçgen form oluşur, bu üçgen bölüm başlığın üst bölümüne kadar genişleyerek devam eder. Biri kısmen tahrip olan üçgen bölümlerden üçünde bir sapa bağlı yürek formu yaprak motifi, birinde ise üç dilimli bir çiçek yer alır. Alt yan yaprağın üst yan yaprakla, onun da ana yaprakla birleştiği bölümlerde ise damla formu motifler meydana görülmektedir. Dış heliksleri kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Volüt ya da dış heliks şeritlerinin üst yaprak çelenginin aralarında U şeklinde bir araya gelerek oluşturdukları yapraklı bezemeye sahip başlıklar Lir formu başlıklar olarak adlandırılır. Bu özelliklere sahip başlıkların ilk görüldüğü yapı Ravenna, S. Francesco'dur (450). Mermerden çok sayıda bu tür başlıkların Ravenna dışına da gönderildiği kabul edilir. Kilikia ve Isauria Bölgesi'ndeki aynı tip başlıkların geneli başkent kökenlidir, yerel malzemeyle yapılmışların sayısı azdır. Söz konusu başlıkta volüt saplarının U yerine V şeklinde birleşmesi, Lirli başlıkların bir çeşitlemesi olarak kabul edilir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyılın başı.

Literatür: Kautzsch 1936, 59 vd. Taf. 14,195; Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, 334 vd. Nr. 49-54 Taf. 117,1-6; Ötügen 1996, Taf. 30,1.4-5.32,2.33,5-7.

Kat. Nr.: 103

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 36 cm. Alt çap: 26 cm. Üst gen.: 39 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın üst bölümü kırıktır. İki sıra akanthus yaprak çelengi büyük sivri yapraklıdır. Alt çelenkte beş yapraklı akanthusların yan dilimleri arasında damla, yan dilimlerin birleştiği bölümlerde ise baklava motifi yer alır. Üst çelenkte üç dilimli akanthusların yan dilimleri arasında damla motifi vardır. Volüt sapları ortada V şeklinde birleşir. Bu bölümün içinde tahrip olmuş yaprak motifleri kısmen görülebilmektedir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Derin damarlı, üç bölümlü, dilimleri sivri yapraklar 5. yüzyıl ikinci yarısı ile 6. yüzyıl başına tarihlendirilen başlıklarda sık görülür. Volüt saplarının U yerine V şeklinde birleşmesi, Lirli başlıkların bir çeşitlemesi olarak kabul edilir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyılın başı.

Literatür: Kautzsch 1936, 59 vd. Taf. 14,195; Deichmann 1969, 64 Abb. 29.30; Zollt 1994, Taf. 41,490; 42,535; Deichmann 1974, 131 vd. Abb. 84-98; Deichmann 1981, Taf. 14,263-266; 43,585.591; 44,604; Peschlow 2004, 94; Böhlendorf-Aslan – Dennert 2009, 354 Abb. 25; Tezcan 1989, 308 vd. 312 vd. 319 vd. Res. 417.418.425.426.441.442; Budde 1987, Abb. 30.34.35.

Kat. Nr.: 104

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer (Prokonnesos?)*

Env. Nr.: 98.1.3

Müze Geliş Şekli: *Tarsus Ali Menteseoğlu Caddesi belediye kanal kazısı buluntusu*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 47 cm. Alt çap: 40 cm.

Üst gen.: 85 cm. (kırık)

Eserin Tanımı: Bir bölümü kırıktır.

Abakusta geometrik bezeme vardır. Kalathosta dört akanthus yapraklı iki çelenk yer alır. Beş yapraklı akanthusların dilimleri ince dişlidir. Üst yaprak çelenginden arta kalan dört yüzün ortasında dış heliks sapları U şeklinde birleşir. Bu bölümlerin her birinde farklı dilimlere ve formlara sahip yapraklar yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Lir formu başlıklardandır. 1. yüzyılda öncü örnekleri görülen, 2. yüzyılın ilk yarısından itibaren Roma İmparatorluğu'nun hem batısında hem de doğusunda kullanılan, 2. yüzyılın ikinci yarısında ise yaygınlaşan ince uçlu/dişli akanthus olarak adlandırılan yaprak formu 5. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyılın ilk yarısı arasında en sevilen bezeme ögesi olarak kullanılmaktadır. Bu formun karakteristik özelliği, yaprağın ince uçla/dişle sonlanmasıdır. Tarihlendirilebilen bu özelliklere sahip ilk başlıklar İstanbul Studios Manastırı, Aziz Yahya Kilisesi'nde (454'den önce, İmrahor Camii) yer alır.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Kautzsch 1936, 59 vd. Taf. 14,195; Deichmann 1969, 64 Abb. 29.30; Zollt 1994, Taf. 41,490; 42,535; Deichmann 1974, 131 vd. Abb. 84-98; Deichmann 1981, Taf. 14,263-266; 43,585.591; 44,604; Russo 1990, 84 vd. Nr. 49 Fig. 70; Roux 1998, 201-203.257 Fig. 232-239.299; Peschlow 2004, 94; Böhlendorf-Aslan – Dennert 2009, 354 Abb. 25; Tezcan 1989, 308 vd. 312 vd. 319 vd. Res. 417.418.425. 426.441.442; Budde 1987, Abb. 30.34.35.

Yaprakların işlenişiyle Karşılaştırma Örnekleri: Kautzsch 1936, 117 vd. Taf. 24,375.382; Deichmann 1981, Nr. 318.321.324.438.446.450.509.510 Taf. 19.20.29.31.37; Zollt 1994, Nr. 606; Rohmann 1995, 109 vd. Taf. 42,3; Avruscio 1988, Taf. VII,4.

Kat. Nr.: 105

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 973.19.23

Müze Geliş Şekli: 10.11.1970'de Erdemli'den Satın Alma

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 39,5 cm. Alt çap: 42 cm.

Üst gen.: 50,5 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde yer yer kırıklar vardır. Derin damarlı dört akanthus yapraklı alt çelenkte yan yapraklar dört dilimlidir. Hem alt hem de üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimle birleşir. Üst yan yaprakların dilimlerinin birleştiği yerde alt ve üst yan yaprakları üç dilimli birer akanthus oluşur. Alt çelenge kıyasla daha küçük olan üst çelenge ait akanthusun ana yaprağı abakus çiçeğinin yerini alır. Oldukça plastik dış helikslerin bazıları kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Alt yaprak çelenginin birleşme yerlerinin üzerindeki küçük yapraklar 5. yüzyıldan itibaren görülür.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Dagron – Feissel 1987, 235 Pl. LIV,2; Niewöhner 2007, 286 Taf. 53,440.

Kat. Nr.: 106

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 970.11.60

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 35 cm. Alt çap: 31 cm. Üst gen.: 41 cm.

Eserin Tanımı: İki parça halinde kırık bölümleri birleştirilmiştir. Uçları sivri, derin damarlı dört akanthus yaprağı vardır. Yan yapraklar üç adet olup her biri üç dilimlidir. Bunlardan alt ve orta yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi oluşturur. Alttan başlayarak üste doğru her yan yaprağın üst dilimi diğer yaprakla birleşir. Bu birleşme bölümlerinde damla motifi oluşur. Ana yaprakların orta dilimi geriye dönerek kıvrılmaktadır. Dış heliksleri ve beş dilimli yaprak ya da kazıma tekniğinde haç benzeri süslemeye sahip abakus çiçekleri vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 26.27 Abb. 26.27.29.

Kat. Nr.: 107

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 970.19.43

Müze Geliş Şekli: 1970 *Tarsus civarından Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 32,5 cm. Alt çap: 30 cm. Üst gen.: 43 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümü ve abakus çiçeklerinden biri kırıktır. Yan yapraklar üç dilimlidir. Alt ve üst yan yaprağın iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi oluşturur. Alt yan yaprağın üst yan yaprakla, onunda ana yaprakla birleştiği bölümlerde ise damla formu motifler meydana gelmektedir. Ana yaprağın orta dilimi geriye dönerek kıvrılmaktadır. Dış heliksleri vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Roux 1998, 276.288 Fig. 344-349; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 108

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 2016.1.16

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 29 cm. Alt çap: 25 cm. Üst gen.: 30x30 cm.

Eserin Tanımı: Kalathoslu tek sıra dört akanthus yaprak çelenginden, abakus çiçeği ve volütlerden oluşur. Akanthusların bazı yaprakları tahrip olmuştur. Derin damarlı akanthuslar beş yapraklıdır. Yan yapraklar üç dilimlidir. Alttaki yan yaprakta iki, üstteki yan yaprakta ise birer dilim komşu dilimle birleşir. Dilimlerin birleştiği bölümlerde damla motifi oluşur. En alttaki yaprak dilimlerinin birleştiği bölümlerde kazıma tekniğinde baklava dilimleri yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17, 239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46.113 Abb. 24-27.44.111; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 109

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2014.4.1

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 40 cm. Alt çap: 34 cm.

Üst gen.: 50x55 cm.

Eserin Tanımı: Kalathosu tek sıra dört akantus yaprak çelenginden, abakus çiçeği ve volütlerden oluşur. Akanthuslar yüzeysel damarlı üçü büyük, ikisi küçük beş yaprağa ayrılır.

Yan yaprakların sadece birer dilimi komşu dilimle birleşir, üst dilimlerin ortadaki ana yaprağa doğru kıvrıldığı alanlarda damla motifi oluşur. En alttaki yaprakların dilimlerinin birleştiği bölümlerde kazıma tekniğinde baklava dilimleri yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46.113 Abb. 24-27.44.111; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 110

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2016.1.7

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 27 cm. Alt çap: 25 cm.

Üst gen.: 36x36 cm.

Eserin Tanımı: Kalathosu tek sıra dört akantus yaprak çelenginden, abakus çiçeği ve volütlerden oluşur. Akanthuslar derin damarlı üç yapraklıdır.

Alt yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifleri oluşturur. Orta yan yaprakların alt dilimi de komşu dilimle birleşir. Birleşme yeri beşgen şekillidir. Yan yaprakların üst dilimleri diğer yaprak dilimine kıvrılarak arada damla motifi meydana gelir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 111

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 970.19.58

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: - Alt çap: - Üst gen.: -

Eserin Tanımı: Kalathosu tek sıra dört akanthus yaprak çelenginden oluşur. Bazı abakus çiçekleri kırıktır. Derin damarlı akanthuslar beş yapraklıdır. Yan yapraklar üç dilimlidir. Alttaki yan yaprakta iki, üstteki yan yaprakta ise birer dilim komşu dilimle birleşir. Dilimlerin birleştiği bölümlerde damla motifi, en alttaki yaprak dilimlerinin birleştiği bölümlerde ise baklava dilimleri oluşur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Dagron – Feissel 1987, 235 Pl. LIII,5; Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46.113 Abb. 24-27.44.111; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 112

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 990.6.1

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: - Alt çap: - Üst gen.: -

Eserin Tanımı: Kalathosu tek sıra dört akanthus yaprak çelenginden, abakus çiçeği ve volütlerden oluşur. Akanthuslar derin damarlı üç yapraklıdır. Alt yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifleri oluşturur. Orta yan yaprakların alt dilimi de komşu dilimle birleşir. Birleşme yeri beşgen şekillidir. Yan yaprakların üst dilimleri diğer yaprak dilimine kıvrılarak arada damla motifi oluşturur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 113

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 984.7.61

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 19 cm. Alt çap: 23 cm.

Eserin Tanımı: Kalathosu tek sıra dört akanthus yaprak çelenginden, volütlerden oluşur. Abakus çiçekleri kırıktır. Akanthuslar üçü büyük, ikisi küçük beş yaprağa ayrılır. Alt yan yaprakların ikişer dilimi birleşerek baklava oluşturur. Alt yan yaprakların üst dilimlerin üst yan yaprağa kıvrıldığı yerde damla motifi vardır. Üst yan yaprakların alt dilimleri de komşu dilimlerle birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 114

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 25 cm. Alt çap: 25,5 cm. Üst gen.: 28 cm.

Eserin Tanımı: Derin damarlı dört akanthus yapraklı tek çelenklidir. Dört dilimli alt yan yaprakların en alt dilimi komşu dilimle, en üstteki dilimde üst yan yaprakla birleşir. Üst yan yaprakların alt dilimleri komşu dilimle birleşerek alt yan yaprakların üzerinde yarım ay şeklini meydana getirirler. Ana yaprakların en dıştaki sivri uçlu dilimleri de üst yan dilimler üzerine doğru kıvrılmıştır. Dış heliks ve abakus çiçekleri kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 115

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: *1970-Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *27 cm.* Alt çap: *31 cm.* Üst gen.: *32,5 cm.*

Eserin Tanımı: Kalathosu tek sıra dört akanthus yaprak çelenginden, abakus çiçeği ve volütlerden oluşur. Akanthuslar derin damarlıdır. Yan yaprakların üstteki dilimleri komşularıyla birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17, 239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 116

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: *2016.1.35*

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

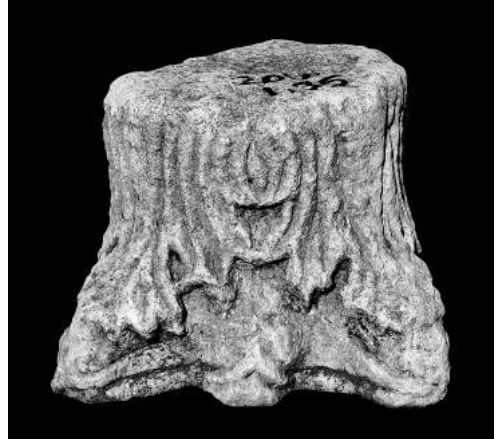
Yük.: *29 cm.* Alt çap: *30 cm.* Üst gen.: *35x40 cm.*

Eserin Tanımı: Bir bölümü kırık başlık, derin damarlı dört akanthus yapraklı tek çelenklidir. Yan yaprakların en alt dilimi komşu dilimle, orta yan yaprakların alt ve üst dilimleri komşu dilimle birleşir. Dış heliks ve abakus çiçekleri vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 117

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 984.7.31

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 28 cm. Alt çap: 20 cm.

Eserin Tanımı: Kalathosu tek sıra dört akanthosludur. Akantusların yan yapraklarının dilimleri komşu dilimlerle birleşir. Yan yaprakların üst dilimleri üstteki yapraklarla birleşerek damla motifi oluştururlar.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 6. yüzyıl.

Literatür: Hoddinot 1963, 204 Fig. 129; Russo 1991, 155 vd. Fig. 125-126.132 Nr. 97-98.105; Dennert 1997, 121.208.209 K. Nr. 261-262 Taf. 47; Grabar 1976, K. Nr. 49. 64 Pl. XXXVII,f; Niewöhner 2008, 288 vd. 312 Nr. 2 Abb. 6.

Kat. Nr.: 118

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.7.62

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 28,5 cm. Üst gen.: 66 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın alt bölümü yoktur. Bugünkü görünümüyle dört akanthosludur. Dış heliksleri ve abakus çiçeklerinde yer yer kırıklar vardır. Akanthusların yan yapraklarından biri oldukça uzun olup aynı özellikteki komşu yaprakla birleşir. Bu birleşmeden oluşan geniş bölümde dört sivri uçlu yaprak dilimi yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 119

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.7.3

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 18 cm. Üst gen.: 35 cm.

Eserin Tanımı: Bir bölümü kırık olan başlığın kalathosu tek sıra dört akanthus yaprak çelenginden ve dış helikslerden oluşur. Abakus çiçekleri kırıktır. Kalathostaki dört akanthus yüzeysel damarlı üçü büyük, ikisi küçük beş yaprağa ayrılır. Küçük yaprakların uçları büyüklere kıyasla daha sivridir. Yaprakların uçlarının birleştikleri bölümlerde damla ve baklava dilimi oluşturulmuştur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 6. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46.113 Abb. 24-27.44.111; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 120

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2014.03.1

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 25 cm. Üst gen.: 33x34 cm.

Eserin Tanımı: Yer yer yüzeyi aşınmış kalathos tek yaprak çelenklidir. Köşelerdeki akanthusların iri dilimleri vardır. Üst yan yaprakların bir dilimi komşu dilimle birleşir. Alt yan yaprağın üst dilimi üst yan yaprağa doğru damla motifi oluşturur. Kalathos yüzlerinden birinde çelenk içinde İsa (Constantinus) monogramı görülmektedir. Monogramın yatay kolu tahrip edilmiş durumdadır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Dört yapraklı başlıklar grubuna girer.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı.

Literatür: Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17,239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-26.46 Abb. 24-27.44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23.24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2; 2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8.

Kat. Nr.: 121

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 22 cm. Alt çap: 23 cm. Üst gen.: 41 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın kalathosunda tek sıra ince dişli akanthus yaprak çelengi ve taban bileziğinde yapraklar yer alır. Abakus çiçeklerinin hizasındaki akanthuslar üç yapraklı ince uçludur. Dış helikslerin hizasındaki bölümlerde adeta sadece ana yaprağın orta diliminin sapı verilir, bunun iki yanında yine ince uçlu yapraklar yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: 2. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan ince uçlu/dişli akanthus olarak adlandırılan yaprak formu 5. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyılın ilk yarısı arasında en sevilen bezeme ögesi olarak kullanılmıştır. Başlıkta ince uçlu/dişli akanthusludur.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyıl.

Literatür: Kautzsch 1936, 117 vd. Taf. 24,375.382; Deichmann 1981, Nr. 318.321.324.438.446.450.509.510 Taf. 19.20.29.31.37; Zollt 1994, Nr. 606; Rohmann 1995, 109 vd. Taf. 42,3; Avruscio 1988, Taf. VII,4; Niewöhner 2007, 195-196.271.272 Taf. 42,363-367.

Kat. Nr.: 122

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 58 cm. Alt çap: 44 cm. (kırık) Üst gen.: kırık

Eserin Tanımı: Başlığın yarısı, dış heliksleri ve abakus çiçekleri kırıktır. Alt ve üst çelenk altı akanthuslu iki yaprak çelenklidir. İki çelenkte de akanthuslarda yer yer kırık ve aşınma vardır. Yan yapraklar üç dilimlidir. Alt çelenkte alt ve üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava motifi oluşturur. Alt çelenkteki akanthuslara kıyasla oldukça uzun olan üst çelenkte yan yapraklardan alttakiler iki, üsttekiler üç dilimlidir. Alt yan yaprakların alt dilimleri kazıma tekniğinde taşın yüzeyinde belirtilmiş ve aralarında yine kazıma tekniğinde üçgen yer almaktadır. Diğer dilim üst yan yaprakların alt dilimlerine doğru kıvrılır. Bu yaprakların alt dilimleri de birbirleriyle birleşir. Orta dilim serbesttir, üst dilim ise ana yaprakla birleşmektedir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Yukarıda belirtilen özelliklere sahip başlıklar 3. yüzyılın sonundan başlayarak 5. yüzyılın ikinci yarısına kadar tarihlendirilir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyıl.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 12,159-164; Herzfeld – Guyer 1930, 74 Abb. 67-69; Deichmann 1981, Taf. 16,282; 23,356; Zollt 1994, Taf. 36,287.

Kat. Nr.: 123

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.83

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 38 cm. Alt çap: 30 cm. Üst gen.: 50 cm.

Eserin Tanımı: Derin damarlı sekiz akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yan yapraklardan alt çelenktekiler altta iki, üstte üç dilimlidir, üst çelenkteki yan yapraklar ise iki dilimlidir. Alt çelenkteki

alt yan yaprağın bir dilimi komşu dilimle birleşerek üçgen oluştururken diğer dilim üst yan yaprakla birleşerek damla motifini oluşturur. Üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava, diğer dilim ise ana yaprakla birleşerek damla motifini meydana getirir. Üst çelenk sırasında alt yan yaprakların düzeni alt çelenkle aynıdır, fark üst yan yapraklarda iki dilimli yaprakların alt dilimleri komşu dilimle birleşirken, üst dilimin ana yaprakla birleşerek damla motifini oluşturmasıdır. Ana yaprakların özellikle oldukça plastik etkili orta diliminin uçları aşınmıştır. Aynı aşınma dış ve iç heliksler ile abaküs çiçeklerinde de söz konusudur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: R. Kautzsch tarafından bu tür başlıkların özellikleri şu şekilde özetlenir: Damarlı yüzeye sahip üç ana bölümden oluşan akanthus yapraklarının dilimleri büyük ve sivridir. Alttaki yan yapraklarının üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılarak damla formu alan oluşturur, diğer dilimi komşusuyla birleşir. Bazı örneklerde birleşme noktasında kazıma tekniğinde baklava motifi de yer alır. Üst yan yapraklar üç sivri dilimlidir ve bunlardan ikisi komşularıyla birleşerek aralarda baklava dilimleri meydana getirirler. Diğer sivri dilim orta bölüme doğru kıvrılarak alt yan yaprak gibi damla formu alan oluşturur. Köşelerdeki volütlerin heliks kökleri, akanthusların ortadaki büyük yaprak diliminden çıkar. Balık pulu süslemeli abakusun ortasındaki çiçek, tomurcuk görünümündedir. Bu özellikteki başlıklar Anadolu kökenli olup, Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde başkent atölyelerinde yoğun olarak üretilmiştir. Tarihlendirilebilen ilk örnekler İstanbul, Hagia Sophia propylonu (404-415) ve Porto Aurea (Altın Kapı)'dır (408-413). Bu gruba dâhil en geç örnekler ise 6. yüzyılın ortasına tarihlendirilir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı (üçüncü çeyreği?) - 6. yüzyılın başları.

Literatür: Yalçın 2004, 60 Fig. 60; Kautzsch 1936, 53-64 Taf. 9,132.140; 11,155a-b; 13-15,198-206; 16,225-230; 17,242; 22,353; 23,368; Feld 1963/1964, Taf. 45,1; Ötüken 1996, Taf. 29,3; Peschlow 2004, 93-94 Abb. 6; Zollt 1994, 145 vd. Abb. 14.15 Taf. 40,429.449; Tezcan 1989, 149.306.311 Res. 168.410.42.

Kat. Nr.: 124

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2016.1.21

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 46 cm. Üst gen.: 45x52 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde kırıklar vardır. Derin damarlı sekiz akanthus yapraklı iki çelenklidir. Yan yapraklardan alt çelenktekiler altta iki, üstte üç dilimlidir, üst çelenkteki yan yapraklar ise iki dilimlidir. Alt çelenkteki alt yan yaprağın bir dilimi komşu dilimle birleşerek üçgen oluştururken diğer dilim üst yan yaprakla birleşerek damla motifini oluşturur. Üst yan yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek baklava, diğer dilim ise ana yaprakla birleşerek damla motifini meydana getirir. Üst çelenk sırasında alt yan yaprakların düzeni alt çelenkle aynıdır, fark üst yan yapraklarda iki dilimli yaprakların alt dilimleri komşu dilimle birleşirken, üst dilimin ana yaprakla birleşerek damla motifini oluşturmasıdır. Ana yaprakların özellikle oldukça plastik etkili orta diliminin uçları aşınmıştır. Aynı aşınma dış ve iç heliksler ile abaküs çiçeklerinde de söz konusudur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sekiz akanthuslu çift çelenkli başlıklardandır.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı (üçüncü çeyreği?) - 6. yüzyılın başları.

Literatür: Kautzsch 1936, 53-64 Taf. 9,132.140; 11,155a-b; 13-15,198-206; 16,225-230; 17,242; 22,353; 23,368; Feld 1963/1964, Taf. 45,1; Ötügen 1996, Taf. 29,3; Peschlow 2004, 93.94 Abb. 6; Zollt 1994, 145 vd. Abb. 14.15 Taf. 40,429.449; Tezcan 1989, 149.306.311 Res. 168.410.42.

Kat. Nr.: 125

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.7.60

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 36 cm. Alt çap: 29 cm. Üst gen.: 34 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümü, dış heliksleri ve bazı abaküs çiçekleri kırıktır. Derin damarlı sekiz akanthus yapraklı iki çelenklidir. Üst çelenkteki akanthuslar alt çelenktekilere kıyasla büyüktür. Yan yapraklar iki dilimlidir. Her iki çelenkte de yan yaprakların alt dilimleri komşu dilimlerle birleşerek üçgen, diğer dilimleri ana yaprağa doğru kıvrılarak yuvarlak form oluşturur. Üst bölümleri aşınmış ana yaprakların dış dilimleri komşu dış dilimlerle birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Bu özellikteki başlıklar Anadolu kökenli olup, Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde başkent atölyelerinde yoğun olarak üretilmiştir. İlk örnekler 5. yüzyılın ilk yarısına, en geç örnekler ise 6. yüzyılın ortasına tarihlendirilir. Başkentli tipin yerel malzeme kireçtaşında uygulandığı bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı - 6. yüzyılın ortası.

Literatür: Kautzsch 1936, 53-64 Taf. 9,132.140; 11,155a-b; 13-15,198-206; 16,225-230; 17,242; 22,353; 23,368; Feld 1963/1964, Taf. 45,1; Peschlow 2004, 93.94 Abb. 6; Zollt 1994, 145 vd. Abb. 14.15 Taf. 40,391.429.449.

Kat. Nr.: 126

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: *184.7.47*

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *49 cm. Alt çap: 40 cm. Üst gen.: 78 cm.*

Eserin Tanımı: Üst bölümü kırık başlığın yüzeyi de oldukça aşınmıştır. Kalathosta sekiz akanthus yapraklı iki çelenk yer alır. Beş yapraklı akanthusların yan dilimleri arasında damla, yan dilimlerin birleştiği bölümlerde de baklava motifi bulunur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: “Theodosian” tipi başlıklar denilen, 5. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar Başkent atölyelerinde sayısız çeşitlemeyle yapılan ince dişli/uçlu ya da büyük dişli/uçlu kompozit başlıklardandır. İstanbul, Hagia Sophia propylonu (404-415) ve Porto Aurea (Altın Kapı)’daki (408-413) başlıklarla aynı özellikleri taşıyan başlık Başkentli tipin yerel malzeme kireçtaşında uygulandığı bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 12,159-164; Mango – Ševčenko 1973, 239 Fig. 28; Deichmann 1981, Taf. 16,282; 23,356; Russo 1990, 41 vd. Nr. 14-17.23.25.28 Fig. 19-24.32-33.37-38.44-45; Zollt 1994, Taf. 36,287; Ötüken 1996, Taf. 35,1.3.

Kat. Nr.: 127

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: *984.7.124*

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *56 cm. Alt çap: 47 cm. Üst gen.: 45x57 cm.*

Eserin Tanımı: Üst bölümde kırıkları vardır. Kalathosta alt çelenk yedi, üst çelenk sekiz akanthusludur. Derin damarlı akanthuslar beş parçadır. Alt ve üst yaprak çelenginde yan yaprakların birleştikleri yerlerde baklava, yan yaprak aralarında ise damla motifi yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Bu özellikteki başlıklar Anadolu kökenli olup, Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi’nde başkent atölyelerinde yoğun olarak üretilmiştir. İlk örnekler 5. yüzyılın ilk yarısına, en geç örnekler ise 6. yüzyılın ortasına tarihlendirilir. Başkentli tipin yerel malzeme kireçtaşında uygulandığı bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ilk yarısı - 6. yüzyılın ortası.

Literatür: Kautzsch 1936, 53-64 Taf. 9,132.140; 11,155a-b; 13-15,198-206; 16,225-230; 17,242; 22,353; 23,368; Feld 1963/1964, Taf. 45,1; Peschlow 2004, 93.94 Abb. 6; Zollt 1994, 145 vd. Abb. 14.15 Taf. 40, 391.429.449.

Kat. Nr.: 128

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2016.1.20

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 64 cm. Üst gen.: 70x72 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde büyük kırıklar vardır. Sağlam bölümlerde abakus çiçekleri ve dış heliksler yer alır. Sekiz akanthus yapraklı iki yaprak çelengine sahiptir. Her iki çelente de aynı özellikler görülür. Yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek baklava, beşgen ve tekrar baklava motifi oluşturur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sekiz akanthuslu çift çelenkli başlık grubundadır.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı (üçüncü çeyreği?) - 6. yüzyılın başları.

Literatür: Kautzsch 1936, 53-64 Taf. 9,132.140; 11,155a-b; 13-15,198-206; 16,225-230; 17,242; 22,353; 23,368; Feld 1963/1964, Taf. 45,1; Peschlow 2004, 93.94 Abb. 6; Zollt 1994, 145 vd. Abb. 14.15 Taf. 40,429.449; Tezcan 1989, 149.306.311 Res. 168.410.423.

Kat. Nr.: 129

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 2016.1.30

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 30 cm. Üst gen.: 61x70 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın alt bölümü kırıktır. Üst çelenk sekiz akanthusludur. Yan yapraklardan alttaki dört, üstteki üç dilimlidir. Alttaki yaprakların iki dilimi komşu dilimlerle birleşir ve baklava motifi oluşturur. Üst yan yaprağın alt dilimi komşu dilimle birleşir. Birleşme yerinde dikdörtgen oluşur. Abakus çiçekleri mevcuttur, dış ve iç heliksler ise kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sekiz akanthuslu çift çelenkli başlıklar Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde başkent atölyelerinde yoğun olarak üretilmiştir. İlk örnekler 5. yüzyılın ilk yarısına, en geç örnekler ise 6. yüzyılın ortasına tarihlendirilir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı (üçüncü çeyreği?) - 6. yüzyılın başları

Literatür: Kautzsch 1936, 53-64 Taf. 9,132.140; 11,155a-b; 13-15,198-206; 16,225-230; 17,242; 22,353; 23,368; Feld 1963/1964, Taf. 45,1; Ötügen 1996, Taf. 29,3; Peschlow 2004, 93.94 Abb. 6; Zollt 1994, 145 vd. Abb. 14.15 Taf. 40,429.449; Tezcan 1989, 149.306.311 Res. 168.410.42.

Kat. Nr.: 130

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: *970.19.7*

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: – Alt çap: – Üst gen.: –

Eserin Tanımı: Alt çelenkte sekiz, üst çelenkte ise dört akanthus yer alır. Üst çelenkte kırıklar vardır. Alt çelenkteki akanthusların yan yaprak dilimleri komşu dilimlerle birleşerek üçgen ve beşgen formlu ara alanlar oluşturur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sekiz akanthuslu iki çelenkli başlıkların üst çelenkte dört akanthuslu çeşitlemesidir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyılın başı.

Literatür: Kautzsch 1936, 59 vd. Taf. 14,195; Deichmann 1969, 64 Abb. 29.30; Zollt 1994, Taf. 41,490; 42,535; Deichmann 1974, 131 vd. Abb. 84-98; Deichmann 1981, Taf. 14,263-266; 43,585.591; 44,604; Peschlow 2004, 94; Böhlendorf-Aslan – Dennert 2009, 354 Abb. 25; Tezcan 1989, 308 vd. 312 vd. 319 vd. Res. 417.418.425.426.441.442; Budde 1987, Abb. 30.34.35; Niewöhner 2007, 126.280 Taf. 46,395a.

Kat. Nr.: 131

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı (iki parça)*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: *49 cm.* Alt çap: *40 cm.* Üst gen.: *69 cm.*

Kırık parça: Yük.: *27 cm.* Gen.: *57 cm.*

Eserin Tanımı: Yarısı kırıktır. Kırık parçalarından biri de aynı yerdedir. Alt çelenk sekiz, üst çelenk dört derin damarlı akanthusa sahiptir. Alt çelenkteki yan yapraklardan alttakiler iki, üsttekiler üç dilimlidir. Alt yan yaprakların bir dilimi komşu dilimle birleşir. Üst yan yaprağında iki dilimi birleşerek baklava motifi oluşturur. Alt yan yaprağın bir dilim aracılığıyla üst yan yaprakla, onunda ana yaprakla birleştiği bölümlerde damla formlu alanlar meydana gelir. Ana yaprakların üst bölümü kırıktır. Üst çelenginin yan yaprakları üç dilimlidir. Alt yan yaprakların alt dilimi komşu dilimle birleşir. Üst dilim üst yan yaprağa doğru, üst yan yaprağında en üst dilimi ana yaprağa doğru kıvrılır. Böylece kıvrıldıkları alanlarda damla formu oluşur. Üst yaprak çelenginden arta kalan dört yüzün ortasında dış heliks sapları U şeklinde birleşir. Bu bölümlerin her birinde nar, beş dilimli yaprak, üç dilimli yaprak ve yuvarlak formlu bir motif yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Lir formlu bir başlıktır.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyılın başı.

Literatür: Kautzsch 1936, 59 vd. Taf. 14,195; Deichmann 1969, 64 Abb. 29.30; Zollt 1994, Taf. 41,490; 42,535; Deichmann 1974, 131 vd. Abb. 84-98; Deichmann 1981, Taf. 14,263-266; 43,585.591; 44,604; Peschlow 2004, 94; Böhlendorf-Aslan – Dennert 2009, 354 Abb. 25; Tezcan 1989, 308 vd. 312 vd. 319 vd. Res. 417.418.425.426.441.442; Budde 1987, Abb. 30.34.35; Niewöhner 2007, 126.280 Taf. 46,395a.

Kat. Nr.: 132

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.28

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 39 cm. Alt çap: 42 cm. Üst gen.: 49 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde yer yer kırıkları olan başlığın abakus çiçekleri ve ikisi dışında dış heliksleri kırılmıştır. Alt çelenk derin damarlı sekiz akanthus yapraklıdır. Yan yapraklar üç dilimlidir. Alt yan yaprağın iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek üçgen oluşturur. Üst yan yaprakların alt dilimleri komşu dilimle birleşir. Ana yaprakların üst bölümü aşınmıştır. Üst bölümde kalathosun dört yüzünde ortak olan akanthusların üzerinden çıkan yivli saplardır. Bu sapların üzerinde de beş dilimli yapraklar bulunur. İki yanda sınır teşkil eden bu motiflerden arta kalan orta bölümlerden birinde beş dilimli saplı bir çiçek, diğerinde bir saptan çıkan üç adet yürek formu yaprak, bir diğerinde ise yatay bir şerit üzerinde beş dilim yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sekiz akanthuslu çift çelenkli başlıkların bir çeşitlemesidir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 12,64.67.

Kat. Nr.: 133

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 2016.1.37

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 30 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde yer yer kırıkları olan başlığın abakus çiçekleri ve dış heliksleri kırılmıştır. Alt çelenk derin damarlı altı akanthus yapraklıdır. Yan yapraklar üç dilimlidir. Alt yan yaprağın iki dilimi komşu dilimlerle birleşerek üçgen oluşturur. Üst yan yaprakların alt dilimleri komşu dilimle birleşir. Ana yaprakların üst bölümü aşınmıştır. Üst bölümde kalathosun dört yüzünde ortak olan akanthusların üzerinde dört dilimli yapraklar bulunur. İki yanda sınır teşkil eden bu motiflerden arta kalan orta bölümlerden birinde beş dilimli ya da üç dilimli, saplı birer çiçek yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sekiz akanthuslu çift çelenkli başlıkların bir çeşitlemesidir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 12,64.67.

Kat. Nr.: 134

Eserin Türü ve Adı: *Korinth Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 973.19.22

Müze Geliş Şekli: *10.11.1973'de Erdemli'den Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 38,5 cm. Alt çap: 42 cm. Üst gen.: 60 cm.

Eserin Tanımı: Derin damarlı sekiz akanthus yaprağı gövdeyi kaplar. Oldukça uzun ve zarif akanthusların üç dilimli yan yaprakları vardır. Alt ve üst yan yaprakların iki dilimi komşu yapraklarla birleşerek baklava motifi oluşturur. Dış heliksleri kırıktır, kimi kırık abaküs çiçeklerinin mevcut olanları ise vurguludur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sivri uçlu akanthus yaprakları 3. yüzyılın sonu - 4. yüzyılda da yaygındır.

Tarihleme Önerisi: 4. - 5. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, Taf. 12,159-164; Herzfeld – Guyer 1930, 74 Abb. 67-69; Deichmann 1981, Taf. 16,282; 23,356; Zollt 1994, Taf. 36,287; Kramer 1994, 17-19; Peschlow 2004, 91; Niewöhner 2007, 193 Taf. 40,350.351 Taf. 52,435-437.

Kat. Nr.: 135

Eserin Türü ve Adı: *İki Bölümlü Hayvan Figürlü Başlık*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.7.73

Müze Geliş Şekli: *Dagron ve Feissel başlığın Erdemli Müzesi'nde yer aldığını belirtirler.*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 40 cm. Üst gen.: 55 cm.

Eserin Tanımı: İki bölümlü başlığın alt bölümünde yapraklar yer alır. Alt ve üst bölüm arasındaki sınır kalın bir şeritle sağlanır. Şerit kalathos yüzlerinde birbirlerine dolanan ağızları açık yılan başlarıyla sonuçlanır. Şeridin üstünde köşelerde ise kanatları açık birer kartal yer alır. Kartallardan biri tamamen kırıktır. Diğerlerinin gövde ve başlarında kırık ve aşınmalar vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: İki bölümlü hayvan figürlü başlıklardadır.

Tarihleme Önerisi: 6. yüzyıl.

Literatür: Dagron – Feissel 1987, 239 Pl. LVII,3; Kautzsch 1936, 93 Nr. 269; Taf. 23,368; Herzfeld – Guyer 1930, Abb. 54.59; Gough 1985, 111 Pl. 45.

Kat. Nr.: 136

Eserin Türü ve Adı: *Çift Sütun Başlığı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 984.742

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 32,5 cm. Üst gen.: 43,5x58 cm.

Alt gen.: 34x25 cm.

Eserin Tanımı: Yer yer kırıkları olan kalathos-ta dört büyük akanthus yer alır. Yedi sivri yapraklı akanthusların yan yaprakları üç dilimlidir. Alt yan yaprakların alt dilimleri komşu dilimle birleşerek damla motifi oluşturur. Orta dilimlerin birleştiği alanlarda üçgen yer alır. Orta yan yaprakta alt dilimler birleşir. Yan yaprakların üst dilimlerinin bir üstteki yaprakla birleştikleri yerlerde damla motifi oluşur. Dış heliksleri olan başlığın abaküs çiçekleri geometrik bezemelidir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Akanthus yapraklarının uçlarının sivri oluşu, üç dilimli yan yapraklara sahip olması 5. yüzyılın ilk yarısı ile 6. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilen başlıkların özellikleri arasındadır.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyılın başı.

Literatür: Kautzsch 1936, 81 vd. 12,168; 13,170.175-177; 14,184.194-195; 15,199.203.206; 16,225-226.230; 17,242; 18,266-268; 20,305.308; 22,353; Parman 2002, 200 U58, Lev. 132,181.

Kat. Nr.: 137

Eserin Türü ve Adı: *İyon-impost*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2014.04.22

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 26 cm. Alt gen.: 20x25 cm.

Üst gen.: 30x46 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümde kırıkları olan başlığın uzun yüzlerinden birinde Medusa vardır.

Başlık taşın ikinci kullanımıdır. Diğer uzun yüzü ve kısa yüzlerinden biri bezemesizdir. Diğer kısa yüzde kabartma tekniğinde yapılmış bir haç yer alır. Haçın yüzeyi kazıma tekniğidir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Yüzlerinden biri ya da birkaçında kabartma ya da kazıma tekniğinde haç motifli impostlar 5. yüzyıldan itibaren görülür. Merkezdeki haçın büyük akanthus yapraklarıyla çevrelediği "Haçlı-Akanthus Yapraklı" başkent kökenli şema da 450 yılından itibaren impost ve İyon-impost başlıklarda yer alır.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyılın başı.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 19 Abb. 18; Mango – Ševčenko 1973, 272.276 Fig. 144.152; Budde 1987, 22.72 Abb. 40; Tezcan 1989, 323 Res. 447; Foss 1985, 59.133 Fig. 7; Vemi 1989, Pl. 2,6; 3,9; 7,18b; 9,21a.23; 15,42b; 16,b; 17,47.48; 18,49b; 21,61a.b; 26,73.74; 28,81; 29,84.85; 31,89.92; 41,123.124; 45,143; 50,163; 52,173; 53,175-177; 60,206; 61; 63,217; 66,230-232; 67,234; 78,279a-b; 79,280a-b; 85,302b; 90,312.313; 91,317; Duval – Marin 1994, 42 vd. Pl. XV-XVI; Peschlow 2004, 66 vd; Niewöhner 2006, 433-435.438 Kat. 23-25.40.41 Abb. 18; Niewöhner 2007, 179 Taf. 18,175.176.179; Taf. 19,180-182; Çaylak Türker 2014, 290.298 Fig. 4.

Kat. Nr.: 138

Eserin Türü ve Adı: *İmpost*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 36,5 cm. Alt boy x En: 51x48 cm.

(kırık)

Üst boy x En: 98x75 cm. (kırık)

Eserin Tanımı: Bir köşesi kırık impostun uzun yüzleri ve kısa yüzlerinden biri bezemesizdir. Diğer kısa yüzde kabartma tekniğinde yapılmış bir haç yer alır. Haçın yüzeyi kazıma tekniğidir, kolların birleştiği merkezde bir inci motifi yer alır. Impostun haçlı yüzünün üst bölümünde AOY harfleri yazılıdır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Yüzlerinden biri ya da birkaçında kabartma ya da kazıma tekniğinde haç motifli impostlar 5. yüzyıldan itibaren görülür. Merkezdeki haçın büyük akanthus yapraklarıyla çevrelediği “Haçlı-Akanthus Yapraklı“ başkent kökenli şema da 450 yılından itibaren impost ve iyon-impost başlıklarda yer alır.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyılın başı.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 19 Abb. 18; Mango – Ševčenko 1973, 272.276 Fig. 144.152; Budde 1987, 22.72 Abb. 40; Tezcan 1989, 323 Res. 447; Foss 1985, 59. 133 Fig. 7; Vemi 1989, Pl. 2,6; 3,9; 7,18b; 9,21a.23; 15,42b; 16,b; 17,47.48; 18,49b; 21,61a.b; 26,73.74; 28,81; 29,84.85; 31,89.92; 41,123.124; 45,143; 50,163; 52,173; 53,175-177; 60,206; 61; 63,217; 66,230-232; 67,234; 78,279a-b; 79,280a-b; 85,302b; 90,312.313; 91,317; Duval – Marin 1994, 42 vd. Pl. XV-XVI; Peschlow 2004, 66 vd; Niewöhner 2006, 433-435.438 Kat. 23-25.40.41 Abb. 18; Niewöhner 2007, 179 Taf. 18,175.176.179; Taf. 19,180-182; Çaylak Türker 2014, 290.298 Fig. 4.

Kat. Nr.: 139

Eserin Türü ve Adı: İyon-impot

Malzemesi: Prokonnesos mermeri

Env. Nr.: 984.745

Müze Geliş Şekli: Bağış

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 32 cm. Alt boy x En: 69x46 cm.

Üst boy x En: 35x39 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın dar kenarlarındaki volütlerin arasında üç dilimli yapraklar vardır. Bunların iki dilimi komşu dilimle birleşerek baklava motifi oluşturur. İmpostun dar yüzlerinden birinde ise merkezde üç dilimli bir yaprak vardır. Bu yaprağın yanındaki beş dilimli yaprakların ikisi merkezdeki yaprağın dilimleriyle, diğer iki dilimi ise diğer yanlarındaki üç dilimli yapraklarla birleşir. Bu yaprakların iki dilimi de sınır teşkil eden yan yapraklarla bir araya gelir. Alt dilimlerin birleştiği bölümler damla formudur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: İmpost ve İyon-impot başlıklarda 450 yılından itibaren görülen merkezde yer alan haçın büyük akanthus yapraklarıyla çevrelediği "Haçlı-Akanthus Yapraklı" olarak adlandırılan başkent kökenli şemanın haç motifi olmayan bir çeşitlemesidir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyıl - 6. yüzyılın ilk yarısı ya da ortası.

Literatür: Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, 340 Nr. 65 Taf. 119,4; Vemi 1989, Pl. 5, 46.9, 24.11, 30a.13, 36a-b.15, 42a.27, 78b.32, 93a.94a-b.33, 95-97.3, 99c.48, 155.70, 246a.

Kat. Nr.: 140

Eserin Türü ve Adı: Paye Başlığı

Malzemesi: Prokonnesos Mermeri

Env. Nr.: 970.19.53

Müze Geliş Şekli: Bağış

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 40 cm. Alt gen.: 50x68 cm.

Üst gen.: 68x68 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın bir yüzü tahrip olmuştur. Beş parçalı akanthusların yan yapraklarının birleştikleri yerlerde baklava, aralarında ise damla motifi yer alır. Akanthus orta bölümü orta dilimi dışa doğru ters döner. Akanthusların arasından çıkan caulislerin iki yanında plastik etkili heliksler yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: 3. - 4. yüzyıldan itibaren başkent Konstantinopolis başta olmak üzere Anadolu atölyelerinde yapılan paye başlıkları, 5. yüzyılda yoğun olarak üretilmişlerdir.

Tarihleme Önerisi: 5. yüzyıl.

Literatür: Kramer 1994, Taf. 5, Kat. 29-32; Taf. 6,33-35; Taf. 9, Kat. 55.

Kat. Nr.: 141

Eserin Türü ve Adı: *Çift Sütun ve Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 970.19.84

Müze Geliş Şekli: *1970 Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 50 cm. Üst gen.: 24x44 cm. Alt gen.: 24,5x43 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın iki yüzünde iki akanthus yaprağı vardır. Akanthusların orta diliminin bir bölümü derin damarlıdır, diğer bölümleri kazıma tekniğinde S formu bir süslemeye sahiptir. Derin damarlı ve dilimli bölüm komşu dilimle birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Küçük boyutlu çift sütun ve başlıkları Erken Hristiyanlık-Bizans Dönemi kiliselerinde nef duvarlarına ait pencerelerde, apsis duvarı pencerelerinde kullanılırlar.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Dagron – Feissel 1987, 245 Pl. LXI,3. Mauroeidē 1999, 66-67 Nr. 87.

Kat. Nr.: 142

Eserin Türü ve Adı: *Çift Sütun ve Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 53 cm. Üst gen.: 22x35 cm. Alt gen.: 22x35 cm.

Eserin Tanımı: Başlığın iki yüzünde detaylandırılmamış akanthuslar yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Küçük boyutlu çift sütun ve başlıkları Erken Hristiyanlık-Bizans Dönemi kiliselerinde nef duvarlarına ait pencerelerde, apsis duvarı pencerelerinde kullanılırlar.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, 18.19 Taf. 3,24.26; Niewöhner 2007, 215 vd. Taf. 10,94-95 Taf. 11,96.99-101 Taf. 12,105 Taf. 13,113.

Kat. Nr.: 143

Eserin Türü ve Adı: *Çift Sütun ve Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 2014.3.22

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 109 cm. Gen.: 44x29 cm.

Eserin Tanımı: Kalın iki silmenin kaide olarak yapıldığı gövde akanthuslarla sonuçlanır. Akanthusların yan yaprak dilimleri komşu dilimlerle birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Küçük boyutlu çift sütun ve başlıkları Erken Hristiyanlık-Bizans Dönemi kiliselerinde nef duvarlarına ait pencerelerde, apsis duvarı pencerelerinde kullanılırlar.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Dagron-Feissel 1987, 245 Pl. LXI,3; Mauroeidē 1999, 66-67 Nr. 87.

Kat. Nr.: 144

Eserin Türü ve Adı: *Çift Sütun ve Başlığı*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 2014.3.23

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 143 cm. Gen.: 48x27 cm.

Eserin Tanımı: Kalın iki silmenin kaide olarak yapıldığı gövde akanthuslarla sonuçlanır. Çift sütun başlığının bir yüzündeki akanthuslar oldukça stilizedir, diğer yüzünde ise yan yaprakların dilimleri komşu yaprağın dilimleriyle birleşir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Küçük boyutlu çift sütun ve başlıkları Erken Hristiyanlık-Bizans Dönemi kiliselerinde nef duvarlarına ait pencerelerde, apsis duvarı pencerelerinde kullanılırlar.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Dagron – Feissel 1987, 245 Pl. LXI,3; Mauroeidē 1999, 66-67 Nr. 87.

Kat. Nr.: 145

Eserin Türü ve Adı: *Çift Sütun ve Başlığı*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 2014.04.16

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 152 cm. Alt çap: 41 cm. Üst gen.: 38 cm.

Eserin Tanımı: Üç kademeli torusa sahip bir kaide üzerindeki gövde detaylandırılmamış akanthuslarla sonuçlanmaktadır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Küçük boyutlu çift sütun ve başlıkları Erken Hristiyanlık-Bizans Dönemi kiliselerinde nef duvarlarına ait pencerelerde, apsis duvarı pencerelerinde kullanılırlar.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Kautzsch 1936, 18-19 Taf. 3,24.26; Niewöhner 2007, 215 vd. Taf. 10,94-95 Taf. 11,96.99-101 Taf. 12,105 Taf. 13,113.

Kat. Nr.: 146

Eserin Türü ve Adı: *Kaide*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.38

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 22,5 cm. Alt gen.: 36x26 cm. (kırık)

Üst çap: 33,5 cm.

Eserin Tanımı: Düz ve profilsiz plinthosun üzerinde torus, trokhilos ve torus yer alır. Plinthosun üzerindeki torus ile trokhilos arasında ve üstteki torusun ortasında birer silme vardır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Attika tipi kaidelerdendir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Orlandos 1952, 266-272, Eix. 21; 270, Eix. 218,6; Kramer 1970, 271 vd.; Tezcan 1989, 352, Res. 401.406.504.505; Peschlow 1977/1978, Nr. 30.33.34, Taf. 116,1-3; Ötügen 1996, 152 vd. Abb. 32 Taf. 24,1-4; Taf. 25,1.5-6; Niewöhner 2007, 201.202 Taf. 1,6-7.

Kat. Nr.: 147

Eserin Türü ve Adı: *Kaide*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

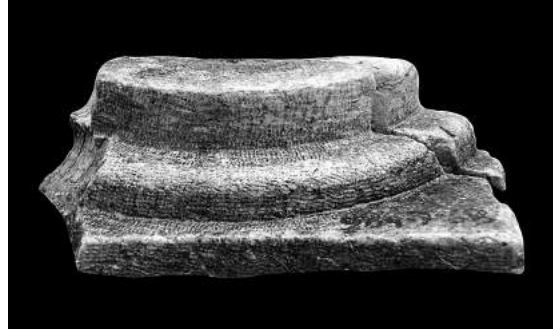
Env. Nr.: 984.7.68

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 22,5 cm. Alt gen.: 64x66 cm. (*kırık*)

Üst çap: 45 cm.

Eserin Tanımı: İki parça halindeki düz ve profilsiz plinthosun üzerinde torus ve boyun yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Attika tipi kaidelerin çeşitlemesidir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 56 Abb. 55; Kapitän 1984, 78 vd. Abb. 5; Sodini – Kolokotsas 1984, 32 vd; Ötügen 1996, 152 vd. Taf. 24,5.6; Taf. 25,2.3; Taf. 26,1-3; Abb. 33.36; Niewöhner 2007, 201.202 Taf. 1,12.14.15.17.19.21.23; 204 Abb. 28.

Kat. Nr.: 148

Eserin Türü ve Adı: *Kaide*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 970.19.40

Müze Geliş Şekli: *Etütlük*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 26 cm. Alt gen.: 36 (*kırık*) x 44 cm. (*kırık*)

Üst çap: 37 cm.

Eserin Tanımı: Düz ve profilsiz plinthosun üzerinde torus, trokhilos ve torus vardır. Plinthosun üzerindeki torus ile trokhilos arasında ve üstteki torusun ortasında ise birer silme yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Attika tipi kaidelerdendir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Orlandos 1952, 266-272, Eix. 21; 270, Eix. 218,6; Kramer 1970, 271 vd.; Tezcan 1989, 352, Res. 401.406.504.505; Peschlow 1977/1978, Nr. 30.33.34, Taf. 116,1-3; Ötügen 1996, 152 vd. Abb. 32 Taf. 24,1-4; Taf. 25,1.5-6; Niewöhner 2007, 201-202 Taf. 1,6.7.

Kat. Nr.: 149

Eserin Türü ve Adı: Kaide

Malzemesi: Kireçtaşı

Env. Nr.: 984.7.2

Müze Geliş Şekli: Etütlük

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 27 cm. Alt gen.: 43 (kırık) x 34 cm. (kırık)

Üst çap: 39 cm.

Eserin Tanımı: Kırıkları olan kaidenin düz ve profilsiz plinthosunun üzerinde torus ve boyun yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Attika tipi kaidelerin çeşitlemesidir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 56 Abb. 55; Kapitän 1984, 78 vd. Abb. 5; Sodini – Kolokotsas 1984, 32 vd.; Ötügen 1996, 152 vd. Taf. 24,5.6; Taf. 25,2.3; Taf. 26,1-3; Abb. 33.36; Niewöhner 2007, 201.202 Taf. 1,12.14.15.17.19.21.23; 204 Abb. 28.

Kat. Nr.: 150

Eserin Türü ve Adı: Kaide

Malzemesi: Kireçtaşı

Env. Nr.: 984.7.58

Müze Geliş Şekli: Bağış

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 23 cm. Alt gen.: 28x28 cm. (kırık) Üst çap: 22 cm.

Eserin Tanımı: Üst bölümünde kırıkları olan kaidenin düz ve profilsiz plinthosunun üzerinde torus ve boyun yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Attika tipi kaidelerin çeşitlemesidir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Herzfeld – Guyer 1930, 56 Abb. 55; Kapitän 1984, 78 vd. Abb. 5; Sodini – Kolokotsas 1984, 32 vd.; Ötügen 1996, 152 vd. Taf. 24,5.6; Taf. 25,2.3; Taf. 26,1-3; Abb. 33.36; Niewöhner 2007, 201.202 Taf. 1,12.14.15.17.19.21.23; 204 Abb. 28.

Kat. Nr.: 151

Eserin Türü ve Adı: *Postamentli Kaide*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 970.19.5

Müze Geliş Şekli: 12.12.1970 *Tarsus civarı-Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 44 cm. Alt gen.: 37x39 cm. Üst çap: 29 cm.

Eserin Tanımı: Postamentin orta bölümü içe doğru daralır. Üzerindeki sütun kaidesiyle tek parça halindedir. Sütun kaidesi torus, trokhilos ve torus bölümlerinden oluşur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sütun kaidesi Attika tipindedir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, Kat. Nr. 5.6 Taf. 116,5,6; Mauroeidē 1999, 48 Nr. 47.

Kat. Nr.: 152

Eserin Türü ve Adı: *Postamentli Kaide*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2016.1.45

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

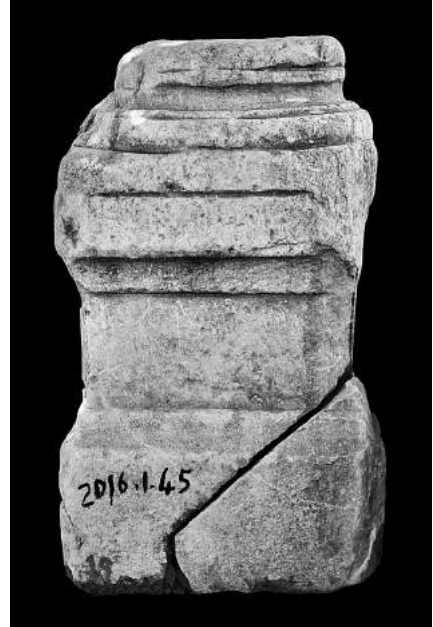
Yük.: 78 cm.

Eserin Tanımı: Özellikle üst bölümünde kırıkları olan postamentin orta bölümü içe doğru daralır. Üzerindeki sütun kaidesiyle tek parça halindedir. Sütun kaidesi torus, trokhilos ve torus bölümlerinden oluşur. Bu bölümlerin aralarında birer silme yer alır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Sütun kaidesi Attika tipindedir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, Kat. Nr. 5.6 Taf. 116,5,6; Mauroeidē 1999, 48 Nr. 47.

Kat. Nr.: 153

Eserin Türü ve Adı: *Postament*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 50 cm. Alt gen.: 37x37 cm. Üst gen.: 25x25 cm.

Eserin Tanımı: Alt ve üst bölümünde kırıkları olan postamentin üç yüzünde üstte üç sıra silme yer alır. Ön yüzde ise kare formunu oluşturacak şekilde iç içe geçen silmeler vardır. Silmelerin üzerindeki alanda ise kabartma tekniğinde bir haç motifi bulunmaktadır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Antik dönem postamentleri örnek alınarak yapılan Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi kare planlı postamentleri tüm eyaletlerde kiliselerde kullanılmıştır.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Orlandos 1954, 267.268 Eix. 4.2; Tezcan 1989, 350.352 Res. 501.502.504.505; Ötügen 1996, Taf. 2.27,1-3; Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, Kat. Nr. 5.6 Taf. 116,5,6; Mauroeidē 1999, 48 Nr. 47.

Kat. Nr.: 154

Eserin Türü ve Adı: *Postament*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.7.37

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 51,5 cm. Alt gen.: 42x42 cm. Üst gen.: 43x41 cm.

Eserin Tanımı: Postamentin orta bölümü içe doğru daralır. Üstte ve altta ise silmelere sahiptir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Antik dönem postamentleri örnek alınarak yapılan Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi kare planlı postamentleri tüm eyaletlerde kiliselerde kullanılmıştır.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, Kat. Nr. 5.6 Taf. 116,5,6; Mauroeidē 1999, 48 Nr. 47.

Kat. Nr.: 155

Eserin Türü ve Adı: *Sütun Gövdesi*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 970.19.2

Müze Geliş Şekli: 12.12.1970 *Tarsus civarı-Bağış*

Eserin Ölçüleri:

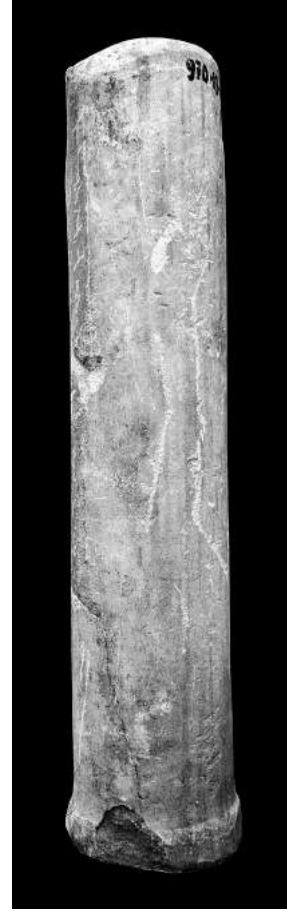
Yük.: 123 cm. Alt çap: 26 cm. Üst çap: 25 cm.

Eserin Tanımı: Kırık alt parçası birleştirilmiştir. Alttaki profili kabaca bırakılmıştır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Boyutları açısından değerlendirildiğinde sütun gövdesinin Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde bema alanında templon ya da kiborionda kullanıldığı düşünülebilir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Aydın 2013, 257 Kat. No. 300.

Kat. Nr.: 156

Eserin Türü ve Adı: *Sütun Gövdesi*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 984.7.79

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 73,5 cm. Alt çap: 28 cm.

Eserin Tanımı: Gövde kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Boyutları açısından değerlendirildiğinde sütun gövdesinin Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde bema alanında templon ya da kiborionda kullanıldığı düşünülebilir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: -

Kat. Nr.: 157

Eserin Türü ve Adı: *Sütun Gövdesi*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 29 cm. Alt çap: 13 cm.

Eserin Tanımı: Gövde kırıktır. Alttaki profili kabaca bırakılmıştır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Boyutları açısından değerlendirildiğinde sütun gövdesinin Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde bema alanında templon ya da kiborionda kullanıldığı düşünülebilir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Aydın 2013, 257 Kat. No. 300.

Kat. Nr.: 158

Eserin Türü ve Adı: *Sütun Gövdesi*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: *Etütlük*

Müze Geliş Şekli: –

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 20,5 cm. Alt çap: 13 cm.

Eserin Tanımı: Torus, trokhilos ve torus bölümleri sonrasında gövde kırıktır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Ölçüleri açısından değerlendirildiğinde masa şeklindeki bir altar payesine ait olabilir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Soteriu 1929, 125 Eix. 170; Duval – Marin 1994, 213-214 Pl. LXX, IX.b.10.12.14-15; Aydın 2010, 347-370.

Kat. Nr.: 159

Eserin Türü ve Adı: *Sütun Gövdesi*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 970.19.24

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 52 cm. Alt çap: 30 cm.

Eserin Tanımı: Gövde kırıktır. Alttaki profili kabaca bırakılmıştır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Boyutları açısından değerlendirildiğinde sütun gövdesinin Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde bema alanında templon ya da kiborionda kullanıldığı düşünülebilir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Aydın 2013, 257 Kat. No. 300.

Kat. Nr.: 160

Eserin Türü ve Adı: *Paye*

Malzemesi: *Prokonnesos Mermeri*

Env. Nr.: 2014.03.20

Müze Geliş Şekli: *Bağış*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 100 cm. Gen.: 20 cm.

Eserin Tanımı: Yer yer kırıkları olan payenin yan yüzlerinden birinde levha yerleştirmek için oyuk vardır. Payenin ön yüzünde kabartma tekniğinde yapılmış sarmaşıkta birbirine dolanan dalların arasında iki adet yürek formu yaprağa yer verilmiştir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Paye olasılıkla alçak tipteki templon kuruluşlarında kullanılmıştır.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Yalçın 2004, 58 Fig. 1; 61.

Kat. Nr.: 161 ve 36

Eserin Türü ve Adı: *Levha-Daniel Aslanlar Arasında*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 980.2.16

Müze Geliş Şekli: *Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 89 cm. En: 84 cm. Der.: 11 cm.

Eserin Tanımı: Dıştan eşkenar dörtgenler ve bunların iç ve köşelerinde yer alan kabartmalarla bir çerçeve içine alınan levha, iki yatay bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan üsttekinde birer madalyon içinde alçak kabartma tekniğinde ay tanrıçası ve güneş tanrısına, alttakinde ise bitkisel kompozisyon ile birlikte Yahudi peygamberlerinden Daniel ve aslanlara yer verilmektedir. Üst bölümde ay tanrıçası, başında hilal ile birlikte büst şeklinde, güneş tanrısı ise sadece baş ve boyun kısmı ile aktarılmaktadır. Alt bölümde ise dal ve yaprakların iki yanda sınırladığı alan içinde ortada cepheden, ayakta, kollarını yukarıya kaldırmış, pelerini, sivri uçlu başlığı, pantolonuyla Daniel ve iki yanında ona doğru yönelmekte olan, profilden iki aslan görülmektedir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Levha, ay tanrıçası ve güneş tanrısı betimiyle; İncil'deki anlatıma uygun olarak güneşin karardığı, ayın ışığını vermediği anı, yani dünyanın sonunun geldiğini, orans olarak Daniel ve aslanlar betimiyle; bu sonun inananlar için kurtuluşun yakın olduğunu yani İsa'nın tekrar geleceğini ifade eden, figürlü ve bitkisel kompozisyonun alçak kabartma tekniğinde verilmesi, figürlerin dış konturlarının vurgulu oluşu ve stilize anlatımının yanı sıra üslup olarak Orta, Yakın Doğu ve Akdeniz bölgesi özelliklerini yansıtan bir örnektir.

Tarihleme Önerisi: 6. yüzyılın ikinci yarısı - 7. yüzyıl.

Literatür: Aydın 2003, 265-280.

Kat. Nr.: 162 ve 37

Eserin Türü ve Adı: *Levha-Aziz Georgios*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 974.50.35

Müze Geliş Şekli: *15.01.1974'de Mersin, Tepeköy'den M. Boz'dan Satın Alma*

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 49 cm. En: 55 cm. Der.: 21 cm.

Eserin Tanımı: Gövdesi ve başı cepheden verilen azizin halesi vardır. Yüzü tahrip edilmiştir. Sağ eliyle atının eğeri, sol eliyle ise üst bölümü haçlı bir mızrak tutmaktadır. Vücudunun üst bölümü izleyiciye dönük olsa da sol omuzu ve kolu, sağ omuz

ve koluna kıyasla daha kısadır. Tunikası (Chiton) üzerinde uçan uçlara sahip bir pelerin (Chlamys) taşımaktadır. Hem pelerin hem de tunikası kazıma tekniğiyle yapılmış ortaları delikli küçük halkalarla süslenmiştir. Azizin at üstündeki duruşuna uygun olarak görülebilen sağ bacağının üst bölümüne kıyasla alt kısmı oldukça kısa ve incedir. Azizin üzerinde yer aldığı at, oldukça büyük tasvir edilmektedir. Atın bacakları ise vücuduyla kıyaslandığında daha ince ve kısadır. Yüzü ve kuyruğu tahrip olmasına rağmen, yelesi görülebilmektedir. Aşağıya doğru sarkan dizginler ve dörtgen eğerin kenarları küçük karelerden oluşan bir geometrik bezemeye sahiptir. Teknik olarak bakıldığında dikkati çeken, atın yüksek kabartma, azizin ise alçak kabartma çalılışmış olmasıdır. Azizi iki yanda sınırlayan yapıtlarda alçak kabartma tekniğinde verilmektedir. Atın arka ve ön bacakları arasında, gövdesinin hemen altında yerde, bir yılan vardır. Aziz elindeki haçlı mızrağın ucunu yılanın başından gövdesine doğru geçirmiş durumdadır.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Kabartma, Antik dönem atlı kahraman tasvirlerinden kaynaklanan bir geleneğin uzantısıdır. Genel anlamda bütün atlı aziz tasvirleri, form ve işlev açısından Hellenizmin yayıldığı tüm doğu eyaletlerinde yerleşen eski Yunan geleneğindeki atlı Heros figüründen köken almıştır. Bu tür kabartmaların kullanım alanlarında belli bir kural yoktur. Aynı ifade Aziz Georgios kabartması için de geçerlidir. Kabartma, aziz adına yapılan bir kilisenin portalı üzerinde, kilise duvarlarında ya da sur duvarlarında yer almış olabilir. Levhadaki kabartmanın üslubu yerel özellikler gösterdiği için tarihlendirmeye yönelik yeterli veri sunmamaktadır.

Tarihleme Önerisi: 12. yüzyıl ya da Orta Bizans Dönemi veya 19. yüzyılın ikinci yarısı.

Literatür: Aydın 2011, 371-388.

Kat. Nr.: 163

Eserin Türü ve Adı: *Mimari Parça*

Malzemesi: *Kireçtaşı*

Env. Nr.: 984.7.32

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 59 cm. **En:** 62 cm. **Der.:** 34 cm.

Eserin Tanımı: Kırıkları olan parçanın ön yüzü alttan ve üstten silmelerle sınırlandırılmıştır. Bu sınırlı alanda kabartma tekniğinde bir haç ve bir kuş figürü yer alır. Latin haçının yüzeyinde kazıma tekniği uygulanmıştır.

Haça yönelmiş kuşun gövdesinde kanat ve kuyruk detayı ile gözü kazıma tekniğinde verilmiştir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Merkezde haçın iki yanında ona doğru yönelmiş hayvan figürleri Erken Hıristiyanlık-Bizans sanatında sık görülür. Burada da haçın diğer yanında aynı kuş figürünün tekrarlanmış olması gerekmektedir.

Tarihleme Önerisi: 5. - 6. yüzyıllar.

Literatür: Dagron – Feissel 1987, 250 Pl. LXII,6; Aydın 2008, 279 dn. 64.65.

Kat. Nr.: 164

Eserin Türü ve Adı: *Şövalye Philippe Ait Mezar Taşı*

Malzemesi: *Mermer*

Env. Nr.: 2011-01-01

Müze Geliş Şekli: 29.11.2010'da Tarsus Ulu Camii restorasyonu camii avlusu buluntusu

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 1,70 cm. **En:** 49 cm. **Der.:** 40 cm.

Eserin Tanımı: Yer yer kırıkları olan mermer bloğun tıraşlanmış ön yüzünde kazıma tekniğinde yazıt ve figür yer alır. Yazıt, ön yüzün dört yönde çerçevesini oluşturur. Bu çerçevenin içinde cepheden bir şövalye figürü vardır. Yazıt ve figürde yer yer kırmızı boya kalıntıları bulunur. Figür sol elinde bir kalkan, arkasında bir mızrak ve dirseğinden büktüğü sağ elinde yukarı kaldırıldığı bir kılıçla tasvir edilmektedir. Gözler yüzeysel olarak silinmiş, kısa saçlı ve sakallı, zarif bir buruna sahiptir. Küçük şematik kulakları vardır. Üst bölümü balık pulu motifli bir zırh olan kıyafeti diz üstü seviyededir. Giydi katları kazıma tekniğinde verilmektedir. Yazıttan anlaşıldığı kadarıyla mezar taşı 1351 yılında ölen şövalye Philippe'ye aittir.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Şövalye Philippe'ye ait mezar taşı Kilikia bölgesinin Haçlılar dönemine ait mezar taşlarından birisidir.

Tarihleme Önerisi: 1351.

Literatür: Rapti 2011, 75-82.

Kat. Nr.: 165

Eserin Türü ve Adı: Niş Parçası

Malzemesi: Prokonnesos Mermeri

Env. Nr.: 2016.147

Müze Geliş Şekli:

Eserin Ölçüleri:

Yük.: 37 cm. Üst gen.: 67 cm.

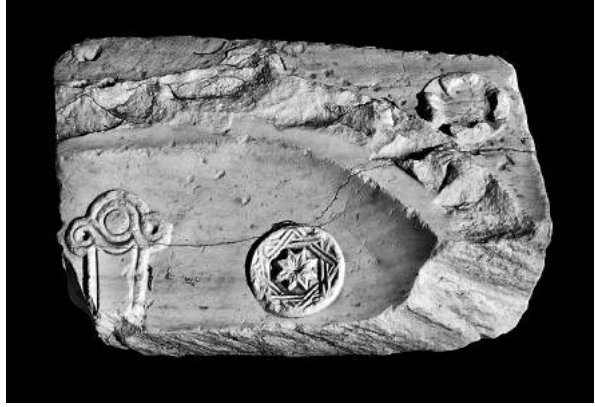
Eserin Tanımı: Büyük bir bölümü yok olan mermer blok parçasının arka yüzü ve yan yüzleri kaba yonu bırakılmış, ön yüzüne ise niş oyulmuştur. Nişin köşesinde daire

formlu bir rozetin içinde tahrip olan olası dört yapraklı bir çiçek motifi yer alır. Nişin yuvarlak formu üzerinde yine tahrip olmuş bir süsleme bulunur. Nişin içinde merkezde bir haçın düşey koluna ait üst bölüm yer alır. Haç kolunun üst bölümü geçme motiflidir. Haçın sağ tarafında bir daire içine alınmış sekiz kollu yıldız, onun içinde de sekiz yapraklı bir çiçek bulunur.

Eserin Bilimsel Değerlendirmesi: Mimari parça bir duvar nişinin yuvarlak kemerli üst bloğudur. Nişli blok taşın benzerleri Mısır ve Suriye Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi mimarisinde özellikle dini, az da olsa sivil yapılardaki üst bölümü genellikle yuvarlak kemerli duvar nişleridir.

Tarihleme Önerisi: 6. yüzyıl.

Literatür: Aydın 2012, 407-426.

TARSUS MÜZESİ'NDEKİ ERKEN HİRİSTİYANLIK - BİZANS DÖNEMİ MİMARİ ELEMANLARI'NIN BİRLİKTE DEĞERLENDİRMESİ

Ayşe AYDIN

Korinth, Kilikia ve Isauria Bölgesi'nde Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde sütun başlıklarında ana başlık tipidir. Genellikle bu başlıkların kalathosunda bazen tek sırada bazen de alt ve üst yaprak çelenginde dört büyük akanthus yaprağı yer almaktadır. R. Kautzsch tarafından bu başlıklar "Dört yapraklı başlıklar" olarak adlandırılarak 5. yüzyılın başlarından itibaren üretildikleri belirtilmektedir¹. Bu başlıklar 5. ve 6. yüzyıllarda yaygın olarak başkent Konstantinopolis başta olmak üzere tüm Akdeniz ve Kilikia-Isauria'da üretilmiş görünmektedir².

Tarsus Müzesi'ndeki dört akanthus yapraklı iki çelenke sahip 26 korinth başlık bulunmaktadır. Geneli Prokonnesos mermerinden olan başlıklardan az sayıdaki örnek mermer ve kireçtaşıdır (Kat. Nr. 80-105). Prokonnesos mermerinden üretilen başlıklar başkentten getirilmiştir; kireçtaşı malzemeye sahip başlıklar ise yerel atölyelerde üretildiklerini göstermektedir.

İki sıra, dört akanthus yapraklı ve iki çelenke sahip korinth başlıklarının bir çeşitlemesi tek çelenkte dört yapraklı başlıklardır. Tek ve iki sıra dört yaprak çelenkli başlıklar ve diğer formlara sahip başlıkların Kilikia-Isauria'da aynı ya da birbirine yakın atölyelerde, aynı tarihlerde üretildiği kabul edilmektedir³. Tarsus Müzesi'ndeki kalathosun da tek sıra dört yapraklı korinth başlıkları 16 adet olup çoğu Prokonnesos mermerinden, diğerleri mermerden ve ikisi kireçtaşıdır (Kat. Nr. 106-121).

Dört akanthus yapraklı, iki çelenke sahip korinth başlıklarının bir alt grubu olarak değerlendirilen Lir formu başlıklar üst yaprak çelenginin aralarında volüt ya da dış heliks şeritlerinin

1 Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17, 239; Westphalen 2006, 396.

2 Kautzsch 1936, 11 vd. Taf. 2; 79 Taf. 17, 239; Herzfeld – Guyer 1930, 24-27; 46 Abb. 26-30. 44; Gough 1985, Abb. 33 Taf. 23-24; Avruscio 1988, 61 vd. Taf. 1,1-2;2-4,1; Westphalen 2006, 395 vd. Abb. 5-8; Elton 2006, 307 Fig. 6, F21.F348.F355.

3 Westphalen 2006, 397.

U şeklinde bir araya gelerek oluşturdukları yapraklı bezemeye sahip başlıklardır. Volüt saplarının ya da dış heliks şeritlerinin U yerine V şeklinde birleşmesi, Lir formu başlıkların bir çeşitlemesi olarak kabul edilmektedir. Bu özelliklere sahip başlıkların ilk görüldüğü yapı Ravenna, S. Francesco'dur (450). Mermerden bu tür başlıkların Ravenna dışına da çok sayıda gönderildiği düşünülmektedir⁴. Lir formu başlıkların 5. yüzyıl ortalarından 6. yüzyılın ilk yarısına kadar başkent atölyelerinde üretilerek diğer bölgelere dağıtıldığı kabul edilmektedir⁵. Kilikia ve Isauria Bölgesi'ndeki aynı tip başlıkların geneli başkent kökenlidir, yerel malzemeye yapılmışların sayısı ise azdır. Tarsus'daki Lir formu başlıklar ise başkentli örneklerdir (Kat. Nr. 102-104).

Tarsus Müzesi'nde altı ve sekiz akanthuslu, iki yaprak çelenkli korinth başlıklar da yer almaktadır. Kat. Nr. 122 altı akanthuslu iki yaprak çelenklidir. Kat. Nr. 127 alt çelenkte yedi, üst çelenkte sekiz akanthuslu başlıktır. Prokonnesos mermerinden sekiz akanthuslu iki yaprak çelenkli Kat. Nr. 123 Roma Dönemi korinth ve kompozit başlıklarına benzer şekilde yüksek kabartma tekniğinde derin damarlı ince ve uzun yapraklara sahiptir. Ancak Roma Dönemi başlıklarıyla kıyaslandığında daha basık ve tıknaz görünümündedir. Heliksler ve volütler vurguludur. Kat. Nr. 124.128-129 Prokonnesos mermerinden ve mermerden Kat. Nr. 125-126 ise kireçtaşından olup bu tipin yerel atölyelerdeki üretimidir. Kat. Nr. 130 alt çelenkte sekiz, üst çelenkte dört akanthuslu, Kat. Nr. 131 alt çelenkte sekiz, üst çelenkte dört akanthuslu ve lir formu, Kat. Nr. 132-133 ise alta sekiz, üstte dört yaprağın yanı sıra kalathos yüzlerinde de bitkisel ve geometrik bezemeye sahip çeşitleme olarak dikkat çekmektedir.

Sekiz akanthuslu iki yaprak çelenkli başlıklar Anadolu kökenli olup, Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde başkent atölyelerinde yoğun olarak üretilmiştir. Tarihlendirilebilen ilk örnekler İstanbul, Hagia Sophia propylonu (404-415) ve Porto Aurea (Altın Kapı)'dır (408-413). 5. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyılın başlarında başkent atölyelerindeki seri üretimin ürünleridir. Bu gruba dâhil en geç örnekler ise 6. yüzyılın ortasına aittir⁶. Tarsus Müzesi'ndeki başlıklar 5. yüzyılın ikinci yarısı (üçüncü çeyreği?) - 6. yüzyılın başları arasında tarihlendirilebilir. Bu tip başlıkların bir çeşitlemesi olan kalathosunda tek sıra sekiz yapraklı başlıklardan biri (Kat. Nr. 134) müzede yer almaktadır ve Prokonnesos mermerinden yapılmıştır.

İnce uçlu/dişli akanthus olarak adlandırılan yaprak formunun M.S. 1. yüzyılda öncü örnekleri bulunmaktadır⁷. 2. yüzyılın ilk yarısından itibaren Roma İmparatorluğu'nun hem batısında hem de doğusunda kullanılan, 3. yüzyılda ise yaygınlaşan ince uçlu/dişli akanthus yapraklı sütun başlıkları 5. yüzyılda tüm Akdeniz'de görülmektedir⁸.

İnce uçlu/dişli akanthus yapraklı sütun başlıkları Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi'nde ilk olarak İstanbul Studios Manastırı, Aziz Yahya Kilisesi'nde kullanılmış (450-454, İmraroh

4 Kautzsch 1936, 59 vd. Taf. 14,195; Deichmann 1969, 64 Abb. 29-30; Zollt 1994, Taf. 41,490;42,535; Deichmann 1974, 131 vd. Abb. 84-98; Deichmann 1981, Taf. 14,263-266;43,585.591;44,604.

5 Kautzsch 1936, 59 vd.; Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, 336 vd.; Ötügen 1996, 188.

6 Kautzsch 1936, 53-64 Taf. 9,132.140;11,155a-b;13-15,198-206;16,225-230;17,242;22,353;23,368;Feld 1963/1964, Taf. 45,1; Peschlow 2004, 93-94 Abb. 6; Zollt 1994, 145vd. Abb. 14-15 Taf. 40,429.449; Tezcan 1989, 149.306.311 Res. 168.410.423.

7 Rohmann 1995, 109 vd. Taf. 42,3.

8 Strube 1983, 85; Kautzsch 1936, 93 vd.; Zollt 1994, 198 Taf. 43, 574.

Camii)⁹, 6. yüzyılın sonuna kadar bu özellikteki akanthus yapraklarının farklı formları başkent atölyelerinde geliştirilmiştir¹⁰. İnce uçlu/dişli başlıklar II. Theodosius Dönemi (408-450) yaratısı olarak kabul edilip Theodosian tipi başlıklar olarak da adlandırılmaktadırlar¹¹.

Başkentte özellikle Prokonnesos mermerinden üretilen bu başlıklar başta Yunanistan olmak üzere farklı bölgelere de gönderilmiş, bu özellikteki başlıklar alınamadığında ise yerel atölyelerde bölgesel malzeme üzerine başkent motifleri uygulanmıştır¹². Bu bağlamda başkent atölyelerinde üretilen ince uçlu/dişli akanthus yapraklı tüm formların Lykia ve Kilikia-Isauria'da kireçtaşına uygulandığı görülmektedir¹³. Tarsus Müzesi'nde biri tek sıra, diğer ikisi iki çelenkli dört yapraklı korinth başlıkların akanthusları ince uçlu/dişlidir ve biri kesin olmak üzere üçü de Prokonnesos mermerindedir (Kat. Nr. 101.104.121).

Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde hayvan ya da hayvan protomuna sahip sütun başlıkları genel olarak iki grupta değerlendirilmektedir. Bunlardan birinde başlığın alt bölümünde akanthus yaprakları, üst bölümünde ise hayvan figürleri yer almaktadır. Bu iki bölümü birbirinden yatay olarak ayıran herhangi bir unsur, başlık üzerinde yoktur ve bu özellikteki örnekler 5. yüzyıla tarihlenmektedir. Diğer grupta ise üst bölümdeki hayvan protomaları ile alt bölümdeki akanthus yaprakları arasında sade ya da bezemeli bir şerit ile yatay olarak kesin ayırış söz konusudur. 6. yüzyıla tarihlenen bu başlıklar genel olarak "iki bölümlü hayvan protomlu başlıklar" olarak adlandırılmaktadır¹⁴. İkinci gruba giren Kat. Nr. 135 kireçtaşından yerel üretim olup 6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

R. Kautzsch, iki yan yüzü traşlı, düzleştirilmiş bölümleri olan başlıkları "Çift başlıklar" olarak adlandırmaktadır. Ona göre bu başlıklar, bir pencere ya da duvar bağlantısında ya da yüzlerin olduğu yönlerde parmaklık yerleştirmek için kullanılmışlardır. Bu başlıkların destekleri de ya çift sütun ya da oval kesitli yassı payelerdir¹⁵.

Roma Dönemi'nde de görülen çift başlıklar, çift sütunlar ve yassı payeler, Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi'nde de pencere ve arkad kemerlerinin desteği olarak kullanılmıştır¹⁶. Tarsus Müzesi'ndeki Kat. Nr. 136 çift sütun başlığı olup akanthus yaprakları süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Altta İyon volütler, üstte ise impost adı verilen bir bloğun yer aldığı İyon-impost (İyon-Bizans) başlıklar İustinianus Dönemi'nden başlayarak İstanbul, Balkanlar,

9 Mango 1978, 12 vd.; Strube 1983, 81. 85; Strube 1984, 20 vd. Taf. 2,6.

10 Strube 1984, 16. 32.

11 Kautzsch 1936, 115vd. 125vd.; Deichmann 1956, 60; Kramer 1968, 65 vd.; Terry 1988, 22-23, Fig. 25; Peschlow 2004, 65.

12 Kautzsch 1936, 134-135 Taf. 26,431-432;27,434.438; Brenk 1977, 152, 189 Pl. 104c; Deichmann 1981, 88 Taf. 48,A1-3, Taf. 49; Morganstern 1983, 137-138, Pl. 35,1; Strube 1983, 86 vd.; Strube 1984, 20-21 Taf. 2,6-7; Tezcan 1989, 304 Res. 402-403; Niewöhner 2006, 421.454-455, Abb. 46; Zollt 1994, 201 Taf. 43,582; Fıratlı 1990,110 Pl. 63,199; Megaw 1974, 68 Fig. 13; Niewöhner 2007a, Taf. 54-55.

13 Strube 1983, 103.

14 Kitzinger 1946, 1 vd.; Deichmann 1965, 36 vd.

15 Kautzsch 1936, 81 vd. Taf. 12,168; Taf. 13,170.175-177; Taf. 14,194-195; Taf. 15,199.203.206; Taf. 16,225-226.230; Taf. 17,242; Taf. 18,266-268; Taf. 20,305.308; Taf. 22,353; Orlandos 1954, 427 Abb. 390; Taf. 17, 242.244; Taf. 20, 305; Taf. 34,560; Ötügen 1996, 186 Taf. 33,3-4; Parman 2002, 200 U59a, Lev.132,182.

16 Orlandos 1954, 353 Abb. 317. 425 vd. Abb. 389-391; Herzfeld - Guyer 1930, 185 Abb. 200; Tezcan 1989, 346 Res. 496; Ötügen 1996, 139-149.

İtalya ve tüm Akdeniz Bölgesi'nde yoğun olarak kullanılmıştır¹⁷. Bu başlık tipi Orta ve Geç Bizans Dönemi'nde de farklı yerlerde görülmektedir¹⁸. Tarsus Müzesi'nde 5. ve 6. yüzyıllarda başkent atölyelerinde üretilerek bölgeye getirilen Prokonnesos mermerinden bir İyon-impot bir de impot bulunmaktadır (Kat. Nr. 138.139). İyon-impot diğer başlık olan Kat. Nr. 137 ise Medusalı bir mimari parçanın ikinci kullanımudur. Başkentte 450 yılından itibaren üretilen ve merkezdeki haçın büyük akanthus yapraklarıyla çevrelendiği "Haçlı-Akanthus Yapraklı" ya da "Kristogramlı-Akanthus Yapraklı" şemanın bir çeşitlemesi Tarsus Müzesi'ndeki, sadece yapraklarla süslenmiş İyon-impottur¹⁹.

Kat. Nr. 140'ın benzeri paye başlıkları 3. - 4. yüzyıldan itibaren başkent Konstantinopolis başta olmak üzere Anadolu atölyelerinde, 5. yüzyılda yoğun olarak yapılmışlardır²⁰. Boyutları açısından değerlendirildiğinde Kat. Nr. 141-145 pencere payeleri olup başlıklarıyla 5. - 6. yüzyıla tarihlendirilmektedirler.

Erken Hıristiyanlık - Bizans Mimarisi'nde sivil yapıların yanı sıra daha çok dini yapıların destekleri arasında, galerilerinde ve templon kuruluşlarında farklı yapı ve bezeme teknikleriyle yapılan levhalar sıkça kullanılmıştır²¹. Tarsus Müzesi'ndeki Kat. Nr. 161 kilise içinde kullanılmak amacıyla yapılmış olmalıdır. Kat. Nr. 162 ise Aziz Georgios adına yapılan bir kilisenin portalı üzerinde, kilise duvarlarında ya da sur duvarlarında kullanılmıştır. Kat. Nr. 163 kalınlığı ve üzerindeki bezeme unsurları dikkate alındığında kilisede duvar örgüsü ya da kapı kuruluşunda yer almış olmalıdır. Kat. Nr. 164 yazıtından anlaşıldığı kadarıyla Şövalye Philippe'ye ait mezar taşıdır ve Kilikia bölgesinin Haçlılar Dönemi'ne ait önemli buluntulardandır. Kat. Nr. 165 bir duvar nişinin yuvarlak kemerli üst bloğudur. Nişli blok taşın benzerleri Mısır ve Suriye Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimarisi'nde özellikle dini, az da olsa sivil yapılardaki üst bölümü genellikle yuvarlak kemerli duvar nişleridir²².

Tarsus Müzesi'ndeki Kat. Nr. 155-159 kilise naosunu altar odasından ayıran templon kuruluşlarında, kiborion ya da altarda kullanılmış sütun gövdeleridir. Kat. Nr. 160 templon kuruluşunda kullanılan bir payedir. Müzedeki kaideler, sütun ve postamentli sütun kaideleridir. Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi kaidelerine ait tipolojiye göre Kat. Nr. 146-150 Attika tipinde kaidelerdir²³. Roma mimarisinden köken alan plinthos, torus, trokhilos ve boyun bölümlerinden oluşan Attika tipindeki kaideler çeşitlemeleriyle Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi'nde başkent başta olmak üzere tüm eyaletlerde sık kullanılmıştır²⁴ ve

17 Parman 2002, 177 vd.

18 Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78, 344 vd.; Ötügen 1996, 219.

19 Herzfeld – Guyer 1930, 50 Abb. 48; Keil – Wilhelm 1931, 9 Taf. 10 Abb. 27.; Zollt 1994, 69 Abb. 1-2 Taf. 1;2,3a-c;3-4,9,7,21a;8,22-23;29,136;31,152.156a;32,160a-b,188;50,d; Zollt 1998, 64 Taf. 16,5-6;Vemi 1989, Pl. 15,39-41;16,44a-b,17,45-46;18,49a-b.51;19,52a-b;20,56;21,59;34,98b.99b-c;35,100a;36,102;44,138a-b;45,140;66,229a;92-93; Parman 2002, 193 Lev. 123,165; Feld 2001, 126 Fig. 3.

20 Kramer 1994, Taf. 5, Kat. 29-32; Taf. 6, 33-35; Taf. 9, Kat. 55.

21 Orlandos 1952, 372.380.382-383 Eix. 336.346.348-349; 514.516-517 Eix. 475.477-478; 521-524 Eix. 483-488 526-527 Eix. 490-492; 531-532 Eix. 497-498

22 Aydın 2012, 407-426.

23 Ötügen 1996,160-163.

24 Orlandos 1952, 266 vd.; Kramer 1970, 271 vd.; Ötügen 1996, 161; Niewöhner 2007a, 171

genellikle 5. - 6. yüzyıllara tarihlendirilmektedirler²⁵. Tarsuslu kaidelerden Kat. Nr. 146.148 Attika tipinin tüm özelliklerini yansıtırken²⁶, Kat. Nr. 147.149.150 ise bu tipin bir çeşitlemesi olarak kabul edilen plinthos, torus ve boyun bölümlerine sahiptir²⁷. Tarsus Müzesi'nde Erken Hıristiyanlık - Bizans Dönemi'ne ait dört postament bulunmaktadır (Kat. Nr. 151-154). Bunlardan Kat. Nr. 151-152 sütun kaideli bir postament olup, monolit postament ve sütun kaidesinden oluşur. Kat. Nr. 153'ün ön yüzünde silmelerle yapılan geometrik bezemenin yanı sıra bir de haç yer alır. Antik Dönem postamentleri örnek alınarak yapılan Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi kare planlı postamentler tüm eyaletlerde ve Kilikia-Isauria'daki kiliselerde kullanılmıştır²⁸. Tarsus Müzesi'ndeki postamentler benzerlerine bakılarak 5. - 6. yüzyıla tarihlendirilmektedirler²⁹.

---

25 Orlandos 1952, 266-272, Eix. 21; 270, Eix. 218,6; Kramer 1970, 271 vd.; Tezcan 1989, 352, Res. 401.406.504-505; Peschlow 1977/1978, Nr.30.33-34, Taf.116,1-3; Ötügen 1996, 152 vd. Abb.32.34-35. 161 vd. Taf.24,1- 4, Taf. 25, 1.5.6; Taf.26,1.4; Niewöhner 2007a, 201- 202, Taf.1-2; Niewöhner 2007b, 9, 21 Abb. 1-3.

26 Ötügen 1996, 152 vd. Abb. 32 Taf. 24,1-4; Taf. 25, 1.5-6; Niewöhner 2007a, 201-202 Taf. 1, 6-7

27 Herzfeld – Guyer 1930, 56 Abb. 55; Kapitän 1984, 78 vd. Abb. 5; Sodini – Kolokotsas 1984, 32 vd.; Ötügen 1996, 152 vd. Taf. 24, 5-6; Taf. 25, 2-3; Taf. 26, 1-3; Abb. 33.36; Niewöhner 2007a, 201-202 Taf. 1, 12.14-15.17.19.21-23; 204 Abb. 28

28 Orlandos 1954, 166 vd.; Krautheimer 1986, 211 Fig. 169; Herzfeld – Guyer 1930, 138 Abb. 145; Gough 1985, Pl. 49 Fig. 48; Niewöhner 2007a, 172.

29 Peschlow 1977/1978, 326 vd. Nr. 35-36 Abb. 6 Taf.116,5-6; Ötügen 1996, 163 vd. Abb. 39-40 Taf. 27, 1.3; Niewöhner 2007a, 204 Abb. 32-33 Taf. 2, 26-27.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Avruscio 1998 Avruscio, R., "Sculpture inedite in Isauria: i capitelli di Mut-Claudiopolis", *Milion* I, 1998, 59-73.
- Aydın 2013 Aydın, A., "Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının / Süslemelerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi", *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu. Heykeltraşlık ve Mimari Plastik Eserleri* (ed. S. Durugönül), İstanbul, 183-315.
- Aydın 2012 Aydın, A., "Silifke Müzesi'nden Figürlü Bir Duvar Nişi Bloğu", *OLBA XX*, 2012, 407-426.
- Aydın 2011 Aydın, A., "Antik Atlı Herosların Hıristiyan Atlı Kahramanlara Dönüşümüne Bir Örnek: Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması", *Olba XIX*, 2011, 371-388.
- Aydın 2010 Aydın, A., "Tapureli, A Kilisesi Altar Kaidesi Işığında Kilikya ve İsaurya Bölgesi Kiliselerinde Görülen Altar Çeşitleri (Die Altäre der kilikischen und isaurischen Kirchen im Blick der Altarstandort der Kirche A in Tapureli)", *Olba XVIII*, 2010, 347-370.
- Aydın 2003 Aydın, A., "Tarsus Müzesi'ndeki Daniel Betimli Levha", *ADALYA VI*, 265-280.
- Aydın 2008 Aydın, A., "Adana, Anamur ve Silifke Müzesi'ndeki Figürlü Paye ve Levhalar", *Adalya XI*, 269-286.
- Böhlendorf-Aslan – Dennert 2009 Böhlendorf-Aslan, B. – Dennert, M., "Spolien in der Moschee und im Han von Çardak (Troas)", *IstMitt* 59, 337-358.
- Budde 1987 Budde, L., *St. Pantaleon von Aphrodisias in Kilikien*, Recklinghausen.
- Çaylak Türker 2014 Çaylak Türker, A., *Byzantine Architectural Sculpture from Rhodius Valley in the Hellespontus/Hellespontus'daki Rhodius Vadisinden Bizans Mimari Plastikleri*, *Turkish Studies* 9/10, 287-299.
- Dagron – Feissel 1987 Dagron, G. – Feissel, D., *Inscriptions de Cilicie*, Paris.
- Deichmann 1981 Deichmann, F. W., (Hrsg.), *Corpus der Kapitelle von San Marco in Venedig*, Wiesbaden.
- Deichmann 1974 Deichmann, F. W., *Ravenna. Hauptstadt des spätantiken Abendlandes*, *Kommentar*, II, 1, Wiesbaden.
- Deichmann 1969 Deichmann, F. W., *Ravenna. Geschichte und Monumente*, Wiesbaden.
- Dennert 1997 Dennert, M., *Mittelbyzantinische Kapitelle*, *AST* 25, Bonn.
- Duval – Marin 1994 Duval, N. – Marin, E., *Salona I: Catalogue de la sculpture architecturale paléochrétienne de Salone*, Rome.
- Elton 2006 Elton, H., "A new Late-Roman urban centre in Isauria", *Journal of Roman Archaeology* 19, 300-311.
- Feld 1963/1964 Feld, O., "Bericht über eine Reise durch Kilikien", *IstMitt* 13/14, 88-107.
- Foss 1985 Foss, C., *Survey of medieval castles of Anatolia I: Kütahya*, *BAR international series* 261, Oxford.
- Gough 1985 Gough, M., *Alahan: an Early Christian Monastery in Southern Turkey*, Toronto.

- Grabar 1976 Grabar, A., *Sculptures byzantines du Moyen Âge II: XIe-XIVe siècle*, Paris.
- Herzfeld – Guyer 1930 Herzfeld, E. – Guyer, S., *Meriamlik und Korykos, Zwei christliche Ruinenstätten des Rauhen Kilikiens*, MAMA II, Manchester.
- Hoddinot 1963 Hoddinot, R. F., *Early Byzantine Churches in Macedonia and Southern Serbia*, London.
- Kapitän 1980 Kapitän, G., *Elementi “Elementi architettonici per una basilica dal relitto navale del VI secolo di Marzamemi (Siracusa)”*, *Atti del XXVII Corso di Cultura e Arte Ravennate e Bizantina* 27, Ravenna, 71-136.
- Kautzsch 1936 Kautzsch, R., *Kapitellstudien. Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert*, *Studien zur spätantiken Kunstgeschichte* 9, Berlin/Leipzig.
- Keil – Wilhelm 1931 Keil, J. – Wilhelm, A., *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien*. MAMA III, Manchester.
- Kitzinger 1946 Kitzinger, E., *“The Horse and Lion Tapestry at Dumbarton Oaks. A Study in Coptic and Sassanian Textile Design”*, *DOP* 3, 1-72.
- Kramer 1994 Kramer, J., *Korinthische Pilasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel. Antike und Spätantike Werkstattgruppen*, *IstMitt Beiheft* 39, Tübingen.
- Kramer 1970 Kramer, J., *“Attische Säulenbasen des 5. und 6. Jahrhunderts und ihre Rohform”*, *BjB* 170, 271-278.
- Kramer 1968 Kramer, J., *Skulpturen mit Adlerfiguren an Bauten des 5. Jahrhunderts n. Chr. in Konstantinopel*, Cologne.
- Krautheimer 1986 Krautheimer, R., *Early Christian and Byzantine Architecture*, New Haven.
- Mango – Ševčenko 1973 Mango, C. – Ševčenko, I., *“Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea of Marmara”*, *DOP* 27, 235-277.
- Mauroeidē 1999 Mauroeidē, M. S., *Glypta tu Byzantinu Museiu Athēnōn: Katalogos*, Athens.
- Niewöhner 2008 Niewöhner, P., *“Mittelbyzantinische Templonanlagen aus Anatolien. Die Sammlung des Archäologischen Museums Kütahya und ihr Kontext”*, *IstMitt* 58, 285-345.
- Niewöhner 2007a Niewöhner, P., *Aizanoi, Dokimeion und Anatolien*, Wiesbaden.
- Niewöhner 2007b Niewöhner, P., *“Byzantinische Steinmetzarbeiten aus dem Umland von Milet”*, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ* 1, 1-28.
- Niewöhner 2006 Niewöhner, P., *“Frühbyzantinische Steinmetzarbeiten in Kütahya. Zu Topographie, Steinmetzwesen und Siedlungsgeschichte einer zentralanatolischen Region”* *IstMitt* 56, 407-473.
- Orlandos 1952 Orlandos, A. K., *He xylostegos palaiochristianike basilike tes mesogeiakes lekanes I*, Athenai.
- Orlandos 1954 Orlandos, A. K., *He xylostegos palaiochristianike basilike tes mesogeiakes lekanes II*, Athenai.
- Ötügen 1996 Ötügen, Y., *Forschungen im nordwestlichen Kleinasien. Antike und byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa*, Tübingen.
- Parman 2002 Parman, E., *Ortaçağ’da Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müze-lerindeki Bizans Taş Eserleri*, Eskişehir.

- Peschlow-Bindokat – Peschlow 1977/78
Peschlow-Bindokat, A. – Peschlow, U., “Die Sammlung Turan Beler in Kumbaba bei Şile”, *IstMitt* 27/28, 310-362.
- Peschlow 2004
Peschlow, U., “Kapitelle”, *RAC* XX, 2004, 57-123.
- Rapti 2011
Rapti, I., “Note sur une pierre tumulaire découverte à Tarse : l'épithaphe arménienne de sire Philippe, mort en 1351”, *C Arch* 54, 75-82.
- Rohmann 1995
Rohmann, J., “Einige Bemerkungen zum Ursprung des ‘feingezahnten Akanthus’”, *IstMitt* 45, 109-121.
- Roux 1998
Roux, G., *Salamine de Chypre XV, La Basilique de la Campanopétra*, Paris.
- Russo 1991
Russo, E., *Sculture del complesso eufrasiano di Parenzo*, Napoli.
- Sodini – Kolokotsas 1984
Sodini, J.-P. – Kolokotsas, K., *Alikii II. La basilique double*, Athens.
- Soteriou 1929
Soteriou, G. A., “Αί παλαιοχριστιανικαί βασιλικαί τῆς Ἑλλάδος”, *ArchEph* 1929, 161-248.
- Strube 1984
Strube, C., *Polyeuktoskirche und Hagia Sophia. Umbildung und Auflösung antiker Formen, Entstehen des Kämpferkapitells*, München.
- Strube 1983
Strube, C., “Die Kapitelle von Qasr ibn Wardan”, *JbAC* 26, 59-106, Taf. 9-21.
- Tezcan 1989
Tezcan, H., *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, İstanbul.
- Terry 1988
Terry, A., “The Sculpture at the Cathedral of Eufrasius in Poreč” *DOP* 42, 13-64.
- Vemi 1989
Vemi, V., *Les chapiteaux ioniques à imposte de Grèce à l'époque paléochrétienne*, Paris.
- Westphalen 2006
Westphalen, S., “Studien zur frühbyzantinischen Bauornamentik im Rauhen Kilikien: Diokaisareia/Uzuncaburç”, *IstMitt* 56, 391-405.
- Yalçın 2004
Yalçın, A. B., “Some Recent Early Byzantine Sculptural Finds from Tarsus”, *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 43, 57-62.
- Zollt 1994
Zollt, Th., *Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. Jahrhundert n. Chr.*, AST 14, Bonn.

X. TARSUS MÜZESİ TAŞ ESERLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Ulus TEPEBAŞ – Münteha DİNÇ – Serra DURUGÖNÜL – Handegül CANLI –
Deniz KAPLAN – Ayşe AYDIN

Tarsus Müzesi Hellenistik-Bizans Dönemi taş eserleri M.Ö. 2. - M.S. 6. yüzyıl arasındaki geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Buluntu yerleri bilinmeyen eserlerin tarihlendirilmeleri ya da eserlerin üretim merkezleri konusundaki görüşler yoruma açık kalmaktadır. Ancak müze envanter kayıtlarına göre buluntu yerleri kesin olarak bilinen veya yazıtına göre yorumlanabilen eserler, bölgenin heykeltıraşlık ve mimari sanatına ışık tutmaktadır; bu eserler Kilikia bölgesinin özgün karakterini de yansıtmaktadırlar. Ayrıca bir de Roma ve Erken Hıristiyanlık – Bizans Dönemleri'nde batıdan Tarsus'a getirilmiş olan, özellikle mimari eserler vardır. Bunların da bölge ustalarının ve yerel sanatın gelişmesinde önemli bir rol oynadıkları şüphesizdir. Zaten bu çalışmada ele alınan, Tarsus'un tarihsel sürecinin irdelendiği bölümlerden anlaşıldığı gibi Tarsus'un önemli bir merkez olması, kentin her dönemde ilgi odağı olmasını beraberinde getirmektedir.

Tanrılar ve Erkekler başlığı altında toplamda on bir adet eser çalışılmaktadır. Eserlerden yedi adeti tanrılar ve dört adeti erkekler olarak gruplandırılmaktadır. Bu eserlerden dört adetinin buluntu yeri belli yedi adetinin ise buluntu yeri belli değildir. Bunların genel kronolojisi M.Ö. 1. yüzyıl M.S. 3. yüzyıl arasındadır. En erken örnek M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen Asklepios Torsosu 1 (Kat. Nr.1), en geç örnek ise M.S. 2. - 3. yüzyıla tarihlenen Erkek Heykeli Ayağı ve Kaidesi'dir (Kat. Nr. 11). Eserler genel olarak M.S. 1. yüzyıl (Kat. Nr. 2, Kat. Nr. 3, Kat. Nr. 8) ve M.S. 2. yüzyıla (Kat. Nr. 4, Kat. Nr. 5, Kat. Nr. 6, Kat. Nr. 9, Kat. Nr. 10, Kat. Nr.11) tarihlendirilmektedir.

Eserlerden beş adetinin buluntu yeri bellidir: Eros Heykeli Tarsus (Kat. Nr. 2), Hermes Torso-su Hatay Civarı (Kat. Nr. 3), Asklepios Heykeli Tarsus Civarı (Kat. Nr. 5), Augustus Portresi Tarsus (Kat. Nr. 8), Togalı Erkek Heykeli Tarsus Yeşil Mahalle (Kat. Nr. 10).

Eserlerden on adedi mermer, bir adedi ise kireç taşıdır (Kat. Nr. 4 Tanrı Heykeli). Kilikia'da antik dönemde bilindiği kadarıyla mermer yatağı bulunmamaktadır. Bu durum özellikle

buluntu yerleri belli olan kaliteli düzeyde mermere ve işçiliğe sahip eserler hakkında yorum yapılmasını sağlamaktadır. Bu eserler (Kat. Nr. 2 Eros Heykeli, Kat. Nr. 5 Asklepios Heykeli, Kat. Nr. 8 Augustus Portresi, Kat. Nr. 10 Togonalı Erkek Heykeli) dışarıdan başkent Tarsus'a getirilen malzeme ve sanatçılar tarafından yapılmış olabileceği gibi, Tarsus'un bir metropolis olduğu göz önüne alındığında Tarsus'un yerel atölyelerinde de üretilmiş olabilirler.

İmparatorluğun propaganda ve yönetim sınıfları (senatör) hakkında bilgi veren eserler bulunmaktadır. Bunlar Augustus Portresi (Kat. Nr. 8) ve Togonalı erkek heykelidir (Kat. Nr. 10).

Tanrıçalar ve Kadınlar başlığı altında toplam on iki adet eser çalışılmaktadır. Eserlerden beş adedi tanrıçalar ve yedi adedi ise kadınlardan oluşmaktadır. Beş adet eserin buluntu yeri belli, yedi adedinin ise buluntu yeri belirli değildir. Bunların genel kronolojisi M.Ö. 2. yüzyıl - M.S. 3. yüzyıl arasındadır. En erken örnek M.Ö. 2. yüzyılın ortalarından sonraya tarihlenen Aphrodite Heykelciği (Kat. Nr. 12), en geç örnek ise M.S. 3. yüzyıla tarihlenen Kadın Büstü'dür (Kat. Nr. 22). Eserler genel olarak M.S. 1. yüzyıl (Kat. Nr. 14, Kat. Nr. 19) ve M.S. 2. yüzyıl ile M.S. 3. yüzyıla (Kat. Nr. 15-18, Kat. Nr. 20, Kat. Nr. 21-22) tarihlendirilmektedir.

Tarsus kataloğunda yer alan ve müze envanter kayıtlarına göre buluntu yeri belirlenebilen eserler şöyle sıralanmaktadır: Aphrodite Heykelciği, Knidos Aphroditesi Heykel Parçası, Aphrodite Torsosu ve Kadın Büstü Tarsus ve çevresinden, Kadın Başı 3 ise Antakya Samandağı'ndan bulunmuştur. Söz konusu eserlerden on adedi mermerden iki adedi ise yerel kireç taşından üretilmiştir. Tarsus ve civarından bulunan, Geç Hellenistik Dönem'den M.S. 2. yüzyıla kadar uzanan zaman dilimine ait tanrıça ve kadın heykelleri kentte heykel sanatı açısından Batı Anadolu ve adalarda yaygın olarak üretilen tanrıça ve kadın heykel tiplerinin yakından takip edildiğini göstermektedir. Özellikle Kat. Nr. 12'de yer alan Aphrodite Heykelciği ve Kat. Nr. 13'deki Knidos Aphroditesi Heykel Parçası, Geç Klasik Dönem'de yaratılan Aphrodite heykel tiplerinin Hellenistik ön modellerinin kentte var olduğu ve ayrıca bu Aphrodite heykellerinden üretilen Geç Hellenistik Dönem çeşitlemelerinin ve Roma Dönemi kopyalarının (Kat. Nr. 15) beğeniyle takip edildiği anlaşılmaktadır. Kent merkezinde yapılan kazı ve araştırmalar da kentin Hellenistik Dönem'de özellikle Rhodos, Knidos ve Kıbrıs gibi merkezlerle ticari faaliyetler kurduğunu ortaya koymaktadır.

Bu merkezler arasında Rhodos'un ayrı bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aphrodite Heykelciği ve Knidos Aphroditesi Heykel Parçası ışığında Tarsus ile Rhodos ve Knidos arasındaki ilişkilerin yalnız ticari amaçlı değil kültürel etkileşime de açık olduğunu söylemek olasıdır.

Tarsus'ta bulunan pişmiş topraktan başka bir Aphrodite heykelciği Seleukoslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Kilikia Bölgesi'nde Knidos Aphroditesi tipindeki mermerden yapılmış heykel ya da pişmiş topraktan heykelcikler Aphrodite Euploia kültürünün bölgede var olduğunu düşündürmektedir. Burada tanrıçanın başındaki diadem bir kraliyet sembolü olarak yer almaktadır. Aphrodite'nin aynı dönemde kraliçe olarak da saygı gördüğü kabul edilmektedir. Tarsus heykel parçası, pişmiş toprak Aphrodite heykelciğinden sonra kentte Hellenistik Dönem'de Knidos ikonografisinin varlığına işaret eden önemli bir bulgu olarak değerlendirilmelidir.

Roma Dönemi içinde özellikle M.S. 2. yüzyılda sevilen giysi modellerindeki kadın heykellerinin (Kat. Nr. 17.18) ve idealize edilmiş kadın başlarının (Kat. Nr. 20.11) Hellenistik ön modellere öykündüğü anlaşılmaktadır. Kadın Başı 1 ise Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nin aristokrat kadınları arasındaki modayı yerel ölçüde takip eden bir eser olarak değerlendirilmektedir.

Katalog içerisinde Tarsus Müzesi'ndeki Hellenistik - Bizans Dönemi Kabartmaları ve Hayvanlar başlığı altında ele alınmış olan on sekiz adet kabartma ve hayvan figürünün yedisinin buluntu yeri bellidir. Bunlardan altısı Tarsus, biri de Hatay civarından gelmiştir. Tarsus Müzesi, Kabartmalar ve Hayvanlar'ı M.Ö. 2. yüzyıl ile M.S. 3. yüzyıl arasına aittirler. Yalnızca iki eser M.S. 6. ve 12. yüzyıla tarihlenmektedir. Buluntu yerleri belli olmayanlardan on biri satın alma yoluyla Tarsus Müzesi'ne ulaşmıştır. Müzedeki eserlerin on dört tanesi mermer, dört tanesi ise kireç taşıdır. Kabartmaların on bir tanesi mezar stelidir. Mezar stellerinin dört tanesinde kline sahnesi (cenaze yemeği) (Kat. Nr. 25.26.27.28), üç tanesinde birkaç figürün bir arada olduğu aile sahnesi (Kat. Nr. 24.29.30), dört tanesinde ise tek başına betimlenen figür (Kat. Nr. 31.32.33.34) yer almaktadır. Adak steli bir tanedir ve bu stelde ikili tanrıça betimi yer almaktadır (Kat. Nr. 35). Peygamber ve Aziz kabartması birer tanedir ve bunlar konu olarak Daniel Peygamber (Kat. Nr. 36) ve Aziz Georgios'un (Kat. Nr. 37) tasvirlerini içerir. Son olarak müzede dört adet hayvan kabartması / heykeli bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi at başı (Kat. Nr. 38), bir tanesi aslan kabartmalı bir masa ayağı (Kat. Nr. 39), ve iki tanesi kartal (Kat. Nr. 40.41) betimidir. Hitit, Akhamenid / Greko-Pers / Part – Sasani etkili, Roma merkez sanatının izlerini yansıtan ve ayrıca yerel tarzı da gösteren kabartmalar bulunmaktadır. Eserlerde yerel stilistik özellikler ön plandadır, bununla birlikte kaliteli işçilik sunan eser sayısı azdır. Özellikle (Kat. Nr. 25.30) iki eser batılı üslup özellikleri taşıması açısından önemlidir. Çalışılan eserlerden buluntu yerleri belli olmayanlar çoğunlukta olduğundan, bölgeye özgü çıkarımlarda bulunmak doğru olmayacaktır. Ancak farklı bölgelerin özelliklerinin ve farklı stilistik unsurların eserlerde görüldüğü ortaya çıkarılmıştır.

Burada incelenen eserler arasında lahitler de yer almaktadır. Bunların sayısı yedi adettir. Bunlardan dördünün malzemesi mermerdir (Kat. Nr. 44-47). Diğerleri ise, kireç taşıdır. Bu örnekler arasında lahit sanatının en gösterişli eserlerinden olduğu kabul edilen iki adet girlandlı lahit yer alır (Kat. Nr. 44, 46). Bunlar M.S. 2. ve 3. yüzyıllara aittirler. Bir lahit Geç Antik Dönem'e ait olabilir (Kat. Nr 43). Diğer örnekler ise kapaktır. Bir tanesi kaliteli bir işçilik göstermektedir. Üzerindeki süslemeler M.S. 2. yüzyılın ortalarına ait olduğunu göstermektedir (Kat. Nr. 47). İkinci kapak ise oldukça sadedir (Kat. Nr. 48).

Üzerinde figüratif unsurların betimli olmadığı, dekoratif süslemeli veya süslemesiz mimari elemanlar, tarihi eser hırsızları için bir anlam ifade etmezler. Dolayısıyla müzelerimizde bulunan bu tip eserlerin başka kentlerden veya başka bölgelerden taşınması çok mümkün değildir. Taşınan az sayıdaki örnek ise, ülkemizin geçmişte az sayıda müzeye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Tarsus Müzesi'nde sergilenen yatar şekilde lahit kapağına uzanmış aslanlı kapak (Kat. Nr. 42) , buna örnektir. Çalışma konumuzu oluşturan Tarsus Müzesi'ndeki (Arkeoloji Müzesi, Paulus Kuyusu ve Paulus Kilisesi – Anıt Müze -) mimari elemanların az sayıda olması şaşırtıcıdır. Oysaki Tarsus, hem yol ağları üzerindeki jeopolitik konumu hem

de verimli topraklar üzerindeki varlığı sayesinde önemli bir metropol kenttir. Bu nedenlerden dolayı, çoğu zaman Kilikia'nın başkentidir. Buna karşın söz konusu arkeolojik malzemenin beklediğimizden daha az sayıda olması, kentte günümüze kadar süre gelen ve halen de devam eden yoğun yerleşim faaliyetleri ile açıklanabilir. Tarsus Müzesi'nde sergilenen az sayıdaki mimari eleman ve süslemeleri, Tarsus'un antik mimarisi için elimizde bulunan tek arkeolojik kanıtlardır. Bu nedenle bunlardan elde edilecek her bir bilgi antik dünyanın üç büyük kentinden biri olan Tarsus'un mimarisini anlayabilmemiz için yeterli olmasa da bir başlangıcı oluşturması bakımından önemlidir.

Tarsus Müzesi süslemeli ve süslemesiz mimari elemanları içerisinde çok sayıda kaide ve sütun tamburu örnekleri mevcuttur. Ancak bunların ait oldukları yapılar bilinmedikleri ve daha da önemlisi henüz bu arkeolojik malzemeler için sunulan bir tarihlendirme kriteri olmadığından, çalışmamız içerisinde iyi korunmuş ve kriter oluşturan örnekler az sayı ile temsil edilmişlerdir.

Tarsus Müzesi mimari elemanları içerisindeki en yoğun grubu, korinth başlıkları oluşturmaktadır. Bunlar, Augustus Dönemi'nden başlayarak M.S. 3. yüzyılın içlerine kadar tarihlenen örneklerden oluşmaktadır.

Üst yapı elemanları, korinth başlıklarına nazaran daha az sayıdadır. Bunlar içerisinde yoğun olarak günümüze ulaşan ve müzede sergilenenler friz, konsollu korniş ve sima parçalarıdır. Bir adet de antefiks bulunmaktadır. Bu üst yapı elemanları genel olarak Hadrianus Dönemi ve sonrasına tarihlenmektedir. Hadrianus Dönemi'ne ve hemen sonrasına tarihlenen eserler, Tarsus'daki Donuktaş olarak adlandırılan imparator kült tapınağının kazılarında ele geçerek müzeye kazandırılmışlardır (Kat. Nr. 70. 75-76). Bu yapının, son yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Hadrianus'a adanmış bir imparatorluk kült tapınağı olduğu anlaşılmıştır.

Tarsus Müzesi'nde sergilenen mimari elemanlardan sadece beş tanesinin malzemesi kireç taşıdır. Diğer parçaların tamamında malzeme olarak mermer tercih edilmiştir. Bu durum, Tarsus'un zenginliği ile açıklanabilir. Mermer malzemenin kullanıldığı mimari elemanların üzerinde süsleme bulunan örnekleri, stil açısından ve benzer örnekleri bakımından Anadolu'nun batısındaki Ephesos, Pergamon ve Kyzikos gibi çağdaş metropollerdeki yapıların süslemelerine bizi götürmektedir. Söz konusu benzerlikler, o bölgede çalışan Pergamon-Ephesos ve Aphrodisias gibi ünlü yapı ve dekorasyon atölyelerinin Tarsus'da da çalışmış olduğuna işaret etmektedir. Bu sayede Tarsus'da ekonomik zenginlikle paralel olarak estetik anlayışın da geliştiği anlaşılmaktadır. Tarsus'un Anadolu ve Orta Doğu arasındaki yol güzergahının üzerinde bulunması, aynı zamanda Suriye gibi kendisine yakın olan coğrafyaların mimari süslemede takip edilen sanatsal etkilerini barındırmasında da rol oynamıştır (Kat. Nr. 57-58).

Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi mimari eserleri bize bölge ile ilgili olarak aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır: Korinth, Kilikia ve Isauria Bölgesi'nde Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde sütun başlıklarında ana başlık tipidir. Genellikle bu başlıkların kalathosunda bazen tek sırada bazen de alt ve üst yaprak çelenginde dört büyük akanthus yaprağı yer alır. Bu başlıklar 5. ve 6. yüzyıllarda yaygın olarak başkent Konstantinopolis başta olmak üzere tüm Akdeniz ve Kilikia-Isauria'da üretilmiş görünmektedir.

Tarsus Müzesi'ndeki dört akanthus yapraklı iki çelenke sahip 26 korinth başlık bulunmaktadır. Geneli Prokonnesos mermerinden olan başlıklardan az sayıdaki örnek mermer ve kireçtaşındandır (Kat. Nr. 80-105). Prokonnesos mermerinden üretilen başlıklar başkentten getirilmiştir, kireçtaşı malzemeye sahip başlıklar ise yerel atölyelerde üretildiklerini gösterir.

Tarsus Müzesi'ndeki kalathosunda tek sıra dört yapraklı korinth başlıkları 16 adet olup çoğu Prokonnesos mermerinden, diğerleri mermerden ve ikisi kireçtaşındandır (Kat. Nr. 106-121).

Lir formu başlıkların 5. yüzyıl ortalarından 6. yüzyıl ilk yarısına kadar başkent atölyelerinde üretilerek diğer bölgelere dağıtıldığı kabul edilir. Kilikia ve Isauria Bölgesi'ndeki aynı tip başlıkların geneli başkent kökenlidir, yerel malzemeyle yapılmışların sayısı ise azdır. Tarsus'daki Lir formu başlıklar ise başkentli örneklerdir (Kat. Nr. 102-104).

Tarsus Müzesi'nde altı ve sekiz akanthuslu iki yaprak çelenkli korinth başlıklar da yer alır. Kat. Nr. 124.128.129 Prokonnesos mermerinden ve mermerden Kat. Nr. 125.126 ise kireçtaşından olup bu tipin yerel atölyelerdeki üretimidir. Sekiz akanthuslu iki yaprak çelenkli başlıklar Anadolu kökenli olup, Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde başkent atölyelerinde yoğun olarak üretilmiştir. Tarsus Müzesi'ndeki başlıklar 5. yüzyıl ikinci yarısı (üçüncü çeyreği?) - 6. yüzyıl başları arasında tarihlendirilebilir.

İnce uçlu/dişli akanthus olarak adlandırılan yaprak formunun 1. yüzyılda öncü örnekleri görülür. 2. yüzyıl ilk yarısından itibaren Roma İmparatorluğu'nun hem batısında hem de doğusunda kullanılan, 3. yüzyılda ise yaygınlaşan ince uçlu/dişli akanthus yapraklı sütun başlıkları 5. yüzyılda tüm Akdeniz'de görülür. Başkent atölyelerinde üretilen ince uçlu/dişli akanthus yapraklı tüm formların Lykia ve Kilikia-Isauria'da kireçtaşına uygulandığı görülür.

Tarsus Müzesi'nde 5. ve 6. yüzyıllarda başkent atölyelerinde üretilerek bölgeye getirilen Prokonnesos mermerinden bir İyon-impot bir de impot vardır (Kat. Nr. 138.139). İyon-impot diğer başlık olan Kat. Nr. 137 ise Medusalı bir mimari parçanın ikinci kullanımıdır. Başkentte 450 yılından itibaren üretilen ve merkezdeki haçın büyük akanthus yapraklarıyla çevrelendiği "Haçlı-Akanthus Yapraklı" ya da "Kristogramlı-Akanthus Yapraklı" şemanın bir çeşitlemesi Tarsus Müzesi'ndeki sadece yapraklarla süslenmiş İyon-impottur.

Müzedeki kaideler, sütun ve postamentli sütun kaideleridir. Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi kaidelerine ait tipolojiye göre Kat. Nr. 146-150 Attika tipinde kaidelerdir. Roma mimarisinden köken alan plinthos, torus, trokhilos ve boyun bölümlerinden oluşan Attika tipindeki kaideler çeşitlemeleriyle Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde, başkent başta olmak üzere tüm eyaletlerde sık kullanılmıştır ve genellikle 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilmektedirler.

Tarsus Müzesi'nde Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'ne ait dört postament bulunmaktadır (Kat. Nr. 151-154). Antik Dönem postamentleri örnek alınarak yapılan Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi kare planlı postamentler tüm eyaletlerde ve Kilikia-Isauria'daki kiliselerde kullanılmıştır. Tarsus Müzesi'ndeki postamentler benzerlerine bakılarak 5. ve 6. yüzyıla tarihlendirilmektedirler.

Buluntu yerleri Tarsus olarak belli olan eserleri kendi içinde değerlendirdiğimizde ve kronolojik gruplandırma yaptığımızda eserlerin yoğun olarak M.S. 2. - 6. yzyıllar arasında üretilmiş oldukları ortaya çıkmaktadır. Buradan da refah dönemlerinde daha çok sipariş verildiği veya yapı inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kireçtaşı malzeme ile mermer eserlerin yerel taklitlerine / üretimlerine sıkça rastlanıldığı gibi, dikkat çeken önemli bir unsur, hem heykeltıraşlık eserlerinde hem de mimari verilerde kaliteli mermer malzemenin ve kaliteli işçiliğin de ön plana çıkmasıdır: Rhodos, Knidos Ephesos, Pergamon, Aphrodisias, Kyzikos, Prokonnesos ve Konstantinopolis gibi Batı Anadolu merkezleri hem sanatsal etki olarak hem de malzeme veya eser olarak Tarsus'ta varlık göstermektedir. Bu durum her dönem bir merkez veya metropolis olma özelliğini koruyabilmiş bir kent için hiç de şaşırtıcı olmamalıdır. Bugün Tarsus Müzesi'nde sergilenen ve bu katalogda yer almış olan eserler, modern kentin altından kazanılmayı bekleyen nice kaliteli eserin de habercisidir.